UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM

Ukrainian Museum-Archives of Cleveland
Displaced Persons Camp Periodicals Collection

Item in Public Domain or an Orphan Work:

The United States Holocaust Memorial Museum Library respects the copyright and intellectual property rights associated with the materials in its collection. According to the Library's knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work--or if you know who does--please contact the USHMM Library by phone at 202-479-9717, or by email at reference@ushmm.org.

Also available via libraria.ua.

228.

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСТНИК

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

(ЦЕСУС)

Річник I МЮНХЕН Ч. 1

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСТНИК

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА
(ЦЕСУС)

Редаґує Колеґія.

ЗМІСТ:

Від Редакційної Колеґії.

Д-р В. Янів — З перспективи чверть року

Р. Лісовий — Суспільність і наука.

Проф. В. Гришко — Вивчаймо науку історії українського права!

Д-р І Лисяк-Рудницький — Розбіжності в міжнародньому студентському русі.

З „Neueste Nachrichten" — Криза університету.

Огляд:
Українська Студентська Громада в Римі
Баварська конференція „Пакс Романа"
Конґрес Соціяліст. Нім. Студ. Союзу
Німецький філософський конґрес 1947
„В людині людяне рятуватіР".

Хроніка.

◆

Ціна **3** нім. марки.

Квартальний додаток до часопису «Наше Життя».
Появився в грудні 1947 р.
Quartely supplement to «Our Life» — Augsburg
Authorized by EUCOM Hq. Civil Affairs Division 14.Juli 1947
Authorization A. G. 383. 7 GEC-AGO

Студентський Вістник

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА (ЦЕСУС)

Річник I *Мюнхен* *Число 1*

Даємо оце до рук українського студентства перше число «Студентського Вістника». Це перше число появляється зі значним опізненням, на що вплинули різні причини організаційного і технічного порядку. Нова плятформа побудови студентського життя на еміґрації вимагала основної переорганізації, що забрало багато часу. Теж справи технічного порядку, брак ліцензії, перешкоди з друком — все це загальмувало видання журналу більше чим на один місяць, хоч матеріяли вже були готові.

«Студентський Вістник» видає Управа Центрального Союзу Українського Студентства, а редаґує окрема Редакційна Колегія. І Управа ЦЕСУС-у і Редакційна Колегія дуже добре здають собі справу з усіх тих труднощів, які сьогодні є зв'язані з видаванням такого журналу і з тієї відповідальности, яка тяжить із-за цього на них. Не йдеться тут лише про технічні чи фінансові труднощі, хоч і вони повсякденно даються відчути і які помітно гальмують працю, але про труднощі іншого порядку, які випливають із сьогоднішніх складних відносин та особливостей сучасного студентського середовища. Ці труднощі зрозуміє кожний, хто тільки знає сьогоднішнє студентське середовище, його персональний склад і психіку, круг заінтересувань і ступінь активности, нуртуючі в ньому ідеї, як рівнож вплив посторонніх сил у формі різних громадсько-політичних факторів.

Тут не місце присвячувати цим всім справам увагу, це буде зроблене на сторінках «Студентського Вістника», але ми відмічуємо їх тому, щоб унагляднити коротко всю складність сучасної студентської проблематики.

Маємо всі підстави надіятися, що започаткована в червні ц. р. праця над оздоровленням студентського середовища принесе успіхи. «Студентський Вістник» являється виразником всіх конструктивних елементів серед студентського загалу, які добро спільноти ставлять понад особисті чи групово-партійні переконання. Він є теж виразником тих не-студентів, які стоять близько студентського життя і ним живо цікавляться, та які цей принцип визнають. Заступаючи таку позицію, ми добачаємо в тому запоруку свойого успіху.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ.

Д-р ВОЛОДИМИР ЯНІВ.

З ПЕРСПЕКТИВИ ЧВЕРТЬ РОКУ

(Думки про загальний студентський з'їзд і довершене на ньому об'єднання).

Від радісного червневого дня, в якім дійсністю сталася мрія українського студентства про об'єднання, минуло більше як чверть року. Про довершене об'єднання заговорила вся без виїмку українська преса. Про конґрес обширно й довго дискутовано. Чулось різні голоси: від одушевлення зачинаючи, на недовір'ї кінчаючи. Все ж у всіх голосах переважав тон доброзичливости. Подія набирала загальногромадянського значення. Між тим довелось пройти їй уже теж і першу пробу життя. Іншими словами щораз більше зближаємося до хвилини, яка дає т. зв. історичну перспективу. Спробуємо отже поробити деякі підсумки минулого; одночасно проаналізуємо сучасний мент і старатись будемо дати деякі напрямні на майбутнє.

Прилюдна опінія оцінила загальний з'їзд студенства, як зворотний пункт в житті нашої еміґрації. До цього часу грізною хвилею котилося роз'єднання. Проявлялося воно не лише в партійних непорозуміннях і крикливій часописній сварці, але теж на терені професійних організацій. Поставали рівнобіжні спілки з однаковими по суті цілями й непримиримо до себе наставленим членством: існували дві студентські централі, два товариства б. політ.-в'язнів, два об'єднання журналістів. Спір перенісся й на терен верховної установи ЦПУЕ, коли то в травні на з'їзді засліплені противники не могли найти порозуміння в справі вибору проводу. Хвилина була справді загрозлива. Здавалося, що наше життя котиться в безодню.

І ось перший прояв протверезіння виходить з рядів тих, яких довгі роки вважала суспільність найбільш нерозважними, пристрасно-запальчивими, нетолерантними. Молодь перша зуміла зректися чогось! Чого саме? Чи може стихійний тін до об'єднання був зреченням з переконань, — був отже виявом безпринципности, безоблично́сти, аморфности, байдужности?

Ми дошукуємось джерела об'єднання студентства в студентській традиції. Наше студенство було завжди поступове, патріотичне й глибоко ідейне. І ця традиція мала рівно зобов'язуючу силу для сьогоднішного студенства, як зобов'язуючою вона була для студентства «тридцятих» років. Студентство побачило, що доктринерство й партійна засліпленість старшого громадянства веде цілу еміґрацію в імпас. Молодь перша усвідомила собі, що безпощадна партійна ворожнеча це склеротична заскорузлість, од якої віє подихом смерти. Вона рішила шукати шляху, розв'язки. І вона, ведена здоровим інстинктом, виявила себе поступовою в найкращому цього слова значенні. Вона перша не завагалася зірвати з минувщиною, як ця минувщина виявилась шкідливою й руйнуючою. Одночасно відчуло студентство як злочинне лицемірство пустословне накликування до згоди без щирої волі дійсно погодитись. Скільки ж разів мусіла нам нагадуватись приповідка про дзвін, що до церкви скликає... Ідейному гуртові видалось святотатством співання святих слів молитви «Боже нам єдність подай» з одночасною тупою настановою не поступитись ні на

п'ядь зі своїх, іноді сильно перестарілих, поглядів. Молодь в основному є чесна й бридиться фальшом і ложжю. Як згоду, як внутрішній мир вважається ознакою патріотизму, то молодь послідовно не на словах, а на ділі рішила виявитись патріотичною. І вкінці традиційна ідейність нашого молодого покоління казала йому зрезиґнувати з малого для великого, зректися з неістотного для суттєвого, поступитися маловажним для єдиного на потребу. Так отже зрікалося воно не зі своїх ідей і поглядів, бо цього ніхто не вимагав. Але нове покоління зуміло рішуче поставити загальне над особисте, національне над ґрупове чи партійне, «Salus rei publicae». над амбіцію. Так як студенство наше завжди вміло засвідчити свою ідейність чином, так тепер зуміло воно виявити ідейність думки, шляхетність. І в тому добачуємось, безперечно, своєрідної традиції, послідовности, тяглости.

Оперті на найкращій традиції прикмети: поступовість, патріотизм і ідейність є ті «exempla, quae trahunt». І цінності ті, які українському студентству запевнили нераз вирішну ролю в важливих хвилинах нашої історії, слід плекати. А втім ми впевнені, що постава студентства дійсно буде мати зобов'язуючу силу для суспільности, — що стане для загалу зразком.

Для заокруглення думки слід ще додати, що погляд про нерозважність нашого молодого покоління, про його нахил до ізольованости, про широко дискутовану в «тридцятих» роках пайдократію полягає на непорозумінні. Не молодь ізолювалася від старшої ґенерації, а, навпаки, досвідчені мужі не шукали зв'язку зі студентством. Щойно тоді, як провідні круги побачили, що грядуче покоління йде своїм шляхом, що партійні лідери стають «генералами без війська», заметушились вони й стали відпихати від себе вину й обвинувачувати інших. Як же ж інакше є сьогодні, як низка колишніх студентських провідників не пориває зв'язків з недавними товаришами й старається їх завжди розуміти й передати їм свій досвід, нерідко добутий дорогою ціною розчарувань і невдач. І в цій дружній співпраці двох ґенерацій слід добачуватись без сумніву джерела творчого конструктивізму, що є цінним доповненням жертвенного шукання.

На основі дотепер сказаного можна б робити висновки, що об'єднання є чисто розумове. Студентство розумово дійшло до переконання, що роз'єднання є шкідливе, і тому рішило довести до злиття централь. Чисто розумове об'єднання було б радше механічного, не опертого на глибинних почуваннях, характеру. Це має остільки своє значення, що механічне об'єднання, хай навіть оперте на найбільш логічних основах, є наражене на поважні небезпеки.

При аналізі цього питання не можна забувати, що ясні, захоплюючі життєві моменти визволяють почування. В хвилині, як студентство відчувало об'єднання, як радісний факт, що викликав щире зворушення в присутніх, перемінився опертий на чисто розумових основах акт злиття двох студентських централь в органічну сполуку. Чим дальше, тим більш ця органічність поглиблювалась. Радість суспільности, відгуки преси, голоси признання, охота наслідувати студентство зродили почування, які залишили тривкий слід. Сьогодні студентство не тільки холодно розуміє, що треба було об'єднатись. Воно є вже горде на своє об'єднання; воно його любить, ним дорожить. Механічно-розумовий акт ставав чимразбільше чуттєво-органічним і тривалим фактом, який став основою до вольових чинів. Це пора всім скептикам усвідомити. Це ясно можна було бачити впродовж трьох перших

місяців праці нового студентського проводу. І сьогодні небезпека нового розбиття чи глибшого непорозуміння є мінімальна.

Стільки аналізи минулого. Приходимо до сучасного. Чи справді отже небезпек вже немає? На жаль, — ще не всі усунені. На щастя однак, лежать вони здебільша поза студентством. Головна річ — це саме «недовірливі Томи». Вони чи не виключно в старшім громадянстві. Мені доводилось чути аж надто часто питання в роді: «Але скажіть, чи це об'єднання тривале?» Часто було це питання виявом доброзичливости, але іноді я відчував теж злосливість. Зразу я спокійно вияснював, зчасом мене це питання хвилювало, вкінці хотілося з досади кричати: «Якщо Ви, добродію, не будете своїм скептицизмом вносити отрути в здорове середовище ,то напевно тривале!» Як же ж знаменне signum temporis. Не віримо вже, що ми здібні на справжні вияви конструктивізму!

А може причина в тому, що питаючі не пережили хвилини, яка зворушувала найбільш тверезих, яка зміняла людей і надавала тривалости фактам.

Друга небезпека в імперіялістичних тенденціях партійних проводів. Якщо вони накажуть зв'язаним партійною дисципліною членам-студентам вносити заколот, може відновитись напруження. Цій загрозі мусить студентство протиставити тверду опінію, що сильнішою від партійної дисципліни мусить бути совість одиниць. Як студент бачитиме, що наказ партії діє на шкоду студентства, мусить зуміти відмовитись від виконання наказу. Мусимо зірвати з партійними автоматами, а змагати до людини, відповідальної за свої вчинки і слова. Бо сьогодні зі своєї волі або зі свого переконання ніякий студент не внесе ферменту в ряди своєї тіснішої спільноти. Слід подбати, щоб не вніс він ферменту з чужого наказу, — з наказу середовищ, які не пережили моменту об'єднання й не зрозуміють сучасного студентського середовища. Геть брудні руки від святого для нас діла, яким дорожимо! Право голосу в студентстві дістануть партії щойно тоді, як зуміють теж найти спільну мову між собою, як їхні лідери перестануть бути побіленими гробами, окаянними фарисеями, що других навчають, самі ж є дуплавим деревом, повним гадюччя.

Стільки неґативів у сучасному. Куди більше позитивів. Найбільший в тому, що студентські провідники зуміли, не зрікаючись своїх переконань ані навіть партійної приналежности, зберегти свій погляд на кожну справу й оцінювати її не з партійної точки зору, а з точки її корисности чи шкідливости. В висліді маємо в студентстві «коаліційний уряд», — те, чого не має суспільність. Доказ політичного вироблення й розуму. Запорука, що як зі сьогоднішних студентів виростуть мужі, напевно покращає наше політичне життя.

Але позитив не в «коаліційності», а в чімсь безконечно більшім. Члени студентського проводу навчилися за три місяці співпраці довіряти собі. На засіданнях не рішає голосування, але переконання, що такий саме вихід найкращий. Часто, в випадку неузгіднення погляду, більшість резиґнує з переголосування, доки дійсність не виявить беззаперечної рації. Засідання Управи ЦЕСУС-а — це безупинне витворювання нових форм співпраці, це безупинний ріст культури у громадянській співдії. Сьогодні напевно всім відповідальним керівним студентським чинникам видається дуже далеким той час, коли то невибаглива лайка заступала дискусію. Лицарське схрещення шпаг, але ніколи обида — це є ідеал, якого ні разу впродовж трьох місяців не порушено!

Чи це вияв взаїмної толеранції? Безсумнівно так! Але крім толеранції народжується щось нове: культура середовища. Засудження пасквілів на останньому студентському конґресі це не був мабуть тільки акт сатисфакції для обиджених, щоб не ускладнювати підложжя для обєднання; це був вже вияв основного процесу, який сьогодні змагає до щораз чіткішої кристалізації.

Ми старались виказати, що в сучасному позитиви сильно переважають над неґативами й що по суті зводять вони правдоподібність якоїсь поважнішої загрози конфлікту до незначного мінімуму. Які ж є вигляди на будуче? Зокрема, які напрямні, щоб небезпеку зовсім вилучити зі студентського життя.

Студентство жде наявних успіхів праці, які вказували б неоспоримо на єдиноправильність обраних шляхів, які ставали б арґументом за довершеним об'єднанням, які свідчили б про корисність теперішних форм праці для загальної справи. Іде про успіхи, які тримали б увагу студентства в напрузі, які творили б опінію, які в нівець обертали б недовір'я.

Дальше йде про ідейне пов'язання студентства. Річ природна, не думаємо про якусь ідеологічну абсолютну єдність, монопартійність і т. п. Все ж мусять бути якісь загально обов'язуючі принципи, якась спільна плятформа, якийсь спільний виховний ідеал, що, не виключаючи різних шляхів, ставить одну ціль перед очі.

Так з огляду на конечність вияву, як теж з огляду на вироблення ідеологічних напрямних та планів на майбутнє слід визнати далекосягле значення за плянованим конґресом, який має одночасно бути одною з форм святкування 25-ліття існування ЦЕСУС-а.

Підготовка до конґресу мусить теж збудити енерґію студентства, яка в останньому дещо ослабла. Це послаблення є вправді зрозуміле, але не дається виправдати. З одного боку є воно виявом деякого психічного відпруження по зусильнім прямуванні до цілі. Але ж бо саме осягнення цілі — об'єднання студентства — є, правду кажучи, властиво щойно вступом до творчої діяльности. З другого боку перше спонукував до виявів страх, щоб «противна сторона» не показалась меткішою, справнішою, вартіснішою. Тут знову треба дати доказ, що ідеал і вартості мають більшу зобов'язуючу силу, ніж конкуренція партійних противників.

Правда, є теж об'єктивні дані, які не сприяють живому розвоєві діяльности. Енерґію будить в першу чергу преса. До правильного видавання преси потрібний знов видавничий фонд. А фінанси це ахілева п'ята студентської централі. Виходить, що в першу чергу треба здобути гроші. Безперечно, можна б звернутись за грішми до громадянства. Але певніший і більш відповідний шлях це здобуття гроша власними силами. Повинно бути амбіцією кожної студентської громади зокрема, щоб у ювілейному році заробити для централі гріш і в той спосіб забезпечити їй можність виявів. Ініціятиви в здобуванні гроша не сміємо централізувати; її треба розложити на поодинокі осередки й тут рішуче слово за всіми, — поле до попису і можність «конкуренції» для всіх.

Сама ж преса повинна поруч активізації студентського загалу й всесторонньої підготовки конґресу сповнити ще важливу суспільну функцію. Зі студентством так чи інакше є зв'язана поважна скількість старших громадян, різних політичних переконань, різних партійних приналежностей, різного віку. Для прикладу назвемо: професуру

наших високих шкіл, колишніх студентських провідників, частинно теж представників мистецько-літературного світу тощо. Студентський центральний орган має притягнути їх усіх до співпраці. На нашу думку, одно окреме число повинно бути для усіх тих, які дорожать студентською традицією чи для яких студентські справи не є байдужі. В той спосіб на сторінках студентського органу могли б зустрітись зі собою й наблизитись до себе люди з різних таборів, яких нерідко ділять різні «барикади». Створена база співпраці може мати далекосяглі наслідки. Зустрівшись раз на невтральному форумі побіч себе, можуть привикнути різнородні противники до думки, що час їм частіше й у інших ділянках співпрацювати. В цей спосіб може студентство, втягаючи старше покоління до співпраці зі собою, поволі перетворювати ментальність недовір'я й ворогування. В тому важлива суспільна функція студентських органів.

Але в загальному треба найбільших зусиль доложити, щоб студентські видання були органами студентів, а не для студентів, — тобто щоб авторами були в переважаючій скількості самі таки студенти. Не дешеве поучування, моралізаторство, проповідництво, але творче шукання, змагання за кристалізацією думки, бурхливе життя з усіми небезпеками, а то й навіть невдачами, має характеризувати видання молодих. Бо найкращою школою є не чуже слово, але самостійне творення. І загрозливий був би стан, якщо б студентство відвикало відд самостійности, а давало себе провадити за руку. Не слід забувати, що сьогоднішні студенти це завтрішній провід. Хто ж буде відповідати за долю народу, як сьогоднішніх провідників не стане, заки ще їхні наступники навчаться самостійности?

Для ясности думки хочемо підкреслити, що старше громадянство може і повинно співпрацювати в студентських органах (не тільки в ряди-годи в якихсь святочних числах), але відсотково мусять переважати статті самих таки студентів. На сторінках студентської преси повинні виростати нові журналісти з широкими обріями і гострою думкою.

В тому будуванні студентської преси має бути той самий відблиск змагання до утримання традиції, який виявився в підборі назви. «Студентський Вістник» — це первісний офіціоз ЦЕСУС-а, що ізза матеріяльних труднощів перестав виходити 15 літ тому. Сьогодні в роковини 25-ліття судентство вважає своїм обов'язком відновити видавання колишнього офіціозу. Це є послідовність, яку студентство старається в плеканні традиції скрізь проводити. Факт рішуче гідний відмічення.

Може хтось закинути, що в цій статті занадто багато ідеалізування молоді, що стаття радше дає образ, яким хоче студентство бачити автор, ніж уявляє відбиття дійсности. На закид відповідаємо, що зразок творить опінію, яка зобов'язує. Впрочім, це основна засада творчости й успіху, щоб радше вказувати на світлі моменти, ніж картати й ширити невдоволення. Тому радше підшукаємо радісні факти, ніж згущуємо фарби. Хочемо тільки з притиском підкреслити, що основа до саме такого насвітлення ситуації є. Бо об'єднання не зродилось з порожнечі, а таки з прикмет і цінностей студентства.

Життєві песимісти чи розчаровані будуть може вказувати, що об'єднання це заслуга тільки одиниць, що між проводом а загалом є прірва і т. п. Тим слід відповісти, що без волі загалу ніколи одиницям не вдалося б збудувати тої будівлі, якою сьогодні радіє кожний студент. І саме ця загальна радість підкреслює теж вартість студентської

спільноти. А як є навіть ще різниці між провідними одиницями, а пересічними студентами, так це явище нормальне. А втім є завдання проводу невпинно працювати над вирівнянням позему, над піднесенням його вгору.

Впрочім, вважаємо конечним теж іноді й підкреслити неґативи. Але на все є своє місце. І про неґативи автор цих рядків мав і матиме нагоду говорити й писати. Але як не можна замикати очей на неґативи, так не сміємо закривати теж позитивів. Зокрема тоді, як вони заговорили з такою переконливою силою, як в дні 30. VI. ц. р.

Ми віримо, що ці позитиви дадуть студентству потрібний запал до зусиль і змагання до безупинного поступу для добра і слави народу, якому стільки вже студентських ґенерацій складало в дані все найцінніше, до жертви життя і особистої свободи включно.

◆

Р. ЛІСОВИЙ.

СУСПІЛЬНІСТЬ І НАУКА [1]

(Декілька завваг до нашого суспільного процесу на чужині).

1. Невже ж реабілітація науки?

Так вже в нас складається, що кожний розгляд питань нашого суспільного життя треба зачинати від дуже невеселих стверджень. Кого не оглушило море виголошуваних у пророчому тоні та до несмачности пустих патріотичних тирад, той мусітиме признати, що ситуація, в якій живемо, незвичайно важка. Нас давить не тільки зловісний уклад політичних сил в Европі. Є ще інші речі, що розбивають всяку снагу. Якась небувала распря опанувала українські голови й серця — распря, що не тільки не вигасає, але кормиться і росте сама з себе. Дивне і на перший погляд незрозуміле є те, що в суперечності до реального стану українського середовища повітря насичене нібито абсолютно певними прогнозами про «світле майбутнє». Скільки разів чуєте чи питаєте партійних програмовців, то з почуттям моторошности довідаєтеся про те, що поза цією дуже сірою дійсністю, яку оглядає кожний, пливе якийсь «залізний» процес, кермований точно тими законами, що містяться в патріотичних тирадах, і що той дивний процес, оця «властивіша дійсність» поверне все у бажане русло до «вимріяної мети». Такий процес невловимий, але в нього наказують вірити. Єдиним, але зате остаточним аргументом за таким способом сприймання світу є відклик до величі жертв, зложених у боротьбі за Україну і відклик до кривавої боротьби з окупантом. Чи жертви і збройна боротьба мусять мати щонебудь спільного з тим образом світу, що його подають до відома автори патріотичних тирад, це ще велике питання. На всякий випадок бачимо серед патріотичної громади помітне дивне розщіплення образу світу: одна частина до нікчемности сіра, а друга велика й велична. Може хтось відповість: це явище зовсім не таке дивне; бачити світ людини розщіпленим є нічим іншим, як питоменністю ідеологічного бачення речей. Найбільш

[1]) Статтю поміщується порядком дискусії.

відома схема, що, до речі, у різних відмінах повторяється, хоче бачити в сивій давнині ідеальний стан раю, у сучасності терпіння і недолю, а в майбутньому нову світлу добу. Ця яскрава суперечність між сірістю сучасности і світлим образом майбутнього кличе якраз людину до боротьби за краще життя. На жаль, в такий спосіб не можна пояснити розщепленості українського образу світу на чужині. Уважне око примітить, що якраз в цьому образі не йдеться так дуже про суперечність між сірим сучасним і світлим майбутнім. Для українця розщіплення і роздерта надвоє таки його сучасність. Це ж є часте явище, що напр., у приватних розмовах українець бачить світ чорним і абсолютно безнадійним, а коли він же ж говорить пів години пізніше, нпр., на якомусь зібранні, то вам лячно стане від гучних слів про «залізні сили», що працюють для нашої «світлої мети», про «невгнутість волі» усіх українців ітп. І таке стрічається і в молодих, і в старих. Як це можливо, щоб один реальний світ в образі тієї самої людини так роздвоївся? Чому заховуємо для приватного вжитку найтемнішу картину, по всій імовірності теж неслушну, і чому, йдучи перед ширшу громаду, говоримо з позою святого переконання те, чого ніякими фактичними даними засвідчити не можемо? Іншими словами: чому, вирушаючи в суспільність, уживаємо стільки фалшу? Не можна тут вже говорити навіть про брехню, якщо під цим словом розуміти свідомо й навмисне роблену, для обману других обчислену, неправду. Тут маємо до діла з фальшем, що зрісся з цілим способом думання і відчуття, з внутрішньою неправдою, з габітуальною ложжю. Вона так вжерлася в людей, що вони не можуть інакше думати, говорити і звичайно не можуть визволитися із проклятого кола своїх уявлень. Тут не помагають ніякі ясні факти реального життя. Звичайно тільки важкі катастрофи можуть проломити цю тиранську зв'язаність людини.

А тимчасом реальне життя має дуже невмолиму логіку, якої ніякими довільностями поодиноких людей, чи навіть груп, не обійти. Внутрішня неправда, що опанувала суспільне життя, дає себе відчути нестерпним кліматом життя та болючими зривами. Що з усіх громових заяв і таких же діягноз і прогноз, коли ознаки загальної зневіри множаться з дня на день, а люди, що не затратили ще відчуття вартостей, тікають у приватне життя, мотивуючи це тим, що суспільне життя сталося тереном опришківства! Пощо говорити про відвічність законів «буття нації», пощо відкликатися до імен Святослава, Володимира, Богдана Гетьмана, якщо є відомим фактом, що сучасні покоління вперто іґнорують наш модерний досвід та позабували навіть тих, що ще вчора жили між нами? Навіщо чванитися вибуялим активізмом молодшого покоління та його незламною волею боротьби за Україну, якщо загально відомо, що в цьому активізмові ні почуття міри й відповідальности, ні належного русла немає! Пощо проповідувати високі моральні вартості, приголомшувати себе деклямаціями про ідеальний лад майбутньої України й обіцювати такі дари ще й другим народам, коли на нашому малому хозяйстві ідуть в наругу найбільші елементарні вартості людини! А врешті відклик до жертв життя й крови за Україну, що має бути остаточним аргументом для підпертя патріотичних тирад, є тільки глумом над тими жертвами і цим відкликом стараються патріотичні гучномовці закрити власну і власних слів внутрішню неправду.

Картина виходить одностайно — понуро і, якщо б так її оставити, то вона була б лише малим причинком до поглиблення рідної безнадії.

На щастя ,такий образ сучасної ситуації є дуже односторонній. Він спирається вправді на неоспоримих і загально-відомих явищах, одначе це ще далеко не все. Є теж інші явища, яких загал здебільша ще не завважує. Поволі наростають і приходять до голосу свіжі суспільні сили, покищо у формі малих островів. Загальній тенденції — йти з духом фальшу — протиставлять вони свою волю до генеральної застанови над речами аж до самих фундаментів. І те власне дуже характеристичне для тих грядучих суспільних сил та для оживлюючого їх духа, що їм притаманна туга за новою українською наукою, що була б суспільною потугою. Є всі підстави думати, що наука, ще вчора зневажувана і легковажена, перейде в нашій суспільності свій час великої реабілітації. Якраз в цю сторону звертаються очі багатьох. Щораз більше набирає сили сподівання, що здвиг нашої науки на чужині у вирішальний спосіб причиниться до перемоги над тією внутрішньою неправдою, якою дише еміграційне суспільство, та матиме і для Рідної Землі благословенні наслідки.

Чи є оправдані надії нових суспільних сил? Чи вільно вимагати від науки аж такої суспільної функції? — Усе це дуже складні питання. У цій статті можемо порушити лише деякі пункти проблематики. Одначе і до цього треба далеко вийти поза наші досьогочасні твердження, якщо хочемо бодай з найближчими питаннями дати собі раду. Ми хотіли б в першу чергу знати, звідки взявся в нашому суспільному житті той дух внутрішньої неправди і чому він так далеко вжерся в основну поставу людини. Може хтось сказати, що в основі цього лежить моральна слабість наших людей. Така відповідь не тільки нічого не пояснює, але є теж трійлива. Та ж відомо, що перед тим духом неправди не встоялися навіть ті, що йшли відважно в життя, не лякаючись ні небезпек, ні жертви. Ця пригадка містить у собі моменти перестороги. Не вільно упрощувати справи, перетягаючи її ніби в етичну площину. А справа є направду першорядного значення. Іде тут в першу чергу про людину, що хоче бути носієм українського визвольного руху.

2. Війна і революція — два засадничі висліди нової української дійсности.

Внутрішня неправда нашої суспільної сфери, якщо різні познаки не вводять нас в блуд, є тільки своєрідною і одночасно загально поширеною відміною духової сліпоти взагалі. Якщо це так, то її існування було б дуже тісно пов'язане із станом та проблематикою сучасної української науки. Цю пов'язаність можна так інтерпретувати, що наша наука у великій мірі відповідальна за распрю в українських головах і серцях. Відповідальна не тим, що распрю сама чинила, а тим, що зловісним тенденціям нашого життя у слушний час і з належною силою не протиставилась.

Такий закид є чимсь дуже знайомим. Не від сьогодні твердили і твердять, що наша наука на західніх землях і на чужині, де вона все -таки мала свобідніший віддих, «відчужилася від життя» — замкнулася в дрібних дослідах, стратила характер воюючого шукача правди. Проти такої дуже неприхильної оцінки не протестували засадничо навіть її сьогоднішні чи вчорашні репрезентанти. Що більше: серед них була охота і воля зактуалізувати наукову проблематику, наблизити її до життєвих ситуацій української людини сучасности. І з таких тенденцій зродився перед війною відомий журнал «Сьогочасне і

минуле». — Чи така дорога вела до властивої цілі, іншими словами: чи в такий спосіб можна було поставити науку у безпосереднє відношення до проблем української сучасности, які чейже не кінчилися на лінії ризьких кордонів, треба дуже сумніватись.

Ми цитували лише один відомий закид в сторону української науки західніх земель і чужини, не розглядаючи одначе його слушности. Важне було для нас лише те, що цей закид висів у повітрі, мав отже характер загально-поширеної думки. В цьому була його сила та одночасно його надзвичайна слабість. Що з того, що загал, а особливо молодь, вимагали від науки «великих речей», — а навіть своєрідних об'явлень, коли не було взагалі відоме, що має означати оте «оживлення» науки, та як розуміти її актуалізацію! Молоді казали звичайно: «наука на службу нації»! — та одна хвилина застанови може повчити кожного, що це лише гасло, як багато інших, а ніяка відповідь. Якщо під терміном «Нація» (з великої літери) розуміти, так як це робили часто націоналісти, етичний абсолют, або просто Бога на землі, то те гасло не могло мати для конкретного здвигу науки найменшого позитивного значення. Хто ж мав розсуджувати у сумнівних випадках, що йде «на службу Нації» — а що ні? Практично виглядає в таких випадках так, що трон судді узурпує собі та політична партія, яка проголошує себе прямим речником «волі Нації». У висліді виходить таке, що наука має підчинитися політичній силі, якомусь «режимові», та має йому давати підмурівок. А це значить для неї йти у ярмо і на самоліквідацію. Зрештою, ніде не написано, що наука має йти під руку якійсь пануючій в даній суспільності тенденції або силі, яка може бути сліпа й примітивна. Та й взагалі в'язання науки до одного воза із пануючими в суспільностях тенденціями є річ дуже сумнівної вартости. Кожне посилання науки на «службу» — чомусь чи комусь звенить немилим звуком. Свобода чи автономність науки має таки якийсь добрий сенс. Це не значить, що науку треба ставити поза суспільністю і поза людиною. Це значить лише, що всяке швидке полагоджування великих труднощів нашого життя при помочі крилатого гасла не має ніякої позитивної вартости. З тієї причини теж усякі заходи для направи стану науки, що своє обгрунтовання мають здебільша в пануючих серед широкого загалу гаслах, а не в якомусь духовому зрушенні самих людей науки, лиха не направлять.

Закид, якому ми присвятили дещо уваги, походить від суспільности і звертається вістрям проти деяких тенденцій української науки та її представників на західніх землях і еміграції. Це його вістря можна одначе теж дуже добре повернути в противному напрямі, докладніше: проти суспільства. Людям науки можна легко боронитися. Вони можуть питатися: чому ж ця суспільність, що піднімає тепер закиди, не подбала своєчасно про доплив відповідної кількости молодих сил до науки? Чому вона, маючи за собою все таки різні засоби регулювання людських енергій, дозволила колись подавляючій більшості молоді відійти в політику, що мало нераз катастрофальні наслідки. Чому вона викликала і плекала в себе ворожі науці тенденції? Чому вона колись так дуже пригадувала в себе якийсь примітивний «практицизм» — і відбирала тим згори всякий соціяльний простір для досліду?

Висновок із цих коротких завваг ясний: скільки разів хочемо обмежитися до того, що знаходимо в прилюдній опінії, впадаємо неухильно в блудне коло. Прийняті загально погляди і такі ж гасла розпливаються в мряковину, якщо підійти до них із застановою. На

цьому видно добре велику пробоїну нашої думки на протязі двох останніж десяток літ. Суспільність нашого заходу воліла заплющити очі на речі засадничі, вдоволяючися тим, що молоде покоління горить патріотизмом та одушевлене волею до боротьби і жертви.

Не завжди панував у нас такий стан. Ще не так дуже давно уважали в нас науку одним із наймогутніших двигунів нашого новітнього відродження. Наука виповняла українську ідею змістом, поглиблювала її питому вагу, давала воюючому українству зброю — аргумент. Публіцистика і другі фактори прилюдної опінії стояли дуже близько наукового досліду і були частинно репрезентовані людьми науки. Не забуваймо, що ще у 20-тих роках на нашому заході було чути відгомін наукової роботи і думки М. Грушевського: тоді ще жили і діяли Гнатюк, Томашівський і Липинський. Тоді була ще помітна у нашому житті участь юристів, а при цьому давала відчути свою присутність теж соціологічна думка (Грушевський, Липинський, Старосольський). Та це був теж час, коли приходила до голосу велика криза. Її людським тереном було в першу чергу це покоління, що служило вояками у визвольній війні.

Тут свідомо поминаємо відносини і наукові зусилля в підбольшевицькій частині України. Там розгорталась наука в помітно нових і нераз дуже великих горизонтах та опинилася відразу на відкритому фронті боротьби. Ця справа вимагає вичерпного з'ясування тими, що мали до неї безпосереднє відношення [2]). У цій хвилині важне для нас питання, чому тереном кризи зробилося якраз це покоління нашого заходу, а докладніше Галичини, що у визвольній війні поклало невмирущі заслуги. Невже ж зустріч з великими історичними ситуаціями та програна були джерелом його зневіри? Тут можна сміливо поставити твердження, що було навпаки. Сам факт програної ще нічого не каже.

Є ж загально відоме, що це покоління не принесло додому буйних юнацьких мрій, але вернулося до рідних хат з упевненістю, яку дає єдино активна причасність до великих історичних ситуацій. Духові зусілля попередніх поколінь намагалися з усієї сили утримувати українську ідею, вивінувати її аргументами перед собою і перед чужими оправдати її; практики руху відродженого українства старалися вибороти для нього належне йому право. Усі такі намагання можуть розростатися безмірно своєю вагою, одначе їм бракує ще чогось останнього, що переконує та в невідкличний спосіб утверджує. Це останнє принесла якраз визвольна війна. Що ще вчора бодай трохи стояло під знаком питання, те зробилося, якраз завдяки тій війні, самозрозумілим. Багато вчорашніх проблем було відразу вирішено. Нпр., галицьке москвофільство, що у своїй величезній частині було спротивом консервативних елементів села і інтеліґенції проти вузькости українського народовецтва, стануло якраз у війні на українську, цебто, завдяки війні за державу, дуже поширену і поглиблену плятформу. Кого цей приклад вражає, той не повинен забувати, що москвофільські елементи були знані в армії з вірної служби справі. Так само болюче колись питання самостійности української мови перейшло виразно до вчорашніх: для українця, що перейшов визвольний змаг, було досить байдуже, як на цю справу схоче дивитися.

---

[2]) Читачів можемо покищо відіслати до дуже цінної праці С. Николишина: «Культурна політика большевиків і український культурний процес». Її перевидано недавно на чужині друком.

ворожий нарід. Не припадково залишив большевицький імперіялізм перестарілі методи російської культурної, а зокрема мовної політики. Це тільки знак, що надійшла справді якась нова доба із новим стилем боротьби.

Вище було згадано про духову кризу, що захопила якраз те покоління нашого заходу, що боролося збройно за українську державу. Таке ствердження звучить досить несподівано, незрозуміло і — парадоксально. Це тимбільше, що це покоління, як ми сьогодні без пересади можемо сказати, пройшло роки визвольної боротьби бездоганно. Де тоді його збройна рука, там був лад і закон. У нього не було ні пізнішого демонізму влади, ні шалу т. зв. геніяльности. Воно ж принесло з побоєвищ ту нову упевненість, на підложжі якої виросла воля нового українця. Воля не аргументувати своє існування, не добиватися прав, а просто воля будувати життя по власній уподобі. Супроти цього стратили ті науки, що давніше клали від себе підвалини під українську ідею, на безпосередній актуальності. Чи вільно отже супроти цього твердити, що покоління визвольної війни переживало, вернувшися до дому, велику духову кризу? Та ж про кризу в нас говорили, але щойно у 30 рр., цебто тоді, коли до слова прийшли ті, що у роки визвольної війни були ще дітьми.

Визвольна війна перерішила багато практичних проблем, одначе поставила на чергу, нові — далеко не легші, але може трагічніші. І тут лежать корені тієї післявоєнної кризи. Бо коли війну перенесло старше покоління нашого Заходу бездоганно, то чи ж воно так само відповіло вимогам тієї р е в о л ю ц і ї, що розгорілася на сході Европи і зробилася новим засадничим виміром українського життя?

Це вже нове фундаментальне питання. На цьому місці треба з усієї сили боронитися перед прикрими непорозуміннями. Слово «революція» в нас модне і тому майже до решти обезцінене. Терпимо на пошесть «революційних» філістрів, що, викинені ще в своїх юнацьких літах із нормальних рейок життя, прагнуть тиранію над іншими зробити п р о ф е с і є ю свого життя і вічно проповідують «революцію». Це описаний Липинським у блискучий спосіб тип здеклясованого інтеліґента, а радше пів і чверть інтеліґента, опанованого шалом влади. Проти його розуміння революції треба себе усіми способами боронити.

Є одначе неспоримим фактом, що від 1917 р. увійшла Україна в такий небувалий процес доосновних змін, зрушень старого та велетенських зусиль боротьби за здвиг нового, що термін «революція» видається тут в неодному заслабий. Величезну частину того процесу займає боротьба з ворогом, що розгравається у великій частині в нових, незнаних передіше, вимірах. Це не йде про стиль тієї війни й боротьби, як ми їх мали, нпр., з поляками від 1918 р., не йде теж про таку війну, як її звикли розуміти в Европі, коли проти себе виходили два народи. Нашу війну з ворогом, з «окупантом» ми звикли розуміти як тзв. «зовнішню війну». Тимчасом якраз тут прийшли на очах живучих поколінь далекі зміни. Концепція визвольної війни зрушилася до основ: війна п о ш и р и л а с я на «внутрішні» чи «глибинні» виміри. Можна було б сказати, що це прийшов час на «тотальну» війну, якщо б цей термін, що вдорожився в першу чергу в Німеччині в останніх десятиліттях, не був односторонній і тому іритуючий. Думаючи про тотальний характер боротьби, мали німці на увазі звичайно цілковите винищування противника. А тимчасом таке окреслення не схоплює найсуттєвішого. Чи не є характеристичний факт, що головний речник нового стилю боротьби не тільки розпоряджає таки-

ми старими засобами, як армії і поліція, але з усієї сили старається розколоти свого противника від середини. Він не так числить на категорію «зрадників», але посягає просто по душу чужої суспільности, накидає противникові своє розуміння вартостей, свій образ світу. Отже війна поширилася на новий вимір. Тут іде вже про речі, що заторкають до основ не тільки прилюдний бік життя суспільностей, але сягають теж до найінтимніших сфер життя поодинокої людини. Т. зв. соціяльна проблематика є якраз мостом, по якому йдуть серед суспільностей противника десанти для розгорнення власне цього нового виміру боротьби. Ці всі речі в західній соціології зовсім недосліджені та майже незнані. Термін «п'ята колона» є тільки добрий, як гасло. Для розпізнання цього комплексу явищ важне одначе, нпр., таке питання: чому тзв. соціяльна проблематика є мостом до інвазії на новому вимірі. Ортодоксальний марксизм скаже: усі історичні переломи виходять від тієї засадничої пружини. Одначе таке пояснення є лише перестарілим пересудом матеріялістичної ортодоксії, так вигідної зрештою большевизмові. Пружиною росту християнізму була кардинальна проблема відношення найінтимнішої людини до Бога, до абсолюту, і цього не можна ніяк на Маркса переспівати. А соціяльне питання, як міст до інвазії найновішого стилю, є тому таке фундаментальне, що воно, як ніякій інший з помостів впливу, дає змогу в його власних очах очорнити противника та його власними силами перемогти.

Не дивно, що в українській боротьбі з большевизмом йде про вартості, які не спиняються на етнографічних кордонах народу. Побіда українства на таких кордонах не спиняється. Цим не хочемо звертати воду на млин тих примітивних «імперіялізмів», що знаходили серед молодшого покоління речників. Для нас означає те ствердження що іншого: старі категорії політичного думання, з якими ми освоєні на нашому Заході, уже сьогодні не вистарчають. В сучасній боротьбі уже не може бути нам байдуже, який лад і які вартості панувати мусять у других країнах. Це знову значить, що до боротьби за Україну тяже не можна вирушати без універсальних горизонтів, зачерпнених не з власного уявлення, а глубокого розуміння широкого реального світу. Українська ідея, що від десяток літ стоїть на лінії майбутніх фронтів, дістала свій революційний вимір. Здається, що це засадничий факт. Без нього не буде зрозумілий ні тзв. «азіятський ренесанс», ні другі ідеї воюючого у підбольшевицькій дійсності українства. Тому є слушне і конечне, коли в нас у розгляді революційних дій на сході Европи поволі, хоч ще несміливо і часом незугарно перестають скидати все до одного кітла большевицької революції та зачинають цій останній протиставити революцію українську, Це велика ідея, яка жде свого оформлення.

Для тих, що жахаються на згадку про революційний вимір української ідеї в сучасному, хочемо сказати, що цей вимір розкрив і розгорнув ніхто інший а український аристократ і консерватист В. Липинський, що було одною із засадничих причин того, чому «національно» думаючі українці його не розуміли і не сприйняли. Для загалу ще й досі незрозуміла річ, чому він клясовий момент бачення речей поставив у главу своєї «системи, чому він вітав організацію українського пролетаріяту і бачив у ньому один із важливих двигунів української ідеї і чому він гостро поборював демократичну інтеліґенцію, її категорії політики та її претенсії до «проводу нації». Це перше. А друге можна схопити так: хто не бачив того нового виміру життя україн-

ства, тому чужі і дивовижні ті всі, що в підбольшевицькій дійсності двигали боротьбу. — І третє: кому нічого не кажуть факти нашого життя, той повинен звернути увагу на сучасне життя польського народу. Поляки відомі зі своєї гострої «національної свідомости» шляхетського типу, на якій лягла і печать романтизму і Сенкевича. Ці ідеї й ідоли визначували відому польську буту й увесь брязкіт модерних карабель, а при цьому робили польський народ гордовито сліпим на великі революційні процеси, що почали розграватися в безпосередньому сусідстві і стукати до його державних кордонів. Проти примітивного німецького окупанта могли поляки із своїми національними ідеалами знаменито боротися. Коли ж прийшло «визволення» зі сходу, старі засоби польського арсеналу показалися малі й непридатні. Довголітні бойовики проти німців признають у своїх споминах, що в новій дійсності впали їм від безсилля руки. Чи й тепер чванитимуться польські патріоти, що їх країна не видала ні одного «Квіслінґа»?

Та пора вертатися до нашого питання. Воно звучить: чи покоління нашого Заходу, що двигало визвольну війну, узнало своїм революційний вимір української проблематики? Відповідь може бути тільки неґативна. Воно вернулося з війни додому так, як вертаємося з якихось незвичайних епізодів життя на «нормальні» рейки. Переходовий твір, яким була поверсальська Польща, консервував на деякий час старе; боротьба з польським екстермінаційним шовінізмом абсорбувала сили й відвертала увагу від того, що величезна частина земель України не виходить з революційного виру, та що боротьба тамошнього українства прийняла нові виміри та зарисувала інші фронти. Обставина, що над усім нависла тінь російського большевизму, закривала інший бік історичного процесу, а саме те, що воююче проти нього українство в далекій мірі розбудувало позиції і практично вивело свою боротьбу на такі горизонти, які вже виходили далеко поза перспективи «національно-свідомого» думання вчорашніх днів. І на цьому пункті наступив серед воєнного покоління нашого Заходу прорив: воно не підтягнулося до нової дійсности на сході Европи, не узріло і не узнало своєї важкої проблематики українства центральних земель. Його думка не вийшла поза горизонти старих ідеалів, а ті ділянки науки, що стоять близько актуального життя, не звернули свого вістря на нові терени. Мемуаристика про визвольну війну збільшувалася постійно, було немало гострої та одвертої самокритики. Одначе тут знову варто відмітити цікавий момент: критика визвольних років розкривала нездарність поодиноких людей, їх нефаховість, брак дисципліни, фамільярність в обсаді постів, одначе не зварталася на ті засадничі проблеми, що на них, а не на більших чи менших недотягненнях розбивалися зусилля воюючого за свою державність українства. Так повстала на українському заході духова порожнеча. Тоді почалося це відоме «відчуження науки від життя».

Такий стан довго не міг серед живого суспільства тривати. Прийшла відповідь у формі гострого протесту чи навіть бунту. Дало її націоналістичне студентство. Воно відчувало, хоч дуже неясно і глухо, революційний вимір нової боротьби. Та як важко зачинати тоді, коли вихідною площиною є духова порожнеча в суспільності! Молодь хотіла вийти з важкої ситуації шляхом посилення активізму, піднесення динаміки. Вона не припадково підняла культ чину. — І була б вийшла побідною рукою, якщо б ті речі, які вона поривом перелітала, можна було справді перелетіти.

3. Два типи духових сподвижників суспільного процесу.

Не в позитивному змісті, а в неґативному бунтарському вістрі лежала сила того культу чину, що так широко розгорнувся серед націоналістичного покоління Заходу. Тут дзвенів протест і проти Ідеалів «старшої» суспільности і проти її думки, і проти її науки. Одночасно показувалося дуже яскраво, як дуже близько була ця молодь зв'язана з духовими позиціями своїх батьків. Досьогочасні »загально» національні категорії думання перейшли засадничо в націоналістичне добро, набираючи тут лише свіжости і гострішого вістря. Так само відома боротьба підпілля з Польщею у 30 рр. не була нічим новим, а тільки продовженням «прямої акції», що її почала на початку 20 рр. Українська Військова Організація (УВО). Можна взагалі сказати, що нові речі появлялися в русі молодих щойно значно пізніше. Довгий час переймала молодь від батьків ті принципи, що лежали на лінії її ідеалістичного світовідчуття та надавалися до степенування. І на це степенування вибраних елементів, на динамізм, а не на розкривання горизонтів своїх зусиль, клала молодь увесь натиск. Це лежало у природі речей і було єдине, що було їй під силу. Дальший розвиток речей залежав від того, куди і як скермують впливові одиниці старшої суспільности цей порив. Як загально відомо, переможний вплив на молоді душі здобув Дмитро Донцов.

Цей факт оцінюють в нас здебільша неґативно, мовляв Донцов звів молодь на манівці. Це дуже односторонній осуд, його однобокість стане нам ясна, коли пригадаємо собі ту стверджену вгорі духову порожнечу, яка розгорнулася якраз на терені «старшого» покоління нашого Заходу і мала без сумніву важні наслідки для всього життя. Для нашої теми дуже цікаве питання, чому вирішальний вплив на молоде покоління здобув Донцов, а не, нпр., Липинський, і що це взагалі означає.

Відповіді не можна шукати ні в тому, що (як дехто хоче) Донцов був більший, ні в тому, що (як другі думають) Донцов був менший (і тому недосвідченій молоді доступніший). Причина не лежить теж в тому, що Донцов був блискучий стиліст. Липинський теж знаменитий стиліст, хоч і іншого порядку. І не в тому, що Донцов апелював до патріотизму, що проповідував волюнтаризм. Твори Липшинського ще з-перед першої світової війни дихають глибоким патріотизмом; його доктрина теж волюнтаристична.

Причини великого впливу Донцова мали інші джерела. На нашу думку, вони лежали в якості духової структури тієї людини, яка дивним збігом обставин дуже добре підходила до того типу чуттєвости і думання, що його мало револьтуюче проти західньо-української духової порожнечі молоде покоління. Донцов був талановитим побудником, силою, що вміла розв'язувати рух, динаміку, активність. Недаремно він клав аж такий натиск на «суб'єктивне» хотіння, глузував з «логіки речей». Зате Донцову не ставало віддиху завжди тоді, коли йшло про прості питання: к у д и має звертатися цей рух, у що має увіллятися активізм? Іншими словами: в його рахунку залишалося завжди біле місце, яке його молоді учні опісля виповняли, як уміли.

Варто спинитися хвилину над тією справою, бо вона нам неодно вияснює. Донцов мав знамените око для динамічно-барвистих моментів духового життя, одначе був дорешти безсилий, коли доводилося йому ставити щонебудь самому і самому творити. Було просто вра-

жіння, що його духовість була, так би мовити ,без ґрунту. Його широка освіта загально знана, одначе вже на перший погляд було видно, як далеке і чуже було йому те, що для кожного духового провідника є фундаментальне: власний дослід, власне шукання правди . Він оперував просторим і то блискучим матеріялом, але власне цей матеріял був назбираний шляхом пильної лектури, не шляхом власних дослідів, що від навіть найсоліднішої «лектури» основно різняться. Не припадково оперував він масою цитат дуже довільних, бо тільки при такій довільності можна було стільки прізвищ ставити побіч себе. У неодному думка Донцова була поражаюче слушна, одначе, коли йшлося про проблему, то йому бракувало завжди остаточного контакту з річчю, бракувало отже, так мовити б, проблемової «музикальности». Це можна засвідчити безконечною кількістю прикладів. Він проповідував традиційність у блискучій формі, але коли прийшлося при цьому з'ясувати істоту тієї української традиційности, виходила блискуча форма і повна — річева поразка. Він проповідував орієнтацію на окцидент, але коли довелося конкретно зарепрезентувати цей окцидент, виходили книжки про — Деґреля і Деля Рока! Його книжка «Націоналізм» гостра в полемічний частині, але безмірно слаба і непродумана в «позитивній» частині. Не припадок, що Донцов уникав завжди практично-політичної відповідальности, де самі ситуації змушують договорити до кінця те невигідне, що в літературній продукції можна оминути. Його учні, що перейшли повною парою у практичну політику, відчули увесь трагізм власної ситуації, але щойно тоді, коли здобули в широких шарах населення вплив і коли на поворот було запізно.

Зате у нього була велика здібність ворушити думку, розгортати критику і полеміку. Ще Липа зауважив, що його філіппіки проти ворогів України могли слушно робити українця гордим. Це, як теж духова структура Донцова, що уникала всяких твердих рейок та постійно ворушила, протестувала, — дуже добре підходила до західньо-української молоді, що була сильна теж у першу чергу протестом, «бунтом». У Донцові та його ідеях знайшла вона найкращу леґітимацію свого пориву. Тут же входила у гру старша людина не абиякого імени, талану й горизонту.

Збираючи коротко це все разом можна сказати, що Донцов був лише одним типом духових сподвижників нашого життя, який ще може ніколи передше не заблиснув у своїй ґатунковій чистоті так яскраво, одноціло. Побіч і проти нього зарисовувався аж до монументальности яскраво ще другий тип — і то у постаті В'ячеслава Липинського. Був Донцов талановитим побудником суспільного життя, що поза ту свою ролю ніколи і ніде в суттєвий спосіб не вийшов, то Липинський стався у нас найбільшим і духовою структурою найсуцільнішим типом — якщо можна так назвати — заякорювача. Його теорія виросла на ґрунті далекойдучих дослідів історичного процесу України, а на його здобутках видно яскраво — не біймося цього сказати — печать геніяльности. За його теорією стоять глибокі соціологічні шукання і далека традиція аристократа, що, не вдушевляючи ефектами даної хвилини, уміє поза усім, що пориває око, бачити діяпазони історичного процесу, бачити час історичної дії. Тому першою журбою його, як подвижника суспільного процесу, був фундамент, були корені: тому таку велику ролю займало у нього творче пізнання. Він волюнтарист, але його волюнтаризм, якраз у яскравій суперечності до Донцова, скований нормами і вартостями, »заякорений» неу-

хильними вимогами етичної натури, якістю суспільного ґрунту та історичними ситуаціями. У противенстві до Донцова він неперевершений у нас сподвижник традиціоналізму. Не одушевляючись ніколи «нашою добою», та знаючи докладно всю проминаючість «сучасностей», бачив він добре заграву тих нових світів, що маркували себе, як соціяльні рухи. З усієї сили ненавидів він людей, що тільки писали, а від практичної відповідальности ухилялися. — З постатей минулого на лінію цього типу суспільного сподвижника належав у великій мірі Драгоманів, що теж дуже велику вагу клав на дослід і якого пізнання в неодному задержали тривалу вартість [3]).

Ці короткі ствердження ставимо не тому, щоб робити доктрині Липинського рекляму. Вони лежать ще на передпіллі дискусії над конкретними тезами Липинського, яка ще не почалася і яка мусить прийти, якщо має бути направлений старий скандал західньо-української суспільности, який полягав на тому, що найбільщого суспільно-політичного мислителя... не завважено.

Не припадково вплив на західньо-українську молодь здобув Донцов, а не Липинський. Як кожна молодь, мала вона далеко більше зрозуміння для донцовського динамізму, волюнтаризму і т. д. Як же важко було тій молоді зрозуміти проблематику «фундаменту», «коренів» Липинського — особливо тоді, коли «батьки» теж її не розуміли. Від зрозуміння фундаментальних моментів нашої суспільної сфери, багато із того, що так опісля характеризувало націоналістичний рух, було б перейшло швидко до магазину перестарілих реквізитів, замість переходити в сумнівне добро цілої суспільности. Не хочемо сказати, що вплив Ли пинського був би надав молодому рухові характеру знаних гетьманських угруповань. Це не є і не було конечне. Належне зрозуміння Липинського, до якого ми щойно малими кроками зближаємося, усвідомило б було, на нашу думку, молодому зривові новітню українську проблематику. Не забуваймо, що всякі суспільно-політичні рухи набирають дисципліни, відповідальности і змісту та охороняють себе від звиродніння тільки у видющій зустрічі з незредукованою проблематикою життя, з реальними фундаментами. Звичайно так буває, що такі речі вони вчаться бачити і від своїх провідних одиниць і від противника. У світі молодих Липинський не зайняв ні першої, ні другої ролі. Тут спочиває один із найбільших трагічних моментів молодого покоління українського Заходу.

Своїм переможним впливом посилив Донцов його активізм і динамізм. Одначе він був безсильний, коли приходилося будувати фундаменти, давати корені. Іншими словами: в світі молодих забракло проти Донцова та репрезентованих ним тенденцій протиінстанції, хоч вона заіснувала. Липинський стояв непізнаний, незнаний. Зорганізувавшись суспільно-політично, молоде покоління було подібне (якщо ужиємо спарафразованого образу Берґсона) до громади річних рослин, що сплівшись («організаційно») угорі, стратили одночасно коріння та дали себе пірвати рвучій воді «стихії». Є дуже послідовно і не без трагічної логіки, що молодий рух окреслював себе залюбки «стихією». Та при таких передумовах кожний зудар із поважнішою перешкодою мусів означати катастрофу.

Із попереднього розділу було видно виразно, як то з уваги на нову історичну дійсність українська думка, а зокрема наука, дістають величезний новий об'єкт, а з ним разом справді революційні завдання.

---

[3]) Цій справі будуть присвячені окремі статті. Прим. ред.

Останні завваги з'ясували ближче її суспільну ролю. Вони, думка, а зокрема наука, мають направити велику пробоїну останніх десятиліть, а докладніше: у противенстві до тих десятиліть мають вони дати новим суспільним енергіям заякорення в проблематиці фундаментів на тлі сучасного історичного процесу, корені. Туга за новою наукою, нове респектування таких наук, як археологія, історія, культурознавство, філософія, соціологія є знаком нашого часу. Чи ця туга може в силу наших умовин сповнитися? Хто приглядався тому, що нуртує поза очима загалу, той знає, що в неодному маємо неабиякі завдатки на майбутнє. Є свіжі сили, що про себе здебільша мало знають. Вони ждуть на визволяюче слово.

4. У кайданах обрядовости.

Висліди наших розважань дещо несподівані. Було б зовсім недивне, якщо б проти такого з'ясування піднялися спротиви і то на те, щоб поставити під знак питання засадничі моменти. Хтось може аргументувати так: це не слушне, що рух молодого покоління, хоч осягнув таку динаміку, стратив корені і дав себе пірвати «стихії». Сама динаміка є лише абстрактним моментом: вона ніколи не існує для себе відокремленно ,а є завжди динамікою чогось і до чогось. А націоналістичний рух все таки, в міру своїх сил, ґрунт, «корені» під ногами знайшов, чого найкращим доказом є те, що він промостив собі дорогу до мас і до живого з ними зрісся. Правда, і при цьому неодна річ могла була випасти краще і світліше. Та більші чи менші недостачі не дають ніколи права твердити, що молоде покоління у своєму змагу затратило корінь.

Закид справді поважний і на перший погляд неоспоримий. Твердження, що динаміка є лише абстрактним моментом суспільно-політичних рухів, цебто не виступає ніколи сама для себе, треба прийняти без застережень. З тієї причини неслушною була б теза, що націоналістичний рух нашого Заходу уявляв собою нагу динаміку. Та ж відомо, що його двигали конкретні люди, які в конкретних ситуаціях реалізували зовсім окреслені цілі.

Та не в цих останніх ствердженнях, а в несподіваних висновках лежить вага закиду. Невже ж з факту, що в індивідуальному, чи суспільному житті динаміка є тільки моментом тієї цілости, яку звемо життєвим процесом, виходить, що кожне людське зусилля сенсовно уфундоване? Чи факт поширення руху в масу є справді неомильним критерієм вартости, як у нас звичайно думають? Чи різниця в оцінці впливових рухів і течій направду зводиться лише єдино до того, що одні з них краще уфундовані, а другі гірше, при чому ні один з них не осягає досконалости? Це останнє розпізнання напевно не вистарчає. В індивідуальному і в спільнотному житті бувають зусилля, побудовані на цілковитих самообманах, на зовсім фальшивих заложеннях; бувають врешті зусилля, виростаючі наскрізь із затроєної ресентиментом психіки. З тієї причини не вільно зашвидко уважати труднощів порушеної справи полагодженими.

Закид, який ми цитували, не є довільно сконструований. Він виходить прямо із деяких передпосилок, що сталися загальним добром націоналістичного покоління нашого Заходу. Ці передпосилки звучать менш-більш: вирішальною інстанцією є воля, сильне хотіння. Відповідно сильне (здинамізоване) хотіння знайде завжди свій предмет і «ґрунт» та належний шлях для себе.

А це заложення, таке характеристичне для юнацького образу світу, є власне дуже сумнівне. Справа із хотінням далеко не така проста. Само від себе воно ніколи не дає видючости поставленій в життєвій ситуації людині, не дає ні орієнтації, ні «фундаменту». Ці останні речі не здобуваються хотінням, як таким. Це справа іншої інстанції людини. Іще одного не забуваймо: здобути ці речі незвичайно важко. Це дано тільки дуже нечисленним одиницям. Нехай нас не уводить в блуд обставина, що ті всі, що розбудовують горизонти життя, дають йому «фундаменти», теж уміють «хотіти», а з другої сторони кожна людина навіть примітивно-практичного діла є теж узброєна в якийсь зір, докладніше: духовій зір. Отже, кажучи згрубша, тут входять в рахубу дві зовсім відмінні інстанції людини, при чому сильна розвинутість одної зовсім не означає, що та друга, з нею в один акт і одно зусилля поєднана, є автоматично теж належно розвинена. Тому можуть бути суспільні рухи з великою динамікою, але сліпі й безпомічні — самовбивчі.

Але сама нага динаміка і саме голе хотіння окремо для себе не існують. Вони шукають для себе «матерії», якщо мають статися конкретними силами. Якщо нема такої інстанції, що розбуреним енерґіям дала б горизонти, в'язала їх з досвідом зусиль поколінь, натхнула їх розумінням незредукованої проблематики історичної ситуації та врешті дала їм форму й міру, то ці енерґії шукатимуть і знаходитимуть свою «матерію» самі, одначе не сліпо. Для молодого суспільно-політичного руху означає це прихід вирішальної хвилини. Якщо в його середовищі не знайдеться в цьому часі інстанція, яка у вище описаному значенні зробить його видючим і дасть йому фундамент, то він має усі шанси стратити корені й перемінитися в сліпу «стихію», що діятиме по законам власної механіки та пожиратиме як молох людей, звичайно молодий і недосвідчений матеріял. Тут мало помагає шляхетність первісного хотіння й пориву. Замість реальної проблематики, яку даний рух мав би розв'язувати, прийде її ерзац — щось до неї подібне, але насправді цілковито відмінне. Від цього й первісно бездоганне хотіння робиться непомітне, але зате з безсердечною послідовністю інше, дістаючи зловісні моменти. Серед даного руху приходять засадничі зміни.

Що ж є тим ерзацом для суспільно-політичних рухів, який так дуже подібний до властивої речі, що широкий загал одного від другого не розрізняє? Кожна повновартісна політично-суспільна дія має ще крім проблематики, про яку в ній властиво йде та яка є властивим стрижнем його дії, ще цілий ряд зовнішностей, які теж у великій мірі конечні, але які без речі, що лежить в основі дії, не мають ніякої вартости. Сюди належать навіть такі необхідності, як технічно-організаційна робота, всі засоби, що ворушать людські маси та зв'язують їх увагу, всякі паради, спільне святкування, а навіть якесь спеціяльне відношення членів даної ґрупи до себе. Це все обрядовий бік політично суспільної дії, або все те, що з обрядовістю тісно зв'язане. Обрядовість політичного життя — річ конечна і самозрозуміла. Вона не дає ніякого приводу до того, щоб її ставити під засадничий знак питання, але тільки так довго, як довго за нею стоїть у повній силі та річ, про яку в політичній дії властиво йде. Що ж варті, нпр., церковно-релігійні обряди, якщо вигасає жива віра?

Тут дійшли ми до одного з кардинальних пунктів нашої проблематики. Щоб не було непорозумінь, завважимо, що обрядовість не конечно зв'язана з релігійно-церковною сферою. Вона є теж притаман-

на суспільно-політичній офері. Тут належать до неї всякі зовнішності, що супровожають людські зусилля для переможення розпізнаної реальної проблематики.

Зловісна проблема обрядовости зачинається завжди тоді, коли обряд стається сам центральною справою, довкола якої обертаються людські зусилля, а річ, для якої існує, зникає з горизонту. Це є якраз випадок «розбиття» «розщеплення» людської дії та далекойдучих перемін в її структурі. Обрядовість визволяє себе, усамостійнюється, переростає та заглушує річ, для якої вона служила та мала сенс існування, і сама зачинає панувати. Цей процес має, якщо він зачнеться, багато шансів на успіх. В обрядовості йде завжди про те, що кожний, отже навіть той, що про заховану за обрядом річ проблематику найменшого поняття не має, може бачити й про що може говорити. Так, нпр., на теми обрядових різниць між православною і католицькою Церквами буде сперечатися, хоч звичайно недоладно, кожний, хоч тільки дуже не численним одиницям відомо, про який антагонізм універсальних концепцій людини тут ідеться. Обряд промовляє завжди до широкої маси. З тієї, а не іншої причини усі рухи, що хочуть позискати маси, розвивають у себе до найдальших меж обрядовість, аж до тзв. «шопок» включно. Таким способом підготовляють такі рухи для себе поважну небезпеку: їх зброя може перерости все інше та їх самих вже з ніг збити, якщо не діє ця протиінстанція, що дає фундаменти та повертає рух в належне русло. Ці речі мав на думці Липинський, коли робив закид українським соціялістам, що вони надто наслідують большевиків. Його аргумент був такий: що ще не надто пошкодить російським большевикам, (що все таки мають за собою довгий досвід), те може погубити їхніх наслідувачів. На прикладі тітлеризму можна було бачити, як переріст обрядовости людей осліплює і робить невідповідальними.

Що ж означає прихід тієї усамостійненої обрядовости до всевлади? Це можна з'ясувати коротко: людська дія випадає із природнього русла, при чому сама людина переходить теж доосновні зміни. Уважне око ствердить після деякого часу, що якраз з людьми щось «сталося». Одначе дуже важко приходиться пояснити те, що «сталося» — особливо нашій читаючій публіці, що не звикла застановлятися над такими речами. Вихована на слабих і дуже незугарних відгомонах духового життя окциденту, не допускає вона до себе думки, що, нпр., можуть бути: фатальний активізм, звироднiла принциповість ітд. Так само приписують у нас хотінню волі таку ролю, якої вони ніколи не можуть мати. У дусі таких поглядів усе те, на що звертається воля, є для неї лише матеріялом, який людина по своїй власній вподобі оформлює, «організує». Це одначе дуже небезпечна думка, випливаюча з якоїсь глухої ненависти до світу, його ладу та його вартостей. Людина такої постави висуває на перший плян свою власну «вподобу», свою «віру». Зате вона далека від того, щоб бачити світ в його розгорненому ладові та його власній красі, далека від того, щоб намагатися узріти (не біймося цього слова) набожно цього ж світу не зредуковану проблематику та своїми зусиллями їй відповісти, до неї «дорости». Цим останнім не хочемо обезцінювати сил людини. Ми хочемо лише сказати, що людське хотіння, людська воля і врешті активізм тоді є в «природньому» цебто здоровому русі, якщо вони зорієнтовані на той власне світ, на його незредуковану і нефальшовану проблематику. Тут є інстанція, яка людині та її силам дає стіну опору, «об'єкт», її коректує та заховує від заблукань. Не забу-

ваймо, що вартостей, які є для людини орієнтаційними світлами, вона не творить, а тільки відкриває. Крилате слово про правду у людських змаганнях має свій глибокий сенс.

На тлі таких завваг можна ясніше бачити, чому всевлада визволеної із услугуючої та піднесеної до суверенної ролі обрядовости, отже всевлада ерзацу, має зловісні наслідки для людських дій і для людини. Вона означає в першу чергу заламання засадничої тенденції до правди в людських зусиллях. Об'єктивна річева проблематика (нпр. в суспільно-політичній сфері) в'яже людей своєю власною силою, кличе на перший плян найкращих, не дає суспільності втопитися в безнадійних нетрях власних уявлень і «мітів». На такому ґрунті є завжди можлива дискусія і пошана другої людини, а зокрема противника. Цілковиті зміни приходять тоді, коли запановує обрядовість, ерзац. Вона двигає на собі нестерте п'ятно свого походження, що йде за нею, як її зла совість. Де нема у стрижні зусиль об'єктивної і незредукованої проблематики даного сектора світу, там нема думки, нема порозуміння. Де не промовляє своєю вагою річ, там людина ставить свої дрібні «віри» і такі ж «міти». Читачеві ясно, що тут не ставимо знаку питання ні перед ту велику силу, якою є віра людини, ні не заторкаємо релігійної сфери. Нам ідеться про тих, самою людиною конструованих, божків, що безоглядні і кровожадні, як божки дико-примітивних племен. На перший плян життя не виходять люди, що щонебудь потраплять розуміти і відповідати, а «пророки» по походженню скраховані екзистенції. Вони творять «віри» та кажуть їм служити. Людські зусилля затрачують ґрунт і внутрішню правду. Сильні тенденції до тиранії і тоталізму є тільки звичайним супровідним явищем цієї внутрішньої неправди, яка має два лише подібні аргументи! Обман для одних і брутальну силу, аж до терору для других.

Тут замикається коло наших розважань. Тільки дуже окружними дорогами можна було схопити те нерозгадане на перший погляд явище, яке ми на початку назвали «внутрішньою неправдою нашої суспільної сфери». Показалося, що вона має дуже глибокі корені. Її окреслено, як тиранію визволеної і усамостійненої обрядовости. У своєму ефекті є вона смертельним моментом сучасного українського активізму і смертельною небезпекою наших суспільно-політичних зусиль.

Примінити поставлені вгорі ствердження до нашого життя не важко. Тепер стане нам ясно, чому в нашій суспільній сфері виглядає так, а не інакше. Вона пересичена технічно-організаційною метушнею, «рухом», конспіраціями, «відправами», зустрічами, довірочними дорученнями. Повітря наповнене голосами «пророків», церемоніями, жалюгідними щодо свого змісту, «культами героїв», пламенними промовами... Щойно на тлі того всього видно цілковитий занепад думки і затрату вартостей, брак усяких перспектив, цілковитий упадок здібностей до політичного думання й здібностей до політичної дії. Тиранська обрядовість змобілізувала в один фронт окрему породу людей, якою командують звихнені лихоліттям пів- і чвертьінтеліґенти, а якої залогу становлять здебільша ті вчора бездоганні, добрі, але зате наївні сільські хлопці, яких півінтеліґент підніс до ступеня чвертьінтеліґента, а при цьому здеправував їх та зробив своїм сліпим і тупим знаряддям. Цей процес посилюють тзв. поважні обивателі, що в цьому обрядовому мобілізуванні та нівеченні людей бачать все таки «активізм», «рух», «патріотизм». У такій ситуації не дивно, що між українцями не може бути антагонізму великих концепцій життя, отже того, якого так дуже потрібно, а тільки сліпа і безконечна распря.

Звичайно думають, що людей ділять погляди на об'єктивну річ і більше нічого. Це неслушне: тут, де залишається завжди одна база, порозуміння є можливе, а суперництво навіть нераз потрібне. Справжні пропасті розколюють людське життя щойно тоді, коли предметом крамоли є усамостійнений обряд, ерзац справжньої справи. Ні обрядові сектярі, ні «пророки», ні «віри» порозуміння не знають. Тому така безнадія від українських чварів на чужині.

Тут знову дуже добре видно, які важкі завдання стоять перед українською думкою і зокрема наукою. Їх можна охопити коротко: думка, а зокрема наука, мусять вагою своїх осягів спинити крутіж обрядової стихії та в боротьбі з тиранією обрядовости зорієнтувати українські суспільні енергії на незредуковані речі і такі ж проблеми того світу, що в ньому розгортається українське життя, або що своїм існуванням це наше життя заторкає. Скільки боротьби і великого етосу такі завдання вимагають, знають лише ті, що усвідомили собі справу і пізнали бодай трохи таємниці наших суспільних нетрів.

Ми говорили про «обрядовість», «обряд» — отже про речі, що згідно з загальним відкриттям тісно пов'язані з релігійно-церковною сферою. Тому хай буде вільно додати на цьому місці декілька завваг. Українське прив'язання до церковно-релігійних обрядів є загально відоме. Обсерватори завважують, хоч ніколи прилюдно, що обрядовість має в українському релігійному житті перевагу над усіми іншими моментами. Якщо так, то в цьому можна б доглянути одно з перших джерел загальної нашої тяги до обрядовости. А це вказувало б лише на те, куди сягають дальші корені порушеної в цьому нарисі проблематики.

Не місце тут розглядати, як далеко слушна ця дуже скептична оцінка української релігійности. Та хто, нпр., в Німеччині стрінувся з католицькими чи протестантськими кругами, той знає, як далеко глибше розуміють т у т релігійне життя — хоч би серед духовенства. Різниця між таким станом і нашим станом кидається дуже у вічі — дуже на нашу некористь. Цим хочемо натякнути на великий круг релігійно-церковної проблематики, яка жде на тих, що нею схочуть зайнятися. Академічні ґрупи на конфесійному підложжі мусіли б, замість бути об'єднанням для плекання релігійного життя, туди звернути свою увагу. Европейська наука розкрила вирішальний вплив релігійних течій на соціяльно-економічні процеси, чого найкращим прикладом є твір Макса Вебера про кальвіністичні моменти в модерному капіталізмі. В аналогічному напрямі лежать теж великі кола української проблематики. Вони дуже важкі до розкриття і ще більше іґноровані. Та є підстави думати, що тут лежить ключ розуміння не одної справи найбільш фундаментальної ділянки.

Проф. В. ГРИШКО.

ВИВЧАЙМО НАУКУ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА!

Якщо українському народові було тяжко виборювати у його вікових наїзників самостійне право на свою історичну науку, вилущувати з цілої схеми історичного процесу чужих імперій самобутні національні складники й первні культурних явищ, то ще тяжче українському народові вибороти у них своє право на науку історії українського права.

Якщо український нарід уже спромігся озброїти свій духовий арсенал в боротьбі за самостійне місце під сонцем не одним десятком підручників та курсів з історії України, то в галузі історії українського права багато ще не дописали українські історики права. Якщо загальні знання історії Батьківщини мають бути віднесені до атрибутів духової національної зброї, то куди гострішою й досконалішою зброєю мають бути знання з історії права. На жаль, цею зброєю українська інтеліґенція ще не ролодіє. Аджеж навіть правники, що є убілені життєвим досвідом і наділені почесним титулом українських громадських і політичних діячів, є чужі в історії українського права: давні правничі студії в університетах окупантів не обтяжувались нашою наукою.

Лише від недавна наша дисципліна посіла належне місце серед катедр університетських вогнищ науки в цілях експанзії свого впливу на формування державницького світогляду української молоді. Кажемо про вплив на формування саме державницького світогляду. Жадна інша наука з цілого українознавчого комплексу не підводить студіюючу молодь так близько до берегів мислення україно-державницькими категоріями. Саме ця наука безпосередньо ставить нас перед правними нормами, що регулювали відносини українського населення між собою і його відношення до держави. Ознайомлення з цими нормами відразу асоціює їх з життям українського суспільного організму — державою, що творила свої національні норми через оголошення законів або кодифікувала звичаєві правні норми у правні збірники. Одна лише галузь з історії українського права — державне право — переносить студіюючу молодь у сферу державних українських інститутів, притаманних тій чи іншій добі, в сферу дефініцій державности, ступня суверенности, визначення характеру державної влади на Україні, своєрідних особливостей державного організму в порівнянні і зіставленні їх з чужонаціональними, у сфери чинности позитивного, в свій час зобов'язуючого, права та джерел його в Українській Державі. Сам предмет науки історії державного права з усіма інститутами українського публічного права — то ляборaторія вимірів державницьким методом усіх публічних явищ нашого минулого, ляборaторія для вивчення українського державного організму в його історичних формах з його складною структурою.

Глибокі знання з цеї царини історії українського права — то свідоме відтворення державнотворчого процесу в нашій свідомості, то відкриття спасенної дороги до джерел української державности з усіма її позитивами й негативами. Той, хто поп'є з криниці тої мудрости, той — фундаментально обтяжиться джерелом пізнання добра і зла в концепціях державницької думки.

Інша галузь історії українського права — приватне право, судоустрій і процес, що найтісніше в'яжуться з джерелом права і тодішньою юриспруденцією, містять норми, властиві психо-етичній природі українця. Правні норми, що були конфірмовані владою української держави того чи іншого періоду, то наочний доказ відокремішности правного життя українців і наявности осібної своєї державности.

Аналіза кожного інституту, хоч би й з приватного українського права, виявляє в собі характерні риси, властиві лише українцям і відмінні від тих же інститутів інших народів. Інститути застави, опіки, давности, права власности, володіння, розуміння істоти дієздатности й правоздатности тощо в першу чергу указують на граничну відрубність українського народу від московського і зворотно на найтісніший зв'язок його з західньою культурою. Судоустрій на Україні свідчить про безперечний органічний духовий зв'язок України з Европою, як і процесове право. Лише поверхова прогулянка по одній номенклятурі судовій стверджує це.

Обґрунтоване і докладне вивчення поодиноких правних явищ з історії українського права піднесе питоменність української проблематики в світі та вагу і значення України на міжнародному форумі, як довліючого від віків самобутнього національно-культурного комплексу. Докладне студіювання любого найменшого українського правного явища, як правило вказує на високий потенціял культурности українського народу в усіх добах його державного життя. Навіть у випадку інкорпорації українських земель чужою державою (Литвою) українські правні норми, звичаї, культура і мова стали об'єктом рецепції при розбудові Великого Князівства Литовського. Або за найсильнішого тиску і експансії російського імперіялізму на Україну після полтавської трагедії сила, живучість і модерність українських правних норм були настільки переконуючими і відповідними психо-етичній природі українця, що Росія мусіла зберегти чинність магдебурзького права і Литовського Статуту на Гетьманщині майже до половини XIX століття.

Більше того, навіть за нової кодифікації законів в 1864 р. Росія не наважилась скасувати деякі правні норми в царині приватного права для Полтавської і Чернигівської губернії, запровадивши для останніх в своїм своді законів спеціяльні винятки, що, без сумніву, є доказом і перемоги культури українського народу саме в галузі права.

Знання історії українського права в усіх його ділянках дає можливість вигідно відчути різницю духа українського народу, що втілився в його правних нормах і є донесений безпосередньо до часів визвольних змагань XX в. в правній свідомості, правних звичаях, в розумінні істоти взаємин українського населення між собою і в відношенні держави. Знання історії українського права розкриває в правні норми втиснену психологію українця і його відмінний, притаманний йому світогляд. Знання історії українського права задержуватиме нас саме біля джерел світогляду українця, біля свідомости, що має в'язати нас з минувщиною і виростає з неї. А це не дозволить нам уникнути свідомости звязку з нашою минувщино і дасть підставу на ній тримаючися, додержуватись лише світоглядових засад українця, будувати правні норми, відтворити органічну правну свідомість, а не надуживати її і в тій новій Українській державі, за ідеал котрої українці перед світовим форумом і нині не складають зброї.

◆

Др. ІВАН ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ.

РОЗБІЖНОСТІ В МІЖНАРОДНЬОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ РУСІ [1].

ЯК КОМУНІСТИ ОПАНУВАЛИ МІЖНАРОДНЮ СТУДЕНТСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ.

Війна поперериваля міжнародні організаційні контакти. Після її кінця міжнародній студентський рух треба було відбудувати віднова. Зроблено це не шляхом реактивації старих, завмерлих після 1939, організаційних форм (Міжнародня Студентська Конференція, CIE, що її членом був також наш ЦЕСУС), але через утворення зовсім нової організації, що називається Інтернаціональна Унія Студентів (ІУС). Та, як усі знаємо, кінець війни не приніс дійсного миру. Подібно, як на всіх відтинках сучасного міжнародного організаційного життя, Інтернаціональна Унія Студентів, замість служити помостом дружньої зустрічі студентської молоді різних країн, стала полем політичних маневрів, де зударяються суперечні тенденції світових політично-ідеологічних течій. Що більше: в даному випадку сама ідея міжнародньої студентської організації була підхоплена комуністичним табором, що покористувався цією зручною нагодою для проведення своїх специфічних цілей.

В листопаді 1945 року відбулася в Лондоні Світова Конференція Молоді. Там було заступлене теж високошкільне студентство, а поза цим молодь із робітничих синдикатів, спортових товариств, організацій резистенсу тощо. В ході цієї конфефренції намічено плян нового студентського об'єднання у світовому маштабі. Визначено Підготовчу Комісію, яка, після майже однорічних вступних праць, змогла скликати на вересень 1946 р. до Праги Світовий Студентський Конґрес. Головним завданням конґресу було уконституування нової організації, Інтернаціональної Унії Студентів. Швайцарська преса, дуже дбайлива в інформації про світові події, присвячувала празькому конґресові чимало уваги, при чому вже тоді позначився критичний підхід до напряму діяльности ІУС.

Із технічного боку конґрес був підготований чудесно, починаючи від святочного привітання делеґатів на двірці. Чарівне місто, Прага, давало конґресові мальовниче тло. До цього прилучувалася різноманітна товариська програма, екскурсії і прийоми, зокрема два величаві бенкети у совєтському та югославському посольствах, що серед танців, співів і потоків вина тягнулися до ранку.

Присутніх було на конґрені 330 делеґатів із 38 країн, що буцімто заступали півтретя міліона зорганізованих студентів із усього світу. Ініціятори приклали всіх старань, щоб «східній орієнтації» згори запевнити масивну перевагу. Повна солідарність представництв із «держав-сателітів», від Польщі до Болгарії, здається річчю досить самозрозумілою. Цікавіші ті деталі, які ілюструють характеристичні прийоми, що при їх допомозі формовано обличчя конґресу: чи то завдалегідь підтасовуючи склад делеґації, чи то прямим натиском на деле-

[1]) Стаття написана на основі матеріялів, опублікованих швайцарською пресою, а саме: «Gazette de Lausanne» із 2, 4 і 5 жовтня 1946, Neue Zür cher Zeitung» із 25 серпня 1947, «Journal de Geneve» із 29 серпня 1947, «Voix Ouvriere» із 16 вересня 1947.

ґатів уже таки в ході нарад. Напр., фінляндці в рішальних голосуваннях мусіли перейти на «східню лінію». Мадярському студентському союзові окупаційні власті заявили, що паспорти будуть видані делеґації тільки тоді, коли в ній на сім люда буде щонайменше п'ять комуністів і твердих совєтофілів. Австрійські представники із Відня вибачалися у приватних розмовах за свою поставу, пояснюючи її тим, що мусять думати про свою особисту безпеку після повороту додому. Неформальності у виборі самої чехословацької делеґації викликали протести і полеміки у празькій пресі. Двадцятичленну італійську делеґацію, в більшості виразно католицьку, мандатова комісія конґресу перетримала в завішенні майже до останнього дня. Єгипетському делеґатові вирвалося признання, що він репрезентує може 5% студентів Єгипту, але ж бо «всі інші є фашисти». Англійське представництво було самовільно призначене управою ліво-радикальної «Національної Унії Студентів». Еспанію репрезентувала одна скомунізована організація з Парижа, що від неї, навіть з-поміж самих еміґрантів, відкололися студенти баски й катальонці. Можна зовсім щиро дивуватися, що в таких умовинах просовєтський табір не мав на конґресі ще кориснішого для себе відношення сил. Бо в голосуваннях «східня» і «західня» орієнтація збирали приблизно по ⅔ та ⅓ голосів.

Ця сама вправна режисерська рука керувала всім ходом праць: відповідно сконструований порядок нарад; бездоганний секретаріят, що стенографував кожне сказане слово й своєчасно розділював брошури, меморіяли, відбитки текстів промов. Кожне пленарне засідання починалося і кінчалося зачитанням привітальних телеграм: то від Міністерства Освіти з Москви, то від протестуючої проти рідної реакції грецької «демократичної молоді», то від груп югослов'янської молоді, що працювали як добровольці при будові залізничої лінії, то, врешті, від «самого» маршала Тіто. Кожну телеграму зустрічала буря оплесків. У слушний момент появилася на трибуні еспанська делеґатка, яка ніби «тількищо нелеґально прибула із Барсельони». Її зворушливе оповідання про франкістські звірства та про терпіння еспанської демократичної молоді послужили за привід до висилки протестаційної резолюції під адресою ООН.

Замітно, що сама совєтська делеґація старалася тримати себе в певній резерві, дозволяючи оперувати своїм сателітам, а в першу чергу югослов'янцям, що поміж сателітами займали виразно упривілейоване становище. «Але — каже кореспондент — коли грозила небезпека, що затяжна дискусія може викликати заколот в умах, тоді вступав на трибуну шеф російської делеґації. Над зборами залягала негайно побожна мовчанка: це господар ставив потрібні крапки над «і». Слідом за цим голосування, майже завсіди явне, через підняття рук, засвідчувало ясність ґенеральної лінії».

Можна собі уявити, з якими дивовижними почуттями непривичні до таких комедій делеґати Заходу, якісь канадійці чи голяндці, шведи чи швайцарці, брали участь у тій грі, де головні ролі були розділені заздалегідь. Можна б поспитати, чому представники Заходу не зробили сецесії, не покинули конґресу. Найважніша причина була мабуть та, що вони взагалі були приголомшені, до рішучої боротьби непідготовані, не було порозуміння між різними національними групами і врешті нікому не хотілося на першому світовому студентському конґресі від кінця війни брати відповідальність за негайний розлам. До того ж зручна совєтська тактика обминала всі моменти, що на них мусіли б зударитися непримиренні світоглядові противенства. Конґрес

стояв під знаком туманних гасел «антифашизму» та «проґресивної демократії», які самі по собі для представників Заходу були зовсім приємливі; тільки що властиві керивники забезпечували собі на майбутнє можливість інтерпретувати по-своєму зміст цих гасел.

Найбільші розходження виринули в дискусії над проєктом статуту ІУС, а саме довкруги питання про повновласті органів ІУС. Пропозиції керманичів конґресу зміряли до того, щоб статутово зобов'язати національні організації, членів ІУС, виконувати рішення конґресів, а в перервах між конґресами, доручення проводу ІУС. Прийняття цієї постанови підпорядкувало б студентське життя в усьому світі комуністичним впливам. Кінець-кінців проект статуту таки прийнято. Але відкритим остається по сьогоднішній день питання про ратифікацію статуту окремими національними організаціями. Саме на цьому тлі виринув конфлікт між ІУС та швайцарським студентством, що про нього інформуємо нижче.

Вже негайно після конґресу швайцарська преса писала, що ІУС належить, разом із Міжнароднім Союзом Профспілок, Міжнародньою Федерацією Демократичних Жінок, Міжнароднім Союзом Молоді тощо, до тієї групи контрольованих Росією міжнародніх орґанізацій, що їх виразним завданням є перейняти одну частину діяльности кол. III. Інтернаціоналу.

Додаймо, що в останніх часах політична радикалізація ІУС ще дальше поступила вперед. На недавньому засіданні проводу у Празі, на тому самому, де важилася справа про дальшу участь Швайцарії, прийнято резолюції, що засуджують «голяндську аґресію проти Індонезійської республики» і «реакційний Куомітанґ» та що вимагають негайного виводу французьких військ із Індокитаю, голяндських із Індонезії, американських із Китаю, британських із Палестини.

ВИСТУПЛЕННЯ ШВАЙЦАРІЇ ІЗ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ УНІЇ СТУДЕНТІВ.

Всі студенти, включаючи чужинців, іматрикульовані на одному із 7 університетів Швайцарії (Берн, Цюріх, Базель, Женева, Льозанна, Нешатель, Фрібурґ), на Федеральній Політехніці в Цюріху та на Високій Торговельній Школі в Санкт-Ґаллен, є згуртовані на професійній основі в Союзі Швайцарського Студентства (Фербанд дер Швайцерішен Штудентеншафтен — ФСС).

На празькому конґресі 1946-го року швайцарська делеґація обстоювала принцип аполітичности ІУС, а коли цієї вимоги не вдалося переперти, поставила вимогу, щоб замість двозначного «антифашизму», осудити всякий тоталітаризм; це, очевидно, теж відкинено.

Швайцарське студентство зорганізувало в січні 1947 в Давос міжнародні студентські спортові змагання. Але празька централя ІУС до цієї імпрези поставилася не дуже прихильно, бо мала застереження до її політичного характеру.

В міжчасі на порядку стануло питання про ратифікацію статуту ІУС. Загальні збори ФСС вибрали окрему комісію, що повинна була устійнити ті умовини, що ними швайцарці евент. готові були б остаточно приступити до Інтернаціональної Унії Студентів. Принято такі точки: 1) Політичні рішення ІУС не повинні Швайцарії зобов'язувати. 2) Швайцарське студентство готове поборювати всяку тоталітарну ідеологію, але відмежовується від односторонніх політичних акцій. 3) Швайцарське студентство бажає свободи всім народам, але не може анґажуватися в визвольну боротьбу колоніяльних чи залежних країн.

На засіданні управи ІУС, що відбулося цього літа у Празі, швайцарські делеґати предклали свої умовини. На те голова совєтської делеґації закинув швайцарцям, що їх аполітизм пособляє хіба фашизмові та імперіялізмові. Тим самим питання про дальшу участь швайцарців в ІУС було перерішене. Слідом за цим, у серпні б. р., управа ФСС видала комунікат про те, що свою дальшу співпрацю із ІУС вважає за неможливу.

Найповажніші швайцарські пресові органи привітали крок ФСС. «Ное Цюрхер Цайтунґ» (25. 8. 47) пише: «Далекосягле рішення... знайшло в переважній частині швайцарської громадськости прихильний відгомін. Критика, висловлена із скрайньо лівого боку, тільки підтверджує, наскільки прийняте рішення було правильне». А передовиця в «Журналь де Женев» (29. 8. 47) розглядає, у зв'язку із цією подією, засадниче питання про завдання міжнародніх студентських організацій; на думку автора статті, головна ціль інтернаціонального студентського життя — це свобідний духовий контакт та обмін ідей; участь швайцарців в ІУС безцільна. бо із «східнім блоком» можна сьогодні хіба торгувати, але не можна з ним обмінюватися ідеями. «Нині є повною ілюзією шукати в духовій площині співпраці чи хочби тільки конфронтації із сталінським тоталітаризмом, який сам цього зовсім не шукає, а може побоюється».

РЕФЛЕКСІЇ.

Можна приняти як правдоподібне, що розламові тенденції в сучасному інтернаціональному студентському русі будуть дальше поглиблюватися. Є вістки, що вказують на те, що виступ Швайцарії із ІУС не залишиться ізольованим. Вже раніше вчинили такий крок голяндські студенти. Тепер, як довідуємося, носяться із подібною думкою австралійці та бельґійці. Справа певне на цьому не зупиниться.

У міжнародньому студентському житті, що в ньому співрішальним, а навіть вирішальним чинником є совіти, студенти-втікачі із Східньої Европи згори мали все брами позамикані. Інше діло, якщо зчасом повстало б міжнароднє студентське життя очищене від комуністичних впливів. Не є виключене, що в нього вдалось би в цій чи тій формі включити теж студентство східньо-европейських політичних еміґрацій, подібно, як напр., в ІУС є місце для еспанських республіканців. Тому дуже побажане, щоб українські студенти на скитальщині, зокрема актив, дуже уважно слідкували за розвитком міжнароднього студентського руху. Але перш за все мусимо бути реалістами. Річ самозрозуміла, що в сучасних східньо-західніх розходженнях симпатії української еміґрації по боці Заходу. Та не зважаючи на це, треба нам теж вміти доглянути слабості Заходу. Безперечна сила совєтського табору, що він заступає якусь універсальну концепцію. Західні противники комунізму такої універсальної концепції сьогодні здебільша не мають. Вони боронять «статус кво» своїх власних свобід і привичного життєвого стандарту. При таких засновках вони самі себе спихають на не вигідні позиції пасивної дефензиви. А в тім Захід дуже часто свідомо обмежується до найнеобхіднішої дефензиви, бо він усе ще живе надією, що йому вдасться із другою стороною «договоритися» по-доброму. От, напр., уже після виходу Швайцарії із ІУС, частина шведської преси критикувала це рішення, як »дефетизм», бо, мовляв, не вільно зривати легкодушно мостів для порозуміння із Сходом, яке при певній терпеливості і добрій волі все ще можливе і т. ін. Українським студентам треба знати, що денебудь вони тепер рушаться у світі, майже скрізь зустрічатимуть настрої саме цього роду. І це вже великий

поступ у порівнянні до стану речей з-перед двох літ. Поступ цей завдячуємо в першу чергу самим таки совєтам, що своєю брутальною агресивністю (подібно як гітлерівці перед 1939) приспішують кристалізацію «блоків». Без цього Захід готовий був би хоч сто літ мирно співпрацювати із «слов'янськими демократіями».

Такі слабі місця й непослідовності помітні також у зайнятій швайцарським студентством позиції. ФСС мотивує своє рішення традиційною швайцарською невтральністю. Ця мотивація досить невдала, що підкреслювали навіть швайцарські часописи, прихильні до ФСС. Перед усім «вічна невтральність» є міжнародньо-правним зобов'язанням, що визначує зовнішню політику швайцарського уряду. Але обов'язок невтральности не відноситься, очевидно, до ідеологічних уподобань швайцарських громадян, що свобідно можуть співчувати різним світовим течіям. Замість сказати, чому їм із комуністами не подорозі, швайцарські студенти ховаються під захист невтралітету своєї держави. Але в таких глибоких конфліктах, що роздирають сучасний світ, кожна одиниця й кожна суспільна група мають моральний обов'язок визначити, де вони стоять. Звичайно, зовсім нема потреби, щоб швайцарське студентство ідентифікувало себе із тенденціями, скажімо, офіційної американської політики, або наражувало себе там, де його власні життєві інтереси не є зачеплені. Але саме та обставина, що Швайцарія не потребує обороняти ніяких великодержавних інтересів, могла була б дозволити швайцарським студентам із повною свободою зайняти становище до болючих питань сучасности. І такий голос Швайцарії міг би мати чимале моральне значення, бо до нього світ прислухався би. Швайцарія належить до країн із найстаршими і найглибше закоріненими традиціями правдивої політичної свободи й до одного з небагатьох закутків нашого континенту, де ще повністю живе «стара Европа». Але швайцарська інтеліґентна молодь видно не дуже хоче акцептувати тих моральних зобов'язань, що з її вийнятково щасливо положення у сучасному світі випливають.

Ця малодушність найвиразніше позначилася на підході до питання про визвольні рухи колоніяльних, півколоніяльних і залежних народів. Можна зрозуміти, що швайцарським студентам не хочеться на колоніяльному питанні псувати своїх відносин до брітійських, голяндських, чи американських колеґ. Але велетенська проблема «азіятського ренесансу» вимагає від старої Европи якоїсь позитивної відповіді, от хочби як її брітійці шукають в Індії. Студенти, та ще й швайцарці, практичного впливу на ці речі не можуть мати. Але це не є причина, щоб від проблеми тікати. Ось дійсний «дефетизм», що тільки загравае в руки совєтам, дозволяючи їм, хто найменше до цього має право, виступати як захисники вільностевих рухів.

Недавні події на міжнародньому студентському терені цікаві для нас і тим, що дають вони причинки для кращого зрозуміння нашої власної внутрішньої проблематики. Питання про відношення студентської організації до політики, що стояло в центрі останніх дебат довкруги ІУС, має серед українського студентства довгу і складну історію. Здається, що обі постави, що відносно цього питання вирисувалися на міжнародньому терені, для сучасного українського студентства несприємливі. Перша постава — це повна політизація студентства, як її заступає теперішня управа ІУС (зовсім поминаємо на цьому місці справу змісту тої ідеології, що в даному випадку входить в рахубу). Треба признати рацію тим швайцарським критикам, які стверджували, що підпорядкування студентських організацій одностороннім політичним (може ліпше було б сказати: партійно-політичним) впливам, му-

сить серед студентства вбирати справжню академічну атмосферу, внеможливлювати свобідний духовий розвиток та перемінювати в карикатуру внутрішньо-орґанізаційну демократію. Але з другого боку, розв'язка ідеологічного «невтралітету», прийнята швайцарцями, не може відповідати студентам, що належать до середовища політичної еміґрації. Поміж цими екстремами українське студентство на чужині мусить шукати своєї власної, середньої дороги.

◆

КРИЗА УНІВЕРСИТЕТУ *]

Де є причина того факту, що багато студентів, які матеріяльно є в змозі студіювати трохи довше, конвульсійно намагаються покінчити свої студії, як можна швидше, покінчити із мінімумом приписаних семестрів? В чому причина того, що студент без боротьби зрікається свого найбільшого привілею, а саме академічної свободи, що дозволяє йому самому вибирати і формувати свої студії; що він прагне готового плану лекцій, препарованого вгорі, щоб потім тільки його відсидіти?

Нам здається, що тут наявний зараз симптом, слідний не тільки в академічної молоді, але загально-характеристичний для нашого часу. Тут виявляється своєрідне духове наставлення, суть якого не можна назвати одним словом. Передусім є це страх перед відповідальністю. Люди спраглі плану, щоб жити за ним, за «вождем», що вказує напрям, куди йти. Таким чином люди відсувають від себе необхідність вибору, а відповідальність за вибраний шлях падає на когось другого, або на якунебудь неособисту інституцію (в нашому випадку — на доцента, або на затверджений факультетський план лекцій). Але людина є не тільки вільна від конечності вибору: вона зрікається також критики. Вже не треба самому завдавати собі труду, щоб відрізнити добро від зла, правду від міту. Людина просто вірить в те, що їй підносять, бо той, хто підносить, своїм становищем є зобов'язаний до високої якости й тому кваліфікований ex officio.

Кидається в очі, як студент наших високих шкіл з надзвичайною сумлінністю відвідує обов'язкові лекції, зовсім незалежно від їх якости. Але факультативні дисципліни не відвідуються, навіть тоді, як вони дуже добрі. Студент у великій мірі відвик від того, виробляти собі погляд на лекцію чи на доцента і відповідно до того поступати. Він «відсиджує» те, що передбачене у плані лекцій, а заінтересування лекцією випливає не з її змісту, тільки з питання, чи даний матеріял буде при іспиті вимагатися, чи ні. Для великої більшости сьогоднішніх студентів студії не є вже активною розправою із основними питаннями науки: шуканням правди, відділенням правильного від неправильного, не є вже зазнайомленням із методою наукової праці і змаганням пізнати наукову правду. Для великої більшости — студії є сьогодні продовженням середньої школи, курс, на якому вчать ремесла: лікарського, правничого, хемічного чи вчительського. Ще тільки традиційні залишки надають студіям характеру чогось особливого, але внутрішньо вони вже віддавна ледви чи відрізняються чимнебудь від психічного навчання.

А доценти? Порівняйте наших професорів з їхніми попередниками, дві або три ґенерації тому назад. Фахово не є вони гірші від тих,

*) Є це переклад статті, яка появилася в швайцарському часописові «Neueste Nachrichten» (Люцерна 13. 2. 1947).

це ні. Але як стоїть справа з їхніми людськими якостями? Де є сьогодні особистості, що наче самітні велетні виринали б із маси своїх сучасників, навколо яких гуртувалася б одушевлена молодь? Зникла відвага постояти за своє власне переконання і сьогодні університети належать до заведень, де дуже рідко можна знайти цивільну відвагу, хоч якраз тут повинен бути осідок духової та особистої свободи. Ніколи в минулому університети не дозволили б так водити себе за ніс, як це сьогодні діється, ніколи не віддали б так дешево свого призначення. Вони підлягають усім вимогам: втручанню держави, бажанням фінансуючих інституцій, як напр., індустрії, ідеям маси. Можна навести тисячі прикладів, як наші найстарші і найбільш горді своєю традицією школи щоденно втрачають своє обличчя, забувають про свою честь!

Можливо, що це малі провини. Але хай нікому не здається, що наш [1]) університет не піддався б великій спокусі. Це був би небезпечний самообман думати, що це, що трапилось німецьким університетам, нашим не може трапитись. Ми не скапітулювали, бо дотепер ніхто не хотів нашої капітуляції. Але щоденні, повторні малі капітуляції, щоденна зрада власного призначення — це вже досить погано.

Студенти і доценти хворують на одне спільне лихо: вони мусіли — як зрештою усі, — вибирати між свободою та забезпеченістю. Вони вибрали забезпеченість і втратили свободу. Наше життя є опановане стремлінням до забезпечення. Господарське забезпечення: певна посада, право на пенсію, забезпечення від усіх неприятливих життєвих обставин. Політична забезпеченість ,страх перед риском, готовість до компромісів, вигинання там, де треба зламати. Духова забезпеченість і переймання оправданого навіть ціною втрати оригінальности, тріюмф «золотої» середини. А свобода? Навіть не помічено, як вона тихо відійшла; люди запродали себе інституціям, системам і думкам, яких не можна погодити зі свободою.

Університети перейшли цей шлях розвитку, у нас так як і деінде, і сьогодні їм далеко від того, щоб бути осідком духової свободи й незалежного мислення та діяння. В тому, на наш погляд, треба шукати причини кризи університету. Ця криза є в першу чергу людська, а не річева. Матеріяльна вбогість студентів, спеціялізація багатьох наукових дисциплін мають зовсім другорядне значення. Ми погоджуємося із висказом О. Ґ.[2]), що історія й філософія не займають на університеті того місця, яке вони повинні займати. На нашу думку, залання цих двох дисциплін кидається тільки особливо в очі, а в дійсності ніодин факультет і ніодна дисципліна не сповняють свого призначення. На прикладі цих двох гуманістичних наук зраду гуманізму можливо краще видно, чим деінде, бо тут втеча у річевість та фаховість є більш парадоксальна, ніж деінде. Але також природничі науки, також медицина зраджують себе й своє минуле, коли вони із боязні та вигідности дозволяють деґрадувати себе до спеціялізованого професійного вчення. Так, йдеться про ролю університету, як носія духової правди народу. Але цю ролю університет може тільки тоді далі грати, коли його аґенти-доценти і студенти усвідомлять собі свою правдиву людську свободу й поставлять всю свою науку на службу для того, щоб відзискати і зберегти цю найдорожчу спадщину університету.

Г. Б.

---

[1]) Цебто швайцарський.

[2]) О. Ґ. є істориком на одному швайцарському університеті.

УКРАЇНСЬКА СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА В РИМІ.

УСГ в Римі нараховує зараз тільки 8 активних членів. З великого числа студентів, що два роки тому вписалися були в її члени, залишилася мала горстка. Багатьом новоприбутим студентам бракувало необхідних до вписання на університеті документів, деякі використали нагоду еміґрувати за океан або до Анґлії, деякі студенти були змушені перервати студії внаслідок особливо важкого матеріяльного положення (зокрема на факультетах, що вимагали великого вкладу праці, отже й відповідних студійних умов), дехто перейшов студіювати на університетські осередки поза Італією. Не бракувало очевидно і симптомів загального воєнного розкладу, а саме осібняків, що до студій не мали ніяких підстав і підготовки, але повписувалися до студентської громади для різних цілей, включно до надій користати з допомоги для студентів... З цією категорією нестудентів Студентська Громада мала найбільше лиха і клопотів в роздобуванні для них «відповідних документів», а також і через те, що вони не рідко змагали до того, щоб «надавати тон» діяльності Студентської Громади. Були теж різні дикі студенти, що з'являлися на терені Італії нібито з наміром студіювати і наробивши собою клопоту товаришам і взявши евентуально допомогу, подавалися дальше в іншу кращу для студій країну. В перших повоєнних роках було очевидно важко всіх студентів провірювати, тим більше, що в зв'язку з ініціятивою, що до організації студентської централі в Німеччині, намагання здисциплінувати місцеве студентське середовище могло були інтерпретоване як партійна боротьба, тоді, як місцевий осередок змагав виключно до створення вартісного, вільного від яких то не було б монополітичних тенденцій, студентського середовища.

В минулому академічному році, з тих 8-ох студентів, що залишилися в Римі, студіювали: 2 мистецьку академію, 1 політехніку, 1 економію, 1 фармацевтику, 1 консерваторію (спів), 1 медицину. Два студенти, що покинули Італію кінчитимуть початі студії, а саме політехніку і економію.

Всі активні студенти в мин. акад. році, не зважаючи на несвітлі умовини, студіювали і закінчили цей рік з успіхом, деякі навіть з великим успіхом. Через те не було очевидно часу вести ширшу виховну роботу на терені самої Студентської Громади. Студенти брали участь в діяльності місцевої Української Громади, зорганізованої проф. Е. Онацьким, яка вела виховну і культурну діяльність серед місцевої української колонії.

Щодо умов для студій, то поминаючи незвичайно дороге в Італії, а зокрема в Римі, життя, вони на загал сприятливі. Італійські університети мають на всіх факультетах визнані наукові сили. Фашистівська система не винищила старих наукових кадрів і не відбилася так неґативно на рівені науки, як напр., гітлерівська. Є можливо дістати літературу і користати з повновартісних римських публичних бібліотек. Студії зорганізовані так, що можна їх свобідно і доцільно розкладати. До студентів чужинців ставлення прихильне також професорського складу. Очевидно, до справжніх солідних студентів.

Дуже корисно на громадське вироблення студента може впливати різнобарвне італійське громадське життя, багате у всі можливі ідейно-політичні напрямки, з яких кожен має певну базу в італійській соціяльній і громадській та культурній дійсності, в італійських національних традиціях і кожен з цих напрямків керований штабом певних індивідуальностей, відомих в політичному і науковому світі поза Італією. Італійське «партійництво» можна сьогодні вважати органічним здоровим явищем на шляху до відродження італійської нації.

Рівень студій високий і основний. У сьогоднішніх важких умовах і при величезній численності італійського студентства, італійські університети випускають однак на загал пересічну інтеліґенцію, з не завжди солідним академічним знанням. Це до певної міри може й правильна політика професури, що старається облегшити загалові студентів швидкий перехід до професійної праці. Рівень знання залежить передовсім від працьовитости і пильности самого студента. Італійські університетські студії є однак дуже доброю основою для дальшої наукової праці. Дійсна наукова праця в Італії починається після закінчення університету в різних спеціяльних інститутах.

Для інформації треба сказати, що італійські відносини під матеріяльним оглядом може найважчі в Европі і через те там можуть вибіратися на студії тільки ті, що можуть собі самі студії забезпечити. Зовсім недоцільно, щоб вибиралися на студії студенти з Німеччини або Австрії, де студіювати безумовно легше.

Василь Ривак.

◆

БАВАРСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПАКС РОМАНА»

(31. 8. до 6. 9. 1947).

«У всіх проблемах вкінці йдеться про людину». Так почав свою промову д-р Франц Шенінґ, одна із замітніших постатей німецького католицизму сьогодні і видавець «Гохлянд-у», на останній конференції «Пакс Романа», що відбулася в Баварії над Штарнберґським озером в днях 31. 8. до 6. 9. 1947. Він додав ще: «Все інше є сьогодні для нас, німецьких католиків, ілюзією. А про ілюзії не можна дискутувати. Якщо навіть можна, то не варто».

Оцю заяву видатного німецького публіциста можна вважати за декларацію слабости і великої кризи німецького католицизму, про що ще виразніше говорила конференція Хрістліх Соціялс Уніон в Айхстедті. Цю анемічну декларацію здефініовано на заході в формі речення «прімум вівере — деінде фільософаре» прийняла аплявзом частина німецької делеґації, але її гостро скритикував загал учасників конференції.

Щоправда, центральна тема конференції звучала: «Духовна співпраця католиків різних країв», але щоби дати відповідь на конкретні питаня, треба було окреслити багато основних положень зі штандпункту католицького християнізму таких, як: одиниця, спільнота, нація, держава, кляса і т. д. Та справа була тим більше актуальна, що діяльність «Пакс Романа» після імпозантного конґресу в Нью Йорку в 1939 р. була в Европі припинена, а 19 конґрес в Еспанії (Саляманка Ескоріял) мав замало часу, бо був перевантажений конкретними справами для чисто теоретичних розважань. Кроком вперед в тому напрямі була, очевидно, конференція «Пакс Романа» в Швайцарії (Фрайбурґ, вересень 1946), а ще більше — з'їзд в Італії (Анціо, квітень 1947). Са-

ме цей останній з'їзд доручив проводові «Пакс Романа» відбути протягом 1947 р. ще одну конференцію, присвячену виключно ідеологічно-програмовим справам. Після дискусії вибрано Німеччину і в цей спосіб задокументовано символічно зв'язок католиків різних країн, навіть у випадку, коли війна їх ставить за дві протилежні сторони барикади. В цей спосіб дано теж німецьким католикам шансу сказати про себе після довгої мовчанки від 1934 р.

Праця конференції була зорганізована в цей спосіб, що в ранішніх годинах відбувалися інформаційні засідання, де делеґати поодиноких країн мали нагоду говорити про себе. Пополудневі засідання були присвячені згаданій вже центральній темі. Найцікавішою річчю була, очевидно, дискусія, жива, темпераментна і місцями дуже гостра. Баварські католики говорили про себе у вільному часі (державний секретар д-р Д. Сатлер, д-р Ф. Шенінґ і міністер д-р Альойс Гундгаммер). Українське студенство заступало Товариство Українських Студентів-Католиків «Обнова» (дійсний член «Пакс Романа»). В свойому докладі «Духові передумови співпраці католиків» Й. Вульф (Гамбурґ) говорив про долю християнської філософії в ділянці одуховлення сучасного людства і створення передумов росту і відродження культури. Наше сторіччя — стверджував він, — при велетенській технічній наснаженості нічого або майже нічого не дало у філософії. Християнізм покищо на периферіях мусить започаткувати процес відродження авторитету духового. Це завдання дуже актуальне, зокрема в обличчі загрози зі сходу. Католицизм сьогодні — експонент і оборонець християнської цивілізації. Поняття католик і християнин є сьогодні однозначне.

В ієрархії вартостей поняття християнин стоїть понад поняттями нації і кляси. Існування нації не є нічим більше, як тільки Божим даром для існування людства. Нація не сміє мати абсолютних вимірів і не може бути маштабом інших вартостей. Важко є ствердити, що є первинне, а що вторичне в понятті націоналізм-релятивізм. В кожному випадку ці вартості з собою пов'язані. Перенесення націоналістичної боротьби на внутрішньо національному терені у форму клясової боротьби є другим чинником, що утруднює співпрацю внутрі християнського світу.

Капіталістичне суспільство, якого розгромлюючу критику подав К. Маркс, не є в жадному випадку християнським суспільством. Ще більше чужим християнізмові є марксистське вчення, про клясову солідарність, клясову боротьбу і диктатуру пролетаріяту.

Станове безклясове суспільство без внутрішніх заперечень експлоатації і клясової боротьби є прагненням християнізму.

Програмова доповідь п. Ганса Вульфа стала основою майже триденної дискусії на пополудневих засіданнях конференції до тем: «Католики в християнському світі», «Християнізм і національна проблематика», «Соціяльне питання в світлі сучасного християнізму».

Дискусія довкруги першої проблеми йшла в такому напрямі: католицький світ, в силу своєї позиції є оборонцем християнської цивілізації. В зв'язку з тим він мусить здобутися на багато відважних рішень у відношенні до інших християнських конфесій. Тут немає мови про ревізію позицій, що їх займав католицизм в минулому. Ходить радше про уникнення непотрібної боротьби, що її часто накидають Католицькій Церкві некатолицькі конфесії. Сьогодні не може бути мови про т. зв. «католицьке ґетто», тимбільше, що якраз в некатолицькому таборі є виразні тенденції до об'-

єднання під авторитетом Апостольської Столиці.

Національна проблематика не має в нашому 20 сторіччі центрального значення. Думки про нову державну суверенність є сьогодні не тільки нездійснимі, але вони є реакційні, а існування державного твору як самоціль — виразний нонсенс.

В понятті християнський інтернаціональний солідаризм вміщається відповідь модерного католицизму на національне питання. Найкращим висловом християнської думки в політичній площині є федералізм, який ні в якому випадку не загрожує національній спільноті, але ставить загороду націоналістичному інтернаціоналізмові.

Теза графа Монтиляса, представника Великої Бріганії і співредактора знаного католицького щоденника «Теблету», про потребу освячення соціялізму і здійснювання соціяльної правди, що лежить між св. Томою і Марксом, на баварській конференції «Пакс Романа», мусіла викликати жваву дискусію і прецизування понять. Живемо в часах т. зв., робітничої цивілізації (workers civilisation) Слова християнської молитви про «хліб насущний» давно перестали бути символом, а стали реальною дійсністю. В зв'язку з пролетаризуванням майже цілого світу соціяльна проблематика зайняла поміж усіма справами перше місце. У відміну від соціялістів є воно, одначе, для нас, католиків, не одинокою проблемою. Католики присвячували цій справі завжди справді належну увагу і належне місце. (Енцикліки Святіших Отців «Квадраґезімо Анно» , «Рерум Новарум»).

Критика капіталізму (приватного, монопольного, державного), подана К. Марксом, є в основі правильна.

Хибні є, одначе, положення представників наукового соціялізму про клясовий антаґонізм, як і всі тези діялектичного матеріялізму в стисло філософічній площині. Основою християнського суспільства є, крім чесноти і любови, внутрішній мир.

Проблема відпролетаризування пролетаріяту не лежить виключно в економічній площині, але має теж виміри етичних вартостей.

Тільки в здійсненому християнізмі можна буде говорити про соціяльну справедливість. Практика показує, що католики мають для тієї справи належне зрозуміння (діяльність кардинала де Соліеж з Тулюзи, постать Емануеля Муніє і т. д.).

Зокрема цікаво було одержати звіт зі стану католицизму в поодиноких державах з уст представників даних націй.

Українці мали нагоду говорити про себе 5. 9. 1947 р. в двогодинній доповіді про стан Української Католицької Церкви і українського студентства в краю і на еміґрації.

Зенон Салій.

◆

КОНҐРЕС СОЦІЯЛІСТИЧНОГО НІМЕЦЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СОЮЗУ.

В днях 16—18 серпня п. р. відбувся в вестфальському місті Білефелд (англ. зона) в приміщенні люксусового дому техніки другий Конґрес Соціялістичного Німецького Студентського Союзу (СДС), що в ньому взяли участь крім 52 делегатів з усіх чотирьох зон Німеччини також запрошені гості — чужинці. Були там заступлені такі чужинецькі студентські орґанізації: англійська, американська, австрійська, голяндська, данська, українська («Ґрупа Суспільного Гуманізму»). Конґрес проходив передусім під знаком орґанізаційних питань, як зміни статуту, устійнення відношення голов зон

до голови централі, одначе дебати торкалися часом теж загальнопринципових проблем, часто дуже інтересних.

СДС, що нараховує сьогодні коло 1000 членів, існує незалежно від будьякої політичної партії, та ідеологічно він стоїть близько німецької соціяльної демократії (СПД), з якою вдержує постійні зв'язки. Його групи діють у майже всіх університетських містах англійської й американської зон, частинно також у французькій зоні, зате в совєтській можуть працювати тільки нелегально.

Поодинокі проблеми віддав Конґрес для детального розроблення окремо вибраним комісіям, що останнього для реферували пленумові висліди своєї праці.

Комісія для внутрішньо-організаційних справ винесла між іншим рішення про нав'язання співпраці з тими студентськими чужинецькими організаціями в Німеччині, що стоять на ґрунті соціялізму.

Комісія для справ християнства і соціялізму (під головуванням студента теології з Мюнстеру) запропонувала далі вести в пресі досі таку успішну дискусію з християнськими чинниками і нав'язувати співпрацю з місцевими християнськими громадами.

Комісія для основних питань шкільництва розробила для дальшої пресової дискусії проєкт далекосяжних університетських реформ у напрямі демократизації німецьких університетів та боротьби з реакційними течіями проголошуваними «екс катедра».

З проєктів комісії для наглих змін у шкільництві Конґрес ухвалив створення стипендійного фонду (при допомозі СПД і союзу професійних спілок), започаткування доповнювальних курсів для жертв расизму, обмеження бувших старшин німецької армії в правах студій на німецьких університетах, тощо. Особливо гостра дискусія розгорілася над мілітаризмом та бувшими старшинами.

З нашої української точки бачення на особливе признання заслужило різке протикомуністичне становище цілого Конґресу. Після довгої дискусії над членством комуністів у СДС Конґрес визнав при трьох голосах спротиву приналежність до КПД і СЕД несумісною з демократичним, вільнісним соціялізмом. В часі дискусії падали натяки на перфідну комуністичну тактику та на жорстоке СЕД-івське правління східньої зони. Приявний на З'їзді культурно-освітній референт СПД Генінґ забрав теж слово, щоби схарактеризувати побудовану на обмані систему східньо-европейської тоталітарної деспотії і протиставити їй західній вільнісний (freiheitlich) соціялізм.

Мені прийшлося забрати слово в справі резолюції про співпрацю з чужинцями в Німеччині та спростувати похибки первісного образливого для чужинців тексту. Багато розмов я відбув у перерваж між нарадами, зокрема з голяндським і англійським представниками. Мушу ствердити велике зацікавлення приявних українською справою та проблемою народів Сходу Европи. Деякі товариші подали мені свої адреси та просили, щоби в листах реферувати їм становище протикомуністичної еміґрації та українських соціялістичних угруповань. Від австрійських товаришів (що були на конґресі в Кембрідж) я дізнався про підготовну працю до заснування студентського Соціялістичного Інтернаціоналу, що його перший конґрес відбувся восени п. р. в Відні (на списку його майбутніх учасників покищо немає українців . . .).

В закінченні слід підкреслити незвичайно дбайливу орґанізаційну підготовку З'їзду, дуже добрий

харч та комфортні квартири для делеґатів. Наради розплановано так, що кожна точка відбулася в приписаному часі. Приявні мали змогу бути на ювілейному концерті білефельдської «Народньої Сцени» та на прогулянці в недалеку степову околицю «Сенне». З'їзд покінчився веселим товариським вечером в одній з місцевих кафе.

Користаючи з нагоди, звертаюся з закликом до наших студентів, — симпатиків соціялізму з різних німецьких університетів — щоби відгукнулися на пропоновану товаришами з СДС співпрацю. Це важлива ланка міжнародніх зв'язків! У Мюнхені співпрацює з СДС-ом Група Суспільного Гуманізму, що її представники візьмут теж участь в Конґресі СДС присвяченому ідеологічним питанням. Думаю, що цій групі припаде теж почесне завдання зорґанізувати участь українців у студентському соціялістичному Інтернаціоналі. Західньо-европейський демократичний Соціялізм — це могутній ідеологічний форпост проти тоталізму і всякого поневолення. Це під теперішню пору великий Союзник в наших визрольних змаганнях!

Евген Бобикевич.

◆

НІМЕЦЬКИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНҐРЕС 1947.

В днях від 2. 9. до 8. 9. відбувся в Ґарміш-Партенкірхен перший післявоєнний конґрес філософів, в якому взяли участь багато визначних німецьких та декілька чужинецьких філософів. Із чужинецьких учасників, мабуть найбільше було українців, бо аж шість: проф. І. Мірчук (ректор УВУ), проф. Е. Чижевський з Марбурґу, д-р В. Рудко, та ще трьох студентів філософії. Всіх учасників конґресу було 160.

Підчас тривання конґресу прочитано цілий ряд доповідей та відбуто над ними дискусії. Вечорі були звичайно присвячені мистецьким імпрезам. Один день відложено для спільних прогульок в гори. Все це було дуже добре зорґанізовано.

Відкриття конґресу відбулося дня 2. 9. після полудня. Після відкриття — цілий ряд привітальних промов.

Після привітань почалася праця конґресу. Численні доповіді та дискусії показали, що в центрі заінтересування стоять проблеми онтології, філософії природи, та екзистенціяльної філософії. Обмежуся до обговорення найважніших доповідей.

Проф. Ніколай Гартман (Ґетінґен) показав у своїй доповіді про «Сьогоднішні завдання теоретичної філософії», що буття в усіх своїх областях вимагає дослідження за допомогою категорій; категорій не в аристотелівському чи кантівському розумінні, лише в тому розумінні, в якому їх уживає Н. Гартман у своїй категоріяльній аналізі. Цим категоріям відповідає структура самого буття і таким чином є можлива синтеза ідеалізму. Критична онтологія в розумінні Н. Гартмана ніколи не може стати завершеною системою; вона бачить своє завдання у досліджуванні проблем. До його поглядів, прилучилися другі доповідачі, як біолог Макс Гартман, філософ права Е. Кауфман, психолог В. Гельпах.

Проф. А. Венцель (Мюнхен) у своїй доповіді на тему «Онтологія свободи» вийшов далеко поза позиції Гартмана. Він вважає свободу характеристичною ознакою всього життя, яку зустрічаємо у всіх шарах дійсности: матеріяльному, вітальному, душевному та духовому.

Філософія природи була заступлена доповіддю відомого біолога Макса Гартмана про проблеми віталізму та механізму. Він звернувся гостро проти неоправданої філос. спекуляції над вислідами сучасного природознавства, особливо фізики та біології. Висліди сучасного природознавства не є остаточні ,наше пізнання знаходиться в безугавному процесі і тому всякі твердження про остаточну суть природи є неоправдані. Така філософічна спекуляція на користь ідеалізму таксамо неоправдана та шкідлива, як неоправданими були «філософічні» висновки матеріялістів із вислідів природознавства 19 ст. — Зокрема ж експериментальна біологія знаходиться щойно на початку своїх досліджень і тому не можна робити якихнебудь висновків на користь механізму чи віталізму. Доповідач не заперечує можливости існування особливої вітальної закономірности, але так само як неправильними є твердження доґматичних механістів, що вітальні процеси можна цілковито звести до фізично-механічних, так само неправильним є твердження самих віталістів, що органічність принципово не можна пояснити причиновою закономірністю (категорією кавзальности). Критичний науковець мусить сьогодні задовольнитись незнанням в сій справі. Пізнання природи здобувається тільки за допомогою категорії кавзальности і природознавство не має інших методів як методи ґенералізуючої та екзактної індукції. І тут показується значення філософічного (категоріяльно-аналітичного) дослідження для природознавства. Доповідач підкреслив, що він стоїть на позиціях критичної онтології Н. Гартмана.

Гарячу дискусію викликала доповідь проф. Маєр-Абіха (Гамбурґ) п. з. «Старе питання про місце душі». Доповідач дав історичний перегляд розв'язок цього питання і показав спільну всім їм недостачу, а саме, що душа, як щось непростірне, взагалі не може знаходитись у фізичному просторі — ані в якійнебудь частині тіла, ані в тілі, як цілості. На думку доповідача, єдиноможливою відповіддю на це питання є: не душа в тілі, тільки тіло є в душі (Der Leib ist in der Seele aufgehoben.) Щоб пояснити цей погляд доповідач навів приклад із математики: точка, лінія та площа відношенні до себе різними дименсіями. Точка може міститись на лінії, лінія на площі, але не навпаки. Таксамо душа є по відношенні до живої та мертвої матерії новою, вищою дименсією і як така не може міститись у нижчій.

Без сумніву найцікавішими доповідями були доповіді на тему екзистенціяльної філософії. Проф. фон Рінтелен (Майнц) у своїй доповіді п. з. «Філософія обмежености» проаналізував докладно сучасну німецьку екзистенціяльну філософію Гайдеґера та Ясперса. Він підкреслив її песимістичний характер, що випливає з того, що вона (екз. філ.) в основу людської екзистенції кладе настрій страху та непевности. Тимчасом існують ще й інші основні настрої, більш оптимістичні, і фон Рінтелен зробив спробу побудувати на них нову екзистенціяльну філософію.

Надзвичайно цікавою була друга доповідь на тему екзистенціяльної філософії, яку мав проф. Больнов (Майнц). Доповідач дав образ цілости екзист. філософії та, підкресливши значення Ясперса і Гайдеґера, зайнявся французьким екзистенціялізмом. Тут можна відрізнити дві його форми: 1) християнський екзистенціялізм (Марсель та Муньє) і 2) атеїстичний екзистенціялізм (Ж. П. Сартр), над яким доповідач зупинивня довше, бо цей екзистенціялізм є найбільш поширений в сучасній Франції. Проаналізувавши всі напрямки екзистен-

ціяльної філософії, проф. Больнов прийшов до висновку, що екзистенціяльна філософія це — «ворота, крізь які повинна проходити філософія» і то не раз на завжди, але щораз наново. Сама екзистенціяльна філософія є тільки однією половиною філософії й мусить обов'язково вийти поза себе. Людська екзистенція неможлива без трансценденції. Цього не хоче знати екзистенціялізм Сартра, що вперто ховається за екзистенцію. Колись Ясперс сказав, що екзистенціяльна філософія зійде на манівці, коли вона перетвориться у екзистенціялізм. Це сталося у Франції із філософією Ж. П. Сартра, що стала там модою. Але проблеми людської екзистенції надто поважні, щоби з ними обходитися як із модою. Екзистенціяльна філософія мусить вийти поза себе, вона є початком нової грядучої величавої філософії, що, за словами одного із дискутантів, «вже висить у повітрі».

Це була кінцева доповідь на конґресі. Крім доповідей, на конґресі працювали три окремі гуртки: один, за ініціятивою учасників із східньої зони, займався діялектичним матеріялізмом; другий, під керівництвом китайського професора Гсіяо Ші-ї займався східньою філософією; третій, під керівництвом проф. Зіґмунда, обговорював справу видавання «Філософічного Річника».

Кінцеву промову виголосив проф. Менцер (Галле), згадавши померлих у міжчасі (від 1934) філософів. Він заповів, що наступний конґрес в 1948 р. відбудеться на цьому самому місці та буде присвячений Максові Шелеру.

Важніші доповіді конґресу будуть опубліковані у «Журналі для філософічних дослідів».

Роман Трач, студ. філ.

◆

«В ЛЮДИНІ ЛЮДЯНЕ РЯТУВАТИ».

(Декілька думок з Зальцбурзьких Високошкільних католицьких тижнів).

Зальцбурґ — місто музичних аспірацій, батьківщина Моцарта та осідок численних мистців. Перед Фестшпільгавзом вечером зупиняються в місяці серпні лімузини, з яких висідають гості всіх країв світа. Справжня жадоба музики — мистецтва та снобізм. Змішані з собою, як все в людському житті. Декілька соток метрів далі — мовчазний будинок теології. В ньому рік річно, таки в цьому самому місяці серпні, відбуваються Високошкільні Католицькі Тижні. Гості — багато скромніще вбрані та не вибаглива обстановка. Мистецтво іншого рода знаходить тут своїх приклонників: шукання доріг до справжньої людини, людини не звіря, людини не автомата, але людини вільної, героїчної, християнської.

Чотири тижні відбуваються згадані виклади. Чотири курси: теологічний, юридичний, педагогічний, медичний. Викладачі з Австрії, Франції, Англії, Швайцарії, Люксембурґу, ЗДА, Голяндії. Слухачі — студенти, головно з австрійського терену, Франції, Голяндії, Чехословакії та других.

Величезний кругозор питань, що їх порушено на тих тижнях. Вони не давали, може, часто розв'язок остаточних, але вони давали стимул думати нам ними. А це вже багато. Цього саме бракує багатьом молодим людям і це зло треба, саме, викорінити до кінця.

Ми торкаємося далі деяких питань, бажаючи дати тим, очевидно коротко, деякий погляд на суть цих тижнів, які з року на рік стають щораз то більшим висловом не лише католицизму Ав-

стрії, але пунктом християнської високошкільної думки західньої Европи.

*

Осередком аналізи є людина. Проф. Й. Фішль йде такими шляхами: для античної доби людина була святинею, в якій перебувало божество, логос, даймон; для середновіччя — людина була носієм божеської неоціненої ласки та жляхетности. Тому образ людини тих часів — це гармонія, краса; пошана людської гідности була основним рушієм діл. Пізнє середновіччя, а наші часи вже остатачно, детронізують людину, кладучи щораз то більше на перший плян матеріяльне, забуваючи про духове. Вкінці Маркс з'ясував людину, як звірину, що «продукує знаряддя». Чи можна відтак дивуватися, що з людиною обходяться по звірячому? Заслуга в цьому, головно, філософії. Вона кинула людину в безпросвітну темряву. Політика пішла лише її слідами. Сьогодні, коли хочеться рятувати останки людяности, коли хочеться рятувати в людині людяне, треба з'ясувати, що саме є ця людина. Людина — є прямо світом, де безпосередньо зустрічається матеріяльне і духове у вічному процесі життя. Людина є мандрівником на великих шляхах, що ведуть від темряви до світла, і вона блудить і блудити мусить, але вона постійно старається бути шляхетною, «вирости понад-себе-саму», бути гідною свого творця.

Людину не можна одначе розцінювати лише як світ «сам-для-себе». Людина є суспільним єством і її місце серед цієї збірноти, навищою формою якої є — держава. Саме доклад д-р Сільва Тарука розглядав це відношення людини — одиниці до колективу — держави. Це взаїмне відношення коливається, мов маятик, між двома полюсами. Надмірним звеличанням — з одного боку, і цілковитим нехтуванням державою — з другого. Таке становище веде до крайностей, коли не признавати вищої нормативної сили: Бога. Сьогодні, знову, перехилився маятник у деяких державах у бік тоталітаризму, в бік колективу — ідола. Яке становище людини до тотального режиму? Втеча? Приватa? Ні! Поперше — людина не має спромоги втекти, а подруге — вона не сміє цього зробити. Держава — це форма спільноти, її життя. Її образ залежить від одиниць. Тому лише активною поставою до життя треба зробити цей образ людяним.

Людина одначе не вдоволяється пересічним життям. Вона намагається поставити себе на найвищий щабель гієрархії во ім'я транцедентального чи земського рушійного добра. Тут саме і джерело всякого месіянізму, який відограє велику ролю у суспільних та релігійних рухах нашої доби.

Д-р о. Сузо Бравн подає три ознаки всякого месіянізму.

Поперше: визнання носія ідеї-одиницю, клясу, нарід — за післанця вищої сили, що нею не конечно мусить бути Бог, а напр. і «закономірність історичного розвитку».

Подруге: Вимога раю. Неконечно позагробового, але й земського.

Потретє: Вимога безумовної віри та послуху. Вимагається тотальної влади над людиною.

В нашу добу є три великі месіянізми:

Месіянізм народу чи раси. Його, взір — націонал-соціялізм. Це культ крови, землі, раси. З ним тісно зв'язаний, хоч це звучить може незвичайно, жидівський месіянізм. Мрія «вибраного народу». Подібно як мрія за «православним російським богом». Це неодинокі речі, що єднають месіянізм народу — раси: німецький, жидівський і російський.

Месіянізм кляси, перш за все пролетаріяту. З ненависти до других суспільних клясів зроджений, месіяністичною вірою володіння скріплений, на повнім, тотальнім, опануванні людини спертий. Месіянізм матерії, людини робота, людини — звірини.

Месіянізм віри в технічний поступ — «евдемонічний техніцизм». Віра в перемогу людських терпінь при помочі поступу техніки. Ми переживаємо великий спалах цього месіянізму, як і велику кризу. Техніка випередила духа. Людина зубожіла.

Всі ці три месіянізми — протиіндивідуалістичні. Для них немає людини одиниці, є річ — одиниця, з якої твориться моноліт — носій месіяністичної думки. Є хибно теж робити з виборчої урни «західних демократій» новий міт, творити зародок нового мессіянізму. Для християн це пройдений етеп. «Ми стоїмо посеред месіяністичного порядку — наші сподівання можуть стати дійсністю щойно по-той-бік». До мети своєї людина дійде, коли не нехтуватиме основними поняттями свободи, чести, совісти. Коли поступ та людянсіть не будуть лише фразами, але реальною дійсністю. Коли в людині врятуємо те, що найдорожче: людяність.

Чи можливий рятунок людини?

Проф. П'єр Фріден (Люксембурґ) в своєму блискучому докладі, вершку Високошкільних Тижнів, «Християнська ідея виховання у Франції» відповідає: так! Треба лише знищити всі упередження та гординю, яка є в нас, треба перебороти байдужість християн. «Велике нещастя цього світу не є те, що існують атеїсти, але те, що ми байдужі християни» (Жорж Бернанос). Потрібна трансформація та інкарнація людини. «Що-правда царство християнина не з цього світу, але воно тут починається». Людина мусить стати активною супроти життя. Чим більше зростає техніка, тим більше блідшають вимоги етики, як компензатора. Відкинути треба матеріялізм комунізму та абсурдальність сартризму. Творити новий християнський активний гуманізм. Його вимоги подає Шарль Пеґюї. Треба творити живу людину дії, людину думки, не автомат. Людину чину, родини, батьківщини. Людину таку треба виховати. Християнізм має перед собою величезне завдання. Його роля: рятувати в людині людяне. Покласти знову людину на належне їй місце. Збудити пошану до себе та довкілля. Оживити наново вічні правди, яким ім'я: Справедливість, Чесність, Шляхетність.

*

З золотого піску думок ми вибрали декілька зеренок. Вони заблистіли перед нами шляхотністю своєї якости. Вони не можуть не заохотити нас шукати нових зеренок серед «торжища» життя, серед правд буття, серед борні за хліб та волю. За життя взагалі і за життя вільне. Бо лише вільна людина — індивідуально та колективно — гідна ймення: людини. Знаходити дороги до справжніх вартстей — маємо завдання і ми. Завдання внутрішнього, особистого порядку, і завдання, що його кладе збірнота, нарід. Не повинуватися тому — значить нехтувати найбільшим добром: волею.

Володимир Кримський

◆

ХРОНІКА

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ.

БОН.

Надзвичайні загальні збори УСГ відбулися 15. 7. з порядком нарад: звіт з Загального Студентського З'їзду, звіт зі З'їзду Міжнародного Студентського Союзу на брітійську зону та вибір нової управи. Цікаві відомості про ISS (Міжнародній Студентський Союз) подали учасники З'їзду. Завданням ISS є забезпечити чужинцям студії в університатех англійської зони. Керівним органом Союзу вважається головна студ. рада, що складається з 12 членів, представників різних націй. У З'їзді взяли участь представники всіх центральних організацій та голови всіх студ. громад університету Бон.

ҐІСЕН.

В літньому семестрі, що закінчився 1. 7. 1947, було в університеті в Ґісен 18 студентів. Крім уже існуючих факультетів: ветеринарії, медицини й агрономії, відкривається ще два факультети: лісовий і харчоводослідний.

ПАРИЖ.

В Парижі існує СГД з 15-ти дійсних членів (членами громади можуть бути також не-студенти). Паризька Студ. Громада об'єднує студентів цілої Франції. Можливості студій: найкраще студіювати тут технічні науки, що дають можливості праці. Українські студенти Сорбони студіють французьку мову, медицину, держ. науки. Можливості праці та прожитку дуже важкі. Оплати на університеті високі, а стипендії здебільша одноразові. Звільнення від оплати можливе тільки на державних школах при дуже добрім поступі в науці та добрім знанні французької мови. Допомогу дістають студенти від французьких католиків у формі харчування, стипендій та прожитку під час ферій при франц. родинах. Крім Студентської Громади, існує Академічний Гурток на зразок наших акад. сеніоратів.

СТУДЕНТИ - ПОЛОНЕНІ.

Як відомо, українських полонених з Італії (Ріміні), а в тому числі і 212 студентів, зорганізованих в УСГ, перевезено до Англії. Покищо вони розкинені по різних таборах в Англії та зайняті фізичною працею. Виділ УСГ та Українське Допомогове Бюро в Лондоні роблять заходи для позитивної розв'язки питання українських студентів-полонених.

ГОЛЯНДІЯ.

Згідно з рішенням надзвичайних загальних зборів 27. 9. перейменовано ОУСК в Голяндії на Товариство Українських Студентів Католиків «Обнова» — філія в Голяндії. Нововибрана управа нав'язала тісні взаємини з поодинокими католицькими студентськими організаціями голяндських університетів в Німеґен, Тільбурґ і Ваґенінґен, та наладнує зв'язки з секретаріятом «Пакс Романа» на Голяндію.

АВСТРІЯ.

20. 8. ц. р. відбулася в Зальцбурзі нарада представників поодиноких студентських товариств у справі краєвого представництва. Участь взяли товариства: УСОІ (Інсбрук), УАТ «Січ» (Ґрац) та УСГ (Зальцбурґ). Ціль тієї наради була поінформувати поодинокі студентські громади про потребу створити студентську надбудову на Австрію. Завданням такого представництва буде:

1) репрезентація при УЦДОА (Українське Центральне Допомогове Об'єднання на Австрію);

2) зв'язок і співпраця з КоДУС-ом на Австрію;

3) справа міжнародньої студентської репрезентації;

4) видавання одного студентського журнала на цілу Австрію.

ЗАЛЬЦБУРҐ.

Останні загальні збори УСГ Зальцбурґ відбулися 7, 6. УСГ має зв'язки з усіма студентськими товариствами на терені Австрії та з об'єднанням студентів-чужинців у Зальцбурзі. Загал студентства включився в студійну працю. Студенти Зальцбурґа студіюють переважно філософію й педагогіку, а в меншій мірі музику й техніку. УСГ має малу бібліотеку, в якій є студентські журнали з Австрії та Німеччини, наукові скрипти та підручники. УСГ працює в напрямі поглиблення релігійно-національного виховання своїх членів. До культурно-освітньої праці місцевого студентства слід зачислити й суспільну працю студентів в «Пласті» та в поодиноких таборах чи установах. УСГ організує також і матеріяльну допомогу для студентів своїми власними силами, тому що не має ще змоги користати з інших допомогових фондів.

МЮНХЕН.

Товариство Українських Студентів Католиків «Обнова» в Мюнхені зорганізовало 19 жовтня товариську зустріч для своїх членів та запрошених гостей. У привітних кімнатах німецького Штудентенверку зустрілося біля 30-ти студенток та студентів, членів товариства та членів УСГ. Між запрошеними гістьми були: голова «Унітас»-у, та представники мадярського, польського та німецького кат. студ. товариства.

Академічний душпастир та опікун «Обнови» о. Мельник привітав гостей та приявних. Товариський підвечірок попередило фортепіянове сольо тов-ки Г. Клим і сольоспів тов. Рудавського.

Товариська зустріч «Обнови» залишила миле враження та можливо започаткувала нову форму товариських вечорів в культурно-домашній не галасливій атмосфері. Вечір оформлював своєю ініціятивою та легким дотепом орг. реф. тов. Рибак.

ГАННОВЕР.

З'їзд УСПАЗ-у. Дня 18. 10. 1947 відбувся в Ганновері звичайний З'їзд Українського Студентського Представництва Аглійської Зони.

Після привітів, що їх зложили представники різних суспільних установ англійської зони, дотеперішній голова представництва тов. Цимбалістий прочитав доповідь на тему «Державницьке виховання в студентській організації». Після доповіді розвинулася доволі широка дискусія, в якій забирали голос так студенти, як і представники старшого громадянства.

Після звітів членів проводу та голів поодиноких товариств та після вибору нової управи прийнято новий статут. Вкінці заторкнено цілий ряд актуальних справ, зв'язаних з майбутніми завданнями представництва. Обговорено, в першій мірі, важке матеріяльне положення студентства та потребу негайної допомоги громадянства. У з'їзді взяв участь орг. реф. ЦЕСУС-у, що поінформував приявних про працю та пляни Управи ЦЕСУС-у.

АНГЛІЯ.

З розв'язанням та перенесенням табору полонених з Італії до Англії знайшлося тут багато студентів, що в короткому часі заснували ініціятивний комітет. Саме з почину цього комітету відбувся 21 вересня ц. р. в Лондоні З'їзд українських студентів та організаційні загальні збори Української Студентської Громади у В. Брітанії.

Приявних на з'їзді було 60 осіб, в тому 27 студентів. З'їзд розпочато святочним богослуженням. Після привітальних слів представників громадянства та студентства приступлено до порядку нарад. Прийнято статут нової студентської Громади та вибрано управу. З'їзд ухвалив ряд резолюцій в питаннях світоглядових, організаційних та студійних. На з'їзді порушено також можливості студій в Ірляндії завдяки фондам еп. І. Вучка та обговорено справу студентського фонду, який мав би існувати у формі КОДУС-у. З'їзд закінчено чайним вечором, що пройшов у дружній атмосфері.

ВІСТКИ З НІМЕЧЧИНИ.

МЮНХЕН.

Між університетами післявоєнної Німеччини мюнхенський університет займає, щодо кількости студентів перше місце. В літньому семестрі 1947 р. число іматрикульованих студентів виносило 9433 (з чого 1281 чужинців). Найбільше студентів на медичному (3815), найменше на богословському (99) факультетах.

БЕРЛІН.

В Берліні засновано т. зв. «Центральне Товариство для вивчення совєтської культури», що має на меті уможливити «всім верствам німецького народу вивчення совєтської культури».

РОСТОК.

При філософічному факультеті ростоцького університету утворено Слов'янський Інститут з катедрою діялектичного матеріялізму, яка однак до сьогодні залишилась необсаджена.

З'ЇЗДИ — КОНҐРЕСИ — КОНФЕРЕНЦІЇ.

В Дармштаті відбувся на початку серпня міжнародній конґрес для інженерського вишколу. Головною темою викладів була «Техніка як етичне і культурне завдання».

В Зеесгавпті, над Штарнберзьким Озером, відбулася в тому ж часі друга конференція студентства американської зони, на якій обговорено передовсім проблему соціяльної реформи високої школи та німецького студентства.

В Білефельді відбулася 16—18 серпня конференція Соціялістичного Німецького Студентського Союзу (СДС).

В Боні відбулися по черзі конґреси ґеоґрафів, з'їзд мінералогів та конґрес психологів. Конґрес фізиків відбувся в Ґеттінгені (4—7 вересня), а конґрес філософів в Гарміш Партенкірхен (2—8 вересня).

В Роттманнсгиге відбулася конференція «Пакс Романа», на якій українське студенство було заступлене представниками Товариства Українських Студентів Католиків «Обнова».

10—12 жовтня відбулася в Ганновері конференція німецьких студентів та міністрів освіти.

ВІСТКИ ЗІ СВІТУ.

ЛЕНІНҐРАД.

На православній богословській академії в Ленінґраді закінчився перший студійний рік. Ректором цієї «академії» є совєтський орденоносець «епископ» Осип.

Православна богословська академія в Москві має за собою також рік праці. Іспитовими предметами в ній є, крім догматики, літургії, гомілетики, ще загальна і російська церковна історія, «історія сект» та сталінська конституція.

ВОШІНҐТОН.

На американських університетах не було в 1939 р. навіть сто студентів, які вивчали б російську мову. Тепер число таких студентів доходить до 30.000. В останньому році число шкіл для вивчення російської мови збільшилося на 38%.

ЧІКАҐО.

В Чікаґо з'їхались делеґати всіх університетів США, щоб підготовити об'єднання всіх студентських організацій в Національний Союз Студентства Сполучених Штатів.

НЬЮ ЙОРК.

Число кваліфікованих кандидатів, яких з огляду на переповнення не допущено до студій, оцінюють на тверть мільйона.

ЙОГАНІСБУРҐ.

В цьому місті Південноафриканської Унії університетські чинники заборонили студентам виставити «Отелло» тому, що головною особою шекспірової драми є «не-европеєць».

ПАРИЖ.

В студентських легкоатлетичних змаганнях, що їх влаштовувала Міжнародня Студентська Унія, взяли участь 18 націй з приблизно 1000 змагунами. Бразілія, Швайцарія, США та СССР відмовились від участи в світових студентських змаганнях, а Арґентина зовсім не відповіла на запрошення.

ЦЮРІХ.

Союз Швайцарського Студентства відмовився від дальшої співпраці з Міжнародньою Студентською Унією, що чимраз виразніше набирає обличчя політичної експозитури «східнього бльоку» в міжнародньому студентському житті.

ШТОКГОЛЬМ.

В Люндсберґу (Швеція) відбулася в днях 1—9 серпня ц. р. конференція Світової Студентської Християнської Федерації, в якій взяли участь 250 делеґатів-студентів 70 націй.

ВІДЕНЬ.

120 професорів, а також багатьох доцентів, асистентів та лекторів звільнено з їхніх посад через прихильне ставлення до націонал-соціялізму. На самому тільки університеті звільнено 53 звичайних професорів, з яких 35 викладали на філософічному факультеті.

ІНСБРУК.

В невеличкій місцевості Тиролю — Альпах — відбулася міжнародня академічна зустріч, в якій взяли участь представники 20-х націй. Предметом доповідей та дискусій був «Образ світу та образ людини». Напрямною для зустрічі була доповідь Жюлєна Бенда (Париж) на тему «Виховання та духова єдність народів».

БУДАПЕШТ.

Загальні збори слов'янських студентів Будапешту домагалися створення єдиної організації для всіх слов'янських студентів.

СОФІЯ.

Вилдовер Пресс повідомляє, що згідно з недавнім оголошенням болгарським студентам дозволено студіювати закордоном лише в двох державах, а саме: в Румунії та в Швайцарії.

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК

ЖУРНАЛ

Центрального Союзу Українського Студентства

ЗМІСТ:

Проф. Др. І. Мірчук	Шлях в прийдешнє
Клявдій Білинський	По Загальному Студентському З'їзді
Р. Лісовий	Postscriptum
* * *	Автопортрет Масарика
Др. Іван Лисяк-Рудницький	Із драгоманівських студій
Б. Я. Цимбалістий	Державницьке (державно-громадське) виховання
	Огляд
	Хроніка

Річник II МЮНХЕН Ч. 1

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

(ЦЕСУС)

◆

STUDENTS'KYJ VISNYK

PUBLISHED BY THE CENTRAL UNION OF UKRAINIAN STUDENTS

PUBLIE PAR L'UNION CENTRAL DES ETUDIANTS UKRAINIENS

HERAUSGEGEBEN VOM ZENTRALVERBAND DER UKRAINISCHEN STUDENTENSCHAFTEN

Редаґує Колеґія під проводом Р. Пизюра.

Ціна **4** нім. марки.

Квартальний додаток до часопису «Наше Життя».
Появився в березні 1948 р.
Quartely supplement to «Our Life» — Augsburg
Authorized by EUCOM Hq. Civil Affairs Division. 14.Juli 1947
Authorization A. G. 383. 7 GEC-AGO

Студентський Вісник

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА (ЦЕСУС)

Річник II *Мюнхен* *Число 1*

Проф. Др. І. МІРЧУК,

Ректор Українського Вільного Університету.

ШЛЯХ В ПРИЙДЕШНЄ

Промова на святі інавгурації нового академічного року на У. В. У. дня 27. XI. 1947.

Це вже стало майже банальною, оклепаною фразою, що саме тепер переживаємо крізу світового маштабу, або що знаходимось на грані двох епох, — що на руїнах не тільки матеріяльних але й духових цінностей, що на згарищах старих світоглядів, дотеперішніх ідолів народжується серед важких терпінь та кривавих переворотів щось Нове, Невідоме, для деяких навіть Страшне, що знову якийсь час захопить у полон свідомість людства. І мимоволі насувається настирливе питання, чи в цьому прийдешньому періоді людської історії царюватиме ідея добра, що поведе нас до гармонійного розвитку усіх духових та фізичних сил, чи захопить керму над світом демонія спрямованого до влади хотіння, яка використовуючи здобутки новочасної цивілізації закує індивідуальність в окови шабльонової механізації, зведе на манівці наш розум, наше думання, вирве нам з грудей наше серце, наші почування, цю окрасу людського існування і зломить нашу волю, перемінить нас у безвільні, бездушні автомати.

Коли 18. та 19. сторіччя вірило непохитно у можливість, ба навіть у конечність проґресу, то у філософічних колах сучасности ставиться серіозне питання, чи після страшних переживань остатніх років можна взагалі говорити про моральний поступ в людському суспільстві, чи може людство, от хоча би західнього світу, у своєму розвиткові перейшло вже кульмінаційний пункт і тепер котиться по похилій площині і з щораз то більшою скорістю в безодню повного розкладу та занепаду.

Дати відповідь на ці питання, одвернути від нас усі ці сумніви незвичайно тяжко; ми надто близько стоїмо до цих подій, щоб знайти потрібну для них перспективу, окрім цього кожен підходить до розв'язки цих проблем з різних сторін, чого доказом є ціла повінь статтей, доповідей, рефератів, з яких кожен на свій лад старається звернути увагу громадянства на непевне завтра. Ще не час дорогою синтези збирати в одне ціле результати поєдинчих дослідів, ще далі треба розробляти зокрема кожне з цих дуже складних питань, від яких залежить наше майбутнє. І виходячи саме з цих міркувань хочу сьогодні розвинути тільки одну, однісіньку думку обмежуючи свідомо тему, щоб не загубитися в гущавині протилежних чи суперечних поглядів.

Мені здається, що одною з причин, і то не маловажною, сьогоднішньої крізи, чи катасрофи, яку переживаємо, є перевага цивілізації над культурою і недокладне розмежування сфер діяльности цих двох понять. Про розбіжність цих двох аспектів нашої творчости, про прірву між культурою і цивілізацією писалося вже доволі багато, але проте тема мабуть далеко ще не вичерпана. Тому, підкреслюючи чітко цю різницю, хочу подати один, засадничий на мою думку, момент, який дозволяє провести доволі виразну межу між цими двома ділянками людської діяльности.

Вихідною точкою для наших міркувань є стара, бо вже в грецькому світі відома культурно-філософічна проблема, яка, основуючися на відношенні людини до природи, має для нашого майбутнього велике значення. Якщо між природою, або об'єктом і чоловіком, як суб'єктом, витвориться прірва ворожости, якщо людина з чисто еґоїстичних, матеріялістичних мотивів, з жестом Цезарів та Наполеонів старатиметься розкрити усі найбільш скриті та скомпліковані тайни природи, але не з теоретичних інтересів, а тільки тому, щоб їх для себе використати, щоб природу собі підчинити, зробити з неї раба, невільника, якого одиноким завданням є служити безкорисно цій породі, що себе назвала homo sapiens — тоді можемо і будемо говорити про цивілізацію. При такім відношенні панує між обома партнерами стан повного роздвоєння, стан боротьби і ненависти, в якому кожний противник шукає за нагодою, щоб свого ворога перемогти. Людина в стадії цивілізації спираючись на свої інтелектуальні сили аналізує цю природу, розглядає кожне її явище якнайдокладніше, найдрібнішу її частину кладе під мікроскоп своїх дослідчих методів, розкриває всі її тайни, а все тільки з матеріяльних мотивів, з метою запрягти ці природні сили до воза своїх забаганок, нерозумних мрій або навіть злочинних планів. Не думаймо одначе, що природа займає в цьому випадкові чисто пасивне становище, що вона піддається без спротиву цим експериментам. Навпаки, природа ставить сильний опір цим завойовникам і мститься на них доволі тяжко. Оскільки історіософія є в силі зрозуміти хоча б тільки в головних рисах цю величну драму-історію людства, то катастрофи, які від часу до часу падають на рід людський, треба звести до цього знаменника.

Інакше представляється справа у стадії культури. Не почування ненависти, не демонія спрямованого до влади хотіння, не розкоші, звязані з матеріяльними добрами, керують думками і вчинками одиниці, що живе культурним життям. Вона також прямує до цього, щоби природу пізнати, її зрозуміти, захопити всі її тайни, але не тому, щоб над нею панувати, щоб зробити її покірним слугою для власної користи, а тільки тому, щоб зрозуміти цю гармонію сфер, і відчувши живчик, що в ній б'ється, вдумавшися в її внутрішню структуру, власне життя достроїти до загального темпа природи, відчути її духа і жити згідно з її законами, як каже нам український Сократ: Чемъ кто согласнѣе съ Богомъ, тимъ мирние и щастливѣе. Сіе то значить жить по натурѣ». Таким способом зникає всяка прірва між суб'єктом та об'єктом, ворожнеча між людиною і природою, ми не відчуваємо страху, боязни перед явищами, нам незрозумілими, і тому нам ніби неприхильними, а навпаки все наше буття являється тільки коротким фраґментом цього величного космічного процесу, який ми при помочі нашої інтеліґенції потрафили, хоча частинно і в головних рисах, обхопити.

Основним почуттям у стадії цивілізації, що керує усіми нашими вчинками є нічим неоправдане почуття власної вищости, самопевности, а також ненависти, заздрости і ворожнечі, почуття, які переносяться на наше оточення, на інші одиниці, з якими маємо до діла.

Засадниче наставлення одиниці цивілізаторського типу виступає назовні у змаганні, підпорядкувати собі якнайбільші маси, нехтуючи при цьому всяку індивідуальну волю, використати кожну нагоду тільки для власних особистих цілей, а всякий спротив проти цього егоцентризму усунути засобами грубого насильства. Культурна людина йде іншим шляхом, вона йде за голосом любови, яка не тільки спрямована до цеї великої цілі, до макрокосмосу, але в однаковій мірі, а може навіть ще більше обхоплює ці одиниці, з якими стоїмо у безпосередньому контакті. Великі учені, дослідники, винахідники, що десятки років свого життя жертвують для розв'язки одної проблеми, дуже часто виставляючи на небезпеку власне життя, ні в якому разі не мають на думці практичного пристосування осягнених результатів або використання наукових вислідів на шкоду самого людства, для підтримки імперіялістичних цілей тільки одної частини людської спільноти. Мимоволі пригадуються мені слова недавно померлого вченого, проф. Плянка, коли я відвідав його при кінці 1941 р. з доручення президії Наукового Товариства ім. Шевченка. Згадуючи страхіття останньої війни Плянк висловився, що нам вченим при дослідчій роботі ніколи ані на думку не приходить, для яких каригідних злочинних цілей зловживається наша інтелектуальна праця. А треба знати, що ціла модерна фізика разом з атомовою енергією не до подумання без теорії квантів Плянка.

Справжніми вченими кермує в першу чергу бажання зрозуміти ці дуже складні процеси, відчути їхню велич, склонити голову перед маєстатом всесвітнього порядку. Справжній мислитель ніколи не прийме пози володаря, якому, на його думку, все повинно підчинятися, бо чим глибше сягає зір його духа, тим ясніше кристалізується в ньому старе Сократове переконання про обмеженість нашого пізнання і знання. Тільки недоуки, тільки одиниці з нерозвиненим філософським світоглядом можуть вірити в свою вищість, всесильність, в абсолютну владу над оточенням. Бо ніколи не вдається нам всевладно запанувати над природою, ніколи не розкриються перед очима нашого духа усі її тайни, так само ,як ніколи ми не всилі цілковито опанувати людини. Тайни людської душі залишаються для нас недоступним царством і тому насильний завойовник ніколи не може бути певний свого впливу над завойованим довкіллям, бо бунт, спротив поневолених лежить завжди в межах можливого. Кожне насильство має тільки поверховний характер і мусить увесь час рахуватися з неочікуваною реакцією.

До деякої міри є це сіґнум, характеристичне для кожного техніка, що він, використовуючи інтелектуальну працю вченого й заперечуючи внутрішній зв'язок цілого Буття, з якого тільки виростають нові геніяльні концепції, дбає лишень про матеріяльну, зовнішню сторінку явищ і вставляючи висліди цієї праці у свій практичний білянс, думає при їх помочі запанувати над світом. Одначе теперішньої кризи не переможемо механізацією, хоча б навіть і як досконалою, а тільки удуховленням, спіритуалізацією нашого життя.

Основною хибою, кардинальним лихом усіх тоталітарних систем є повна механізація життя, цілковите занедбання духових і душевних цінностей в його межах. Коли розум вживається тільки для боротьби з природою, для використання її скарбів і сил для практичних цілей, коли увесь емоціональний світ, світ почувань, що людське життя робить щойно вартісним кращим та інтересним, залишається цілковито на боці — коли індивідуальна воля одиниці, замість шукати собі місця для розвитку вроджених сил у гармонії зі світовим процесом, приневолена піддатися диктатові провідника, чи його трабантів, мусить в результаті таких обставин ціле громадянство попасти у стан зубожіння, деґенерації, в якому не має місця для вищих змагань до єдности людини з абсо-

лютом, для почувань любови до нашого ближнього, не має, зрозуміння й відчуття для ідеальної краси, для благородних вчинків. В межах механіки не існують індивідуальности, а тільки типи homines technici, типізовані машини, які з подивугідною математичною точністю виконують без спротиву всяку доручену роботу, але врешті-решт, наслідком цілковитого занедбання культурних чинників мусять привести людське громадянство до катастрофи, якої наслідки відчуваємо на власній шкірі. Основною хибою «фюрера», якого траґедія розігралася на наших очах, був примітивізм, може навіть геніяльного недоука, який, заперечуючи усі культурні цінності, як релігію, себто наше відношення до абсолюту, кожну глибшу духову чинність йому самому недоступну, неґуючи усяку мораль, усяке почування любови до ближнього, думав при помочі насильства, обману, цивілізаторських засобів боротьби захопити, як не цілий світ, то щонайменше Европу в свої диктаторські руки і цим способом придбати своєму народові краще майбутнє. Кінцевим вислідом цього експерименту в космічних розмірах, який спочатку заповідався блискуче, є море крови, мільйонові жертви в людях, цілковите, з убожіння, павперизація цілої Европи, моральний занепад в розмірах невідомих дотепер в історії людства. Природа карає суворо усякі спроби ухилів від нею диктованих правних і моральних норм, або іншими словами — насильство, тиранія, несправедливість, як заперечення культури мають у природі свого завзятого ворога, що спроваджує на народи, громадянства, окремі одиниці важкі терпіння, безмежний біль, спричинює трагедії, нам сучасним цілком не зрозумілі.

Який вихід з цього жахливого положення, в якому опинилося сучасне покоління, який шлях веде нас у краще майбутнє. Немає найменшого сумніву, що один зі способів ліквідації цього зачарованого кола — це поворот до цієї єдности з природою, але не в розумінні Руссо, ані в стилі примітивізму Діоґена; — залишаючи за нами дотеперішні здобутки цивілізації мусимо змінити в першу чергу наше психічне наставлення. Це змагання до усунення, виповнення цієї прірви, яка витворилася поміж суб'єктом та об'єктом, це шлях, що веде до переваги культури над цивілізацією, до перемоги любови над почуваннями ненависти, заздрости і зневаги. Якщо ми до нашого оточення звертатимемось тільки під аспектом еґоцентричного бажання влади, отже з точки погляду цивілізації, що хоче тільки використати кожну нагоду для скріплення власних позицій, тоді для любови, для співчуття в такому відношенні немає місця. Любов до ближнього, мораль у всіх ділянках приватного та публичного життя, пошана до змагань та потреб співгромадянина, зрозуміння для тайн і процесів природи без обов'язкового використовування їх для власної вигоди, це коротко накреслена програма, що, пристосована в широкому маштабі, мусить привести до оздоровлення суспільних відносин та переборення цієї затяжної кризи. Програма ця не легка до переведення, але й хвороба, в яку попала наша сучасність, важка й готова скінчитися повною катастрофою. Не думаймо, що для ліквідації теперішнього стану, повного розбиття, роздвоєння, морального та фізичного занепаду вистарчить тільки матеріяльних засобів, наприклад: збільшення продукції заліза чи сталі, оживлення торгівлі чи товарообміну між поодинокими країнами, або піднесення санітарного рівня, усунувши всякі хвороби, що розкладають людський організм. Для кращого зрозуміння цієї тези, придивімся відносинам з недавнього минулого. Загальна кріза після першої світової війни не була без сумніву така тяжка, як вона є нею в теперішній час, але все ж таки треба було кільканадцять років, щоб прийшло до нормалізації відносин в европейському світі. Від 1934 року поправляється матеріяльний стан з кожним місяцем, а в році 1938 Европа наново віджила — але на те,

щоб стрімголов пірнути у загибіль, стократ страшнішу. В часі між обома війнами визначні фахівці витрачували багато енергії для різних спроб поправи валютарних відносин, для піднесення рентабільности промислових підприємств або для кращої організації збуту сільсько-господарських продуктів. Але, цілковито занедбано плекання цих духових сил, які одиноко могли протиставитися очевидному божевіллю деяких провідних одиниць. І тому для переборення сучасної кризи, для ратунку теперішнього покоління потрібне в першу чергу радикальне лікування нашої духовости, потрібне переродження або новонародження людини, яка має іти в прийдешнє під знаком культури, що назовні проявляється у жертвенній любові до брата, добре зрозумілій гармонії з природою, всесвітом і повній єдности суб'єкту з об'єктом.

І тепер цілком нові перспективи відкриваються перед нашим народом, який не піддався непереможній нібито силі цивілізації, який плекав завжди й сьогодні плекає у своїх масах в першу чергу культурні цінности, який не знає ще демонії спрямованого до влади хотіння у формі імперіялістичних завойовницьких забаганок, який не стратив ще почуття гармонії у співжитті з природою, чого мистецьким виразом є глибока у своїй філософічній концепції «Лісова пісня» Лесі Українки. Цілий світ фантазії, народніх вірувань і казок, що ставить людину у близьке відношення до цих персоніфікованих сил природи, це теж один з моментів, що висувають наш нарід на одно із передовіших місць на шляху до культурного та духового відродження сучасного світу.

Ці досі мало відомі у нас месіяністичні тони, які даються чути в нашому громадянстві останніх часів на різних ділянках його творчости, як напр., в історіографії, в політиці, в гарному письменстві, в церковно-релігійному житті, поповнюються тепер ще новими нотками культурно-філософічного характеру. Але ми не можемо обмежуватися тільки до цього, щоб при кожній нагоді говорити, переважно у власному турті, про наше післанництво, про провідну нашу ролю у майбутній історії людства, тут потрібні не слова а діла, бо завдання, яке з доручення долі приходиться нам перебрати, дає нам не тільки ореол слави, але рівночасно кладе на нас важкі обов'язки. Щоб виконати це завдання мусимо піднятися на відповідний рівень, мусимо виказати духову зрілість потрібну для цієї ролі, яку підсуває нам хвиля часу, представити себе у найкращому світлі виказуючи на власному прикладі ці нові духові елементи, потрібні для оздоровлення сучасного громадянства. Може це зробити в першу чергу ця частина нашого народу, що саме може із-за цієї причини перекинена на новий грунт, серед цілковито чужого для нас оточення має нагоду показати світові свої внутрішні цінності.

І тому, використовуючи сьогоднішнє свято офіційного початку нового академічного року, закликаю в першу чергу студіюючу молодь до спільної праці для виконання накладеного на нас історичного обов'язку. Не забуваймо, що ми тут представники нашого народу на чужині, на яких звернені дуже критичні очі теперішнього нашого довкілля, — що ми являємось носіями тих культурних ідеалів, що їх виплекав наш народ у своїй душі, — що для переборення цієї недуги, яка захопила сучасне покоління, треба нам підняти високо прапор жертвенної любови у відношенні до всіх, що треба нам одкинути всякі зазіхання до абсолютної нічим необмеженої влади, бо всякі диктаторські змагання окрім безконечного терпіння нікому щастя не принесли, — що на нашому стягу окрім любови треба нам прикріпити ще принцип моралі, без якої громадське життя на дальшу мету неможливе.

Так само треба нам поширити та поглибити наше знання, але не під аспектом матеріяльних користей та вигід, а з бажанням достроїти

до нього своє індивідуальне існування, зрозумівши величавий план всесвіту. Поза тим треба нам не тільки берегти наші культурні скарби, але рівночасно збільшувати їх елементами зібраними на чужині, а для цеї праці треба здобувати собі мирним шляхом його симпатії.

І коли виконаємо це нелегке завдання, ізза якого перекинула нас доля на сотні-тисячі кілометрів від нашої батьківщини, тоді настане слушний час, що Ви, мої молоді товариші, повернете, може вже й без нас, у рідний край, щоб тепер, вже як рівні з рівними, як ті, що співдіяли активно при відбудові цього світу, засісти в гурті нової, духово відродженої людської спільноти.

◆

КЛЯВДІЙ БІЛИНСЬКИЙ.

ПО ЗАГАЛЬНОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ З'ЇЗДІ *)

«Оба дотеперішні центральні об'єднання: Центральний Союз Українського Студентства і Центральний Еміґраційний Союз Українського Студентства зливаються в одну центральну організацію під назвою: Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕСУС).

Цей факт злиття має за ціль підкреслити, що Центральний Союз Українського Студентства не є новою організацією, але є леґальним наслідком обох організацій, зокрема, що є він переємником світлої 25-літньої традиції Центрального Союзу Українського Студентства—і тому вдержує його назву, з другого, що є він теж переємником півторарічних зусиль та відданої праці Центрального Еміґраційного Союзу Українського Студентства на студентськім закордоннім відтинку».

Таку резолюцію прийняли дня 28. червня ц. р. IV. Надзвичайний З'їзд Центрального Союзу Українського Студентства і III. Звичайний З'їзд Центрального Еміґраційного Союзу Українського Студенства. Загальний Студентський З'їзд дня 30. того ж місяця прийняв цю постанову обох з'їздів до відома і з цею хвилиною злиття обох організацій сталося доконаним фактом.

Чи варта над цею подією, якій впрочім кожний українець дасть свою позитивну оцінку, ближче зупинятися? Відповідаємо — так!

Таку відповідь зумовили в нас слідуючі ствердження: Поділ серед студентства, що фактично почався ще в 1940 р. і, приглушений специфічними воєнними обставинами, з тою самою силою відновився в 1945 р., спри-

---

*) В противенстві до галасу, який супровожав постання двох студентських Централь та цілий розлам на студентському терені, Загальний Студентськиий З'їзд із минулого літа, що довів до консолідації студенетва не зазнав докладнішого обговорення на сторінках студентської преси. Тому його значення, хоча ділить нас від нього вже поважний шмат часу, ще нині докладно не вияснене ані серед студентства, ані серед старшого громадянства. Щоб заповнити цю прогалину ми вмістили в першій книжці «Студентського Вістника» на цю тему статтю д-ра В. Янова п. н. «В перспективі пів року», а зараз містимо статтю Клявдія Білинського: Редакція.

чинюючи розлам організованого студентського життя і створюючи побіч Центрального Союзу Українського Студентства ще й Центральний Еміґраційний Союз Українського Студентства — не був ніякою «авантюрою» і не був наслідком «особистих амбіцій» кількох людей. Теж і факт злиття сьогодні двох центральних об'єднань, напевно для багатьох песимістів несподіваний, не прийшов випадково, як вислід «примхи» кількох людей (теж своєрідної «авантюри»), яким уже «надокучило» роз'єднання. Оба факти: і розбиття — перед роками, і об'єднання — сьогодні, мають свої глибші причини.

У підставу діяння молодої ґенерації західних українських земель від років ляг етичний принцип: Сила є право (Macht ist Recht) — принцип, що здобув собі право громадянства і в інших европейських суспільствах, а в нас знайшов виїмково догідний ґрунт по заведених у визвольних змаганнях підчас першої світової війни надіях нашого народу на світову справедливість. Подуманий спершу як національний етичний принцип, що мав би збільшити солідарність національної спільности, він знаходить по роках своє примінення й у внутрішньому суспільно-громадському житті (зі сильною тенденцією перекинутися і на приватне) і перероджується в етичний принцип партійний, груповий, а то й індивідуальний. Те, що спершу звучало: «Все, що змагає до збільшення сили й могутности свого народу й зближує його до ідеалу власної державности є — без огляду на колізію з універсальними етичними засадами — морально добре», те означало згодом: «Усе, що змагає до моментального збільшення сили твоєї партії, твоєї ґрупи у партії і сили твоєї власної у групі — усе те, без огляду на обов'язуючі дотепер етичні засади і закони, є морально добре». Сила є право; вона вирішує остаточно хто має рацію, а хто ні; вона визначує правопорядок!

Так фактично заіснував у нашому громадсько-політичному, а до певної міри і в приватному житті стан безправ'я і безвідповідальности. Ясно, що це був одночасно початок процесу розвалу власної суспільности.

Ми сьогодні находимося у найбільш критичній фазі цього процесу, який триватиме так довго, як довго діятиме, як зобов'язуюча етична норма, принцип: сила є право, і який може покінчитися нашою катастрофою, якщо вчас не наступить опам'ятання. Бо кожна суспільність, в якій візьме верх суб'єктивний етичний принцип, є неминуче призначена на загладу.

Чому ж ми згадуємо про ці речі і яке відношення мають вони до Загального Студентського З'їзду?

Тому, що на цьому з'їзді студентство ясно й виразно стануло на нові позиції. Не так сам факт «згоди», як база, плятформа, на якій до цеї згоди дійшло, заслуговує на увагу. Уперше від років студентство акцентує конечність правопорядку у суспільно-громадському житті, уперше від років бачимо виразну тенденцію вдержати тяглість громадської роботи, не вводити на громадський відтинок революційних методів, уперше не тільки говориться про традицію, але фактично нав'язується до неї, твориться її.

Чим пояснити таку еволюцію у ментальности молодої ґенерації? Треба ствердити, що не приходить вона несподівано, але є вислідною процесу, який у нас уже роками назріває і в майбутньому прискореним кроком проходитиме вперед. Не треба нетерпеливитися, якщо процес цей йде поволіше, чи ми цього хотіли б, бо це лежить у природі суспільних рухів. Тільки одиниці могли заздалегіть проглядіти, що девіза: «сила є право» — неодмінно веде до самовинищування і самознищення.

Зате в очах студентського загалу девізу цю можна скомпромітувати і завдати їй удар тільки її власним арґументом. Отже сила ніколи не може бути правом, але з другого боку право тільки тоді є правом ,якщо за ним стоїть сила: право без сили є тільки безсилля (Recht ohne Macht ist Ohnmacht). Перегруповані діючі серед студентства сили, і наростаючі нові, є сьогодні уже реальним носієм правопорядку на одному суспільному терені.

З цих точок погляду треба вважати Загальний Студентський З'їзд переломовою подією у студентському житті, — подією, яка — скоріше чи пізніше — найде свій резонанс у нашому громадському житті.

◆

Р. ЛІСОВИЙ.

POSTSCRIPTUM*)

1. Ще про духовий прорив західно-української суспільности.

Досьогочасні розважання повні несподіваних моментів. Виходили вони від усім знаних явищ суспільного життя, щоб удатися на круту й незвичайну дорогу, дійти опісля до тези про далекойдучу своїми розмірами тиранію обрядовости в нашій суспільній сфері та — спинитися несподівано там, де з усією силою напрошуються висновки. І власне від цього місця треба їх продовжувати далі.

Показалося, що описана нами коротко «внутрішня неправда» нашого суспільного життя має свої глибокі корені та що вона вже з тієї причини кличе до дуже відповідальної застанови. Щоб не спростачувати проблеми, виелімінували ми згори т. зв. моральний бік бачення справи у такому виді, який так часто у нас практикують. З цього місця можна вже далеко краще бачити, чому це було конечне. Не в моральному (у властивому розумінні слова) заломанні живучих і відповідальних за сучасний стан поколінь бачимо перший корінь лиха. Справа виглядає в дійсності майже навпаки: великі прориви цілого духового життя західно-української суспільности обезброїли в неодному відношенні й на самому початку наростаюче між двома війнами молоде покоління та підготовили опісля теж його доосновні моральні зрушення. Хто так бачить справу, той мусітиме відхилити згори згаданий ніби моральний бік бачення справи як отруту.

*) Примітка Редакції: «Postscriptum» лучиться безпосередньо із статтею «Суспільність і наука», друкованою у першій книжці нашого органу. Туди відсилаємо читача, що хоче зрозуміти належно думки «Postscriptum».

Плекають його у нас здебільша ті одиниці, що не розуміючи нічого з суспільної проблематики та відчуваючи своє повне безсилля супроти того, що діється, бажають якось вдержати для себе передову суспільну позицію та проповідують завжди і всюди мораліну з бляшаними ніби — патріотичними акцентами. Або плекають її ті вигідно-обивательські елементи, що всяку боротьбу і всякий риск залишають іншим, а самі зголошуються у різний час з моралізуванням, що їх нічого не коштує та й стільки ж є варте.

Після тієї полемічної завваги уже далеко безпечніше ставити і розбудовувати далі нашу засадничу тезу. Її можна схопити коротко так: внаслідок дуже зловісних фактів нашого духово-суспільного процесу пропав ґрунт реальної проблематики тій людині нашого Заходу, що намагалася у визначний спосіб бути піонером і будівничим української ідеї. Над усім її змагом залягла проклоном визволена за свого властивого річища та незрівноважена ніякою протиінстанцією обрядовість. Обрядовість розбудувалася швидко в систему із своєрідною філософічною підбудовою і сталася справжньою силою з претенсіями підкорити собі цілу суспільність. Вона вжерлася глибоко в духовий світ людини та дала їй самій обличчя і напрям. Уживаючи бодай частинно мови сучасної філософії, можна висловити цю станню думку ще й так: Акт людини цього типу (якщо під терміном «акт» розуміти не тільки дію, але теж загальне наставлення на вартості й поставу у практичних ситуаціях) дістав, коли мається на увазі суспільну сферу, зловісний, а може й узагалі смертельний момент — і то вже у своїй засадничій структурі. Швидкий тріюмф і нечайний цілковитий сумерк Донцова є тільки яскравим покажчиком того, що людина того духового типу є вправді при відповідних обставинах здібна до «блискавичного походу», але одночасно приречена на таку швидку катастрофу свого «походу».

Тут треба вернути до вихідної площини наших розважань, а саме того образу світу, що так широко запанував над емоціональним життям і думанням наших земляків. Хоч роздертий непоєднаною суперечністю, він всетаки не розколюється на двоє, але залишається одним споєним образом. Це тим дивніше, що оба його «боки» себе властиво виключають. Беручи справу дослівно, важко погодити те, що проповідують в псевдопатріотичних і нібиреволюційних тирадах з тими безнадійно чорними думками про світ і наші перспективи — і то все в душі одної людини. Але ця непоєднаність існує лише на перший погляд. Якщо б такий образ світу виростав на ґрунті шукання правди, об'єктивних дослідів та без-

сердечного практичного досвіду, то всякі суперечності вибухали б новою натугою шукання й боротьби та мусіли б нарешті самі себе зліквідувати. Але в цьому випадку справа виглядає інакше. Досьогочасні наші розважання показали недвозначно, що описуваний нами образ світу виростає з духового прориву двох поколінь нашого Заходу. Прорив не полягає ні на недостачі пориву, ні на слабому активізмі покоління, а на упадку тих будуючих сил суспільного життя, що дають горизонти, видючість, відповідальність. Заникла та інстанція, яка знаючи всю обмеженість навіть найкращих вже здобутих лаврів, дивиться вперід, шукає, мучиться та намагається суспільні енергії зробити видючим і у видючости сильними. Вона не йде одним кроком з настроями і наставленнями суспільних середовищ чи панівних груп: де ці останні бачуть тріюмф, там вона дуже часто бачить звичайне приголошення осліплених тимчасовими успіхами і — задатки на завтрішню катастрофу. Де дане середовище та його прилюдна опінія знаходять лише лихе, там видючі суспільні елементи можуть знаходити якраз перспективи на краще. Так нпр. є дуже велике питання, що є краще: сучасні крамоли еміґраційного українства, стан його внутрішньої війни, чи може повне замирення при існуючих заложеннях. Здається, що це останнє було б далеко гірше, бо вбило б усяку надію на справжнє переборення важких труднощів нашого життя, яких тільки невіжі можуть не узнавати. Ці короткі завваги позволяють уже зрозуміти, чому найбільш видючі суспільні елементи стають дуже часто «поперек» до течії суспільного життя і вони не одушевляються «тріюмфами» хвилини та «святкують» якнайменше, але не дають себе теж пірвати пануючим настроям та стягати себе, у хвилинах проривів суспільного життя, на дно чорної безнадії. Це є теж причиною, чому вони стягають на себе ненависть професійних ревнителів різних т. зв. «святощів» та чому їх в різних суспільних ситуаціях ізолють або прямо винищують. Та незважаючи на те, в них, не деінде, є перше джерело духової живучости суспільностей. Тому не є припадком, що справжні духові провідники ніколи не займаються самим лише розбурхуванням вже й так пробуджених суспільних енергій, залишаючи це діло людям друго- і третьорядним. Їх головна журба це фундамент, тривалі основи суспільної будівлі; головне почуття, яке пронизує наскрізь їхню роботу, це глибока тривога за дальший шлях існуючих і наростаючих на ґрунті нашої окаліченої історичними лихоліттями суспільности сил, — тривога на думку про те, що цілі покоління можуть пробудитися — «безверхі» і «окра-

дені». Їх не вдоволяє без решти ні «патріотичний запал», ні «активізм», ні навіть велика готовість членів даної спільноти складати жертви. За цим усім признають вони велику вартість, але це ще замало. Вони ж знають, що навіть найкращі людські зусилля, особливо в такому середовищі як наше, є загрожені небезпекою тяжких помилок і звироднення, якщо не знайдуться своєчасно такі внутрішні сили у спільноті, які дали б наростаючим суспільним енергіям ґрунт реальної проблематики, міру й відповідальність. Чим кращий і могутніший суспільний порив, тим дальше сягатиме він у майбутнє і тимбільше потребує він фундаментів і видючости. Уже в індивідуальному духовому розвою видно дуже виразно, що спокійні пересічності не мають чого боятися небезпек; до куцої мети, яку ставить їм оточення, ідуть вони простою дорогою і доходять до неї далеко швидше як ті одиниці, що шукають і переживають усі щасливі й трагічні моменти великих зривів. Якже ж важко загрожені в самих основах ті суспільно-політичні рухи, що їх двигає молодь! Найбільшу, бо смертельну небезпеку уявляють для таких рухів, що всяке шукання очорнюють як опортунізм і двоєдушня та як найвищу мудрість проповідують засаду вижитися без решти «розчинитися» у «пориві», «революції» і т. д. Не меншу шкоду роблять ті одиниці високої освіти, що знають навіть зовсім незле про небезпеки, але їх промовчують. Зате воліють вони писати на мотиви, що приносять популярність, дають змогу розгорнутися стилістичним здібностям та забезпечують літературний успіх. Тому момент тривоги за дальший розвиток суспільних енергій і долю суспільностей є тим пунктом, в якому розходяться дороги духових сподвижників суспільностей і звідки зачинають підноситися дуже засадничі антагонізми. Тому не можна ставити Донцова на цей бік барикади, де стоять Куліш, Франко, Липинський. Він підготовив, як ніхто другий, ту націоналістичну публіцистику, яка — особливо у підпільних виданнях — засаду «вижитися в пориві» довела до найдальших меж.

Може не зашкодить на цьому місці дещо пригадати. Коли серед націоналістичного студентства Львова і Краю взяли у свій час верх ці останні тенденції, при чому молоді увижувався ідеал сильної людини дещо наподобу модерних диктаторів, то Вол. Старосольський наполегливо остерігав. Він звертав у досадний спосіб увагу на те, що диктатори зовсім не є тими людьми, за яких їх молодь уважає. І Ленін, і Пілсудський, і Мусоліні мають за собою нетільки дуже поважні студії політично-суспільної проблематики, але теж поважну скількість власних творів з тієї ділянки. Значить, є само-

вбивчою помилкою бачити в них чуда інспірації. А непопулярний тепер Освальд Шпенґлер стверджував у свому викладі «Політичні завдання німецької молоді» (1924), що тодішня молодь не йшла до фундаментів політичного життя, не вивчала з перших джерел основної його проблематики. У поколінню, що перейде до політики узброєне лише власним поривом і довільно построєними уявленнями, бачив він грядучу катастрофу. Цей видючий голос подавав колись і скермовував на адресу української молоді Степан Томашівський у берлінському «Літописі».

Так опинилися ми при темі, яка є дуже важна і яку варт бодай згадати. Її назва: наростання руїницьких сил в суспільностях. Показується несподівано, що руйнуючі елементи виростають якось навіть з дуже бездоганних поривів. Це останнє є їх великою силою. Гарні задатки, що опісля вкриваються найгіршими наростами, є тим моментом, що задержує притягаючу силу і викликує іллюзії. У цій справі панують в нашій прилюдній опінії найбільш дивовижні погляди. Зловісні явища суспільного життя пояснюють звичайно так, що у плетиво великих поривів і таких же зусиль вбудували себе звичайні злочинні характери або провокатори та знівечили чи торпедували шляхотне діло. У дійсності річ виглядає зовсім інакше. Злочинець має особливо в суспільному життю дуже короткі руки. Він не може покликати до життя ніякого суспільного руху, він не зможе окружити себе ніяким ореолом. Правда, злочинці типу провокаторів є здібні в суспільно-політичний сфері далекойдучих лих накоїти, але це лише і єдино, коли дане середовище духово завтоматизувалося й кермується укритими мафіями, при виключенні контролі, критики і конфронтації. Та цю тему, так дуже для нашого життя важливу, треба відложити до іншої нагоди.

Цю лінію розважань треба залишити, бо вона веде думку на дуже далекі дороги. У цій хвилині варт поставити питання, як відбився згаданий духовий прорив на сучасній українській людині.

2. Людина та її духовий арсенал.

Тому треба наново вертатися до панівного в нас образу світу. Ми вже згадували про те, що він при своїй внутрішній суперечності не вдержався б навіть короткий час, якщо б він виростав на ґрунті шукання правди і боротьби за практичний досвід. Якщо ж він таки вдержується і важить недвозначно над усім нашим життям, то це повний доказ на те, що двигають його зовсім інші моменти. Ще уважніша застанова поучує нас, що внутрішня суперечність його зовсім не розкладає, а

навпаки: вона держить його вкупі та є його конститутивною рисою. Тому є цілком зайвим трудом дошукуватися в ньому правди про реальний світ; було б теж даремною річчю сподіватися, що на його грунті виростуть суспільно-політичні концепції, гідні тієї назви. Коли з цього пунктту бачення заперечуємо йому всяку вартість, то з другої сторони узнаємо за ним першорядну вагу для пізнання одного типу української людини — того типу, що надає обличчя українському життю на чужині. Власне цей образ світу, уся його роздвоєність та, на перший погляд, внутрішня противорічність і врешті ціла його дивна розпучливість, є якраз знаменитим сиґналізатором того, що діється в душі тієї людини та що властиво стоїть поза усіми гомінкими виявами її життя. Йде тут про людину, українського Заходу і то передовсім в молодших ґенераціях. Роздертий непроходимою суперечністю образ світу є не тільки її найріднішою дитиною, але є одночасно яскравим відблиском її трагічної духової ситуації. Це значить м. ін., що роздвоєна і суперечностями мучена теж душа тієї людини. Тут не має найменшого значення питання, чи вона сама про це знає і до цього признаватися хоче, чи ні.

Це знову теза, яка йде в гострий спосіб проти звичних уявлень. Є ж бо загальне переконання, що якраз ця людина, «людина визвольного руху», є на свій спосіб одноціла, однонапрямна і при тому всьому така безсердечна, як її уся доля. Не є ніяою тайною, що сильні настанови є своєрідною силою людини цього типу та що її навіть переконливими аргументами дуже важко відвести бодай трохи вбік від того кола, на якому порушається її життя. Ще більше: література, на якій ця людина виростала, ставила і то нераз устами неабияких майстрів слова, як ідеал людину тверду, неустрашиму, монолітну людину, яка не сміє відкривати у своїх грудях як Фавст у Ґете «дві душі». Тому треба б дивуватися, якщо б наша теза не викликувала спротиву. Одні відкидатимуть її в цілості, другі протестуватимуть проти її генералізуючого характеру, цебто проти підтягання всього під один знаменник.

Ми радо признаємо, що людина, про яку тут іде, є в неодному однозначно здетермінована і так однозначно унапрямлена, що навіть пересічний знавець її духовости може з досить великою точністю обрахувати наперед її дію і — що найважніше — її думку. Таксамо треба погодитися з тим, що в середовищі тієї людини є величезні різниці — і то дуже суттєвого характеру. Є тут напр. багато таких, що цілий внутрішній фалш того всього, що подають до вірування другим, перед собою цинічно признають, але вже давно перестали собі з таких річей щонебудь робити. Зрештою на своє оправдання

могли б вони сказати, що їм теж потрібно джерела прожитку і суспільної позиції. Побіч такої і подібних відмін є ще й такі, що з незвичайною силою держаться власних засад, не зважаючи на час і моду. У часи поширення духової розхрістаности, яка має правити за поступовість, роблять ці люди з поставою Нібелюнгів направду ненайгірше враження. Уже з цього видно, що комасування усіх цих людських типів в один насправді небезпечне. Одначе тут якраз приходиться питати: невже це аргумент проти нашої тези? Тези, що виросла на підложжі тверджень, про прорив духового життя нашого Заходу, про прихід загальної тиранії обрядовости — суррогату і про заломання дії (і думки) тієї людини в самій її структурі? А зрештою: невже не говорить тут нічого відома безнадійність нашого життя, яку ясно чи глухо відчуває кожний? І невже нічого не значить, що українці різних політичних груп або взагалі порозумітися не можуть, або якщо таки зговорюються, то таке порозуміння є більш чи менше образом кволости і безнадії? Це тимбільше впадає в очі, що навіть люди постави Нібелюнгів у нашій ситуації безсилі. Єдине, що вони можуть, це добре держатися разом. Зате вони є безрадні, коли йде нпр. про експанзію у відношенні до других «не-своїх». А власне це останнє заслуговує на найглибшу застанову.

Цитовані закиди не є позбавлені слушних моментів, одначе вони нашої тези ані трохи не виважують з її основ. Супроти того, що вона стверджує, усі твердження про монолітність і однонапрямність людини молодшого покоління є справою другорядної натури і належать властиво до іншої сфери. Внутрішня розщіпленість тієї людини має свої корені, як було сказано, не у проривах останніх літ, а у далекойдучих фактах нашого цілого духового процесу після першої світової війни. Покоління, яке у визначній мірі називаємо націоналістичним, було ще тоді майже дітьми, коли упали перші засадничі духові рішення. Не у 30, а на 20 рр. припадає переможний похід духовости того типу, що її сигналізує прізвище Донцова. Тридцяті роки принесли тут лише вивершення і деякі практичні наслідки. Покоління «націоналістичне» увійшло цілою силою в «донцовські» духові рямки та узнало їх своїми. Уже з тієї причини багато засадничих речей залишилися і мусіли залишитися спільним добром усіх, отже тих, що й до сьогодні задержали всю тугість своєї постави, як теж, що дорешти розхитані й знівечені. Одні з них стараються вірністю своїм старим засадам перемогти зло, а другі дають себе нести усякій течії. Та не зважаючи на ці далекойдучі різниці, у всіх видна однонапрямність. Повстає навіть вра-

жіння, що усі відміни того типу людини лежать якось все таки на одній площині.

Описувана нами духова прірва, цілковитий упадок тієї духової інстанції, що розгортає горизонт та вяже людські зриви й пориви з великою проблематикою життя створило прірву й роздвоєння в душі тієї людини. Коли нам вказуватимуть на ідеали, які ця людина перед собою ставила, та на її здібність до великої напруги сил, то ми скажемо: дозвольте сумніватися! Хто ще до війни вмів приглядатися найбуйнішим і найбільшим маркантним натурам того середовища, той знає, як навіть у часах найбільших зльотів тієї людини вжиралося в неї глухе відчуття безнадійної духової порожнечі. Таке відчуття почало зарисовуватися з правила звичайно тоді, коли миналися буйні юнацькі роки з їх мріями і коли виростав мужчина, що все таки мусить бачити світ інакше. Це почуття набрало натуги особливо тоді, коли націоналістичний рух молодих зробився реальною політичною силою з усіма завданнями невмолимої практики. Чим більш загальне робилося відчуття бездоріжжя, тим більше затрачувала ця людина панування над ситуаціями і тим сильніші пішли в рух зусилля цілого покоління, щоб заглушити в собі та знівечити голоси неспокою та поконати труднощі, до яких воно не хотіло ніяк признаватися. Цим пояснюється надмірний переріст пропаганди, яка дивним дивом була в першу чергу звернена на піддержання на дусі середовища, з якого виходила. Щойно у дальшій черзі спрямовувалася вона назовні. Величезна духова енерґія пішла на те, щоб уміцнити (головно емоціональні) наставлення, яким щораз більше пропадав фундамент, та на місці цього останнього вбудовувати щораз свіжі панцирі постави. А це означало врешті прихід сильної наставленнями, позбавленої горизонтів та духово завтоматизованої людини.

Супроти цього усі твердження її про монолітність і спаяність є в першу чергу нічим іншим, як поверненою на себе пропагандою, про яку була щойно мова. Жива душа не дала себе навіть найсильнішим засобом оглушити. Вона відповіла нечуваною наболілістю, яку кожний дотик безсердечно ранить. Упадок всякої річевої виміни думки не був виявом злої волі цієї людини, але звичайно самообороною. Дискусії не боїться тільки той, хто чує під ногами фундамент. Проти цих тверджень протестуватимуть, але це не зміняє стану речей. Хто не вірить, хай гляне на нашу пресу на чужині, а особливо на її полеміку. Уже на перший погляд кидаються у вічі яскраві й дивні моменти. Навіть у краще редагованих виданнях полеміка дрібна, старечо-згіркла й без сліду гумору.

Очевидно, про суверенність у відношенні до предмету і про радість річевої атаки навіть мови бути не може. У пресі повно статтей, що мають власне середовище «вговорювати», підносити на дусі, а зате майже нема звороту до проблем і майже нема спроб іти походом в ширшу суспільність, отже трохи поза «своїх». Виринає питання: чому ця людина, що виростала в атмосфері культу титанізму, чому вона так дуже потребує приголомшувати себе проповідями, чому вона мусить виставляти на показ свій «ідеалізм» (хоч вона навіть не знає, про що властиво в ідеалізмі йде)? Чому їй важко жити й думати без німбу якоїсь власної «освячености», чому вона знижується аж так далеко, що для оборони своїх актуальних концепцій, які делікатно кажучи, дуже непевні й слабенькі, відкликується до впавших за Україну жертв, як до аргументу? Чому вона в сучасній ситуації не має відваги зробити безсердечного підрахунку власної минувщини й такої ж провірки власного духового арсеналу, а там далі зачинати наново так, наче б ніяких «заслуг» взагалі не було? Чому вона ховається завжди за «заслуги», різні «освячені цінноші»? Чому в неї така нетолерантність та дивний гін до єдиновладства в суспільності, хоч таке єдиновладство її прискореними темпами і до самої глибини нівечить? Тільки наївні можуть думати, що те все є ознакою здорової сили і що тут маємо до діла з узброєною внутрішньо на важкі ситуації людиною. У дійсності ця людина до самої глибини собою невдоволена, в себе зневірена. Масивними аж до найбільшої пересади засобами вона старається себе оглушити та перед собою свою «монолітність» доказати. Метушливий «активізм», небувалий переріст всякого організування й «охоплювання», уся жажда неподільної влади елементами, що до ніякої влади взагалі не доросли, а врешті нечуваний радикалізм постави при такій же самій сліпоті є можливі тільки і єдино на ґрунті зневіреної, роздвоєної та опанованої глибокою розпукою людини. Застрашаючі вияви знаної домашньої війни внутрі націоналістичного руху є тільки потвердженням нашої діягнози. Шкодувати треба, що наша публіцистика не поставила собі питання, чому ця війна, при усій своїй гостроті й безсердечності, така безплідна й неуспішна. Ніодній із воюючих сторін не принесла вона однозначної перемоги, при чому суспільна ситуація зробилася ще більше заплутана, як була давніше. Тут видно аж надто яскраво, що боротьба розігралася в такій площині, яка однозначні рішення унеможливлює. На всякий випадок це не була площина об'єктивної суспільно-політичної проблематики.

Яка ж це могла бути площина? Таке питання переносить

нас від розгляду людини цього типу до застанови над її духовим арсеналом. Ми вже згадували про те, що ця людина стратила фундамент реальної проблематики для своїх дій. У вирішальний час суспільність або не видала належних духових провідників для розбудови фундаменту або не піддержала тих, що були. Наслідок такий, що просякнуте наскрізь духом суспільно-політичного активізму суспільство опинилося в дуже важкій ситуації. Так нпр. від часу нашого відродження ще може ніколи українські суспільно-політичні зусилля та їх ідеології так далеко не відорвалися від історичної науки, як серед молодшого покоління нашого Заходу. Те саме треба й конечно сказати у відношенні до науки права, соціології і т. д. Зате ніколи так не покликалися на «відвічні закони буття Нації», які мають керувати дією тієї людини. Є тільки питання, звідки вона про ці «відвічні закони» знає. — Неменший прорив прийшов теж в ділянці зв'язків з духовим світом дальшої чи близчої чужини. Українські соціялісти старшого покоління, що виростали з далеко меншого досвіду своїх попередників, стояли під цим оглядом без порівнання вище. Цей приклад показує достачно, що сучасний стан є однозначно станом упадку. Поширення і сильне загострення того, що ми називаємо національною свідомістю широких шарів народу, не тільки не може зрівноважити й закрити упадку (як дехто себе потішає), але ще яскравіше його підкреслює. Власне натуга тієї свідомости, неабиякий зріст волі до боротьби в ширину при одночасній затраті видючости й фундаменту провідних шарів є одним із найбільш трагічних фактів нашого суспільно-політичного процесу та джерело нових небезпечних прірв. При таких передпосилках тільки наївні можуть бачити у поширеній національній свідомости лік на усе.

Ці твердження можна ілюструвати довільною скількістю конкретного матеріялу. Так пр. дуже багато моментів ідеології молодшого покоління виросло на ґрунті його довільних уявлінь про роки нашого державного будівництва й визвольної війни. Цілий кровавий труд тодішньої української еліти, увесь досвід, здобутий дорогою ціною, пропадає без решти. Лишається кілька відірваних назв, які у подавляючій більшості випадків є назвами мотивів сучасних обрядово-патріотичних святкувань для вдержання власної настроєвости. Це Четвертий Універсал, Крути, Базар. Немає ніякого сумніву, що на тлі затрати з очей цілого процесу не можна зрозуміти ні Четвертого Універсалу, ні Крут, ні Базару. Та в опанованій обрядовості суспільності розуміння справ властиво не вимагається. Мотиви для власних пісень про себе

важніші. З такого підложжя виростає теж критика тодішнього часу і погляд на наш історичний процес дальшого минулого. Так, напр., еліта визвольної війни і революції мала провинитися в тому, що з місця не проголосила незалежности та не звоювала зразу ворогів України. З якими силовими резервами приступала ця еліта, про це не питають. А один з найбільш поширених поглядів голосить, що наша верхівка у минулого все «зраджувала» та «переходила до ворога». Та й гнітучий своїм змістом і прикрий своєю генеалогією образ повинен після появи праць Липинського бути свідоцтвом повного невіжества у суспільно-політичних справах, — уже хоч би тому, що він в дуже небезпечний спосіб спростачує соціяльно-структурні моменти нашого життя. А тимчасом він далі пишається — і то навіть в нових виданнях. Тому не без тривоги треба думати про позем молодшої еліти, що в такій атмосфері виростала й виростає. Тому теж не треба дивуватися, що суспільна думка так милується й так радо перебуває при тих спростаченянх — скоротах, що їх називаємо гаслами. Її рух полягає на скоках від одного гасла до другого. Гасла приманчиві і вони завжди короткі і завжди ніби ясні і нібиочевидні. На цьому полягає теж їх небезпека.

Ми вже згадували те, що прихід цього стану не є виключним ділом молодшого покоління. Перші засадничі рішення прийшли давніше. Уже з цієї причини можна без остраху за велику помилку твердити, що панування обрядовости у нас загальне. Вона ж дозволяє внутрі своєї сфери на суперечності, опозиції, антагонізми. Та це все є звичайно тільки внутрішньою справою. Воно цілої сфери з її підвалин ще далеко не виважує. Навіть нові почини серед пануючої системи швидко загрузають, погребуючи передчасні ілюзії спрагнених основної зміни.

Проти цих стверджень неодно на перший погляд промовляє, але це тільки так здається. У першій частині нашого розгляду назвали ми Липинського найбільшим сподвижником суспільної сфери у площині фундаменту. Обставина, що існували гетьманські групи, які ставали на становищі ідей Липинського, могла би ніби свідчити про те, що дух обрядовости не здобув загального пануванян. Та це лише позірний аргумент. Гетьманцям ніщо не вдалося краще, як другим. Вони мали великого духового провідника, але поразка їх полягала на тому, що в них не стало сили підняти й двигати далі неспівмірного їм вагою духового добра Липинського, який і надалі мусів лишитися незнаним. Той парадоксальний стан показує наявно, як для всякого здвигу потрібна відповідно узброєна «суспільність» або бодай сильна група. Без цього

навіть найсильніші індивідуальності втрачають силу. Таксамо не суперечить нашим твердженням існування різних груп, свобідних від радикалізму, скрайностей та нерозважности. Одначе й тут уважне око завважить, що вони плекають засадничо у злагідненій формі те, що в других виступає гостро й переяскравлено. Щоб таке твердження доказати, треба б удатися знову на довшу дорогу аналізи, що тут робити неможливе. З тієї причини хай вистарчить вказати лише на те, що з тієї сторони, хоч яка вона зрештою критична й навіть досвідчена, не вийшла ніодна спроба заатакувати й виважити пануючу систему з її бігу; публікації, які з цього середовища, є неменш слабі, як у їх опонентів. Та найкращим свідоцтвом того, як далеко панує в нас одна система, є якраз широке націоналістичне середовище. Воно ж зібрало в себе найбільше суспільних енергій; з цього людського середовища, а не звідки інде, мусіла б була вийти генеральна атака проти цілої суспільної системи. Як показує досвід, досі це ще не сталося. Ніодин з воюючих націоналістичних таборів не зробив засадничого звороту, ніодин не спромігся на генеральну ревізію пануючих в суспільності ідей та уявлінь, ніодин не розбудував нових позицій для походу в нутро власної суспільности та для построєння якогось іншого типу фронту проти ворогів України. Це ж є між іншим головне джерело цілої неясности української еміґрації, — якщо ж з лона націоналістичного руху не вийшла нова велика ініціятива, то якже вона могла вийти від інших груп, що через позицію націоналістичного руху були згори засуджені на слабість? Тут ще одного не вільно забувати: обі націоналістичні групи були в дуже гострій суспільній боротьбі. Ця боротьба зруйнувала до решти багато із тих оптимістичних ілюзій, які так багато причинилися до вдержування єдности цілого руху, та отворила дорогу до основної надуми над проблематикою українського життя. Чи знайдуться в нас творчі сили суспільного життя у відповідній скількости, щоб використати час великого духового зрушення нашої суспільности?

Аналіза нашого суспільного життя на чужині не може обходитися без темних кольорів. Вони нераз так густо насаджені, що неодному закривають горизонт. В існуючих суспільних скупченнях бачимо безнадійність, поза ними втечу в приватне, в доброму і злому значенні, життя. Чуємо вправді неясно, що творчі сили таки є, одначе вони або про себе не знають, або, знаючи навіть, не бачуть змоги построїти належного терену своїх зусиль.

Цей простий факт багатьом відомий. Одні оцінюють його так, другі інакше. На нашу думку, він є тільки доказ на те,

що наші сучасні суспільні фронти не вдоволяють та що суспільність щойно за властивими фронтами шукає. Це потверджує теж ситуація обох націоналістичних груп, що розгорнувши між собою таку гостру боротьбу, не рушилися далеко з місця, ні одна, ні друга, та свого бою не перетворили у бій вирішальний.

Це, а не інше, є яскравим свідоцтвом того, як важко построїти внутрі такі суспільні фронти, які б приносили рішення, ставили ясні ситуації та мобілізували нові сили. А покищо живе в дивній суспільній діяспорі багато дуже добрих сил, — більше, як собі звичайно думаємо. З цього боку підложжя для всякої великої ініціятиви направду надзвичайне, й час в неодному єдиний. Та якже важко зачинати й будувати нове тривале діло в суспільному середовищі, де напротязі цілих десяток літ не дбали про фундаменти власної дії. Тому теж господарка наростаючими людськими енергіями була вже у своїй засаді така катастрофальна, а суспільність на чужині сьогодні така немічна.

Питання виходу із сучасної внутрісуспільної ситуації непокоїть сьогодні багатьох. Одні стараються направляти досвогочасне, другі шукають розв'язки у здецидованому шуканні нового. Цим зусиллям напевно не бракує ні доброї волі ні почуття відповідальности. Та не зважаючи на те, над ними важить усією силою дух того часу, колито суспільне життя нашого Заходу потонуло в обрядовості, яка розрослася в тиранську систему. Сучасні спроби ревізії й направи старого не в силі знайти таких пунктів опори, що з них можна б виважити систему й построїти щонебудь кращого. Знову ж новатори мають, але тільки на короткий час, ту вигіднішу позицію, що вони декляративно відрікаються спадщини минулого, хоч фактично несуть її за собою дальше. Коли сьогодні приглядаємося нашим новостям, то не може непокоїти нас сильна перевага гасел, готових кліш, штампів. Ці гасла «абсолютно певні», концепції теж; проблем тут засадничо нема, бо все «ясне». Знову ж «ясність» походить від того, що якесь гасло, якусь зовсім не нову клішу проголошують як об'явлення. А ми питаємо: що ж тут змінилося на краще в порівнанні з тим, що недавно чи навіть сьогодні панує? *)

---

*) Такі речі треба особливо підкреслювати. Наша критична аналіза заторкала м. ін. деякі моменти націоналістичного руху. Це може викликати враження, що наш розгляд має бути водою на млин, якоїсь нової хвилі гасел, або якоїсь моди. Це було б яскраве непорозуміння. Критика різних моментів націоналізму потрібна, і це признав б кожний чесний і думаючий націоналіст. Одначе до цього потрібна

Це не припадок. Тому треба з цілим натиском підкреслити, що вихід не лежить у ніякій повені нових гасел. Вони не виважать існуючої системи, а лише причиняться до її зрізничкування та збільшення її непроглядности. Він у величезній мірі залежить від того, чи існуючі й наростаючі суспільні енергії матимуть щастя зв'язатися з тим типом будівничих нашого життя, що дають горизонт, видючість, фундамент. Тут черга на молоду українську науку, а зокрема на ті її ділянки, що мають в сучасних умовинах світу — не біймося цього сказати — визначне політичне значення. Не будемо тут нічого вичисляти, а обмежимося лише цим натяком. Якраз з тієї сторони, що була так занедбана між двома світовими війнами, може прийти радикальний зворот на краще. Для українства на чужині це річ, без якої гідне життя не можливе.

Зворот, якого уже так багато бажає, принесе дуже далекі зміни. Неодна «віра», неодин «св. обряд» відійде в минуле. Прийде теж інша людина. Вона не буде думати гаслами, але вмітиме думати. Від того не зменшиться її здібність до децизії й акції. Вона не визнаватиме пануючої в нас засади, яку б можна схопити в формулу: «Через незнання до більшої віри і до більшої сили». Вона не буде боятися ні позитивного знання ні знаття своїх власних меж. Якраз з одного і другого виростатиме її здібність до відповідального чину.

3. Кінцеві завваги. Регабілітація відповідальної людини.

Наші розважання пробивалися крізь гущу дуже важких до схоплення і драстичних справ. Йшло про духові фундаменти нашого життя, про визвіл суспільних енергій із кайдан закорінених в обрядовості «вір», йшло про видючу і відповідальну людину. Зрушена в одному місці проблематика не приходить до спокою, й «вибухає» цілою серією несподіваних питань навіть у тих місцях, що видавалися досі цілком «ясними» і «самозрозумілими» та кличе до дальших і докладніших розглядів. Уриваючи на цьому місці наші розважання, хочемо на їх закінчення спинитися коротко над темою, якій ім'я: питання відповідальної людини в суспільному життю.

Ця вічно свіжа проблема набирала у кожному часі іншого насвітлення. Як довго суспільний лад устійнений та віра в нього жива та як довго жива ідея безперервного поступу

сумлінна аналіза явищ життя та розгорнення проблеми. Це розкриває горизонт, вчить виховує. Зате є дуже сумнівна вартість атакування банальними аргументами, лайками і пр. На жаль багато читачів того ж таки очікує. Примітка автора.

людства, так довго розумітимуть відповідальність, кажучи згрубша, як совісно і фахово-розумне виконання принятого чи наложеного обов'язку. Морально здисциплінований і належно вишколений урядник державного апарату і гідний старшина армії, як його розуміли ще головно в першій світовій війні, могли бути — кожний зокрема або оба разом — орієнтаційними взорами для такого розуміння. Що за цим стоїть якийсь релятивно устійнений суспільний лад, в якого вартості суспільність здебільша вірить, не важко бачити. Так було колись в першу чергу на нашому Заході. Часи назріваючих основних зрушень мусіли вносити й сюди далекойдучі зміни. Це відбилося яскраво в націоналістичному розумінні суспільно відповідальної людини.

Тут треба малої поправки. Вірніше кажучи, націоналісти, головно молодші, не уживали терміну «відповідальна людина». За те говорили вони залюбки про провідну одиницю. Сильний волею й інтуіцією та очаровуючий собою людські маси провідник був постійною темою мрій молодої людини в роки розблиску націоналізму.

Це не є лише термінологічна різниця. Воно значить теж далеко більше, як пересунення акцентів внутрі одного поняття. Відповідальна людина упорядкованого часу не могла бути ідеалом для нового покоління, що відчувало добре революційні заграви. Не припадково принявся серед нього культ сильної людини. Чи це був у своїй ідеї теж культ високорозвиненої індивідуальности, годі на перший погляд сказати. На перший погляд виглядало лише так, що нові тенденції залишали надалі старий ідеал відповідальности, наснажуючи його лише якоюсь свіжою силою й пересувючи в ньому деякі акценти.

Одначе перша застанова зможе переконати кожного, що справа така дуже проста не є. Не забуваймо про два засадничі моменти ідеалу: його вузчий зміст та ці широкі передпосилки, на яких він спочиває. Це останнє є мабуть важніше та для пізнання й оцінки ідеалу фундаментальніше, як перше. Ми сказали вже, що в основах старого ідеалу лежали передпосилки (релятивно устабілізований світ та віра в його вартості), які стратили дуже багато в очах молодого покоління. Йому годі було вірити у стабільність і мудрість дотеперішнього ладу. Його сильна провідна людина була обраховувана на часи політично-суспільних катаклізмів. Та це останнє було в очах покоління лише схемою грядучих ситуацій, їх більш чи менше неясною прогнозою. Це є вправді важне для оцінки ідеалу, одначе далеко важніше для його зрозуміння є зясування його основ, передпосилок. Ці

основи двигають вузчий зміст ідеалу; вони в ньому заложені як незрушимі догми. Ці догми бувають здебільша лише частинно усвідомлені. Ще більше: звичайно буває так, що їх проголошують до вірування теж лише частинно. Решту, і то нераз решту дуже велику, промовчують. Чому це так діється, годі на цьому місці зясовувати.

З цього боку треба шукати ключа розуміння ідеалу сильної провідної людини, як його в нас культивували. Хто трошки над ним колинебудь призадумався, той без труднощів розпізнає, що провідник в перспективі цього ідеалу далеко не був поставленим на власні сили володарем сього світу в індивідуалістичному розумінні. Навпаки, в основах ідеалу лежало більш чи менш ясне пересвідчення про проминаючість, беззахистність та слабість одиниці як такої. Джерелом її сили не була вона, ні її зір. Силу мало їй давати те, що було понад і поза нею, що було тривале аж до вічности у певному значенні слова, а до того було непоминально мудре. На означення тієї надособової, вищими й неухильними законами кермованої потуги уживано терміну «Нація» (з великої літери), часом «стихія», а в деяких ситуаціях навіть — хоч як це дивно звучить — «маси». І це був властивий, до того наскрізь догматично прийнятий фундамент ідеалу. Бути речником «Нації», «стихії» — це властива функція провідної сильної одиниці.

Така концепція виглядала на перший погляд дуже бездоганно. Вона ж виключала інливідуалістичну буту, посилювала в наявний спосіб всяку організаційну спаяність і дисципліну, мобілізувала до жертви. Кромі цього вона акцентувала в небувалий у нас спосіб незнищимість національної спільноти та непомильну мудрість її законів буття. Це знову означало культ ірраціональних моментів, так дуже потрібний для наснаження віри молодого покоління в його справу. Багато знаків промовляло за цим, що вона, ця концепція, згущувала в собі найосновніші моменти ідеалу воюючого українства взагалі. Не будемо розглядати питання, чи так було, чи ні. Одно покищо є певне: у життєвій практиці справа так світло не виглядала. Можна навіть сказати що розвій життя не пішов чомусь туди, куди хотіли показувати віхи цього ідеалу, а часом майже навпаки. Власне показалося, що на тлі суспільно-політичних процесів концепція натрапила застрашаючо швидко на свої власні границі. Чи не вдаряючим є факт, що покоління, яке плекало культ сильної провідної одиниці розгорнуло широкою хвилею активізм і видало багато фанатиків своєї роботи, одначе було і є до розпуки вбоге на сильні провідні одиниці. Несприятливі обставини життя були напевно

ненайважнішою причиною цього стану. Таксамо було б неслушно думати, що наймаркантніші його провідні одиниці погинули і що тут лежала перша причина лиха.

У дійсності явище мало далеко глибші причини. Тут знову варто йому приглянутися від сторони основ обговорюваного нами ідеалу провідної одиниці.

Сам ідеал може бути дуже високий, одначе це ще зовсім не зменшує його небезпечности. Не забуваймо, що він вростав у життя на ґрунті суспільности, яка переходила важкий упадок тих сил, що будують фундамент і роблять людську дію у суспільно-політичній сфері видючою і — відповідальною. Якже ж при таких умовинах приходиться несеній поривом молоді перекинути постулят видючости на непомильну — мудру «Націю» та проголосити себе речником тієї «Нації» й виконавцем її неухильних законів буття! Готовість до боротьби і жертви має згідно з таким баченням справи встановляти безпосередній контакт «речника» з цими законами, отже має бути підставою згадуваної вище «інтуіції» головно провідної людини. А перекидати видючість на «Націю» значить перекидати туди й відповідальність. Дехто може ставити питання: Куди? Тут лежить трагічний вузол описуваного ідеалу. «Нація» в цьому розумінні ж соціологічний твір, ні конкретна історична величина, а вперше чергу мітологічна категорія, в яку треба вірити. Вона не має і не хоче мати нічого спільного з емпірією. Не дивно, що націоналістам було чуже й вороже соціологічне розуміння нації у Липинського, таке близьке живим людям і реальній землі. Перекидаючи видючість на «Націю» у свому розумінні, перекидали вони момент відповідальности з плечей реальних людей, людських груп, кляс чи суспільности на незясований ніяк предмет своєї віри. У такий спосіб скреслено згори місце для сильної провідної людини в такому значенні, як її розуміє здоровий розум. Дехто може сказати, що такий висновок переборщений, бо ніколи якась «ідея» чи «ідеал» не можуть мати аж такого впливу на життя. Та практика поучує, що якраз «ідеї» чи «ідеали» ведуть дуже послідовно людську дію. Очевидно, маємо на думці не конечно те, що проголошують, а в першу чергу те, що промовчують і до чого здебільша не признаються, Цебто маємо на думці зміст ідеалу, але бачений від його основ. І в нашому випадку була поражаюча послідовність між фактично-існуючим ідеалом і реальним життям. Тому так дуже був поширений погляд, що головним завданням політичної роботи є розбурхувати «стихію». «Стихія» чи «маси» уже мали знайти і шляхи і провідні кадри, аж до генералів включно. — Слово «маси» на місці «Нації» чи «стихії»

може вражати; це є теж виразний подув з л і в а і одночасно знаменитий покажчик властивого процесу розвою молодшого покоління. Він зачинався від одягання у божеські атрибути «Нація» (час цілковитої суспільної юности покоління), переходив через трохи менше божественну але за те вже далеко конкретнішу «стихію» і кінчався останнім етапом: культом «мас», — культом, який двигав собою не юнак, не людина відносно ще сильного пориву напередодні зрілого віку, а завтоматизована, в неодному знівечена людина. «Маси» ще теж задержали неодно з божественности «Нації», а саме ореол непереможности й непомильної мудрости. Крилате слово: «За нами маси», ще для багатьох сьогодні задержало характер остаточного аргументу. Як кінчається така суспільна мітологія, не важко бачити. Ми живемо якраз в часі панування того божества, якому на ім'я «маси» (треба б писати з великої літери). Від цього панування не мається враження твердого і незрушимого муру, а враження чогось тяжкого і густого.

Це все лише побіжні натяки на проблематику, яка заслуговує на найбільш основне насвітлення. Матеріял до неї можна довільно розширювати, бо тут іде про один тип важких труднощів, від якого терплять теж другі, щасливіші народи. Сама справа є дуже повчаюча, а її актуальність напевно скоро не вигасне. Покищо тільки одно видно: провідна людина внутрі суспільної сфери, навіть коли вона сама великого формату, може неодно вдіяти — залежно від того, як її держатиме власне середовище. Та навіть при найкращих передумовах є поставлені їй та її ділу межі, часом межі дуже засадничої натури. Є сили від неї далеко сильніші, напр. народи в ланцюху поколінь, тенденції великого історичного процесу. Та навіть у цих відносно вузьких рямках залишається ще величезний простір для її зору, ініціятиви та відповідальної акції. Не втрачаючи з очей понадособових потуг людського життя та респектуючи його ірраціональні моменти, не сміє вона перекидати тієї відповідальности, яка їй припадає, на щонебудь інше, а зокрема на неокреслені ближче позаособові сили та проголошувати себе лише їх «речником», «пророком».

Багато з цього прежила наша суспільність в останньому десятку літ. Та прийшов час, коли меркнуть «пророки», а відповідальна людина переживає поволі регабілітацію.

АВТОПОРТРЕТ МАСАРИКА

ВСТУПНА ЗАМІТКА.

Чим цікава для нас нині постать Масарика, чому зупиняємо на ній нашу увагу?

В 1941 р., коли почалася війна, Тома Ґарріґ Масарик, до цього часу професор Празького університету, покидає Чехію, вибіраючи для себе шлях політичного еміґранта. Опинившися в таборі Антанти, розвиває велику пропаґандивну й дипломатичну акцію на користь чеської національної справи. Заходи Масарика відіграли рішальну ролю у створенні незалежної Чехословацької Республіки. Чи можна собі уявити більший тріюмф еміґраційної політики?

Ми сьогодні теж на еміґрації та хотіли б побут на чужині використати для добра нашого народу. Приклад Масарика вчить про властиві завдання еміґраційної політики, що їх край не може виконати, та про великі потенціяльні можливості такої акції. Але цей приклад вказує рівночасно на те, якого типу людьми еміґрація мусить бути репрезентована (щодо освіти, морального авторитету, досвіду тощо), якщо еміґрація хоче, щоби до її голосу світ прислухався . . .

По-друге, приклад Масарика особливо для студентського та молодоакадемічного світу цікавий тим, що маємо в ньому політика, державного мужа, який по своїй соціяльній формації є науковцем та інтелектуалістом. Інакше буде себе в політиці поводити військовик, інакше родовий аристократ, інакше великий господарник, а ще інакше інтелектуаліст. Масарик це майже клясичний зразок на те, яка може бути специфічна роля інтелектуаліста у громадсько-політичному житті: оборонця духових вартостей.

По-трете, проблеми чеського національного відродження, що про них згадує Масарик у нижче поданому фраґменті (напр. синтеза національного та універсального, питання національно-визвольної революції та інші) це є, очевидно «мутатіс мутандіс», наші сучасні українські проблеми.

«Автопортрет Масарика» (заголовок наш) це виняток із «Світової революції», мемуарного твору про війну 1914/18 рр. та повстання Чехословаччини. На жаль, в нинішніх умовинах не було можливости здобути оригіналу «Світової революції»; наш переклад зроблений з другої руки й тому за дослівну точність годі ручити.

Цей фраґмент передає свого роду «обрахунок сумління» Масарика: Повертаючи по скінченні війни з Америки додому, використовує Масарик плавбу на кораблі для того, що переглянути свій дотеперішній життєвий шлях. У цьому часі було йому вже 68 літ віку. Глибоко бадьорий настрій, що пробивається з цього фраґменту, виражує самопочуття людини, яка знає, що вона довершила те, що було місією її життя.

Кілька біографічних дат: Масарик народжений 1850, вмер 1937. Син фільварочного візника на моравсько-словацькому пограниччі. З 1882 професор чеського університету у Празі, на катедрі філософії та соціології. З 1891 року депутат до парляменту. Від 1914 закордоном, в 1917 році організує в Росії леґіони з чеських полонених. В 1918 р. в Америці, у близькому контакті з президентом Вілсоном. Добився офіційного визнання з боку Антанти чеського закордонного національного

комітету як «еміґраційного уряду» та перепер в таборі Антанти концепцію розподілу Австрії. В 1918 р. одноголосно вибраний першим президентом нової Чехословаччини, що ним оставався незмінно аж до 1935 р. Масарик є автором цілого ряду філософічних, соціологічних і політичних творів, що з них можна згадати про наступні: «Самогубство, як масове соціяльне явище модерної цивілізації» (1881), «Давід Юм. Дослід про основи моралі» (1885), «Філософічні та соціологічні основи марксизму» (1889), «Чеська проблема» (1889), «Росія та Европа. Соціологічні нариси до російської історіософії та філософії релігії» (1913). **Редакція.**

*

«Мені часто доводилося читати, як жартували з того, що тепер, мовляв, професори й науковці, як от Вілсон і Масарик, почали рішати у світовій політиці. Але діло тут не у професорстві, бо бувають сякі й такі професори. Суттєве було те, що ми —або принайменше оскільки діло стосується мене — здобули собі наші позиції працею та пильністю; я народився бідняком, а бачачем не став ніколи; через це придбав я собі знання життя та людей та, попри все наукове теоретизування, зробився також практиком. Як же часто й гірко скаржився я замолоду на мої несприятливі життєві обставини — а чейже вони саме мені стали у пригоді! Я не збирався бути професором; моєю юнацькою мрією була карієра політика й дипломата. Я почував себе дуже нещасливий, коли у Відні мені відмовлено вступу до Академії Східних Мов та до дипломатичної служби. А нині я таки дипломат і політик! Професором мені не хотілося бути, але доля рано зробила з мене вчителя: Попрацювавши хлопчиною деякий час у ремісника, я почав давати лекції й цим заробляв на хліб, як довго був в гімназії та на університеті. Згодом не оминула мене й університетська катедра. Але в політичній карієрі це мені остаточно теж не пошкодило, тільки допомогло.

У філософії боровся я за наукову філософію, за точність, конкретність, реалізм. Я боявся надто академічної філософії, цього пережитку і продовження середньовічної схолястики. Зокрема матефізика мене не притягала й не задовольняла. Філософія — це була для мене передусім етика, соціялогія, теорія політики. По-вченому можна б сказати, що я активіст, може навіть волюнтарист — повсякчасно був я діячем та трудівником. Ніколи не признавав я протиріччя між теорією і практикою — себто між правильною теорією та правильною практикою. Я завжди противився односторонньому інтелектуалізмові — але не в меншій мірі також бездумчивому практицизмові. Моїм першим і найважнішим учителем у політиці був Платон, а за ним Віко, Руссо, Конт, Маркс та інші. Моя перша більша студія «Про самогубство» дає в зародку цілу історіософічну концепцію, враз із аналізою духовости модерної доби; там вперше підкреслив я вагу й конечність релігії для новітньої людини та суспільства. Мою метафізику переживав я в мистецтві, а передусім у поезії. Література — але реалістична література! — послужила мені теж, як політикові. Все життя був я невтомним читачем філософічних і наукових творів, але рівночасно й гарного письменства та літературної критики. Свідомо плекав я в собі силу уяви; від фантастики зберегла мене наукова сумлінність. В науці йдеться про здобуття правильної методи; тому змагав я до критицизму — проти поверховности; я напирав на точну, безжалісну аналізу також у громадянській та історичний ділянках. Але аналіза була для мене не самоціллю, тільки засобом; мої шукання відпочатку характеризувалися нахилом до синтези та концентрації — доказом на це всі мої твори.

Я не жалію мого виступу у справі рукописів [1]), ані моїх критичних кампаній, хоч деколи турбують мене спогади про промахи, що я їх допустився. Під претекстом, що нація та національна свідомість у небезпеці, накидувалися противники на мій раціоналізм — хоч я поборюю односторонній раціоналізм, що нехтує почуттям і волею та їхнім психологічним та етичним значенням. Але я не кожне почуття признаю! Як далеко сягала тодішня загумінковість, видно з того, що я аж перед судом мусів вияснювати, що моя студія про самогубство не має на цілі захвалювати самогубство.

У політиці я передусім приглядався до людей і вивчав їх, подібно, як я аналізував і критикував характери в модерних романах і поезії. Хто хоче людей політично організувати, мусить на них знатися, мусить уміти їх підбирати й кожного ставити перед відповідне завдання. Змолоду присвоїв я собі звичку просто монографічно обсервувати людей, що з ними приходилося мені мати до діла, а головно тих, що стояли на авансцені політичного життя. Я збирав усякі можливі дані про друзів і ворогів, я підшукував життєписні й інформаційні матеріяли про всіх політично активних діячів. Перед першою зустріччю з якимось політиком, чи державним мужем, я перечитував його твори, його промови, я старався довідатися про нього як найбільше. Оскільки пригадую, ця прикмета проявлялася в мені від дитинства; на 14-му році життя, коли в родині була мова, щоб з мене зробити народного вчителя, попала мені в руки «фізіономіка» Ляватера [2]); я прочитав її з захопленням та зрозумів її значення для майбутнього педагога. Може з цього залишився мені постійний нахил вивчати людей — але й себе самого!

Моя політична карієра почалася від того, що скоро після переїзду до Праги нав'язав я особисті контакти з усіми нашими чільними діячами. Перший період депутатської діяльности (1891—93 рр.) у Державній Раді (австрійський парлямент) та краєвому Соймі припав мені до смаку, але не дав повного задоволення: Мене пригнічувало партійництво, оте сектанство дрібних партій і партійок. Але першзавсе відчував я потребу себе самого краще політично освідомити та здобути однодумців та співробітників. Тоді я ще не був дозрілий. Моєю метою була не тільки парляментарна та партійна політика, але політика в ширшому значенні слова, виховна, культурна політика, або, як я звик був казати, неполітична політика. Звідси слідувала конечність публіцистично-ідеологічної діяльности. Ось тому, після першого парляментарного розгону, заглибився я наново у студії над історією нашого національного відродження, над вивченням творчости Добровського, Колляра, Паляць-

---

[1]) Краловедворський та Зеленогорський рукописи, буцімто зразки старочеської епіки, відкриті в 1817/18 р. дослідником Ганкою; їх назва походить від місцевостей, що в них вони були знайдені. В дійсності рукописи були фальсифікатами, які мали на меті підняти чеське національне самопочуття. Довкруги питання про автентичність рукописів розвинулася полеміка, що тривала кількадесять літ; як це в таких випадках буває, престіжево-патріотичні моменти утруднювали річеве висвітлення справи. Масарик, як послідовний противник брехливих «патріотичних мітів», боровся за об'єктивно-науковий підхід до цієї проблеми й тим зробив себе на довгі роки глибоко непопулярний серед громадянства.

[2]) Ляватер Йоган Каспар (1741—1801), німецько-швайцарський богослов, філософ і поет, близький приятель Ґете. Його «Фізіономічні фраґменти», спроба наукового тлумачення характерів із форм обличчя.

кого, Гавлічека [3]) та врешті сучасників. Із них усіх черпав я поуку про шлях дальшого відродження нашої нації, про нашу мету, про наші чергові насущні завдання.

Чеську проблему схоплював я завжди як уселюдську проблему. Звідси виводиться моє постійне паралелізування нашої рідної історії із історією всієї Австрії та Европи. Ціла моя публіцистична діяльність, усі мої книги, зміряють до того, щоб, так би мовити, включити нашу націю в організм світової історії та політики. Ми жили прикриті австрійською фірмою, тому Европа малощо про нас знала. Ось причина моїх мандрівок по Европі та Америці, мого вивчення найважніших культурних країн, їхньої історії, філософії та літератури. Із подорожей та особистого досвіду знав я Австрію, Німеччину, Америку, Англію, Росію, Балкан та Італію; тільки із Францією мені не пощастило безпосередньо познайомитися, не зважаючи на те, що я постійно, з гімназійної лавки починаючи, студіював її мову та культуру та уважно стежив за її розвитком. Це моє знання світу виправдалося підчас війни, а зокрема знання мов, яке дозволяло мені входити у прямі контакти з людьми.

Підчас другого періоду депутатської діяльности (від 1907) взявся я за те, щоб вивчати австрійську державу, всю її структуру. У Відні й де тільки можна було, збирав я причинки про цісаря, його двір, про всю Габсбурзьку родину; я докладно обсервував архигерцоґів Франца Фердинанда [4]), Фридриха та інших. Я не занедбував засідань парляменту, але, щоб не гаяти часу, часто приносив з собою політичну літературу, зокрема мемуари. Згідно з моїми обов'язками депутата, я проникав углиб державної машини та студіював механізм адміністрації. Багато займався я також вивченням австрійської армії; напр. пригадую, як я збірав у Відні дані про Конрада фон Гецендорфа [5]), коли почали були про нього говорити. В армії мав я чимало знайомих і приятелів, що вийшли з віденської Воєнної Академії та які добре повчили мене про структуру австрійської армії, зокрема теж щодо персонального складу її вищих командуючих кадрів. Про австрійські воєнні пляни був я непогано поінформований.

Пощо я це все робив? Мислячі голови могли були б це відгадати, на основі мого постійного зацікавлення для проблеми революції; це також джерело моїх дослідів над взаємовідношенням історичного та природного права, у зв'язку із проблемою про суть справжньої демократії. Через це розійшовся я був із нашою урядовою партією, задля її опортуністичної тактики. Але я не міг їм тоді ще ясно сказати, чому мене так цікавить і хвилює проблема революції. Я передбачував, що надійде ситуація, коли мусітиму взятися до практичної розв'язки цієї проблеми. Признаюся, я собі бажав, щоб ця чаша мене оминула.

Але одночасно я не погоджувався принципіяльно, та по нинішній день не погоджуюся, із революційним радикалізмом. Досвідчена лю-

---

[3]) Основоположники чеського національного відродження. Добровський Йосип (1753—1829), творець чеської та слявістичної філології; Колляр Ян (1793—1852), поет, духовий батько романтичного слов'янофільства; Паляцький Францішек (1798—1870), історик і політик; Гавлічек - Боровський Карель (1821—1856), поет і публіцист.

[4]) Архигерцоґ Франц - Фердинанд (1863—1914), небіж і престолонаслідник імператора Франца-Йосипа; його вбивство в Сараєві послужило за безпосередню притоку для першої світової війни.

[5]) Конрад фон Гецендорф Франц (1852—1925), реорганізатор австрійської армії та її фактичний головнокомандуючий у світовій війні.

дина, що мислить політичними та історичними категоріями, розвиває свою програму із обсервації та поглибленого досліду над минулим і сучасним, щоб потім цю програму послідовно проводити в життя. Коротко кажучи: правдивий політик, державний муж, іде своїм власним шляхом, реалізує свої ідеї — а революціонери частенько бувають так само засліплені, як реакціонери. Як одні, так другі, тільки стараються чинити наперекір своїм противникам, себто морально живуть на кошт того, що поборюють протилежну сторону. Не менше відкидаю теж і т. зв. «золоту середину», себто бездумчивий політичний практицизм, який полягає на тому, щоб животіти з дня на день.

Я знав слов'янський світ, зокрема Росію та югослов'янців, і через це попав у конфлікт із австрійським міністерством закордонних справ, зударившися з ним на питанню австрійської балканської політики. Наше чеське популярне слов'янофільство не було мені симпатичне. Мене відштовхувала вся ця пуста балаканина про слов'янство, я терпіти не міг спокійно отих патріотів та слов'янолюбців, що не навчилися навіть російської азбуки, а з росіянами та взагалі чужинцями розмовляли хіба по-німецьки.

Мене не задовольняв абстрактний і чисто політичний патріотизм та така національна свідомість, яка йшла б упарі із незнанням нашого реального народу в Чехії, Моравії та на Словаччині. Від дитинства відчував я мою чеську національність зовсім конкретно, як зрозуміння для людських характерів, переконань та побуту моїх земляків на Словаччині, а відтак на Моравії та в Чехії. У Празі зустрічаємо надто багато людей, які живуть у світі каварняних абстракцій та фантазій. Щоправда це спільна риса всіх великих модерних міст, але тим воно не менше відразливе.

У Празі, але також у Відні, пригноблювала мене загумінковість — празький, віденський і взагалі австрійський загумінок. Мализна лежала не в географії, але в людях, характерах, звичаях. Світовою людиною стаємо не через звичайні подорожі, ані не через офіційні міждержавні та міжнаціональні стосунки, але через духове заглиблення в життя людей, народів, людства.

Це правда, я мав виняткову шансу й щастя, що мій життєвий шлях схрестився з Шарлоттою Ґарріґ[6]); без неї я не був би освідомив собі сенсу життя, ані моєї політичної місії. Таким чином Америка допомогла мені — а почерез мене всьому мому народові — здобути щастя і свободу.

Я тільки натякаю, як я своїм життям підготовлявся до тих завдань, що їх мені поставила світова війна; я тільки натякаю, як я розумію внутрішню цілеспрямованість в житті одинці, нації та людства та як я органічно сплітаю індивідуальне існування з буттям великої спільноти.

Можу з чистим сумлінням сказати, що — при всій політичній енергії — я ніколи сам не виривався наперед, коли мене не кликали, та що я ніколи не виставляв себе на показ. Також мої літературні праці є здебільше відповідями на мені поставлені ,або навіть накинені проблеми. Велика істина криється у пословиці: Bene vixit, qui bene latuit[7]).

---

[6]) Шарлотта Ґарріґ, дружина Масарика від 1878, вмерла 1923, родом американка. Масарик був ктивним борцем за жіночу еманципацію та за новий стиль родинного життя, відмінного від традиційного патріярхалізму та спертого на повній леґальній та моральній рівності супругів. При одружінні, Масарик приняв жінчине прізвище й потім підписував себе завжди «Ґарріґ Масарик».

[7]) Латинська приповідка: «Добре життя провів, хто жив у затишші».

Це відноситься не тільки до монахів, але й до політиків. Якщо годиться порівняти мале з великим: Бог керує всесвітом, але ніхто Його не бачить, ніколи Він не показується й певне не тішать Його поклони безчисленних жреців.

Друге правило: Не варто старатися завсіди бути першим! Вистачає бути другим, або третім! Багато-хто не схоче цього зрозуміти. Я дуже рішучий індивідуаліст, але знаю, що я не є сам собі пан, бо живу з дорібку та праці моїх попередників та сучасників. Вдумчивий діяч і політик переконається, як мало буває на світі дійсно нового та яке дрібне єсть те, що одна окрема людина може нового принести. Політика полягає не тільки не організуванні та керівництві, але й на вмінні підпорядкування, співдіяння, дисциплини. Не одному приходить забаганка грати ролю маленького Наполеона, але нормальна людина мусить також навчитися слухати інших.

Нарешті по-третє (як кажуть: у Тройці Бог перебуває): В житті необхідна терпеливість! Скрізь і всюди, але передусім у політиці. Без терпеливости нема правдивої демократії. Демократ може бути незадоволений із відносин, він не заспокоїться дурничкою, але він не сміє піддаватися почуттю нетерпеливости. Терпеливість є передумовиною демократії.

Др. ІВАН ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ.

ІЗ ДРАГОМАНІВСЬКИХ СТУДІЙ

I. ПОГЛЯД НА УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ПРОЦЕС.

Може бути спірним питанням «з котрого кінця» доцільно є починати досліди над системою ідей політичного мислителя. Мабуть найзручніше, коли за вихідну точну взяти зображення його історичних перспектив. Бо в людській свідомості ці дві речі — оцінка процесу ставання та оцінка сучасного положення — стоять у взаємозалежності.

Для Михайла Драгоманова основним переконанням є, що Україна творила на протязі своєї многовікової історії аж до кінця XVIII ст. частину европейського світу. Хоч загамована у розвитку через віддаль від европейських центрів та через виїмково трудну географічну позицію на степовій межі прямо під ударами кочової орди — всетаки була вона европейською країною та проходила разом із рештою континенту ці самі ступні поступу, очевидно тільки у припізненому темпі. В культурному розвитку теж і Україна переживає свій ренесанс та реформацію — літературний та релігійний рух XVI і XVII віків. Тут особливу вагу кладе Драгоманов на братства, що в них бачить відповідник до західного протестантизму. Подібно в соціяльно-політичному розвитку: від февдалізму Україна переходить до станової державности. З цього погляду гідна уваги дана Драгомановим аналіза Переяславських статтей, що їх він порівнює пункт за пунктом із знаменитою англійською «Великою хартією вольностей». Подібно як і ця остання, не знає переяславський договір рівної для всіх громадян особистої та політичної свободи. Із становища Драгоманова це являється недостачею одної та другої грамоти. Обі вони говорять тільки про права й вольності конкретних станів: шляхти (чи козацтва), міст, церкви та про судові і

податкові привілеї цих станів. Однак на Заході саме ці назверх скромні хартії поклали фундамент під новітню свободу індивіда та під всенародні представництва(парляменти): й Україна простувала в цьому ж напрямі. Не треба забувати, що в тому часі, коли вона при революції Хмельницького ступала на шлях незалежного росту, існували вже в Европі вільні держави Нідерляндії, Швайцарії та конституційна Англія й окріпла, молода тоді, новітня, на вільному досвіді оперта наука. Ці сили були би швидко духово допомогли українському народові ще певніше крокувати по тій лінії, що по ній двигала його вже сама природжена снага.

Для глибшого вдумання у світ драгоманівської мислі важне ось ще: Драгоманов — в цьому випадку типовий ліберал і проґресист своєї доби — беззастережно вірує в те, що европейські ідеали: наукового поступу, розгорнення особистости, громадської свободи, соціяльної справедливости, є об'єктивно правдиві та абсолютно обов'язуючі. Вони являються для нього оціночною нормою, з якою він підходить до дійсности. Отже замітне, що він знаходить засадничу згідність між тим, що є його ідеальним мірилом, та між тим, що він уважає за основний закон української історії. Звідси його глибоко закорінений оптимізм у відношенню до української справи, не зважаючи на чисто надзвичайно сувору критику української дійсности.

Продовж XVIII і XIX віків Україна крок за кроком щораз більше відхилялася від первісного шляху й відставала від Европи. Причиною цього її прилучення до Росії. В соціяльно-політичній ділянці тільки московській підтримці треба дякувати за відновлення в Україні скасованої козацькою наблею кріпацької неволі; щоправда до справедливости треба ствердити, що в самому становому устрою козацької державности були зародки таких тенденцій до пригнічення посполитого селянства, але без опори, що її рідна реакція знайшла собі в Москві, ці зародки не були б встигли настільки розвинутись. Цьому ж зовнішньому впливові завдячуємо зломання виборних порядків, початків всенаціонального представництва та індивідуальних вільностей і гарантій. Не менше фатальні наслідки російського підданства в культурній області. За сто літ, від половини XVIII до половини XIX віку, число народних шкіл та кількість грамотного населення зменшилися у застрашливий спосіб, бо не тільки релятивно, але навіть абсолютно! Ще у XVIII столітті Україна була носієм культури на всю імперію. Українські діячі, виховані у своєму краю в европейській традиції, внесли велетенський пай в діло зреформування та европеїзування Росії. Зате сама Україна перемінюється в XIX ст. в глухий закуток, відгороджений від світу російським державним кордоном немов непроходимою стіною, до якого свіжіші европейські подуви долітають не прямо, але хіба часами через далеке петербурзьке вікно. Підводячи підсумки під російське панування в Україні, реасумує його Драгоманов двома словами: «утрачений час».

Ненормальність та неморальність сучасного стану в Україні бачить Драгоманов, крім згаданої духової карантани від світового культурного поступу, в першу чергу в тому, що максимально лише 5% живучих в Україні та коштом українського народу, у великій більшості з цього ж таки українського народу вийшовших, людей вищих верств, признає себе до національної спільности із своїм народом та говорить його мовою і працює на його користь. Тому український народ, в порівнанні з іншими бездержавними народами, подвійно окрадений і подвійно скривджений: не тільки у відношенні національно-державному, але теж національно-соціяльному. Обом своїм сусідам, Росії і Польщі, платить

Україна найстрашнішу данину прови: постійний відплив суспільно активних елементів в сусідські національні організми.

До цеї точки поглядів Драгоманів важне його листування з Желябовим. Желябов, українець походженням, побувавший в українських кружках та зберігший на все життя певні симпатії до українства, став згодом вождем російської терористичної партії «Народна Воля». До Драгоманова, що тоді перебував на еміґрації в Женеві, звернувся він з доручення партії, прохаючи відомого на всю Росію із безкомпромісової чесности ліберала й поступовця перебрати на себе береження архіву «Народньої Волі». При цій нагоді пригадав Желябов Драгоманову їхні раніші безпосередні стрічі. Желябов старається відхилити давній закид Драгоманова про фальшивість його, Желябового, переходу до російської діяльности: мовляв нема такого поважного українського руху, на який можна би орієнтуватися, ніде не видно українських феніїв (ірляндські націоналісти), українського Парнелля (видатний ірляндський політик половини XIX в.). Прямо відписати Желябову не мав Драгоманов уже тоді змоги, але відповідав він у коментарі до опублікованих у пізнішому часі листів Желябова. Полум'яним патосом, що виходить із глибин серця, незвичайною ударною силою арґументації, належить ця відповідь Драгоманова до найкращих маніфестацій української свідомости в минулому столітті: Не має права покликуватися на неіснування рідних феніїв та Парнеллів той, хто мав би обов'язок сам стати за такого фенія!

Тепер можемо збагнути сенс гасла Драгоманова, що поганий той радикал в Україні, який не став свідомим українцем. Не вільно по справедливості називати себе поступовцем та народолюбцем тому, хто абстрактно говорить про свою прихильність до простого люду, «русского» чи польського (якого чейже в Україні нема), а на ділі відвертається від реального українського народу, серед якого та з якого від живе. Ще одне треба тут доповнити: Розуміння поступовости у Драгоманова надзвичайно широке. Він визнає суспільну вартісність не тільки за пролетарем чи сільським бідняком. У руслі широкого національного та соціяльного визвольного руху є місце для всіх людей доброї волі, для всіх груп населення, поскільки вони тільки не є паразитарного характеру. Очевидно не відкидаючи ні промислового робітника, ні простого селянина, Драгоманов не хоче зрікатися співпраці ні з «куркулем» (заможним козаком в полтавській та чернигівській губерніях, що до його козацької традиції треба відгукнутися), ні з інтеліґенцією (якої роля, як просвітительки, мусить бути в духово спустошеній країні особливо важлива), ні з буржуазією (головним двигуном новітнього европейського розвитку), ні навіть з шляхтою (яка може прислужитися тим, що в самодержавній царській імперії має ще релятивно найбільшу свободу рухів та найбільші корпоративні права). Як бачимо, розуміння демократизму у Драгоманова інакше як у більшости українських партій пізнішої революційної доби 1917—20 рр., які односторонньо звужували свій соціяльний фундамент до менш чи більш бідняцьких (щоб не сказати деклясованих і люмпен-пролетарських) прошарків, викидаючи за борт національного життя інші групи населення.

Але повертаємо до вихідної точки, себто до оцінки українського історичного процесу: Зреферовані погляди Драгоманова доволі значно, як це ще зараз побачимо, відбігають від думок його сучасників із другої половини того століття, зате приходиться їх визнати за доволі близькі до наших сучасних. Перспектива, що в ній бачемо українську історію, перейшла у XIX в. дві зовсім відмінні фази. Перший період це доба романтичного захоплення та возвеличення козацтва (репрезентована в

науці Марковичем, Срезневським, в літературі «Тарасом Бульбою», молодим Шевченком та кирило-методіївцями). Друга доба позитивістична, що її найвидніші представники Антонович і Лазаревський, була може аж надто сувора до рідної бувальщини. Цей перелім пережили в собі вже бувші кирило-методіївські братчики: Щоправда Костомаров при загальній своїй настанові готовий був симпатизувати масовим українським народним рухам козаччини й гайдамаччини — діло тільки в тому, що інших сил в українській історії він не добачував, а зате всі державнотворчі здібності скупчилися, згідно з його поглядом, в Московському царстві. Найвиразніший перескок в історичних оцінках зробив Куліш, що від оспівування козаччини перейшов до славословій цивілізаційній місії Москви, Польщі і навіть Туреччини у відношенні до українського варвара. Нарешті історики-позитивісти немов навмисне спеціялізувалися у випорпуванні недостач у староукраїнських порядках та у «психологічному» демаскуванні шкурницьких мотивів у постатях нашої історії. Драгоманов нарівні далекий від обох скрайностей. Він сам говорить про себе, що легкість поверховного, чуттєвого захоплення не лежить в його натурі. Плястично бачить він усе лихе, що є в минулому й сучасному українстві. Але не менше противний йому національний мазохізм. Він докоряє київським історикам, зокрема Лазаревському: Під російською казьонною цензурою досхочу вільно гудити Виговських, Мазеп, Полуботків — але треба мовчати про Петрів і Катерин. Таким чином, коли тільки висвітлювати кривди й неправди, які бували в Гетьманщині чи Запоріжжі, але оставляти їх без порівнання із тими порядками, що в тому часі взагалі панували на світі, а зокрема у наших сусідів — тоді образ рідної історії мусить вийти зовсім у кривому дзеркалі.

У народів поневолених, покривджених долею, національне почування має нахил ставати наболілим місцем психіки. Проявляється це в хитанні між екстремами: Раз люди терплять на національний комплекс меншевартости, вони зневажають, осміюють, просто ненавидять усе рідне. То знову перекидаються у протилежність, у шовіністичний дурман, що під його впливом заперечуються всі об'єктивні вартості, якщо вони тільки не є специфічно «свої». Не раз такий комплекс меншевартости та національна мегаломанія співжиють в одній душі — дивне видовище для стороннього глядача. З цеї точки Драгоманов дуже рідкий українець. Далекий від усяких патріотичних самообманів, завсіди відкритий на позитивні вартості чужини, критичний нарівні до свого й чужого — але при цьому він твердо знає і вірить, що українська порода єсть із природи морально і фізично здорова та талановита та що у зміненій обстановці могла би вона заняти гідне місце у великому вселюдському процесі.

II. ВІДНОШЕННЯ ДО СУСІДІВ НА ТРЬОХ ФРОНТАХ.

Розбори, які зліквідували стару польську Річпосполиту, створили рівночасно міжнародну польську проблему. Це продлема, переходячи у XIX віці різні перипетії, постійно мала за вихідний пункт державну, історичну Польщу в її передподілових кордонах. Мабуть, зайве говорити, що всі без виїмку польські партії говорили й думали тільки про віднову Річпосполитої в межах з-перед 1772 року. Для польських патріотів усіх напрямків Галичина, Правобережжя, Білорусь, Литва були провінціями Польщі. Саме ліві, демократичні й радикальні, згодом також соціялістичні партії особливо гостро і безкомпромісно ставили справу історичних східних земель. Польське повстання 1830 року було підняте не для оборони інтересів корінної Польщі (що втішалися широкою державною автономією), але задля т. зв. «забраних земель», себто

Литви й України; подібно в 1863 р. польська шляхетська, демократична по своїм переконанням, молодь зчинила заколот на Київщині навіть без надії на успіх, але просто для того, щоб заманіфестувати приналежність цієї території до Польщі. Очевидно цим польським демократам і соціялістам приходило зударитися із фактом, що населення до якого вони зверталися, було не-польське по народності. Тут допомагала і демагогія («золоті грамоти» українською мовою), або чудернацькі самодурські теорії (напр., про національну тотожність старих київських полян із поляками) — все для того, щоб лиш не порушити догми історичної державности. Кінець кінців ця догма признавалася і цивілізованим світом, який, звичайно, задля польських прекрасних очей не збірався воювати мокаля, але все таки співчував «шляхетній, нещасній Польщі». Але що найдивніше: догма тішилася визнанням і з російського боку. Офіційна царська політика аж до самого повстання 1863 року підтримувала панування польського елементу на Правобережній Україні. Насилля польського шляхтича-поміщика над українським селянином стало значно більш гнітуче під охороною російської адміністрації, як при немічній старій Річпосполитій, коли завсіди існував соціяльний вентиль у виді втечі на Січ, чи гайдамацької розплати. Також культурна полонізація пустила найглибші корені саме за російських часів (роля крем'янецького Ліцею). Революційна Росія щодо цього питання не відрізнялася засадничо від урядової: щоб придбати союзника проти царизму, вона готова була платити полякам територіяльними уступками хочби по Дніпро: так думали вже декабристи, потім Чернишевський і Бакунін.

Велетенська заслуга Драгоманова — і тут приходимо до одного з пунктів, де історія виправдала його як найповніше — це розірвання усієї цеї павутини плутаних понять. Спосіб для цього геніяльний у своїй простоті й нині здається самозрозумілий, але для його відкриття треба було небуденної голови: розрізнення Польщі історичної і етнографічної! Драгоманов перший вказав на те, що польська й московська національна територія ніде не доторкаються, отже вдійсності боротьба обох партнерів ведеться за чужі, українські землі, що до них ні один з них не має права. Безумовно допомогла Драгоманову до цього подвигу політичної думки його наукова спеціяльність, етнографія. В етнографії здавна знали, де живе справжній польський народ і які його границі. Але перенесення цього наукового пізнання у громадську область являється, як сказано, виконом Драгоманова.

Він зумів теж з фактту витягнути висновки: Посягнення Польщі на українські землі було нещастям для обох народів. Щодо України, то для вияву своєї охоти чи неохоти належати до Польщі, не потребує вона ніяких плебісцитів. Досить також кривавих «плебісцитів» було в українській історії: великі козацькі війни XVI і XVII віків; участь українців при розділах Польщі (малоросійські політики в Петербурзі зверху та повстанці-гайдамаки в терені знизу); однодушна ворожа постава населення до польських спроб в роках 1831 та 1863. Польська небезпека є тяжкою колодою для нормального розвитку українців, бо стає спонукою до стихійних москвофільських і цареславних симпатій. Щодо поляків, то їхня розпучлива і в дальших перспективах зовсім безнадійна реставраційна політика з ідеалом «статус кво анте» є лише марнотратством найкращих, найкоштовніших сил, яке полягає не в тому, що є жертви (без них жодна боротьба неможлива), але в тому, що в даному випадку жертви принесені для зовсім пустого, фантастичного і навіть виразно реакційного «ідеалу».

Розв'язка польського питання уявляється Драгоманову так, що треба якнайскорше, по волі чи по неволі, покінчити з фантомом історичної Польщі та заставити поляків задовольнитися реальною, себто

етнографічною Польщею. В цих границях Польща має право на свобідний національний розвиток та, якщо захоче, на політичну самостійність; а втім є сумнівне, чи поляки, замість такої малої і з природи речей слабої власної державности, не воліли б погодитися із рямцями якоїсь ширшої східньоевропейської федерації — але це дальше питання, що про нього мусять вирішувати самі поляки. Відкритою остається ще справа польських меншин на Схід від суцільної польської території. Прислуговує їм право на культурну автономію. Ці польські меншини на українських, білоруських і литовських землях, розпоряджаючи поважними кадрами освічених, талановитих людей, могли би надзвичайно прислужитися для дальшого діла поступу, відряджуючи хочби частинно свої сили для визвольної діяльности серед автохтонного населення.

Такі думки Драгоманова про один фронт українських зовнішних взаємин.

Другий фронт це південний, чорноморський. В нинішній свідомості українця займає він релятивно мале місце. Не так у нашу давнину, коли відношення до південних сусідів, Візантії, Болгарії, пізніше Туреччини, також до різних степових народів, безперечно стояло в центрі уваги. Історично-етнографічні заняття Драгоманова добре йому послужили і в цьому випадку. Він бачить скільки важлива татарсько-турецька небезпека для народу. Знищення Кримської орди та залюднення за неціли сто років велетенської смуги степових просторів від Дунаю до Кубані являється для майбутности ділом рішального значення. Однак питання цим ще остаточно не розв'язане. Тільки пункт ваги українських інтересів переноситься більше на Південь, до чорноморських і балканських країн. Подрібно розглядаючи цей комплекс питань у своїх писаннях, виступає Драгоманов як попередник пізніших на один-два покоління українських геополітичних концепцій.

До речі, назагал не досить відомо, що київська Стара Громада, що до її провідників належав Драгоманов, у свій час дуже живо цікавилася т. зв. «Східним питанням». Коли з 1875 р. загострювалися на Балкані конфлікти між османською владою та тубільним населенням, Україна між усіми частинами Російської імперії перша дала почин до збіркової акції у користь слов'янським повстанцям та до висилки добровольців. Українські кружки сильно втягалися до цього діла. Члени Громад мали в різних містах, (напр.: в Києві та Одесі) перевагу у відповідних допомогових комітетах, Стара Громада (провідна клітина українського руху) видавала пропаґандивні брошури та вислала була до Білгороду крім значніших грошевих пожертв, агента для зв'язку із місцевими сербськими колами та до аґітації серед добровольців з Росії. Ряд молодих українських діячів побував тоді на Балканах.

Драгоманов був чи не головною пружиною, що штовхала політику Старої Громади в цьому напрямі. Однак мотиви були у нього не зовсім ті самі, що в більшості його товаришів з Громади. Для них справа здавалася інтересна з тієї ж причини, що і для всієї поступової Росії, яка захоплювалася тоді «східним питанням»: надія, що зовнішня війна доведе до перемін у внутрішньому правлінні Росії. Один друг писав тоді Драгоманову, що треба сподіватися, що балканські добровольці відіграють в розвитку Росії ту саму ролю, як французькі учасники американської визвольної війни потім у французькій революції.

Поділяючи загальну ліберальну настанову, Драгоманов всетаки добачував у «східному питанні» першзавсе специфічно українські національні цілі. Драгоманов стверджував, як етнограф, тісну мовну й побутову спорідненість між українцями та балканськими слов'янами. Крім неї існує також, на його думку, далекойдуча спільність інтересів.

Добро України вимагає, щоб бути відкриті чорноморські протоки, Босфор і Дарданелі, ця наша найважніша дорога у світ. Дальше потрібні Україні, як партнери для господарського й культурного обороту, заможні й цвітучі сусіди; тимчасом землі Балкану та Анатолії обертаються під нездарним османським пануванням у пустелю. Вигнання турків з Европи це український національний постулят. Постільки існує збіжність між українськими інтересами та офіційною російською політикою, яка теж збірається «визволити слов'ян». Але збіжність тільки тимчасова, бо остаточні мети зовсім протилежні. Росія думає про те, якби турецьку адміністрацію замінити — петербурзькою, їй уже ввижається на Балкані губернії болгарська, сербська і т. д. Велика частина публіцистики Драгоманова довкруги «східного питання» присвячена безпощадній критиці російської політики в цій справі. Він демаскує нахабність «визволителів», які збираються верховодити в чужій хаті; він показує, як за офіційною фразою про «братів», криється зарозуміле невігластво й погорда до їхньої самобутности. Всупереч дійсним — хоч і не висловлюваним вголос — цілям російського імперіялізму, українська програма у балканському питанню така: не заміна одного чужого панування над балканськими народами іншим, але справжнє визволення, утворення системи незалежних національних держав, які в майбутньому могли би бути добрими партнерами вільної України. І навпаки: серед балканських народів покищо дуже поширене москвофільство, викликане частинно гіпнозою, яка йде від блиску й міці великодержавности, частинно обрахунками у потрібності сильного протектора. А могутній протектор може легко стати неприємним і небезпечним господарем. Драгоманов гадає, що зчасом і балканські народи повинні прийти до переконання, що добросусідські взаємини і безпеку від Півночі гарантує їм тільки свобода України.

Нарешті третій — найважніший — зовнішний фронт України, російський. Підставові речі вже сказано в попередньому параграфі: Добу приналежности України до Росії вважав Драгоманов «утраченим часом», що тяжко і фатально заважив над нашим соціяльним і культурним розвитком. Однак з другого боку прилучення України до Росії не було випадком. Чому зпоміж усіх калейдоскопних перемін у політиці гетьмана Богдана тільки ця одна показалася тривалою? Чому саме широка народня маса безперечно тягнула в сторону Москви?

Відповідь Драгоманова на цю проблему вдумчива і оригінальна: Два великі національні завдання стояли перед українцями в середню, козацьку добу історії: відпір польської загрози від Заходу та відвоювання степів на Півдні. Оба ці завдання були направду всенародні, себто вони жили не у змінливих комбінаціях професійних політиків, але відчувалися всіми верствами й станами, всією народною гущею. Доказ на те: Війна з турками й татарами, ясир, чорноморські походи з одного боку та шляхетський глум і протипольські бої з другого боку, запечаталися глибоко в народній пам'яті, наповнили собою козацький епос. Зате заходи Виговського, Дорошенка, Мазепи, Орлика не знайшли собі відбитки ні в думах, ні в піснях, або хіба тільки неґативну. Протимосковський фронт не відчувався нашими предками як справа насущна. Не вміючи дати ради рівночасно на Заході та на Півдні із труднощами свого природного становища, українці XVII і XVIII вв. готові були йти на уступки у відношенні до Москви. На зруйновання Січі, на скасовання автономії Гетьманщини не прийшла реакція у виді якоїсь національної революції. Але ж бо в цьому самому часі відбувалися: ліквідація Криму, що відкривала для заселення велетенські степові обшири, та поділи Польщі, цей давній постулят української політики із заповіту Богдана Хмельницького.

Однак тоді ще не наступила остаточна розв'язка проблем нашого південного і західного фронту. Драгоманов передбачує, що щойно в його дні, (себто в другій половині XIX ст.), із невдачею польського повстання 1863 р. (яке відрізало корені польської гегемонії на Правобережжю) та із балканською війною 1876—77 рр. (яка покінчила з Туреччиною як европейською потугою), надвигається покищо майже непомітно в українській історії новий рішучий перелім: справи, що на протязі трьох чи чотирьох століть стояли на драбині вартостей на першому місці, робляться менш чи більш «очищеними питаннями» та сходять вниз; зате нарешті висувається на чоло справа упорядкування наших взаємин до Росії — зовсім незалежно від того, чи це «упорядкування» має відбутися в мирний чи войовничий спосіб.

Не хочемо на цьому місці проводити критики поглядів Драгоманова про суть українсько-російських взаємин. Замітимо тільки, що існує цікавий паралелізм у думках на цю справу між лібералом Драгомановим та теоретиком українського консерватизму, Липинським. Один і другий стоїть на тому, що вихідні позиції для розгорнення російського фронту української політики можуть бути дані тільки при передумові попереднього «очищення» інших проблем, західної та південної. Додаймо, що історичні факти мабуть виправдали тези наших теоретиків: бо допіру від 1917 р. боротьба на цьому фронті набирає щораз більшого насилення, яке вона раніше ніколи не мала в нашій минувщині, й — треба думати — вершинний пункт напруження ще далеко не осягнений.

Совєтський біограф Михайла Драгоманова, Д. Василевський, підкреслює, що він займався широко, як перший на всю Росію між публіцистами лівого табору, закордонно-політичними проблемами. Його розвідки й статті, де стільки говорилося про Галичину, Австрію, Балкан, відкривали новий і невідомий світ російській поступовій громадськості, яка здавен-давен жила заклеплена в крузі виключно внутрішних зацікавлень, що оберталися довкруги державно-устроєвої та соціяльної реформи або революції. Драгоманов вказував цій публіці на взаємозалежність зовнішних і внутрішних справ. Коли ж таке становище займає він навіть у розвитку російської суспільної літератури (яка чейже глядить на зовсім інший дорібок, як наша), то тим поважніше треба рахуватися із вагою його опіній у скарбниці українського мислення про громадські справи, що в ній саме ділянка зовнішних взаємин дуже слабо розроблена.

Б. Я. ЦИМБАЛІСТИЙ.

ДЕРЖАВНИЦЬКЕ (ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ) [1] ВИХОВАННЯ.

I.

В нашій педагогічній публіцистиці вживається поняття державницького виховання для різних, часом суперечних самому поняттю, речей. Вкажемо тут на два випадки, такого нерозрізнювання понять:

1. Перше полягає в тому, що державницьке виховання розуміється як здобуття «свідомости» і твердого переконання про потребу власної

[1]) Staatsbürgerliche

держави, як розбудження волі змагатися і боротися за неї. Тому й говориться часто про «державницький «світогляд», чи «державницьку свідомість». На нашу думку, така свідомість і такий світогляд є ціллю й завершенням «національного» а не «державницького» виховання.

Харктеристичним і найважнішим моментом в понятті «нації» є її змагання до здобуття й влержання політично-державної суверенности. Поняття «нації» криє в собі, у відрізненні від поняття «народу», політично державний момент. Передумовою повстання модерних націй західньої Европи було сцентралізоване політичне життя в абсолютистичних держав [2]). Держава за Русом — це вираз національної волі (volonté générale). «Національна воля» стала новим принципом леґітимности державної влади й організування державного і суспільного ладу. Держава — це об'єктивізація нації. Отже від самого початку до поняття «нації» належав суттєво момент держави й політичної суверенности.

Другий динамічний момент, це є воля жити спільно і творити історію в майбутньому, є теж головним чинником, що формує «націю» Ренан так визначує поняття нації: «Спільні тріюмфи в минулому, спільна воля в сучасному, спомин про славні діла і готовість до нових — оце основні умови існування нації... Існування нації — це щоденний плебісцит».

Виховання людини в національній культурі до національної свідомости й любови плекає і підсичує всі ясні й напів усвідомлені сили й бажання народу до свобідного національного розвитку, до розгорнення сили влади та власної творчости. Національне виховання в бездержавних націй знаходить своє завершення в скристалізуванні свідомої волі до власної держави, яка одинока може забезпечити повний національний розвиток. Коли такої політичної волі нема, нема нації і ціле виховання не є вповні національне. Національне виховання в повному розумінні цього слова криє в собі вже державницьку свідомість. Тому нема потреби відрізнювання національного виховання від виховання в державницькій свідомости. Ці два поняття відносяться до одного й того самого виховного напряму.

Національна свідомість і бажання власної держави ніяк не мусять вказувати на творчі державницько-громадянські чесноти людини. Воля людини до власної держави, навіть її жертвенність в боротьбі за неї, може йти впарі з нездібністю цієї ж людини жити в підпорядкованості навіть власній владі й виповняти всі обов'язки супроти неї. Побіч національних чеснот існують ще державницько-громадянські, що роблять людину контруктивним членом держави. Різниця між тими категоріями чеснот є паралельна до різниці між нацією і державою. Нація — органічний суспільний твір, спільнота зв'язана з природними вузлами, глибоко закорінена в почуваннях, гонах в підсвідомій волі людини до життя і розвитку в громаді. Держава, крім своїх природніх коренів в інстинктах людини (напр. інстинкт влади) має ще раціональну надбудову, раціональну систему органів, інституцій і законів. Національні чесности людини мають свої коріні в емоційній глибині людської душі, державницькі в людському ratio і в свідомій вольовій поставі й самоконтролі людини. Для прикладу вкажемо тільки на різницю між інстинктивною національною любов'ю й холодним від-

---

[2]) Незгідним з історичною правдою є признання категорії нації абсолютною формою злуки соціяльних груп і одиниць в одну політично діючу спільноту. В ході історичного розвитку існували різні форми таких злук: релігійні, династично державні, вкінці національні.

чуттям і виповнювання своїх обов'язків супроти державної влади, на ненависть і неґацію всього чужого і толеранцію супроти чужо-національного громадянина, в ім'я державного розуму (Staatsraison) і проти своїх почувань. Розуміється в національних державах, що є певним історичним твором і що сьогодні вже тратять свою абсолютність сходяться національні й державницькі чесноти разом, доповняються і впливають на себе взаїмно.

З огляду одначе на повищі суттєві різниці вважаємо потрібним розрізнити національне виховання від державницького. (Державницьке виховання в розумінні здобуття державницьких чеснот, а не «державницької свідомости»). Їхні цілі й їхні засоби є зовсім інші.

2. Неправильний є теж другий погляд, що робить державницьке виховання рівнозначним ідеологічному. Напр., д-р Янів твердить у своєму інтерв'ю, поміщеному в «Студентському Шляху» ч. 9—10 1946, що «завершенням державно-творчого виховання являються завжди ідеології».

Проти такого твердження хочемо завважити, що не всі ідеології є державно творчі. Напр. комуністична ідеологія заперечує державу взагалі. Отже ідеологічне виховання взагалі не мусить бути державно творче. Але навіть беручи на увагу тільки ті ідеології, що визнають державу, не можна робити ідеологічного виховання однозначним із державницьким, бо:

Що це є ідеологія і що є ідеологічне виховання? Поняття ідеології зміняло протягом часу свій зміст. Наполеон вживав його згірдливо, називаючи дослідників історії ідей — «ідеологами» в значенні «обмежених політичних фантастів». Маркс і Енґельс називали ідеологією всі погляди, поняття і пересуди буржуазії. Поняття ідеології вживається тепер ще в ширшому значенні. Теоретичні заложення і вчення політичних партій чи груп, називається їхньою ідеологією. Замість давати повну дефініцію цього слова в теперішньому його значенні, підкреслимо два моменти, що в ньому містяться. Перший з них — це тенденція ідеологій заступити людині світогляд, ба навіть стати йому «релігією». Партії не вдоволяються конкретною політичною програмою, але вони хотять дати готовий «світогляд» своїм визнавцям. Вони вчать бачити світ і проблеми під одним кутом зору, мати однаковий підхід до господарських і державних справ, однакові погляди на науку, мистецтво, релігію. Людина не потребує самостійно думати й рішатися. Їй треба тільки засвоїти собі готову схему думання. Що людина молодша, то легше її до тієї схеми нагнути. Звідси погоня партії за молоддю, ба навіть за дітьми. Яке вбивче для розвитку духового життя молодої людини є всяке передчасне ідеологічне виховання! Молода людина має замало знання і досвіду до самостійної оцінки різних справ. Готові ідеологічні формулки звільняють її від духового зусилля, від самостійного використовування здобутих знань і досвіду. Тому ідеологічні навчання повинні приходити в далеко пізнішому, зрілішому віці, можливо аж по студіях. Щойно тоді людина має відповідну бистроту зору та почуття відповідальности за свої рішення і вчинки, вміє критично ставитися до вчення різних партій.

Через тенденції впливати й формувати цілість світогляду людини являється ідеологічне виховання небезпечним і деструктивним чинником теж для єдности суспільного й державного життя. У висліді «ідеологічних дресур» стають непроходимі пропасті між поодинокими суспільними трупами й партіями. Це не йдеться тільки про різниці в поглядах на державний лад в соціяльних програмах, але про різниці в поглядах

на всі ділянки життя, про різниці цілого світовідчування й форм думання. Кожному хіба доводилося пережити випадки, коли ідеологічний — отже політичний противник — опонував у всіх навіть неполітичних питаннях, в мистецьких, культурних, релігійних. Це робив він не в ім'я правди й об'єктивности, на основі своєго річевого осуду, але в ім'я підкреслення ідеологічно-політичних різниць. Лінія, що відділяє поодинокі партії й ідеології, відділяє водночас естетичні й культурні замилування. В такий спосіб зникає база для порозуміння й співпраці громадян поміж собою. І тут криється небезпека для цілости державного життя. Яка ж небезпека привчати людину, ще до того молоду, бачити в іншім тільки ідеологічного, політичного противника, а не співгромадянина, земляка, національного брата. Цей реґрес проти переоцінювання ідеологічного виховання [3]) виявляє вже різницю між ним і змислом державницького виховання. Ця різниця буде ще більше, коли розглянемо другий момент, що криється в понятті «ідеології». Ідеології є соціяльно-групово зумовлені. Вони постають, коли певна соціяльна група (кляса, партія) свої погляди, осуди, норми, способи думання, що витворюються зовсім підсвідомо в силу соціяльного становища й умов життя людей цієї групи, збирає в систему і підносить до політичного значення, поширюючи й накидаючи їх іншим. За ідеологією стоїть завжди якась суспільно-політична група, з виразною волею свої ідеї поширити й зреалізувати в житті. Сьогодні стоять за поодинокими ідеологіями політичні партії. Так зводиться ідеологічне до партійного виховання. Тому й називають німецькі педагоги всякі ідеологічні навчання «партійною дресурою». Через свою соціяльно-групову зумовленість відповідають поодинокі ідеології інтересам своїх груп. Тому всі вони суб'єктивно-партикулярні. Партикулярно-ідеологічне виховання суперечить всеобіймаючому змислові державницького виховання. Державницьке виховання вчить дивитися на державу не як на річ однієї політичної групи, але як на добро і базу життя для всіх громадян. Визначний німецький педагог Кершенштайнер вважає, що «партійно-політичне виховання є щось зовсім протилежне до державницького. Ідеал державницького виховання є зовсім інший від ідеалу політичної виробленості». Інший педагог і філософ Б. Бавх висловлюється теж в тому сенсі. «Державницьке виховання є щось більше від політичної дресури й вишколу».

Ідеологічний екстреміст не узнає іншого державного ідеалу понад свій, не знає іншої мети держави, іншого суспільного ладу в ній, інших засобів правління, як тільки ті, що йому вказує його ідеологія. Сумної слави слова: «Як не буде України соціялістичної, так тоді нехай не буде жодної», вислів вжитий одним з наших політиків з часу визвольних змагань і від того часу більше не вживаний, але зате реалізований в щоденній життєвій практиці наших політичних груп, вказує саме на ідеологічну невступчивість і консенквентність наших політиків і водночас на брак державницького розуміння і підходу. Державницька постава в цьому відношенні полягає на здібності людини, як громадянина держави, станути кожної хвилі в спірних випадках понад своїми ідео-

---

[3]) Поняття «ідеологія», «ідеологічні» набрало в західньо-української молоді особливого, позитивного, чуттєвого забарвлення. Цих звучних слів вживається залюбки на означування світоглядових, чи культурних дискусій, докладів і статтей. Може це наслідок політично-партійного наставлення цієї ж молоді. А може криється за цими словами підсвідомий апель до почувань, неясне відчуття чогось небуденного, мітичного, ідеального, духового (через спорідненість до слів «ідея» «ідеалізм»). А це означає не що інше, як нерозуміння змісту цих понять.

логічними вимогами й партійними цілями, на готовості жертвувати й свою ідеологію для добра й удержання держави. Такі здібнощі не виробляє ідеологічне виховання. Це означувало б себе самого заперечувати. Державницька постава є ціллю іншого напрямку виховання, що має свої окремі завдання і духові засоби, а саме державницьке виховання.

II.

Тут зясуємо конкретно в чому полягає державницьке виховання, які воно має цілі й завдання. Коли це поняття як найширше розуміти, тоді можна в ньому розрізнити три речі:

1. Певні основні знання про державу — про державно-громадське життя. Громадянин повинен визнаватися в внутрішній структурі держави, знати її реальні, й політичні й господарські можливості й потреби, знати ціль її політики і т. д. Такі знання дає школа, студії, часописи і т. д. Цією сторінкою державницького виховання ми тут не будемо займатися.

2. Здібність і практичне, фахове вміння виконувати якесь діло, що є корисне державі. Кожен громадянин мусить мати якесь точно визначене місце, мусить мати твердий ґрунт під ногами; на якому б він відповідно до своїх здібнощів і вміння, працював і діяв на користь загалу і свою. Сьогоднішнє державне життя — дуже здиференціоване. Воно може відбуватися тільки тоді, коли поодинокі громадяни працюють на точно визначених місцях державної будівлі і коли вони цю працю якнайкраще виконують. Здобуття якогось фаху та вміння високоякісно виконувати свою фахову роботу є отже не лише особистою справою одиниці та її способу життя, але теж в інтересі держави.

3. Третє й найважніше: державницько-громадянський етос. Вироблення такого етосу це ціль державницького виховання в вужчому значенні того слова. Цим питанням тут головно займатимемось. Передумовою такого етосу є позитивне визнання держави як власної держави або воля її мати і здобути. Таку волю витворює в сучасній добі національне виховання. На цій передумові будується державницький етос. Державницький етос — це переживання й афірмація держави, як етичної вартости, як спільнота найвищого порядку, що має забезпечити й вможливити розвиток культурного, господарського й особистого життя всіх громадян без огляду на різниці між ними, це воля й готовість всі інші справи їй підчинити і тим самим її існування, її добро і честь скріпити. Іншими словами життя за девізою: salus rei publicae suprema lex esto. Державницький етос людини проявляється не в гарних високих словах про державу, її цілі й можливості, про обов'язки громадян супроти неї, але в щоденній життєвій практиці, в ділах людини в її громадянській моралі й чеснотах. (Взагалі «етос» — чи це буде шкільної кляси, чи суспільного стану, чи фахової групи, проявляється в практичному наставленні поступовання людей, а не в теоретичних, ідеологічних міркуваннях і поглядах. Тому державницький етос не можна заступити поняттям «державницької ідеології»).

Найважніші державно-громадські чесноти це: субординація власній владі, пошана авторитету, почуття відповідальности, моральна відвага і справедливість, толерантність, «дух спільноти», жертвенність і т. д. Коротко обговоримо кожну з них.

Субординація власній владі. Це кардинальна чеснота, без якої не можливо вдержати взагалі державне житя, якої нам найбільше бракує. Громадянин повинен виконувати без вагання всі свої обов'язки супроти своєї держави. Без сповнювання обов'язків не можна

домагатися якихсь прав від неї. Право основується на сповнюванні обов'язків. Хто цього не зобить, і користає з прав, поповнює злочин, рівний присвоюванні чужої власности. Правдивий громадянин не втікає від обов'язків, не шукає в законах «фірточок», щоб їх оминути, але пристосовує свої потреби й можливості до вимог влади. Навіть, коли дійсний пануючий лад у власній державі хибний і несправедливий, очевидною стає потреба його змінити, громадяни не сміють почуватися звільненними від обов'язку субординації даній владі. Хибний лад можна направити й змінити іншим способом, але не відмовою послуху і творенням собі другої нелегальної влади. Прикладів такого поступовання можна знайти в нашій історії й дійсности дуже багато. Зміна ладу у власній державі мусить відбуватися органічно і обережно. Це ж іде про направу організму підчас його функціонування, а не про репарацію мертвого механізму. Що така еволюційна органічна зміна можлива, доказує новітня історія Англії.

Другою громадянською чеснотою є пошана авторитету. Вона вяжеться тісно з першою; вона є внутрішнім психічним пережиттям свого відношення до влади. Не східно-візантійська чолобитня і нещирість перед власним авторитетом і владою, але гідне й свідоме шанування інституції влади й закону. Важним є тут розрізняти особи від установ, які вони репрезентують. Пошана належить урядові, що її особа репрезентує не «приватній» особі (особиста пошана може теж долучитися). Католицькі священики й вірні шанують папський престіл, хоч на ньому сиділи часом і негідні люди. Англійці свідомі хиб свого короля, про них вони з насмішкою говорять, але, як перед символом влади й держави, всі клонять голову, робітники й багаті власники підприємств, неконсервативти «сірі» люди й мужі науки та керманичі політичного життя. Всі вони підносять цілком щиро чарку на здоров'я короля і гостро реаґують на образу престолу. Демагоги узагальнюють звичайно помилки однієї особи і проголошують їх недостачами цілої установи, щоб легше могти її побороти, розвалити та мати причину створити нову власну. Українське життя давало й дає багато прикладів такого явища. Цілі покоління або поодинокі політичні групи хотіли зачинати історію від себе самих, створюючи собі нові «уряди», нові установи.

В народоправних державах всі громадяни мусять мати вироблене почуття відповідальности за долю і події у власній державі. Кожна одиниця має вплив на політичне життя країни; за нього вона й частинно відповідальна. Вона відповідальна не тільки за це, що і як вона робить, але й за те, що вона занедбує зробити. «Моя хата скраю» чи «мене з хлопа не скинуть» це даремна проба втечі перед відповідальністю. Вплив широких мас на політичне життя держави і брак свідомости своєї відповідальности за це в кожної одиниці є причиною внутрішніх труднощів і криз в демократичних державах. Правдивою є думка, що демократичний устрій вимагає особливого виховання людини. Воно має не тільки впоїти людині свідомість її відповідальности але й вказати на її межі і границі. Передумовою цього є глибока моральна гідність людини, її щирість зі самим собою і річева оцінка своїх здібностей і вмілостей. Без таких основ приводить почуття відповідальности до т. зв. «безвідповідьних вчинків». Людина тоді оцінює себе фальшиво і свою ролю в суспільності та береться до справ, до яких вона непокликана. Почуття відповідальности може здорово проявлятися і вироблятись в упорядкованих суспільних відносинах, в ієрархізованій суспільній структурі. Де нема твердої упорядкованої ієрархії існує пригоже поле для різних самознавців. Велике значення в тому відношенні має фаховий вишкіл. Він привчає людину нести відповідаль-

чив формуючий і виховний вплив ручної праці. Згадуваний Пестальоцці відкрив виховну силу родинного дому, сільської громади, матеріяльних і соціяльних умовин життя. У всіх новітних реформах шкіл можна бачити тенденцію закрити перед учнями виховні заміри вчителя. Не прямі почування і вказівки вчителя, але спосіб життя в школі повинні виховувати молоду людину.

IV.

Державницьке виховання відбувається в державних народів в головній мірі функціональним способом. Власне державне життя впливає найсильніше на людину в цьому напрямі. Молодь вростає, органічно у власно-державне життя. Молода людина призвичаюється змалку виконувати свої обов'язки супроти своєї влади і повинуватись її приказам. Під зовнішним нераз примусом мусить вона, працювати з іншими, ідеологічними противниками, в одній установі або служити в одній військовій частині, В цей спосіб витворюється взаїмна толеранція і пошана. Це було б однак запізно й замало, коли б державно-громадські чесноти вироблялися тільки в великому суспільно-державному житті. Заки людина зрозуміє свої обов'язки в суспільности, заки вона зможе працювати в ній, треба подбати про відповідну підготову. Державницькі чесноти можна вже плекати в малих соціяльних групах, що в них дитина й молодь живе, отже в родині, в діточому садку, в школі, юнацькій організації і т. д. Хоч праця й перебування в таких малих соціяльних групах не має державного чи політичного характеру, але має свої окремі цілі й завдання, пр. чисто іграшкові, то все вона залишає на вдачі дітей певну соціяльну поставу й підхід проявляється в пізнішому віці й на інших ділянках життя.

В таких малих соціяльних групах можна дозволити людині пережити спільноту в своїй душі, відчути й зрозуміти потребу її залежність свого життя і щастя від неї. Так витворюється «дух спільноти» в людині. Спільна праця, недоля, взаїмне відношення членів гуртка між собою, розмови, добрі приклади, можуть впливати позитивно на вироблення інших громадянських прикмет людини. Чи відношення батьків до влади, чи до ідеологічних противників не є якнайкращим виховним прикладом для дитини? Які ж великі виховні можливості в тому відношенні криються в школі й молодечих товариствах. В тому напрямі йдуть і деякі реформи шкіл. Так зв. «Gemeinschaftsschulen» — школи спільноти хочуть виховувати дітей на громадян, що соціяльно думають і відчувають. Це відбувається не через прямі поучування, але через саме життя дітей у власній спільноті. В інших т. зв. школах праці («Arbeitsschule») ручна праця учнів має їх виховувати на самостійних, метких і діяльних громадян. Кершенштайнер, основник цього роду шкіл, вважає їх за найкращий засіб державницького виховання. Англійці й американці кладуть теж особливу вагу на таке виховання молоді в середніх школах і студентських гуртожитках. Маю тут на думці їхні Colleges, де виховується політичний актив цих народів. Проф. Harsthorne визначує як мету й сенс цих заведень: поперше виховати молодь на самостійних в думанні, почуванні й діянні громадян і подруге привчити їх працювати разом з іншими також самостійними людьми. Це осягається не поуками і прикладами про повищі прикмети характеру, але через відповідний стиль і умовини життя, що панують в таких гуртожиткаах. Спільні дискусії, звернення уваги на її форму, ривалізація між поодинокими одиницями і малими групами й рівночасно товариська зв'язаність і спільна праця для чести і добра цілої установи — є найкращими виховними засобами для цієї цілі.

V.

Які можливості державницького виховання існують в умовах існування нашої суспільности. Тут доведеться ствердити: по-перше, що невільничі умовини нашого життя не сприяють виробленню конструктивної громадської постави, а навпаки її руйнують, і по-друге, на можливості державницького виховання в малих суспільних групах не звертається в нас належної уваги.

1. В умовинах нашого невільничого життя не має можливостей для повільного вростання молоді в державне життя, себто для його повільного впливу на її державницьку виробленість. Державне життя в якому живемо, згл. ми жили, є нам чуже або вороже. Ми його не можемо і не сміємо афірмувати, його внутрішньо стверджувати, йому добровільно підпорядкуватися. Ми його неґуємо. Неґація є револьтування проти чужої влади й порядку, що триває вже століттями в нашій історії, впливає теж виховно (функціонально) на людину, в неґативному напрямі, а саме: робить її нездібною шанувати взагалі якийсь лад, навіть свій, нездібного будувати взагалі. Повстає неґативістична постава людини до суспільного світу, постає вічний бунтар. Людина змагає тоді до волі, але до волі від всяких обмежень і обов'язків, себто до своєвілля. В такий спосіб знаходимося в зачарованому колі. Бо ми мусимо чуже неґувати, чужий лад руйнувати, щоб на ньому могти світ збудувати; але живучи в такій духовій неґативістичній поставі десятиліттям, не розвиваємо в собі жодних конструктивних, будуючих здібнощів, не присвоюємо собі державницького способу думання і чеснот. Через це ми віддалюємося від ідеалу, для якого боремося і револьтуємо. В цих неґативних наслідках довгої неволі на нашу вдачу — лежить — на мою думку, головна причина наших несубординацій, многовладдя і отаманії.

Проти такого неґативного впливу неволі на вдачу людини тяжко в прямий спосіб боротися. Чи людина свідома того, чи вона того хоче, чи ні, умовини і стиль її життя лишають незатертий слід на її вдачі. Лишається одинока можливість поборювати цей вплив в непрямий спосіб. Це значить, що треба створити противажний виховний чинник, що впливав би на молодь в позитивному державницькому напрямі. Це можна зробити внутрі національної спільноти. Наша спільнота, хоч і без державного життя, має все ж таки свій своєрідний порядок, свої традиції, свої установи і проводи в них. Відносини в тому нашому національному житті будуть до деякої міри нівелювати неґативний вплив неволі на нашу вдачу, коли вони самі в цілому будуть упорядковані, коли наші поодинокі суспільні організації будуть у своїх членів скріплювати позитивну, будуючу поставу до суспільних справ. Розуміється, державні установи й державна влада може дорогою примусу впливати на своїх громадян і виробляти в них певні прикмети. В бездержавному житті є більше можливостей безкарної втечі від суспільних обов'язків. Багато залежить тут від доброї волі людей. Хоч це зменшує засяг виховного впливу умовин і порядків національного життя, не нівелює його цілком. Є родинне життя, є школи, є церква, є фахові організації, що можуть виховувати всіх дітей і людей на позитивних громадян.

Ми не маємо власного державного життя, що позитивно впливали б на ріст молоді і її державницьку заправу. Нам не лишається нічого іншого, як ще з більшою увагою і послідовністю вести виховну працю в малих соціяльних групах. Це ж одинокі місця, де державницьке виховання ще може відбуватися.

На жаль, на ці можливості не звертається в нас належної уваги, далеко менше, як в державних народів. Вправді наше громадянство ставиться з увагою і прихильністю до своєї молоді. Воно складає дари

і жертви на потреби молоді. Сама прихильність і жертвенність однак не вистарчає. Треба створити для молоді атмосферу, в якій вона могла б дозрівати на конструктивних громадян. Чи батьки свідомі того, що їхня громадянська постава є прикладом для їхніх дітей і що перш за все їхнім обов'язком є вщіплювати власним дітям пошану до нашого проводу, почуття відповідальности, жертвенности й інші чесноти. Свідомість такого обов'язку і відповідальности повинні змусити батьків застановитися над своїм відношенням до громадянства і евент. його змінити. Школа дає найкращу нагоду привчати дітей працювати для добра загалу, себто виробляти в них «духа спільноти». Організації молоді постають з внутрішньої потреби дозріваючої молоді. В тому віці не вистачає їй життя в родинній батьківській спільноті; основувати власну родину, ця молодь ще незріла. Тому шукає вона спільнотних переживань в рямцях власних організацій. У всіх народів стоять за тими молодечими організаціями досвідчені педагоги, що в дуже обережний спосіб надають цілій праці глибший, виховний змисл. В нас залишається цей відповідальний і важний виховний відтинок імпровізації і праці самої молоді, або дилетанству непокликаних «проповідників». Бо чи це не дилетантство, шкідливе і прямо злочинне, вводити політично-партійний момент в молодечі організації?? Питоменністю молодої дозріваючої людини є її бунт проти існуючих порядків, проти старшого покоління і т. д. І це природне бунтарство молодої людини освячується політичними і патріотичними кличами. Чи можна тоді виробитися в молодої людини така чеснота як пошана влади і проводу, як толерантність супроти інших? Наші досвідчені й вишколені педагоги, а не партійні «референти» повинні бути відповідальні за виховання молоді.

А вкінці, чи не є обов'язком суспільности наладнати свої відносини, щоб знати хто і защо відповідає. Як може молодь виховуватися на позитивних громадян, коли вона щодня бачить гризню і заколот в цілій суспільності, коли вона роками не знає, хто є для неї авторитетом і владою.

VI.

Яке відношення можуть мати студентські організації до всіх цих питань? Студентські організації являються саме малою соціяльною групою, що як і всі інші, впливає виховно в такий чи інший спосіб на своїх членів. Сам факт приналежности до студ. громади і точна участь в сходинах виховують молоду людину. Навіть стала неучасть в сходинах впливає виховно на студента, але неґативно: вона призвичює його не брати своїх громадянських зобов'язань поважно й відповідально, а навпаки їх легковажити та від них втікати.

Студентські товариства ставлять собі певні виховні цілі. Успіх цієї виховної праці залежить від двох моментів: 1) від точного зясування собі характеру виховання в студ. громадах і 2) від накреслення собі методів і засобів, що відповідають йому. Якщо наші студентські товариства мають в загальному, малий виховний вплив на студентів, вина лежить, по части, в неясності їх виховних цілей і метод.

Що є виховною методою студ. товариства?

Студентські товариства не повинні, на мою думку, займатися ідеологічним вихованням. Для цієї цілі можуть поставати ідеологічні групи в рямцях студентського товариства. Воно само не може бути експонентом однієї ідеологічної групи. Студентське товариство повинно стояти понад ідеологічними групами і своїм надрядним становищем творити базу співпраці для всіх членів. В ньому мають сходитися люди різних

фахів, різних політичних поглядів і культурних замилувань. Студентське товариство має рівночасно організований внутрішній улад. Всі ці моменти роблять його мов би мініятурою держави. Тому вироблення громадського етосу, здобуття громадських чеснот є виховною метою студентських організацій. В них можна вчитися субординації вибраному проводові, хоч би він був і недотепний і особисто немилий. Тут можна привчатися брати зобов'язання на себе і вив'язуватися з діла. Тільки відповідаючи явно і особисто перед всіми членами громади, можна виробити в собі якесь почуття відповідальности. Анонімові вчинки привчають людину саме до безповідальности. Ідеологічні противники хай дискутують зі собою, полемізують, ривалізують, але одночасно сходяться в рямцях однієї студ. громади, не розвалюють її, але скріплюють її і бережуть її чести й добра. Ці речі стоять вище всіх ідеологічних питань і різниць. Для активізації такого внутрішнього життя треба плекати і улаштовувати часті дискусії між поодинокими групами. Доклади повинні бути тільки спонукою до дискусії. Кожний з нас знає, з як малою увагою слухають наші студенти більшості докладів. Жива виміна думок в дискусії притягає більше уваги. Велике значення треба надати формі дискусії. Вона, один з наймогутніших виховних засобів студ. товариства, повинна привчати висловлювати свої думки холодно й річево, як теж вислухувати до кінця чужі думки і на них річево відповідати. Досвід вчить, що дуже рідко вдається в публічній дискусії когось переконати. Тому треба часом зрезиґнувати з цього бажання й вести дискусію для формальних цілей, для з'ясування собі самому своїх поглядів, для вміння річево відбувати й ставити закиди, для власної духової активности і запліднення власних думок.

В більшості осередків живуть наші студенти в окремих гуртожитках. Ця обставина створює великі виховні можливості. Тут можна пережити свою звязаність з гуртом і набиратися «духа спільноти», відвикати від т. зв. індивідуалізму. Такі гуртожитки повинні бути ведені за взором англійських і американських коледжес. Їхні виховні цілі — ці самі.

Праця наших студентських товариств над державницько-громадським вихованням студентів, в з'ясованому тут напрямі й сенсі, повинна — на нашу думку — залишити триваліші виховні наслідки в їх вдачі.

VII.

Від десятиліть кладено в нас особливу й виховну вагу на національне виховання. Це мало свої причини й свої цілі. Йшло ж про кладення основ існування нації, про розбудження національної свідомості й національної волі. Ці цілі сьогодні принайменше серед західньоукраїнської молоді осягнуті. Ця молодь пережила вже теж і партійно-ідеологічне виховання. В тяжкому зусиллі вона перемогла партійний спосіб свого думання. Сьогодні вона хоче думати державницькими категоріями. Тому інстинктовно звертаємося по науку не до кого іншого, як до В. Липинського. В такій ситуації проблематика державницького виховання є дуже актуальна.

О Г Л Я Д

ІНАВҐУРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОГО РОКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.

В дні 27. листопада 1947 відбулася святкова інавґурація нового академічного року в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Розпочався 52-ий семестр наукової і педагогічної діяльности цього найповажнішого українського навчального закладу.

Український Університет в Мюнхені — це університет «вільний» — цебто недержавний і незалежний. Фінансовою піддержкою держави він не користується. І його авдиторії не приміщуються в монументальних будинках. А для багатьох університет — це власне ті ж монументальні будівлі з просторими входами, довгими коридорами, великими авлями і сотнями лябораторій, семінарійних кімнат і затишних професорських кабінетів... І хоч Українському Вільному Університетові тісно в приміщенні міської школи і навіть сама інавґурація відбулася в залі «Бюрґертеатру», то все ж таки в ньому працюють по-академічному. Це признають свої і чужі чинники, в Европі і в Америці. Це й відчули присутні на цьому поважному, хоч і скромному, святі.

Доцьогочасний ректор проф. В. Щербаківський в своєму звіті вичерпно представив важкі умовини, в яких довелося невеликому гурткові наукових працівників Українського Університету в Празі відновлювати науково - навчальну діяльність в Мюнхені. Прийняття в переможеній країні і приміщення в зруйнованому місті здобути було важко. Можливості наукової роботи були дуже обмежені, книжкові фонди майже ніякі, місцеві німецькі бібліотеки в значній мірі знищені, а вигляди на їх скоре впорядкування мінімальні. Проте гурт цих немолодих уже людей працював зі справжньою посвятою. Поновлено викладання тих самих дисциплін, що й в Празі, а саме філософічно - педагогічних, правничих і суспільно - економічних, з особливим підкресленням українознавчих ділянок. До співпраці приступила певна кількість молодших українських наукових діячів, що дозволили постійно поширювати програму і що надало університетові прикмети соборности в найкращому слова значенні, бо соборности не тільки територіяльної, але й часової і головно—духової.

За час чотирьох семестрів праці в Мюнхені кількість викладаних дисциплін збільшилася з трьох десятків в зимовому семестрі 1945/46 до більш сотні в зимовому семестрі 1947/48. Зросло теж значно число студентів. В зимовому семестрі 1945/46 на факультеті права і сусп.-екон. наук було 46 студентів, а на філософічному ф-ті 70. Тепер є на обох відділах ф-ту права і суспільно-економічних наук 313 студентів, а на філософічному факультеті 176. На університеті студіюють і чужинці — 55 і 14, головним чином поляки і білоруси. Науково-педагогічний склад і адмін. персонал начислюють понад 80 осіб. Бібліотека нараховує ок. 5000 творів, в значній частині дуже цінних і рідких. Господарювання фінансовими засобами вміле і ощадне.

Шановний доповідач переповідав хроніку УВУ в останніх двох роках, характеризував окремі етапи діяльности, згадував про 25-річний ювілей Університету... З цієї нагоди надано почесні докторати проф. Д. Дорошенкові, проф. А. Яковлеву і проф. В. Щербаківському. Почесні докторати одержали теж за заслуги для науки і для української справи три чужинці: проф. Сімпсон з Канади, проф. Меннінґ і А. Марґолін, кол.

посол УНР в Америці, з США.

Після звіту уступаючого ректора інавґураційну промову н. т.: «Шлях в прийдешнє» виголосив новий ректор проф. д-р І. Мірчук. Доповідь зробила помітно додатне враження на слухачів. Святковий настрій ще посилився, коли ректор на пропозицію професорської ради філософічного факультету вручив проф. В. Щербаківському диплом доктора філософії honoris causa. Представники студентства піднесли квіти і привітали свого професора. Зворушений вчений в подяку відчитав коротку, але змістовну доповідь про українські весільні звичаї.

Поважному характерові інавґурації відповіли повністю і окрасили її дві мистецькі точки: на початку студент Рущак з глибоким відчуттям проспівав «Ave Maria» Gounod'a, а на закінчення виконав по-майстерному концерт D-dur »Allegro non troppo» Brahms'a проф. В. Цісик.

Ст. Цюцюра.

◆

СТУДЕНТСЬКИЙ ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНҐРЕС.

«Наша доба — це доба перелому, вона стоїть на грані між добою минулого і добою прийдешнього. Переломовість нашої доби глибоко відчувають її сучасники. Це незвичайне «сьогодні», що є переходом з «учора» до дуже до нього подібного «завтра». Ми відчуваємо нашу добу як якийсь великий поріг. (Сагайда: «Великі питання»).

Така ситуація привела багатьох до переоцінки дотеперішніх вартостей, що в більшій чи меншій мірі тут і там мали загальнообов'язковий характер. В слід за цим приходять поволі до голосу концепції нового світосприймання. В обличчі таких великих перемін, що яскраво суперечать вчорашнім принципам, українська молода людина приневолена призадуматися над ними та зайняти до них своє становище. Але узнати це нове, ще невиразне становище, це складна справа. Воно вимагає в неодному самовідречення і переставлення себе на рейки нових критерій, воно вимагає багато передвступної праці.

В обличчі такої ситуації Управа ЦЕСУС-у постановила скликати Студентський Ідеологічний Конґрес, який мав би зайнятися світоглядово-ідеологічними питаннями. Треба однак зараз з місця застерегтися, що Управа ЦЕСУС-у не сподіється від Конґресу розв'язки отих всіх проблем, які нависли нині над українською молодою людиною. Проте ініціятива ЦЕСУС-у заслуговує на якнайбільше признання та підтримку. Бо ж духова криза серед нашого студентства — загально відомий, сумний факт. Недавнє організаційне впорядкування нашого студентського світу створює необхідні передумови для того, щоб нарешті взятися і до т. зв. «духовних справ». Заки розгорнеться в більших розмірах виховна праця в низових студентських клітинах, необхідно щоб саме провідна ланка студентства узгіднила між собою бодай в зарисах ту «генеральну лінію», що її належить дотримуватися. Це саме й ціль плянованої проводом ЦЕСУС-у імпрези: обмін думок — шляхом циклю доповідей і дискусій в колі студентського і молодоакадемічного прошарку при співучасті представників старшого громадянства.

Про вагу підготовлюваної імпрези не треба витрачати багато слів. Цей почин може дати енергійний поштовх оспалому духовому процесові серед нашого студентського та молодо-академічного світу. Плянований конґрес може бути першорядною і винятковою подією не лише студентського але всього нашого життя на чужині. Для цего він мусить вийти поза ті горизонти в яких опинилося наше громадське життя. Вийти не тільки тим, що він

відбуватиметься в атмосфері засадничої взаїмної льояльности учасників, але в першу чергу своїм змістом. Плятформа нинішнього студенства зафіксована в ухвалах Фрайманського Всестудентського З'їзду, дозволяє вповні на це. Вона дозволяє також на те, щоб студентство виказало оту неспівмірність політичної диференціяції із ідеологічною українською життя на чужині.

Маючи на увазі вище наведені і їм подібні мотиви, теперішня управа ЦЕСУС-у рішалася зреалізувати ідею Студентського Ідеологічного Конґресу. Піддав її на останнім Всестудентськім З'їзді д-р Янів. В тій цілі Управа ЦЕСУС-у на одному із своїх засідань доручила авторові цієї інформативної статі зайнятися підготовкою Конґресу. Завдання важне і відповідальне, але перші кроки вже зроблено. Покликано до життя комітет для підготовки СІК, врешті опрацьовано плян доповідей та підібрано прелеґентів.

Випрацювання такого пляну було зв'язано із чималими труднощами. Бо вже тут показалися далекойдучі різниці в поглядах.

Плян рефератів такий:

1. Україна в аванґарді нових ідей.

2. Сучасність й ідейні основи українського визволення.

3. Ментальність модерної людини і світогляд майбутнього.

4. Суспільна функція українського студентства на тлі історичного розвитку.

5. Ідеалістичний світогляд як притаманна риса української нації.

6. Проблеми матеріялізму.

7. Проблема науки і наше суспільне життя.

8. Кристалізація духового обличчя української молоді під Совєтами.

9. Християнський соціялізм.

10. Ідеологічні заложення українського студентства.

Після кожної доповіді передбачена дискусія. Щоб могла вона належно розвинутися, комітет для підготовки СІК запропонував поодиноким прелеґентам, щоб вони заздалегідь опрацювали тези своїх доповідей, які будуть розіслані на місяць перед СІК до всіх студентських осередків, як допоміжний матеріял для дискусії.

Конґрес призначений 15—17 травня, себто тривати буде три дні. Право участи прислуговує кожному студентові, участь старших громадян побажана.

Вже тих кілька коротких інформацій вказують на те, що Ідеологічний Конґрес буде одинокою в своєму роді імпрезою. Такі зустрічі в нас цілком невідомі, нам бракує до їх переведення досвіду. СІК носить на собі в неодному познаки експерименту, а в кожному експерименті є певна доза небезпеки. Щоб її зменшити до мінімальних меж, треба в переведенню підготови суворої діловости та підтримки цілого студентського середовища.

Ці короткі натяки вказують, яке велике поле відкривається для інтелектуальної праці студентства. Її очевидно не вичерпати одним конґресом. Але треба сподіватися, що конґрес стане отим «добрим початком», та що його праця буде перенесена до окремих студентських осередків і до студентської преси, та що позитивні наслідки такого діла не дадуть довго на себе ждати.

М. Гута.

◆

КІЛЬКА СЛІВ ПРО ІДЕОЛОГІЧНІ Т-ВА УСГ У МЮНХЕНІ.

Загальне замирення на студентському терені, яке заіснувало як прямий наслідок усунення організаційного розбиття нашого студентства через злиття двох централь в одну, створило передумови для розгорнення ідеологічно-виховної праці.

На терені студентського Мюнхену, це завдання взяли на себе т. зв. ідеологічні товариства оформлені при УСТ Мюнхен. Такими студентськими ідеологічними об'єднанями є УС Т-во Національного солідаризму «Січ» та «Група Суспільного Гуманізму».

УСТ НАЦІОНАЛЬНОГО СОЛІДАРИЗМУ «СІЧ».

Ідеологічні основи: Перед нами нелегке завдання — в кількох рядках з'ясувати ідеологічні основи Українського Студентського Т-ва Національного Солідаризму «Січ» у Мюнхені. В основу ідеологічної плятформи, що її опрацьовували самі члени товариства, взято світогляд українського націоналізму та засади християнської етики й моралі.

В розділі про український націоналізм говориться:

Український націоналізм — це ідеалістичний світогляд, що є витвором українського духа на протязі історичного процесу (т. 7.).

Український націоналізм — це всебічна боротьба українського духа за самобутність і підметність свого народу! Він визнає, що:

1) Нація є органічною і духовою одиницею та найвищою формою людського життя.

2) Нація є основне й тривале явище в процесах людської історії.

3) Нація своєю традиційною культурою найкраще сприяє творенню величних вартостей людства (т. 8).

Для успішного процесу розвитку людства український націоналізм бореться за необхідне визнання:

1) пошани людської гідности в збірному і одиничному значенні, із виключенням усякого насильства над збірнотою чи одиницею;

2) свободи державної незалежности народів;

3) упорядкування співжиття народів, їх складових частин та одиниць на етичних основах (т. 9).

Український національний солідаризм в основу своєї практичної діяльности кладе засади християнської етики й моралі та важає їх єдиноправильним мірилом співвідношення, одиниць і спільнот та взаємновідносин діючих національних організмів. Вони, сприяють розвиткові високих духово-психологічних вартостей.

Ідея українського національного солідаризму є логічним вислідом націоналістичного світосприймання і, маючи в основі єдність національного духа, в практиці виявляє себе у формах державно-політичного, соціяльно-господарського та міждержавного солідаризмів, які мають на меті добро цілости нації (т. 11).

Державно-політичний солідаризм проявляється в рівній співзаінтересованості та рівній співвідповідальності одиниць, станів і політичних рухів у нарямі охорони і розбудови своєї народовладної держави, її суверенности та міцноти. Тільки власна народовладна держава забезпечує розвиток нації та добробут її, складових частин — станів і одиниць.

Соціяльний солідаризм проявляється в тому, що нація трактується як неподільна духово культурна і психологічна єдність. Він відкидає поділ нації на кляси й боротьбу між ними; він признає тільки існування станів, яких є стільки, скільки є функцій у житті нації, і кожний з них при виконуванні своєї чинности є однаково цінним для цілости нації. Рівність функціональности накладає й обов'язок рівности відповідальности за добро нації, тому всі стани одностайно й солідарно несуть тягар життя національного організму, що дає їм право в такій же мірі користати з національних благ.

Господарський солідаризм полягає у гармонійній продукції та справедливому розподілі матеріяльних дібр з виключенням надуживань та визискувань одиниці одиницею (т. 14).

Співжиття народів має базуватися на повному визнанні державно-політичної суверенности кожної нації з виключенням всякого імперіялізму і шовінізму. Тільки на таких основах побудована дружня співпраця суверенних націй забезпечить їм свобідну творчість, розвиток і добробут, а в той спосіб всьому людству творчии мир. В цьому полягає міжнародний солідаризм, як противага матеріялістично-соціялістичного інтернаціоналізму.

Реалізація всякої ідеї залежить від людських кадрів. Тому підготові кадрів український національний солідаризм придає особливе значення, бо вважає, що одиниця тоді корисна для народу, коли вона виконує якусь корисну в житті нації функцію. Тому наростаюча молодь повинна докласти зусить, щоб якнайскоріше стати на означеному місці, якнайбільш продуктивною для свого народу та доповнювати національні кадри» (т. 23).

Стоячи на цих основнах, студентство згуртоване в УСТ Національного Солідаризму намагається формувати духа студентської молоді, користуючися при цьому засобами, що згідні з християнською етикою й мораллю та відповідають чесному, бажаючому всенаціонального добра, молодому українцеві.

Діяльність: У зв'язку з об'єднанням студентських централь Українське Студентське Товариство «Січ» у Мюнхені в місяці липні 1947 перестало бути становим товариством і об'єдналося у Українською Студентською Громадою в Мюнхені. Одначе воно продовжує своє існування як окреме студентське ідеологічне товариство, беручи в основу національний солідаризм.

Перші місяці були признані для випрацювання і прийняття ідеологічних основ. В пізніших місяцях основну увагу звернено на поглиблення української духовости серед членства, посилення праці членів над собою та поширювання ідеї українського національного солідаризму серед студентства. Для цієї цілі товариство переводить що четверга сходини, і то по черзі: раз закриті, на яких звичайно самі члени виголотують доповіді і передискутовують, а другого четверга відкриті, в яких беруть участь і нечлени Т-ва.

Від січня 1948 крім влаштування скромних за формою, але глибоких за змістом святочних сходин з нагоди річниці Державности і Соборности, Крут, як теж 26. лютого 1948 Свята Жінки Героїні, влаштовано кілька виступів на зовні.

12 лютого 1948 УСТ національного солідаризму «Січ» влаштувало студентські сходини в приміщенні УСГ з доповіддю студ. М. Данилюка н. т. «Націоналізм і сучасне студентство», після якої вив'язалася жива дискусія. Учасників було 90 — заступлені були всі іделогічні групи.

11. лютого 1948 влаштовано студентські сходини з подовіддю д-ра Д. Квітковського н. т. «Українська зовнішня політика». Прелеґент намагався устійнити константи нашої зовнішньої політики, яка являється в нас — як бездержавної нації, — визвольною політикою. У живій дискусії брала участь низка студентів.

Для скріплення товариського співжиття студентів різних ідеологічних угруповань УСТ національного солідаризму «Січ» влаштувало 21. 11. 1948 товариську зустріч. В програмовій частині українські визначніші сучасні мистці слова — Євген Маланюк і д-р Ростислав Єндик прочитали фраґменти зі своїх творів, а Теодор Курпіта — свої гуморески. В музичній частині програми були виступи: скрипака д-ра Юрія Трухлого і студ. Василя Трухлого на клярнеті, при знаменитому супроводі на фортепіяні молодої студентки Оксани Бризгун.

Це один із перших кроків до наладнання товариського життя

серед студентства та затертя тих розбіжностей серед загалу студентства, що існували до червневого загального студентського з'їзду.

П. Надтисянський.

ГРУПА СУСПІЛЬНОГО ГУМАНІЗМУ.

Ідеологічні основи: ГСГ прагне того, щоб її члени здобували собі світогляд повний і всесторонний, що був би гармонійним поєднанням елементів раціональних та почуттєвих, вольових та етичних, утилітарних та естетичних (9-та точка Ідеологічної платформи ГСГ).

Одинадцята точка Ідеол. Платформи говорить, що «осередком уваги ГСГ є проблема людини». При тому зазначується далі повязаність людини і суспільства ось як: ГСГ розглядає людину не у відірванні від суспільства, але як суспільну істоту, і змагається за встановлення творчої та прогресивної рівноваги між динамікою властивого ідивідуального, з однієї, та суспільно спільного і плянового з другої сторони. Тут отже знаходимо пояснення назви «суспільний гуманізм». Щоб той гуманізм не був тільки пустим звуком — слід надати йому реально-суспільної суті і змагати до піднесення матеріяльного і морального рівня людини в прогресивному соціялістичному суспільстві майбутнього. Значить ГСГ стоїть на позиціях соціялізму, що ідеологічно наближають її до деяких наших політичних партій. Одначе організаційно вона не звязана з жодною партією і є чисто студентським ідеологічно-виховним товариством.

Було би великою похибкою ГСГ обертатися тільки в сфері міжнародньої, чи загально-людської проблематики. Тому в згаданій доповідді сказано: «Підкреслюючи наш ідейний зв'язок з гуманістичними і соціялістичними рухами різних народів — ми одночасно стоїмо за ідею національного визволення Українського Народу, за всі його здорові традиції, за те, щоб він в майбутньому засів «у народів вольних колі». В сучасній боротьбі українства важливе таке ствердження: «Враховуючи 30-літній досвід большевизму, як теж гекатомби жертв, що він коштував наш нарід і інші підсоветські народи, — ми поборювали і завжди будемо поборювати асоціялістичну советську практику і теорію». Наше розуміння соціялізму, і заразом його західньо-европейське розуміння прийдеться зясувати в одній із чергових розвідок. Що це розуміння доволі широке і не доктринерсько-догматичне, нехай читача поінформує таке місце доповіді: «Група суспільного гуманізму не стоїть на становищі якоїсь одної філософічної системи, чи суспільної доктрини. Вона визнає, що до суспільно-прогресивної концепції можна дійти так зі становища матеріялізму, як і ідеалізму. В її рядах можуть співпрацювати марксисти і християнські соціялісти, при передумові, що одні і другі будуть вільні від заскорузлої, догматичної інтерпретації своїх ідеології». Членів ГСГ об'єднують не доктрини і системи, але проблеми, їх позитивне розвязання під кутом окреслених суспільних ідеалів — свободи людини в прогресивному суспільстві майбутнього.

Діяльність: Група Соціяльного Гуманізму оформилась організаційно в рямах УСГ в Мюнхені в березні 1947. Праця цього об'єднання проводилась головно двома шляхами: 1) розробка поодиноких світоглядово - ідеологічних проблем шляхом дискусії та доповідей запрошених прелеґентів, 2) праця на міжнорадньому студентському форумі.

Групою СГС були улаштовані дотепер такі відкриті дискусійні вечори та доповіді: Дискусійний вечір: 1) «Проблеми прогресу» (доповідачі О. Кравчинюк, Є. Бобикевич, З. Штокалко),

2) Війна, її генеза і рушійні сили» (ці самі доповідачі).

3) В. Охримович: «Російська політична думка в перспективі розвитку»;

4) І. Майстренко: «Совєтський Союз в перспективі розвитку»;

5) І. Майстренко: «Більшовизм і національне питання»;

7) В. Потішко: «Принципи організації народного господарства України» (дві доповіді);

9) І. Костецький: «Некролог реалізмові»;

10) З. Штокалко: «Проти безсуперечного світогляду»;

11) Ю. Косач: «Нове середньовіччя чи новий гуманізм»?

Крім цього ГСГ улаштувала була «Вечір мистецтва і розваги» за участю видатних наших поетів, письменників, а також студентів-музик.

На зовнішньому відтинку ГСГ нав'язала тісну співпрацю з німецькою мюнхенською групою Sozialistischer Deutscher Studentenbund. В липні 47 делегація ГСГ взяла участь в міжнародньому студентському з'їзді в Теґернзее, зорганізованому S. D. S-ом. Там же був влаштовувана представником ГСГ тов. Бобркевичем програмова доповідь: «Heimat und Internationale». В серпні 47 репрезентація ГСГ взяла участь в Конґресі S. D. S. в Більфельді, де заступлені були університетські установи цілої Німеччини, а також студ. соц. організації Англії, Голяндії, Бельгії і Австрії. У вересні 47 представники ГСГ отримала запрошення і взяла участь в характері гостей у краєвій конференції баварської S. P. D. В березні ц. р. знова делеґація ГСГ бере участь у міжнародньому студентському соціялістичному з'їзді у Bayrischzell. Там же з рамені ГСГ буде відчитана доповідь «Ostemigration und westlicher Sozialismus», а також влаштований літературний вечір з творів українського «розстріляного ренесансу». В лютому ц. р. представники ГСГ тов. Бобикевич виступив у мюнхенському радіо у рямці Studentisches Radiocolloquium з доповіддю про цілі завдання ГСГ. Останніми часами для усправнення міжнародньої ідеологічної співпраці створено у Мюнхені міжнародню організацію Studentische Sozialist. Arbeitsgemeinschaft, де входять окрім німців і українців теж литовці.

В міжчасі навязано контакт зі співзвучними українськими студентськими світоглядовими групами у інших студійних осередках і врешті-решт 27. 2. 48 на базі вже організаційно оформлених ідеоло - світоглядових товариств «Суспільного Гуманізму» створено Українську Академічну Ліґу «Суспільний Гуманізм».

Є. Бобикевич.

◆

КРОК НАЗАД — КРОК ВПЕРЕД.

До ситуації в міжнародному студентському русі.

Провідний швайцарський щоденник, «Ноє Цюрхер Цайтунґ», приносить у числі з 23. 1. 48 нижче подану статтю, яка інформує про найновішу еволюцію в міжнародному студентському русі, зокрема у зв'язку з інтернаціональною стрічою, яка недавно відбулася в Римі:

МІЖНАРОДНА СТУДЕНТСЬКА ЗУСТРІЧ В РИМІ.

Минулого літа вирішив Союз швайцарського студентства не приступати до Міжнародного Студентського Об'єднання International Union of Students (I. U. S.), бо витворилося враження, що воно цілковито опановане колами, які близькі до комунізму і хотіли б використовувати ІУС як знаряддя міжнародної політики. Передусім засуджувано цю обставину, що ІУС займає становище до таких проблем як палестинське питання і таким чином все більше віддалюється від інтересів, що обходять студентську організацію. Міжнародна студентська зустріч, яка відбулася в Римі від 21. груд-

ня до 2. січня і що згуртувала студентів з майже 20-ти країн ствердила однобочну політичну закраску ІУС. Представники найрізнородніших країн осуджували тенденції ІУС і вимагали, щоб Міжнародне Студентське Об'єднання займалося виключно студентськими проблемами. Такий погляд виявили студенти з Англії, Італії, Голяндії, Бельгії, Норвеґії, Швеції, Австрії, Чехо-Словаччини і Швайцарії. Вони зійшлися на спеціяльне засідання, щоб спільно простудіювати ситуацію різних країн відносно їх стосунків до ІУС. При цьому встановили вони зв'язок з незалежними італійськими студентами, бо виявилося, що італійський координаційний комітет, який кермував зустріччю, був комуністичною меншинною організацією. Виявилося, що переважна кількість студентів засуджує політичний характер і сучасну поставу ІУС. Представники тих країн погоджувались на тому, що ІУС повинно бути передусім технічною організацією (organization de services), що полекшує міжнародні відносини студентів. Цілі такої організації мусять бути так загальні, наскільки це лише можливе. Що докладніше і вужче буде визначено ці цілі, то й вужче і менше буде коло студентів, які зможуть погоджуватися. ІУС повинно об'єднувати сукупність студентів усього світу і спиратися на національних союзах.

Представники і спостерігачі різнились одначе в питанні, в який спосіб треба віднестися до цієї недоладности. Визначилися дві течії. Перша закликає всіх студентів аполітичної тенденції вступити зімкнено до ІУС, щоб в ній провадити міцну опозицію і змінити сучасну тенденцію Об'єднання. Друга, представлена Голяндією навпаки дораджує всім студентам, що осуджують сучасний характер ІУС, до Об'єднання не приступати. Голяндські студенти побоюються, що через своє приступлення до ІУС вони тільки побільшать його престиж і політичну силу, не маючи водночас можливости змінити щонебудь у політичній тенденції. Вони вважають неможливим на конґресі ІУС здобути більшість голосів і радше поручають пожвавлення міжнародних відносин студентів аполітичної тенденції та створення власної міжнародної організації з вільною побудовою для спорту, культурних стосунків, виміни студентів, обміну листами тощо.

Така постава студенства західних країн довела б до поділу студентів усього світу на два блоки. Одначе мусить бути все зроблено, щоб запобігти цьому розділові. Тому й студенти в більшості країн вважають за відповідне вибрати шлях приступлення. Перший крок в цьому напрямі зробили студенти Сполучених Штатів. Перший американський конґрес, що перед кількома місяцями згуртував представників всіх американських університетів в Вісконсін, виніс постанову приступити до ІУС, щоб активно поборювати її політичну тенденцію. Ця постанова мала в різних країнах глибокий вплив і існує можливість, що Національний студентський конґрес Італії, який має відбутися на весну, приступить до ІУС, щоб як і Америка намагатися змінити політичний характер Об'єднання. Президент норвезької студентської спілки заявив, що скандинавські держави вирішили йти цим самим шляхом. Президент студентської організації Брюсельського університету проголосив приступлення свого об'єднання в найближчому часі до ІУС. Студенти цих країн рішені, підняти боротьбу для забезпечення єдности в міжнародному студентстві.

З певністю існує небезпека, що опозиція не вдасться, одначе дотепер в ІУС не ведено з жодного боку активної опозиції. Затаєна опозиція може бути більша, як припускається, на що вказують багаті на висновки виводи студентів Че-

хо-Словаччини про ситуацію в їхній батьківщині, де є осідок ІУС. Понад 90 відсотків студентів Чехо-Словаччини є проти комунізму і енерґійно осуджують ліву тенденцію і політичний характер ІУС. Чехо-словацькі студенти очікують нетерпляче, що всі студенти аполітичної тенденції приступлять до ІУС, бо вони самі зв'язані політичним положенням свого краю. При розгляді цих проблем треба думати і про тих студентів. Не маємо права залишити їх на призволяще. Ці нові аспекти матимуть і вплив на поставу швайцарського студентства. Наша неґативна і відмовна постава мусить поступитися позитивній і критично вичікувальній.

Очевидно не є завданням студентів невтральної країни здійснювати першим опозиційний рух. Якщо одначе інші країни підуть за прикладом Америки і якщо існує хоч незначна надія на успіх, то й обов'язком наших студентів повинно бути не стояти більше осторонь; але навпаки спільно з студентами тих країн працювати над здійсненням здорових ідей.

*
* *

Як оцінювати з українського становища ці події? В першій хвилині тяжко буде українському читачеві оборонитися від почуття певного розчарування. У нас уже рахувалися з формальним розламом міжнародного студентського руху на виразно просовєтське та виразно антисовєтське крило, як із зовсім близьким фактом; у зв'язку з цим передбачувано, що вирине можливість включити студенство української, балтійської, польської і т. д. політичних еміґрацій в міжнаціональні студентські об'єднання західного світу. Тепер же ці перспективи, очевидно, знову відсовуються. Бо боротьба між східною та західною орієнтаціями в міжнародному студентському русі надалі відбуватимеся головно на терені Інтернаціональної Унії Студентів (ІУС) — де для нас згори ніякого приступу бути не може. А совітофільська ІУС дістала навіть деяке моральне скріплення, через приступ тих національних студентських союзів (з американським на чолі), що досі до неї не належали.

Але хто-зна, чи на дальшу мету теперішній розвиток справи не виявиться корисніший, ніж коли б еволюція йшла шляхом ступневого індивідуального «відскакування» західних членів ІУС (цей процес минулого літа започаткувався виходом Союзу Швайцарського Студенства із ІУС). В цьому останньому випадку, ІУС, хоч і слабнучи з часом, могла б ще довго втримувати фікцію, що вона є світовим проводом організованого студентства. Тепер же стає проблематичним, чи ІУС переживає баталію, яка певно вибухне вже на її найближчому конґресі. На 1. Конґресі ІУС комуністичні верховоди мали успіх тому, бо противна сторона прийшла непідготована. А тепер зударяться два організовані табори. Компромісовий вислід тяжко собі уявити, бо комуністи ледве чи погодяться з тим, щоб випустити з рук контролю над ІУС. Отже черговий конґрес легко може скінчитися різким двоподілом, а навіть повним розколом організації.

Тактика західного студентства в ІУС відповідає загальним напрямним політики західних потуг у відношенні до СРСР та її сателітів. Західні держави принципіяльно не хотять брати відповідальности за розлами в інтернаціональних організаціях (від ООН починаючи) та за кристалізацію двох протиставлених один одному блоків. Офіційна концепція ще все звучить: не замикати хвіртки для евент. порозуміння з совітами. Отже загострювання протиріч викликане передусім непримиримістю та аґресивністю самих комуністів. Тут ідеться про питання, що їх українська громадська опінія повинна добре передумати, якщо хочемо забезпечити себе від можливих прикрих роз-

чарувань. Українці, що з власного досвіду знають природу совітської системи, не вірять в можливість тривалого мирного співжиття між комуністичним тоталітаризмом та світом західної демократії; безперечно, що в основі цей погляд правильний і на довшу мету він себе виправдає. Але в нас надто часто забувають, що Захід веде супроти комунізму по сьогоднішній день суто дефензивну політику, що ніхто не оспорює існування комуністичної системи в «Росії», ба, що Захід в дійсності вже цілковито махнув рукою на всі країни за «залізною занавісою». В цих умовинах, Москві вистачило б скласти хоча б мінімальний доказ «доброї волі» (себто припинити диверсію проти «капіталістичного оточення»), а світ привітав би це з захопленням. Бо прагнення миру та страх перед війною є на Заході глибокі й щирі. Українці покладаються на те, що внутрішня природа комуністичної диктатури примушує її до експанзії. Як сказано: в основі це слушне, але з другого боку не вільно забувати, якими зручними тактиками себе завжди показували большевики; сумнівне, щоб вони провокували відкритий конфлікт в іншій ситуації, як тоді, коли почуватимуть, що перевага сили за ними. Тому покищо рецедиви різних більших і менших «мюнхенських угод» зовсім не лежать поза межами можливого. Треба позбуватися тої ілюзії, що розвиток подій мовляв, сам собою, автоматично, мусить іти по тій лінії, як би ми хотіли собі цього бажати.

Міжнародний студентський рух, це, очевидно, тільки дуже дрібний і незначний сектор у грі світових сил. Але треба навчитися той дрібний сектор, який нам з природи речі найближчий, розглядати на фоні загальних подій доби.

Іван Брусний.

◆

ПРО МІЖНАРОДНЮ ДОПОМОГОВУ АКЦІЮ УКРАЇНСЬКОМУ СТУДЕНТСТВУ.

Українське громадянство на еміґрації належно розуміє ролю студентства в народі, належно розуміє, що студії — це не виключно особиста справа студента, але всенародня справа. Тому з уповноваження Центрального Союзу Українського Студентства та українських громадських установ розгорнув п. інж. А. Кішка допомогову акцію українському студентству на міжнародному терені. Як виявилося українська еміґрація власними засобами не спроможна забезпечити можливості студій відповідній кількості навіть найкращих студентів. Тому й розгорнено домогову акцію в чужинецькому, головно католицькому світі. Про те акція спрямована на користь усього українського студентства без різниці віровизнання.

Розпочато цю акцію в Західній Европі, де були для цього найсприятливіші умовини. Насамперед за ініціятивою п. інж. А. Кішки зорганізовано «Бельгійський Комітет Допомоги Слов'янським Студентам Сходу». Патронатом Комітету став примас Бельгії, кардинал Ван Руї, а почесним головою вибрано ректора лювенського університету Г. ван Васерберч, а генеральним секретарем інж. А. Кішку. Для здобуття необхідних фондів інж. А. Кішка відбув подорож до Риму, де й вдалося йому прихилити до цієї акції секретаря Східньої Конґреґації кардинала Тіссеранта, що мало дуже корисні наслідки для тоді ще тільки запланованої, а потім і переведеної акції в Еспанії, Голяндії, Швайцарії, Портуґалії, США і Канаді. Підчас побуту в Римі інж. Кішці вдалося одержати авдієнцію у Папи і там особисто скласти йому подяку від імені українського студентства.

Практичні наслідки проведеної акції такі, що Бельгійський Комітет розпоряджає 50 повними сти-

пендіями для українських студентів, із них наші студенти (хоч ще не вповні) вже користають.

Поїздка до Голяндії та зустріч і розмови з високими державними і церковними діячами мали поний успіх і голова «Апостоляту З'єднання о. Сміт призначає 10 та обіцює пізніше 25 стипендій.

Користаючи з нагоди з'їзду «Пакс Романа», інж. Кішка реферує наші студентські справи на з'їзді, а також в єпископа Мадриду, Монс. Морсільо, який після кількох розмов виявив велике зрозуміння для теперішнього положення нашого студентства. У висліді цього Обра Католіка де Асістесія Університарія дає 29 стипендій. Інж. Кішка на авдієнції дякує голові держави за гостинність.

Крім цього на з'їзді «Пакс Романа зустрічається і розмовляє інж. Кішка з архієпископом Кардіксу Михайлом, який виявив дуже багато доброї волі. У висліді того архієпископ Вестмюнстеру, кардинал Ґріффин висилає до єпископів Англії окремий обіжник у справі допомоги українському студентству. Деякі стипендії вже осягнено, є й надії на дальші успіхи.

У Швайцарії вдалося дістати одну стипендію, а в Портуґалії проведено розмови з тодішнім міністром освіти (а теперішнім міністром закордонних справ), що теж пообіцяв свою допомогу.

В червні м. р. на запрошення Квебекського Університету інж. Кішка їде до Канади, а відтак до США. У Квебеку був він особистим гостем міністра фінансів і проф. університету О. Ґаньон-а. Тут інж. А. Кішка з'ясував положення нашого студентства на еміґрації і його потреби. Рівно ж мав він розмову з депутатом А. Глинкою.

Після приїзду до США, інж. А. Кішка відбув низку розмов з представниками українських церков і зорганізованого громадського життя американських українців, і як наслідок цього при ЗУАДК створено студентський фонд, хоч американські українці мають своєрідний підхід до студентських справ. В США інж. Кішка зацікавлює теж проблемою українського студентства могутню католицьку організацію National Catholic Welfare Conference, якої директор Суонстром в одному з листів, у відповідь на переданий меморандум виражує подив для витривалости в праці організаторів допомоги та для відваги українського студенства в тих тяжких днях, що їх воно пройшло. «Будем дбати все, щоб ми могли їм допомогти в їхній непевності та потребах» — так закінчує свого листа.

Пророблену в цьому напрямі працю можна тільки тоді належно оцінити, коли усвідомимо собі, яке велике значення матиме ця чужинецька допомога з одного боку для вирощування нового інтеліґентського прошарку, а з другого — коли візьмемо до уваги, що ця ділянка (за виїмком ЧСР) лежала в нас облогом і якої вмілости потрібно було в підготовці всієї акції, щоб цей переліг почати орати. І то власне нам, для яких до недавна були ці двері закриті.

Мирослав Мельник.

◆

УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТИ В БЕЛЬГІЇ.

Лювен розвивається до передового осередку.

Лювен — це може одинокий університетський осередок, що в зимовому семестрі 1947/8, тобто в часах, коли над европейським континентом ще загрозливіше зависли хмари непевности й сумніву в майбутнє, зазнав неабиякого пожвавлення українського студентського життя.

Пояснення цього в наш час рідкого явища — треба шукати в припливі нових активних сил. Цей приплив, що так помітно збільшив значення українського студентського осередку в Лювені, є результатом жертвенних і послідовних старань колишнього довголітнього голови НаСУС-у інж. А. Кішки, що є тепер основником і генеральним секретарем Бельгійського Комітету Допомоги Східньослов'янським Студентам (СОВА USO).

Український Студентський Дім.

Дім Українських Студентів у Лювені — це зосередження українського студентського життя в Бельгії. Двоповерховий будинок при Rue de Brasseurs з вигідними приміщеннями та центральним опалюванням, відновили самі студенти. Життя в цьому студентському домі побудоване на засадах самоуправи, а порядок задержується чергуванням. Кухню провадять зразково дві лише українські жінки. Харч добрий кількісно і якісно, відповідно до бельгійського життєвого рівня, який знову досягнув свого передвоєнного стану. Мешканці дому мають до розпорядження велику залю для навчання та невеликий сальон з фортепіяном і вигідними фотелями. У вільний час можна тут читати українську і чужинецьку пресу, слухати радіопередачі, грати в шахи або й свобідно дискутувати. В домі панує тепер поважна атмосфера праці та відчувається справжній студентський настрій.

При цій нагоді треба згадати, що бельгійська університетська система значно відрізняється від німецької чи австрійської системи. Одна з основних різниць є в тому, що студент бельгійського університету навіть на філософічному та економічному факультетах не має вільного вибору викладів, а обов'язує його заздалегідь точно складена програма викладів і практичних прав. Вкінці кожного академічного року відбуваються іспити з усіх вислуханих предметів. Від того чи студент успішно зложить всі іспити, залежить допущення його на вищий рік студій.

Коли взяти на увагу згадані моменти, а теж і мовні труднощі, що з ними бореться більшість наших студентів в Бельгії, тоді тільки можливо оцінити вклад праці кожного студента на те, щоб осягнути в студіях належний успіх. Особливо треба підкреслити факт, що незважаючи на вище згадані перешкоди українські студенти в Бельгії не занедбують своїх суспільно-громадських обов'язків ні на внутрішньому, ні на зовнішньому студентських відтинках.

НАСУС в минулому.

Організаційною формою тутешнього українського студентського життя являється Національний Союз Українських Студентів в Бельгії (НАСУС).

Заки приступити до оцінки теперішньої діяльности НаСУС-у не від речі буде коротко згадати минуле цієї знаної студентської організації.

Перед 1930 р. центром українського життя в Бельгії було місто Лієж, оцей «малий Париж», як тут його весело називають. В Лієжі засновано в лютому 1929 р. Національний Союз Українських Студентів в Бельгії, що в тому часі гуртував яких 25 студентів з усіх високошкільних осередків Бельгії (Лієж, Брюссель, Ґент, Антверпен, Жамблю). В Лювені не було ще тоді ні одного українського студента. Щойно в 1930 р. приїхали сюди два, у 1931 р. — три студенти. В тому часі Лієж тратить характер центру, бо тамтешні студенти покінчили студії або роз'їхалися. Тому з почину інж. Кішки, в цей час студента лювенського університету, перенесено осідок НаСУС-у з Лієжу до Лювену. Думка була щаслива, бо в 1934 р. прибула до Лювену більша група українських студентів (біля 40) в наслідок чого НаСУС міг розвинути та значно поширити свою діяльність організуючи відчити й

концерти по всій Бельгії, приймаючи активну участь у тутешньому студентському житті тощо. Значення й повага українського студента на лювенському грунті непомітно зростає.

НаСУС сьогодні.

В часах другої світової війни, в умовинах німецької окупації НаСУС був змушений припинити свою діяльність. В жовтні 1945 р. невеличка група українських студентів у Лювені робить перші заходи в цілі відновлення діяльности НаСУС-у; дня 20. січня 1946 р. відбуваються перші загальні збори НаСУС-у після закінчення війни.

З того часу українські студенти в Бельгії знову активно включаються в тутешнє студентське життя, а навіть беруть участь в міжнародних студентських з'їздах поза кордонами Бельгії. В червні 1946 р. делеґація складена з членів НаСУС-у бере участь в 19. конґресі «Пакс Романа» в Саляманці-Ескорія (Еспанія), а в вересні того ж року — українська делеґація з Лювен заступає Т-во Укр. Студ. Кат. «Обнова» на 20. Конґресі «Пакс Романа» в Фрібурґу (Швайцарія). Як довголітній член Центрального Союзу Українських Студентів НаСУС висилає в червні 1947 р. свого делеґата на Загальний Студентський З'їзд в Мюнхен. В часі літніх ферій того ж року тодішній голова НаСУС-у д-р І. Шевченко відвідує Англію, де має нагоду ближче познайомитись з університетським життям Оксфорду й Кембріджу, а також нав'язує особистий контакт з членами управи британського Національного Союзу Студентів.

Дня 21 грудня 1947 р. відбулися в Лювені треті звичайні загальні збори НаСУС-у, що схвалили новий статут товариства та вибрали нову управу на чолі з студ. техн. Ігорем Суховерським.

Тепер НаСУС має 55 членів-студентів (в тому числі 7 студенток) і 12 членів сеньйорів; 46 студентів і 5 студенток студіюють у Лювені, по одному студентові і по одній студентці в Ліежі і в Брюсселі.

В зимовому семестрі.

Як ми вже відмічали на вступі, в біжучому академічному році в наслідок приїзду нового студентського активу НаСУС широко розгорнув свою діяльність; відбуваються членські сходини з рефератами, організується хор, влаштовуються товариські зустрічі з студентами-бельгійцями, приготовляється різні імпрези, не занедбується спорт тощо.

Реферати (в хронологічному порядку): Б. Макаренко і В. Мацьків, члени Управи ЦЕСУС-у говорили про методи і стиль праці студентського товариства. Інж. Кішка подав історичний огляд життя українських студентів в Бельгії та вказав на відповідальні завдання, що стоять перед кожним українським студентом у західньоевропейському світі. Д-р П. Мірчук розвинув свої погляди про українську історіософію, а д-р М. Германюк І. Н. І. накреслив на історичному тлі образ модерної людини. Рівень рефератів в загальному академічний, а дискусія над ними речева і нераз дуже жвава.

Хор оживляє імпрези.

Організація і підготовка студентського хору спричинила новій управі НаСУС-у чимало клопотів. Головні труднощі вдалося все таки побороти і після останніх виступів перед бельгійською публікою можна сподіватись, що український студентський хор у Лювені під проводом молодого композитора Юрія Фіяли — зуміє гідно репрезентувати на терені Бельгії наше багате хорове мистецтво. Щоб осягнути ту ціль — потрібна все таки інтензивна і послідовна праця і дириґента і всіх хористів.

Українські студенти в Лювені зорганізували в зимовому семестрі 1947/48 низку імпрез, що мали немалий успіх. Андріївський Вечір, влаштований майже спонтанно в честь інж. Кішки, пройшов у весе-

лій атмосфері здорового гумору і сатири. В Навечеріє Різдва управа НаСУС-у прготовила свят-вечір, до якого засіли крім студентів — запрошені гості. В святочній атмосфері довкруги традиційної ялинки перепліталась до пізньої ночі народні колядки з різдвяними спогадами з рідних земель.

Маланчин Вечір з танцями як і вище згадані імпрези, відбувся у вигідних залях Студентського Дому.

Січневі роковини відсвятковано в Лювені урочистою академією. Треба підкреслити, що студенти взяли також активну участь у влаштуванні січневого свята в осередках наших робітників-вуглекопів, виступаючи з рефератами, деклямаціями та хоровими точками. Наші студенти в Лювені вшанували світлу память крутянських героїв — одноденною голодівкою.

Mens sana in corpore sano.

Не менш пляновою являється теж праця НаСУС-у в ділянках спорту і фізичного виховання. Для розгорнення спортової діяльности наші студенти знайшли в Бельгії належні передумови. Лювенський Інститут фізичної культури розпоряджає одною з наймодерніших і найліпш уряджених руханкових заль Західньої Европи. Ця заля двічі в тижні є в розпорядженні наших студентів-спортовців для вправ, руханки та спортових ігор. Українська студентська дружина відбиванки займає тепер в Лювені провідне місце і бере участь в міжуніверситетських змаганнях за першенство Бельгії. Дня 13 січня ц. р. наші змагуни перемогли в Брюсселі бельгійську університетську дружину з вислідом 3:1 і можна сподіватись, що цей успіх не буде останнім.

Студенти-шахісти не менш гідно зарепрезентували наше ім'я, вигравши з вислідом 4:2 шаховий турнір, організований лювенськими шахістами 17 грудня 1947 р.

Міжнародній гурток.

Одним із найважливіших секторів діяльности НаСУС-у являється без сумніву, співпраця з бельгійськими та іншими чужинецькими студентами. На лювенському університеті студіює чимало студентів-чужинців, що дружньо між собою співпрацюють в рямцях Міжнародного Гуртка чужинецьких студентів (Cercle International des Etudiants étrangers). Дискусійні вечори з рефератами, доповнені виступами з ділянок національного фольклору, дають змогу студентам-чужинцям себе пізнати. Позиції українських студентів в Міжнародньому Гуртку гарні і є всі дані для того, щоб їх ще більше розвинути. Теперішній референт НаСУС-у для міжнародніх зв'язків є водночас заступником голови Міжнар. Гуртка.

Дотепер в Міжнар. Гуртку від українців доповідали (в франц. мові) о. д-р Германюк — про displaced persons в Европі і в Бельгії (18. 11. 47) та інж. Кішка — про міжнародній рух католицьких студентів «Пакс Романа» (27. 1. 1948).

Зустрічі з флямандцями і вальонцями.

Коли мова про співпрацю з бельгійськими студентами то спершу необхідно в кількох словах згадати специфічні умовини бельгійського культурно-громадського життя.

Загально відомий факт, що бельгійське населення не є під оглядом етнічним суцільне, складається воно з двох різних етнічних груп — вальонці і флямандці, що не лише говорять двома різними мовами (французькою і голяндською), але й помітно звертаються до двох різних культурних сфер. З цього випливає певного роду паралелізм культурно - суспільного процесу, що головно в колах студентської молоді перетворювався нераз в одвертий антагонізм. Одначе спільні переживання німецької скупації посилили почуття солідарности між флямандцями й

вальонцями і відосередні тенденції обох сторін — затратили довоєнну гостроту.

Тому, що бельгійські студенти зорганізовані в двох окремих союзах — флямандський «Verbond» і вальонський «Fédé» нашим студентам доводиться брати участь в житті обох організацій, при чому треба підкреслити, що до студентів-українців ставлення і флямандських і вальонських студентів — дуже прихильне.

Товариські зустрічі українських студентів з студентами-бельгійцями відбуваються майже щотижня і мають вже свою вироблену форму: короткий реферат, далі слідує дискусія над ним, яка майже непомітно переходить у товариську гутірку, переривану нераз співом і підкріплену... чаєм. Ці зустрічі відбуваються з певним чергуванням: після зустрічі в домі флямандських студентів наступає зустріч в українському студентському домі, потім у вальонців, а відтак знову в українців.

Особливо цікавий для наших студентів був реферат студента-флямандця про флямандське образотворче мистецтво (документований відповідними репродукціями). Від українців д-р І. Шевченко інформував флямандських студентів про географію і природні багатства України, а голова НаСУС-у І. Суховерський подав студентам-вальонцям короткий огляд української історії.

Ряд подібних зустрічей запроектовано теж на весняний семестр.

В королівських музеях.

Перебуваючи і студіючи оподалік одного з найбільших осередків західньо-европейської культури столиці Бельгії, наші студенти мають нагоду ближче пізнати культурні і мистецькі надбання західнього світу. Згадаємо тут хоч би прогулку по Брюсселі, що відбулася під проводом д-ра Шевченка і дала змогу студентам оглянути в королівських музеях оригінали творів Рембранта, Ван Дайка, Рубенса, Брехеля та інших геніяльних мистців. Оглядання мистецьких творів в оригіналі не може заступити хоч би й досконала доповідь з історії мистецтва. Тому було б побажано, щоб ця прогулька по брюссельських музеях не була останньою.

ЦЕСУС і «Обнова».

Говорячи про українське студентс«ке життя в Бельгії треба згадати, що з Лювену розгортає тепер свою діяльність Відділ Центрального Союзу Українських Студентів в Бельгії. Відділ ЦЕСУС-у під проводом заступника голови Б. Макаренка приступає в порозумінні з Управою в Мюнхені до організаційного охоплення всіх студентських осередків поза Німеччиною та Австрією. В тіснішій співпраці з НаСУС-ом ЦЕСУС розпочав акцію в цілі створення КоДУС-у в Бельгії. В ділянці міжнародніх зв'язків почато також — систематичну акцію.

Група колишніх активних членів мюнхенського Т-ва Укр. Студ.-католиків «Обнова» приступає до заснування гуртка «Обнова» в Лювені, що матиме на меті поглибити християнський світогляд українського студента та зазнайомити його з суспільно-християнською проблематикою західньої Европи. Студ. К. Митрович, культурно-освітній референт НаСУС-у та член гуртка «Обнова», взяв участь в міжнародній конференції, що відбулася в днях 29—31 грудня 1947 в Шарлероа і присвячена була актуальним тепер проблемам «церкви в поході».

Достойні гості.

В останніх двох роках українських студентів в Лювені відвідали деякі визначні особистості українського і чужинецького світу. В квітні 1946 р. гостював у наших студентів о. д-р В. Кушнір, голова Комітету Українців Канани, в червні д-р Ґалан, голова американського допомогового комітету, в жовтні — сотник Б. Панчук, голова УЦДВ в Лондоні, а в лютому і в листопаді 1947 р. сту-

денти мали честь вітати в своєму домі Преосв. Е. Кир Івана Бучка, Апостольського Візитатора Української Католицької Церкви в Західній Европі, який щиро опікується і допомагає українським студентам на чужині.

З нагоди інавґурації біжучого академічного року до наших студентів промовляв проф. Лембен, голова Бельгійського Комітету Допомоги східньослов'янським Студентам, а місяць пізніше відвідали студентський дім представники могутньої американської організації National Catholic Welfare Conference.

*
* *

На закінчення можна сміло сказати, що український студентський осередок у Лювен, маючи відповідну матеріяльну базу та невеликий але добірний склад студентського активу, являється сьогодні одним із передових та провідних осередків українського студентства на чужині.

Мирослав Антохій.

◆

ПРОБЛЕМИ «ЦЕРКВИ В ПОХОДІ».

Конференція в Шарлероа, в днях 29, 30, 31. XII. 1947.

Ізольоване становище сучасної Німеччини, а тим самим і основної маси нашої еміґрації не дозволяє нам зазнайомлюватися з тою великою акцією, що її провадить тепер західньо-европейський католицизм у напрямі розвязання теперішньої кризи. Одинокі моменти, які натякають на цю акцію — це хіба деякі вістки партійно-політичного характеру або звідомлення. Вони одначе дуже скупі, при чому звязані з тактикою та прямуваннями певної партії і тому мало мають спільного з тією акцією, що її проводять католицькі кола в західній Европі в співпраці з церквою, далеко від партій та політичних рухів.

Центральними проблемами в основі цього руху являється соціяльне питання, в вужчому розумінні проблема пролетаріяту і християнізація мас. Ці дві проблеми тісно зв'язані з собою.

Одним з замітніших актів цього руху була конференція в Шарлероа (Бельгія), скликана ініціятивною групою активістів. Конференція була присвячена проблемам «Церкви в поході» та «Депролетаризації і християнізації мас». На конференцію, яка тривала 3 дні, були запрошені доповідачі з Бельгії та Франції. Участь взяло біля 400 осіб.

Як вступ до конференції, були опубліковані висліди анкети проведеної християнськими синдикатами в різних шарах суспільства під титулом: «Проблеми Церкви в поході». Не від речі буде обговорити лише декілька тез, з якими погодилася більшість запитуваних. Головні твердження (на основі даних відомостей) — такі: 1) Працюючі маси, якщо не вороже, то індиферентно відносяться до церкви, 2) причиною того в першу міру є те, що духовенство завсіди зачислялося до т. зв. вищих кляс суспільства або на таку приналежність претендувало, 3) Одиноким шляхом християнізації мас, є духовенство на услугах всього суспільства, позапартійне і неполітичне — а головно дбайливе про потреби робітництва.

Оголошення таких вислідів анкети було головним моментом, що витворив відповідну атмосферу для наміченої програми конференції.

Центральними постатями конференції були: з Франції священик-домініканець Лив — робітник у доках Марселі та о. Галланд, який живе в паризьких передмістях та працює серед пролетаріяту. В своїх виступах вони змалювали життя пролетаріяту, дали наукову аналізу проблем на основі свого священицького досвіду і передусім свідчення людей, які пережили всі моменти, що характеризують життя пролетаріяту.

Патер Лив — це людина серед-

нього віку, вже п'ятий рік працює як простий доковий робітник в Марселі в усіх злиднях та недостатках пролетарського життя, його оповідання переконує всіх про нелюдський характер положення пролетаріяту. При цьому він відмітив незвичайно глибокі гуманні моменти з життя пролетаря-докара, що їх не добачає людина «вищих кіл» в грубих, мізерних умовах забутих пролетарів. В дальшому гогорив він про свої священицькі спостереження. Він ніколи не затаював перед своїми товаришами праці свого священичого звання. Але дуже багато проб мусів видержати, щоб їх переконати про щирість своїх намірів та здобути їх довіря. Він говорив про те, як йому вдалося ввійти в ту атмосферу товариськости, взаїмодопомоги й солідарности, що так характеристична для цих робітників і якої глибини не добачує той «інший світ» через неблискучість їх форми. Звертаючись до приявного духовенства, заявив він, що тільки кожночасна приступність священика, його щира й вирозуміла постава, апаратійність і безкорисність руйнувати мури, які відгороджують його від робітничих верств. Спосіб життя, відношення до людей, реформа церковного господарства в майбутньому має зруйнувати й привид «буржуазного» характеру духовенства. Воно мусить переконати робітництво про своє позаклясове становище. Одинокою формою діяння, що може мати успіх у пролетарських середовищах, це нова концепція парафії, парафії кварталу, а не парафії вірних, що є кожного дня в церкві. Священича апостольська діяльність має обіймати весь квартал з хрищеними і нехрищеними. Приявність і щирість священика у всіх моментах життя пролетарія уможливить рехристиянізацію мас.

Таку критику, властиво самокритику Церкви в справах чисто практичного характеру рідко коли можна почути. Це однак творча, конструктивна критика, і перейнята глибоким розумінням справ і вірою.

На закінчення своїх доповідей о. Лив представив можливість розв'язки питання пролетаріяту, а докерів — зокрема. Погляди ці є представлені в його праці. В цій праці він заявляє, що розв'язання проблеми пролетаріяту вимагає передусім реформу структури організації праці, та реформи кварталів, мешканевих умов робітника, включно із родинною проблемою. Реформа організації праці має уможливити робітникові гуманний характер праці та участь в житті відповідної працівної спільноти, підприємства. Реформа мешканьвих умов має уможливити розвій індивідуальних рис робітника. Глибоке родинне життя, самостійність — це риси, які так придушені «бльоковою» та «пляновою» системою робітничих помешкань.

В спеціяльних комісіях провадилася праця на такі теми: «Преса і робітництво», «Священик-робітник», «Священство і лаїки в пролетарському середовищі» і т. д. зокрема цікаво було приглянутися праці відділу для молоді, де обговорювано багато теоретичних і практичних питань організації життя робітничої молоді.

Для нашої людини, така конференція є фактичною нагодою, де у всій своїй величі та глибині представляється животворна струя католицизму в Зах. Европі. І — за словами еп. Турне — тому, що в розв'язуванні актуальних питань треба все звертати увагу на специфічні умовини даного середовища, нам слід теж придивитися до розв'язання проблеми депролетаризації й рехристиянізації на Заході, щоб в потрібний момент скористати із зробленого досвіду. Чи знають про це щось більше наші студенти богословії обох обрядів?

Кирило Митрович.

ХРОНІКА

МЮНХЕН — Конференція голов студ. товариств з терену Німеччини. Дня 18. 12. 1947 відбулася в Мюнхені з ініціятиви ЦЕСУС-у конференція голов студ. громади: Ерлянґен, Франкфурт, Кіль, Гіршберґ, Ганновер, Ґіссен, Мюнхен, Реґенсбурґ, Ґеттінґен, Штутґарт, Авґсбурґ, Діллінґен, і Аахен. В конференції взяли теж участь члени Управи ЦЕСУС-у. Конференцію відкрив през. ЦЕСУС-у д-р Р. Залуцький. Конференція мала на меті продискутувати плян дальшої праці Централі та окремих громад. Особливу увагу звернено на наладнання зв'язку з допомоговими організаціями. Багато часу присвячено обговоренню підготовки запланованого ЦЕСУС-ом т. зв. «Ідеологічного Конґресу» та святкування 25-річчя ЦЕСУС-у.

Звіти представників поодиноких громад дали картину студентського життя під сучасну пору. Українське студентство мимо дуже тяжких умов в загальному пильно працює.

Заст. голови ЦЕСУС-у М. Гута подав інформації про підготовку «Ідеологічного Конґресу». Над цією справою розвинулася жива виміна думок.

Підсумки конференції зібрано в резолюціях, що їх вміщено у «Вістях ЦЕСУС-у» ч. 2.

В загальному треба підкреслити, що цього роду конференції являються дуже добрим засобом наладнання та затіснення зв'язку між Централею і низовими клітинами. Це, чого не вдасться полагодити шляхом довгомісячної кореспонденції, стає за допомогою такої конференції ясним протягом кількох годин. Тому такі конференції належить відбувати частіше. Однак поважною перешкодою є тут зв'язані з конференцією кошти.

ГАЙДЕЛЬБЕРҐ — УСҐ існує від 3. 7. 1946, має 67 членів. Існує фахова секція медиків. За час останнього семестра УСҐ відбула 8 сходин із 7 рефератами. Крім того відсвятковано січневі річниці. УСҐ бере участь в редаґуванні студ. журналу «Схоляр», який видає з'єднання чужинецьких студентів на гайдельберзькому університеті.

ГІРШБЕРҐ: Тут є приміщена українська гр-кат. Духовна Семінарія. При ній діє Громада Українських Студентів Богословів, заснована 31. 3. 1946. Праця громади є стисло пристосована до особливих умов семінарійного життя. Громада має окрему читальню і бібліотеку.

ФРАНКФУРТ: Місцева УСҐ начисляє 92 члени. 38 студентів студіює медицину, 18 філософію, 11 природознавство, 9 економію і 7 право. Дня 15. 12. 1947 уладили чужинці-студенти місцевого університету ім. Ґете, вечір різдвяних звичаїв. В ньому звяло участь 6 національностей. Виступ української групи був дуже вдалий. УСҐ є членом місцевого міжнаціонального студентського комітету. За рік 1947 громада вислала КоДУСові 19.691 РМ.

КЛЯВСТАЛЬ: Група українських студентів, що студіює в гірничій академії у Клявсталь заснувала дня 28. 5. 1947 Студ. Громаду. Громада начислює тепер 12 членів та старається по змозі своїх сил розвинути діяльність. Після з'єднання студентських централь громада приступила до ЦЕСУС-у.

ААХЕН: Місцева громада числить 27 членів. Заложено станицю СХС, яка дає деяку підмогу хворим. Підчас ферій минулого року були т. зв. ферійні курси (англійський семінар), в яких брали участь теж англійські студенти. Деякі наші студенти використали цю нагоду, щоб нав'язати листовний зв'язок із англійськими студентами.

ШТУТҐАРТ: Члени місцевої громади студіюють на Високій Технічній Школі. Сходини відбуваються раз у місяць. Студенти беруть участь в праці табору Цуфенгавзен. «Ерзацом» гуртужитку є одна кімната у згаданому таборі.

АВҐСБУРҐ: Члени місцевої Студентської Громади поділяються на три гуртки: історики, мовники і природники. Вони помагають при видаванні скриптів. Досі появилися такі скрипти: проф. Державина — Загальне мовознавство; проф. Курінного — Археологія; проф. Рудницького — Порівняльна граматика слов'янських мов, частина 1.

ФРАЙБУРҐ: (Брайсґав) УСГ існує від липня 1946 на числить 32 члени. В останньому семестрі відбуто 9 неперіодичних сходин. Влаштовано одну академію та Андріївський Вечір.

АВСТРІЯ — ПУСТА: Щойно, коли дня 30. червня 47 року дійшло до об'єднання на студентському форумі, можна було думати й про об'єднання в низах та співпрацю всіх студентських творчих сил в одній плятформі.

Тоді то й виринула думка, щоб створити краєве студентське представництво на Австрію, якого брак та конечність вже відчувався давніше. Ціллю ПУСТА було б намічування праці та її координування на всіх спільних відтинках студентського життя. Вперш у чергу йшло тут про репрезентацію та заступництво перед українськими та чужими установами, державними й університетськими властями та чужонаціональним студентським світом. Друга справа — це праця на культурно-громадському відтинку, яка мала виявитися у видаванні студентського журналу та культурно-освітній праці, чи згл. у допомозі у цій праці нашим суспільно-громадським установам. Важною являлася також проблема допомоги студентству, в розв'язці якої мусіло саме студентство стати КоДУС-ові в домопозі. Це й є жмут головних завдань, які поставили собі основники ПУСТА-и перед очима. ІнІціятива вийшла від Д-ра Томкова, одного з представників старших кадрів нашого студентства. За його почином зійшлися представники Управ всіх студентських товариств терену Австрії у Зальцбурзі дня 20. серпня 1947 року, де вирішено створити Представництво Українських Студентських Товариств Австрії (ПУСТА). Ця вступна конференція підготовила терен слідуючій конференції, що відбулася 14. вересня в Зальцбурзі, та в якій взяли участь вже умандатовані представники Товариств та де дійшло до створення ПУСТА-и. Тоді вибрано теж голову Представництва — тов. А. Жуковського, котрий рівночасно як член Президії ЦЕСУС-а став його представником та зв'язковим до ПУСТА-и, та розділено між представників поодинокі референтури.

Про створення ПУСТА-и видано окремий комунікат, який поміщено у нашій европейській оа заокеанській пресі та розіслано його по громадських установах.

Другий етап праці ПУСТА-и віддзеркалений на конференції в дні 26. жовтня в Грацу — це прийняття правильника праці ПУСТА-и та виборчого правильника. Ці правильники нормували правне становище ПУСТА-и, засяг її діяння, компетенції, відношення до ЦЕСУС-а та студентських товариств, вибори представників до ПУСТА-и та цілий ряд організаційно-технічних прав. Правильники цей ЦЕСУС одначе не одобрив. Треба було перевести деякі зміни й через це ПУСТА не могла розвинути повної діяльности.

Чергова конференція в Зальцбурзі в дні 23. грудня не принесла ніяких замітних змін у праці ПУСТА. Слід відмітити одначе, що рівночасно відбулася перша конференція пресових референтів, де обговорено цілий ряд справ, зв'язаних з видаванням краєвого студентського журналу «Студентський Прапор».

Остання конференція відбулася дня 29. лютого 48 року в Інсбруці. Тут змінено організаційну побудову ПУСТА-и, покликано нових референтів, а за представниками Товариств лишено контролю діяльности праці ПУСТА-и. Також змінено правильник по думці та напрямних ЦЕСУС-а.

На протязі цих кількох місяців діяльности, Управа натрапляла на багато перепон і то, на жаль, зі сторони таки своїх власних членів. І мимо цього, що на зовні говорилося про об'єднання багато та гарними словами — праця не йшла в перід так, як повинна була йти. Деякі Товариства міняли після кожної конференції своїх представників, що дуже утруднювало яку небудь працю, а то й бойкотували конференції ПУСТА-и.

Наколи тепер вступаємо в переорганізованій формі в новий період праці — є надія, що може наступить дійсне об'єднання не лише на зовні, але й щира та дружна співпраця внутрі.

ЗАЛЬЦБУРҐ: Існує тут Студ. Громада, число членів 67. Студенти живуть головно по таборах. Стипендій не мають. 37 студіює філософію. На останніх загальних зборах вибрано пресову колеґію, якій поручено видавати сторінку студента у місце в українській пресі.

ІНСБРУК: Представники голяндської молоді гістьми Українського Студентського Об'єднання в Інсбруці. — В час Високошкільних Тижнів у Зальцбурзі українські учасники спеціяльно заприязнились з делеґацією голяндської католицької академічної молоді. На запрошення делеґації УСОІ представники голяндського студентства відвідали в поворотній дорозі до Голяндії найчисленіший український студентський осередок в Австрії, Українське Студентське Об'єднання в Інсбруці. Українське студентство інсбруцького університету, далеко на чужині гідно гостювало в себе своїх справжніх приятелів голяндських академиків. Будучи три дні гостями УСОІ, голяндці мали нагоду ближче зазнайомитися з життям нашого студентства, відвідавши м. ін. також бараки за містом, де живуть наші студентки і студенти (старі бараки без найпримітивнішого устаткування). В цьому часі наші студенти познайомили голяндців з околицею Тиролю і самим містом Інсбрук, уряджуючи в найближчу околицю і в місті прогульки.

МАДРИД: Дня 6. січня у Свят Вечір, у великій залі Коледжу Апостола Сантіяго, приміщенню 28 українців-студентів у Мадриді, відбулося святкування українського Різдва.

На святкуванні були приявні: керівники «Обра Католіка», представники дипломатичного корпусу, пан-отець Мураль, що до війни перебував у Західній Україні, голова грузинської еміґрації князь Баґратіон, кінорежисер Євген Деслав, білля якого гуртується українська еміґрація в Еспанії, всі українські студенти та представники еспанських, південно-американських, сербських, хорватських, грузинських, словацьких, польських і румунських студентів.

Святкування відкрив гарною промовою в еспанської мові, голова Української Студентської Громади п. Листок.

В розмові, яка відбулася підчас прийняття, голова «Обра Католіка» повідомив п. Деслава, що «О. К.» дасть стипендії ще 12 українським студентам, так що загальна кількість студентів буде 40. «О. К.» відкриває з початком наступного академічного року окремий Український Коледж у Мадриді.

В загальному в цій зустрічі українського Різдва в Мадриді взяли участь приблизно 80 осіб.

НЮ ЙОРК: Дня 25 січня 1948 р. відбулося в Ню Йорку свято вручення грамоти почесного доктора Українського Вільного Університету професорові Колюмбійського Університету докторові Менінґові. Свято, про яке принесла всітку така визначна газета, як «Ню Йорк Таймс» мало дуже врочистий характер. Представником нашого Університету, що вручив диплом проф. Менінґові, був професор Українського Вільного Університету д-р Микола Чубатий. Рівночасно передано також грамоту почесного доктора п. сенаторові Арнольдові Марґолінові, якого ізза відсутности заступала його дочка Люба Марґолін-Ганзен. В найближчому часі має відбутися аналогічна урочистість на саскачеванському університеті в Саскатуні, де кандидатом для цього почесного ступня є відомий історик східньої Европи проф. Сімпсон. Почесні доктори УВУ — проф. Сімпсон, Марґолін та Менінґ — визначні одиниці, що заслужилися у великій мірі для української справи взагалі, а зокрема української культури.

НЮ ЙОРК: Група новоприбулих студентів-скитальців заснувала в Ню Йорку першу Українську Студентську Громаду. Головою громади є Лепкалюк. Громада начисляє 40 членів, має свою власну домівку, чоловічий хор та хор ревелерсів. Громада є членом Ліґи Української Академічної Молоді та зголосила своє приступлення до ЦЕСУС-у. Її прийнято 21 лютого 1948.

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ: Академія для дівчат. Від 1931 р. існує в США Fox Chase (Філядельфія) Академія заснована СС. Василіянками. Академія дає дівчатам не тільки вищу освіту, але в першу чергу виховує їх в національному та релігійному дусі і саме цим сповняє незвичайно важливе завдання на терені США. Сестри Василіянки, що оснували цю Академію вкладають незвичайно багато праці в цю інституцію, яка має на меті зберегти українську жіночу молодь на еміґрації від денаціоналізації та зробити її придатною до дальшого життя.

Про життя та навчання в Академії говорять багато річники, видані Академією за 1946 і 1947 р. Перший річник, виданий з нагоди 15-ти літнього існування Академії.

ЛОНДОН: Брітійський канцлер скарбу подав дня 6. грудня 1947 дані які вказують на великий розріст англійських університетів зараз після війни. Загально студіює 33% більше як в 1939 р. Великий приріст сту-

діючих виказують в першу чергу малі університети. Кембрідж відомий із природничих наук, які звязані тісно із лябораторіями, виказує приріст всього на 16 відсотків, а в цей час університет в Лестер аж на 550 відсотків. Загальне число студентів 76,700, в тому 19,200 жінок.

ПАРИЖ: Якщо пересічний рівень освіти якоїсь країни хочемо визначити за допомогою відношення числа студентів до населення, то для Франції таке порівняння дуже корисне. В 1939 р. відношення як 1:455, в 1947 р. воно копращало на 1:300 (в Англії 1.720). Перед війною число студіючих у Франції доходило до 80.000, тепер перейшло 120.000.

НЮ ЙОРК: За ініціятивою през Трумена проголошено в США критичну студію про високе шкільництво. Вона домагається дальшого поширення високої школи шляхом безплатного навчання на протязі двох перших років студій. Число високошкільників в США осягнуло рекорд, бо 2,350.000 в час коли в 1900 р. воно виносило 250.000.

МОСКВА: За даними совєтського міністерства для високошкільних справ число студентів в СССР доходить до 670.000. На совєтських університетах студіюють тепер болгари, югославянці, мадяри, чехи, поляки, румуни. Число новоприйнятих на цей рік дійшло до 187.000.

ПРАГА: На зимовому семестрі було вписаних на чесько-словянських університетах і вис. школах 54.800 студентів, в тому 11.000 жінок. На самому Карловому Університеті в Празі число студенток дійшло до 6.000.

ЦЮРІХ: Число студентів на Технічній Високій Школі постійно зростає, в 1941/2 вписаних було до 2000 студентів, в 1946/47 4.100, в тому 1/5 частина чужинців.

ФРАНКФУРТ/МАЙН: На зимовий семестр прийнято всього 200 нових студентів з 3500 зголошень, цебто не більше 6%. В **ГАМБУРЗІ** з причини переповнення університету нових подань не принимано. В **ГАННОВЕРІ:** на 2281 зголошень прийнято 243 нових студентів, в тому тільки 2 чужинців.

ВАРШАВА: Число високих шкіл в Польщі зросло із 27 перед війною на 36. Тепер, число студентів із 43.200 на 77.500.

ВІДЕНЬ: На всіх австрійських університетах переведено вибори студ. рад після партійного ключа. На 30.000 тисяч голосуючих 70,3% голосувало на кандидатів Австрійської Народньої партії (катол.) 26,3 на кандидатів соціялістичної, а 3,4 комуністичної.

НЮ ЙОРК: УН плянує посилити студії про міжнародні зв'язки через вишкіл студентів із членів держав. Спочатку лютого ц. р. УНО звернулося до своїх 57 членів із пропозицією вислати на липень і серпень 1—10 студентів від кожної держави до Лек-Саксес. Ціллю навчення буде пізнання праці секретаріяту УН через практичну участь студентів в адміністрації цієї міжнародньої організації. Цим способом продовжають Об'єднані Нації плян, який започаткувала давніше в малих розмірах Ліґа Націй. Під час коли в літі ц. р. число вишколюваних студентів виноситиме 50—80, то в 1949 р. воно повинно зрости до 150.

ВАШІНҐТОН: 29 студентів з Великої Британії, Австралії і скандинавських держав закінчило свою подорож по США. Оці студенти були вибрані до подорожі по США на підставі задач на тему: «Світ, якого ми бажаємо».

БЕРЛІН: В днях 29—22 лютого відбувся в Берліні з'їзд представників студентства із чотирьох зон. Темою нарад були справи самоуправи. На початок квітня запляновано конференцію молоді, в якій мають взяти участь представники шкіл та вільних та політичних організацій молоді.

БРЮССЕЛЬ: В днях 30. X. — 10. XI. 1947 відбувся в Брюсселі з'їзд делеґатів польських студентських осередків із Великої Британії, Австрії, Бельгії і Німеччини. Делеґати інших осередків не прибули через фінансові труднощі. З'їзд радив в першу чергу над трудним матеріяльним положенням польських студентів на еміґрації.

ЛЮВЕН: Підсекретаріят місії при «Пакс Романа» організує в Лювені в днях 30 березня — 3 квітня ц. р. тиждень місіонарських студентів. Цьогорічний міжфедеральний з'їзд «Пакс Романа», що мав відбутися в Мексіко, відбудеться в днях 5—10 квітня 1948 біля Лювену. Крім обговорення суто організаційних питань передбачено в програмі нарад основне перестудіювання теми: «Присутність Студентів-католиків в загальному житті університету».

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК

ЖУРНАЛ

Центрального Союзу Українського Студентства

З М І С Т : Д-р Р. Залуцький: Завдання нашої студ. Централі під сьогоднішній день. Наш нотатник (XIV З'їзд ЦЕСУС-у в оцінці його учасників і гостей) — „*" Гльосси: („Студентський Вісник" та його критика) — Е. Пизюр: Студентський Ідеологічний Конґрес. — Проф. Ю. Шерех: Четвертий Харків. — Д-р І. Лисяк-Рудницький: Правопорядок і революція — ОГЛЯД: УС Громада в Ню-Йорку. „Бюлетень Обнова". Лісовий: Студентська думка. (Б. Цюцюра) — Криза у світовому студенському об'єднанні.

Хроніка.

Річник II МЮНХЕН Ч. 2

СТУДЕНТСЬКИЙ ВІСНИК

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА
(ЦЕСУС)

♦

STUDENTS'KYJ VISNYK

PUBLISHED BY THE CENTRAL UNION OF UKRAINIAN STUDENTS
PUBLIE PAR L'UNION CENTRAL DES ETUDIANTS UKRAINIENS
HERAUSGEGEBEN VOM ZENTRALVERBAND DER UKRAINISCHEN STUDENTENSCHAFTEN

Редаґує: Е. Пизюр.

Ціна 1 нім. марка.

Це число „Студ. Вісника" появилось в грудні 1948.

Студентський Вісник

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

(ЦЕСУС)

Річник II | Мюнхен | Число 2

Д-р Роман Залуцький

ЗАВДАННЯ НАШОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ЦЕНТРАЛІ ПІД СЬОГОДНІШНІЙ ДЕНЬ.

I.

Відбувся 14-тий Звичайний З'їзд ЦЕСУС-у. На ньому переведено живу, нераз дуже гостру критику діяльности Управи. Ішлося про недомагання праці Централі, про завдання на майбутнє, як їх дискутанти бачили. Усі ці критичні голоси зводилися остаточно до одного засадничого питання: що є і чим має бути централя? Який зміст і засяг її роботи? Чи має вона бути тільки адміністраційним бюром із доброю картотекою? Чи, може, повинна вона мати силу, а якщо так, то в чому ця сила має полягати? Якщо це студентська централя, тоді чи наприклад у „Студентському Віснику" мають писати тільки студенти?

На межі таких і тому подібних питань голоси критики переважно вривалися. І тут, де вони кінчилися, треба почати наші роздумування.

Порушувати такі питання змушує нас свідомість, що ця проблема стояла завжди перед Централею, що були старання на ці питання відповісти, а нераз навіть їх перерішити. Вистане пригадати 1933 рік, коли проголошено, що тодішний ЦеСУС стає на грунт націоналістичної ідеології, що тоді значило націоналістичної ідеології в розумінні ОУН. В той спосіб зв'язано централю ідеологічно, а далі й практично з одною діючою політичною організацією. Вправді ОУН мала в собі елементи походження з різних земель, та намагалася переняти до себе усі сили визвольного руху, але всетаки це була тільки одна політична організація з одною ідеологією українського життя. Психологічно цей крок з 33 р. зрозумілий хочаб тому, що молоде покоління почувало тоді за собою, що йде в гору й вірило, що воно, ціле молоде покоління, сплітається в одну силу. Коли ж прийшла внутрішня криза в ОУН, ЦеСУС опинився в дуже важкому положенні. Він мусів би був станути по одній із воюючих сторін, або зайняти якесь третє становище. Та вибороти це третє становище було тоді неможливо, бо та частина студенства, що була суспільно зацікавлена, була в той перший час вповні опанована наявними тоді антагонізмами. Тому нові думки про оформлення централі і взагалі студентського життя почали появлятися тоді, коли перша хвиля антагонізму проминула. Це мало місце на теренах крайових централь (НОУС - ОПУС), які - кожна на свій лад - перебирали на себе функції головної централі. Ці думки знаходили свій вияв - у меншій або більшій мірі - теж у праці обох студентських централь у періоді до їхнього об'єднання.

II.

Упорядкування організаційних справ висунуло на перше місце проблему централі, її ролі в студентському середовищі. Вихідною площиною для таких розважань мусить для нас бути сучасна ситуація.

Характеризує її брак передумов, що свідчили б про можливість здвигу молодого покоління, в першу чергу, немає яскраво зарисованих і утверджених таборів внутрі суспільства; тенденції до монопольности в студентських групах заникають, стають непопулярними. Натомість слідні інші процеси, що проходять сьогодні в студентському середовищі. Такою вихідною ситуацією треба уважати загальне зрушення, тягу до шукання. Це зрушення триває вже деякий час. Ще недавно проявлялося воно в сильних, зударах, що стрясали суспільним життям. Сьогодні ці зудари вже проминули, але той сам процес іде далі, стає загальним. Охоплює тих, що нав'язуючи до минулого шукають нового і тих, що хочуть затримати вчорашнє, бути йому вірними. Окреслюють у нас цей процес як диференціяцію студентського середовища. Та це слово ще саме собою небагато каже. Одно можна ствердити, що ми находимося на початку цього процесу. Ще мусимо перейти довгий і важкий шлях, заки скристалізуються у нас діючі течії і групи.

Певним відповідником цього процесу можна уважати в організаційній площині тягу до об'єднання, у висліді якої дійшло попереднього року на Загальному Студентському З'їзді до створення одної студентської централі. Крім організаційної сторони цього факту, має він ще й інше значення; його змістом було, включити в студентське життя всі його творчі сили, дати їм змогу публічно себе виявити.

Ці дві тенденції аж ніяк собі не суперечать; навпаки: щойно зрізничкування середовища надає намаганням до об'єднання свій глибший змисл. Бо правдива співпраця можлива там, де одиниці, а за ними ідеологічно-світоглядові групи, будуть мати ясно визначені позиції на духовому форумі спільноти. Так подумана диференціяція є корисним явищем до того пункту, доки вона діє з природних потреб спільноти, а може принести шкоду, коли вона стає виявом якихсь механічних чинників.

III.

У такій ситуації, при наявності таких тенденцій студентського середовища, треба визначити ролю студентської централі: має вона бути тільки серединою, де схрещуються різні протилежні бігуни, чи повинна вона бути ще чимсь іншим?

У першому випадку залишається за централею роля реєстратора діючих у студентському житті сил, а далі теж уможливлення їм виступу на студентській арені. Очевидно і така функція конечна, бо вона є передумовою дальших заходів у тому напрямі. Різні течії в нас існують і будуть існувати. Вони будуть з собою конкурувати, шукати своїх доріг, здобувати для себе прихильників. Вони виконають велику працю і в тій роботі лежить їхня вартість. Але наявність різних течій з правом такого самого суспільного старту, які повинні б себе взаємно справляти, ще не розв'язує справи. Вона може довести до цілковитого роздрібнення, а навіть хаотизації студентського середовища.

Так видно, що роля централі як адміністраційного бюра спільної зустрічі різних сил не вистачає: ЦЕСУС не повинен обмежитися тільки до ролі обсерватора; завдання його теж повинно лежати у відповідному впливі на те середовище.

Цей вплив не може полягати в тому, що централя приймає певні погляди за свої, їх підтримує, а виступає проти інших. В той спосіб вона фа-

тально припинила б процес кристалізації окремих груп і впровадила б сюди зайве замішання. Ба що більше: Вона знизилася б тоді до виконного органу якихсь сил з-поза студентського середовища: Перестаючи бути незалежною ареною виступу всіх творчих сил студентства, вона змусить їх шукати поля вияву поза студентським середовищем, яке в свою чергу поволі вияловіє, станеться нецікавим, а тимсамим втратить своє природне значення як виховний чинник для наростаючого інтелігентського прошарку.

IV.

У такій ситауції ЦЕСУС не сміє бути влучений в якийсь один рух. Він мусить бути відчинений для всіх течій і груп, що діють серед студентства. Їхня робота вестиметься всюди, де будуть до цього люди. До тієї роботи буде мати централя радше посереднє відношення. Вона буде з ними числитися як з одним із визначніших проявів громадського життя. Але вона сама не може займатися тією роботою, не може рішати, яка група має бути, а яка є зайва або, що ці групи мають робити.

Але ця робота не вичерпує потреб студентського терену. Тут потрібні ще зусилля в неодному елементарніші в неодному загальніші, зусилля, що лежать перед зусиллями окремих течій чи груп. Тут іде про самі підвалини нашого суспільного життя. Уже сам характер ЦЕСУС-у як організації тієї частини суспільности, що при помочі науки має здобути своє фахове знання та за її посередництвом осягнути вихідні позиції для вияснення свого відношення до життєвих проблем, вказують, до деякої міри, куди мають іти впливи студентської централі. Основне пізнання речей, оцінка суспільних явищ при узглядненні різних компонентів, проблемове їх бачення, перенесені в студентське середовище означають будування духових вартостей на тривких основах, підносять рівень цього середовища. Навіть найбільш суспільно зацікавлений студент мусить собі усвідомити, що він находиться більше у стадії підготови, що його завдання в першу чергу вчитися того, чого вимагає участь у суспільному житті. Зрештою у всіх здорових груп є завжди тенденція будувати порядно власні підвалини. ЦЕСУС не може рішати, які мають постати течії чи групи, або в якому напрямі має іти їхня діяльність, однак при певних передумовах може вимагати, щоби кожна течія чи група будувала свої позиції якнайсолідніше.

Тут можна добачувати головне завдання ЦЕСУС-у: дбати про відповідний рівень студентського життя, старатися при кожній нагоді його піднести, а не допускати до виступів, що могли б цей рівень обнизити. Тут якраз централя може бути найкращим виразником свого терену, коли йде про зусилля за підвалини, за те, що є спільне і що є передумовою належного зрізничкування. Її зусилля можуть бути тією другою, що рівноважить групи та будує те, що є спільне усім. Так вона може створити поле роботи для всіх. З другої сторони так побудована централя буде для діючих течій і груп знаменитим чинником їхнього власного росту. У співпраці при будуванні основного і спільного лежить їхня властива участь у цілості життя.

Зрештою дбати про духовий рівень студентського середовища це не що інше, як старатися, щоб майбутній прошарок інтелігенції здобув собі відповідний метод у підході до суспільно-політичних проблем. Стосування правильного методу має заразом вирішний вплив на правильне розв'язання самого мерітум справи.

V.

Так визначена роля централі ставить вимоги до цілости студентсва, а до Проводу ЦЕСУС-у зокрема. Він мусить - в міру можливостей - впливати своєю працею та своїм зусиллям, щоби процес диференціяції та кристалі-

зації серед студентства проходив солідно, основно і з глибоких засновків. Таке завдання переступає спроможності самого студентства. Навіть найкращі інтенції не заступлять ще недостаточного знання, досвіду, та пов'язання з минулим.

Під цим оглядом знайшлося студентство сьогодні у вигіднішому становищі як наші товариші минулих літ. Воно знайшло пораду і допомогу в людей, які своїми студіями поглибили знання, а ціною власних успіхів і невдач в студентській та громадській праці здобули суспільний досвід. Вправді це тільки одиниці, але їхнього додатнього впливу не можна не доцінювати. Таким чином студентська централя стає тереном зустрічі різних академічних шарів. Вона створює можливість вияву людям, що до тієї проблематики, яка для студентства жива й пекуча, мають близьке відношення. Співпраця людей із цих кругів можлива тільки в такій атмосфері, що створює пригожий ґрунт взаємного зрозуміння та сповнена шуканням виходу із сучасної нашої ситуації.

Тоді буде централя не порожнім місцем зустрічі різних сил, але інституцією конечною для цілого студентського життя. Вона стане із своєї природи тереном праці для всіх. Ця праця не йтиме по найлегшій лінії, не буде скерована на короткотривалі успіхи, а вимагатиме наполегливих зусиль Проводу, поодиноких течій і груп, та кожного студента зокрема.

НАШ НОГАТНИК

(ХІУ. З'їзд ЦЕСУС-у в оцінці його учасників і гостей)

МАРКО АНТОНОВИЧ:

Не знаю, чи це найкращий помисл, інформувати загал про З'їзд ЦЕСУС-у збираючи враження від окремих учасників Та коли вже редакція "Студентського Вістника„ стала на цьому становищі і хоче мати мій погляд, то я дозволю собі звернути увагу не так на "мої враження", бо це річ наскрізь суб'єктивна і посторонньому читачеві ледви чи цікава, але на засадничої ваги справу—вибору нових органів ЦЕСУС-у. Це був без сумніву найдраматичніший момент у цілому З'їзді, в якому наглядно показалось. що деякі делегати не усвідомляють собі що вибір нової управи нашої найвищої Централі це не справа партійного престижу чи партійної приналежности делегатів, а перш за все доцільности вибору на відповідні пости відповідних людей. Бо ж не важить, хто має які політичні погляди, а що корисного для організації може зробити дана людина на своєму пості.

Для того, щоб за сучасних обставин вибрати впоні працездатну централю, необхідно, відкинувши всі інші моменти, покласти основну вагу на здібності й охоту до праці в кандидатів. Коли ж до політичних перешкод підчас виборів приходять ще й особисті моменти, то треба дуже сумніватися, чи таким способом вибрана управа при найкращій волі зможе вповні вив' язатися з покладених на неї завдань.

Сподіємося, що студентські групи зрозумівши це, на найближчому, З'їзді кермуватимуться при виборі органів ЦЕСУС-у іншими й кращими мотивами, ніж це було на останньому З'їзді.

ВОЛОДИМИР БІЛИНСЬКИЙ:

Негативи З'їзду ставлю на першому плані, негативи, що матимуть величезне від'ємне значення для дальшого життя нашої студентської маси, якщо не вибереться в пору інший шлях.

В чому суть цих побоювань?

Вона лежить у цьому, що вперше замість окремих людей студентів, прийшли до голосу явно та з гегемонним стремлінням партії, групи, організації. Вирішною була тут не вартість людини, але пропорційність та голос політичного чинника. В цей спосіб ЦЕСУС перестав бути аполітичною організацією і будучи послідовним, треба це місце скреслити зі статуту. Але сьогодні світ привикає до пустослов'я, чому не привикнути і студентам?

Про поділ студентів на партії, на нашу думку, не рішала партійна програма як радше психологія. Проти атак солідаристів однаково протиставилися і інші групи, які колись були разом із солідаристами атакували революціонерів. А може тут грає теж ролю незаперечна правда, що багато з цих нових груп, оформлених чи ні, вийшли таки з табору націоналістів революціонерів, що шляхом диференціяції поглядів шляхом шукання опинились в нових формаціях, але в підсвідомості щось ще єднає всіх їх разом. Чи не приходить тому пора знайти цей відповідний знаменник для всіх цих психологічно споріднених людей з метою запобігти атомізації нашого життя? Чи не пора призадуматися над тим, що інколи назви та гасла, які несуть деякі групи, не мають сьогодні річевого оправдання, по минувши вже такий опортуністичний фактор як тактичний момент? Чи не пора покласти старі щити та театральні мечі, щоб знайти нову зброю?

Багато голосів було без відгуку, може таким буде й наш. Але ми впевнені, що студентська спільнота знайде дорогу з цього безвихідця, з цього гущавинного, психологічно обгрунтованого тупика, щоб, поборовши всю свою розгубленість, пересуди, тактичні кроки „старих", „партійні традиції", все, що навантажило зовсім непотрібно молоду душу, щоб, віднайшовши себе саму, серед наших днів, піти з глибоким переконанням в допільність і правду своїх гасел не шляхом атомізації чи неприродньої "консолідації" - на взір Національної Ради, але шляхом побудови спільноти, яка вийшовши з психологічної гущі та конфліктів молодої душі, опиниться на широких дорогах справжньої людини?

Але чи це не фрази? Чи це не марне зусилля?

Ясно - відповідь дати має сумління людини, не партійця, не в'язня світоглядової доктрини, не слуги чужих амбіцій, але вільної людини, української. Чи це останнє слово не має сьогодні особливого значення? Чи воно не зобов'язує?

Вийдім з психологічної гущі, не творімо фронтів, там, де їх немає, не відпираймо атак, що зовсім недоцільні, не проповідуймо правд, в які не віримо.

ВАРВАРІВ КОСТЬ:

Загальний З'їзд ЦЕСУС-у, що відбувся 9.-10 та 2 жовтня ц.р. в Мюнхені, можна назвати черговим доказом громадської зрілости й національної єдности українського студентства на еміграції. В тому його вага й значення і так ми його оцінюємо. Наще студентство було поставлене на цьому З'їзді перед новою проблемою: або переможе здоровий розсудок і почуття відповідальности за цілість студентського середовища, або візьмуть знов верх партійні амбіції, розбрат та жадоба безоглядної боротьби за „владу". Не без гордости можемо сьогодні заявити, що перемогла перша можливість.

Представники обох студентських централь атаковані безперестанними домаганнями з низів зійшлись весною 1947 року для спільного обговорення можливостей злиття обох централь під один студентский провід. Після кількамісячних нарад дійшло до остаточного порозуміння і згодом до Фрайманського З'їзду (28.6.1947.), що на ньому цю єдність заманіфестовано й переведено в життя. Ця подія викликала живий та прихильний відгук серед українського суспільства й була як перша ознака оздоровлення за душливої атмосфери. Чулося одначе й скептичні голоси, мовляв „побачимо як довго ця єдність витримає". Фрайманський З'їзд був подією, що стала зворотним пунктом в житті студентства на еміграції. Ця подія винесла зі собою на поверхню цілий ряд проблем (головне ідеологічного характеру) що їх треба було поставити під дискусію. Таким форумом, де ці проблеми поставлено на порядок дня, був Студентський Ідеологічний Конгрес, що відбувся рік пізніше (15.16.17.5.1948 р.) Він розвіяв всяке „але" наших скептиків і дав доказ великої толеранції й пошанування поглядів свого ідеологічного противника. Останній загальний З'їзд ЦЕСУС-у ці два акти підтвердив і заманіфестував, що ідея єдности в студентському середовищі не була механічна, а огранічна духова. Вона вже віддавна була глибоко закорінена в серцях студентської молоді й чекала тільки свого остаточного завершення. На доказ цього нехай послужить нам один епізод з цього З'їзду, що відбувся за його кулісами. (Примітка: Автор цих рядків посередничив на нічних переговорах представників різних студентських ідеологічних середовищ в справі обрання нової управи ЦЕСУС у на коаліційних принципах.)

Година 2-га ночі. Всі спроби Комісії-Матки скласти спільну листу нової управи застрягли на мертвому пункті. Більшість голосів на залі (середовище націоналістів солідаристів) проголошує свою листу. На залі тиша. Не чути жодних захоплень делегатів, не захоплюються цим „кайзершнітом" і самі автори цієї листи. Ніхто не вірить, щоб на цьому З'їзд роз'їхався. Година 3-тя ночі. Ще одна справа. Реорганізована Комісія-Матка залишає залю й виходить на холодний коридор на нараду. Минає година, дві... на залі чекання, але ніхто залі не опускає. Комісія-Матка натрапляє на все нові труднощі. Час летить... Групка людей в темному коридорі під вікном стоїть... Договоритись важко, але кожний хоч едоговоритись. Нові

пропозиції. Передумання. Ще раз пропозиції. Доповнення.. І вже близько цілі. На дворі розвиднється. Куток під вікном прояснів.. Порозумілись! З заволоненою усмішкою на лиці голова Комісії-Матки зачитує нову листу. Заля підхоплює оплесками.

Згадуючи про цю подію, для нас не цікаво, яке саме середовище мало більш оправдані домагання, для нас важне, що ці середовища врешті договорилися! Що їх життя навчило не повторювати попередніх похибок, що вони вміють, коли треба, добро загалу поставити вище понад партійні розрахунки чи амбіції і це якраз дає нам запоруку сміливіше, з більшою надією дивитися в наше майбутнє.

ГРИЦАК ПАВЛО:

Коли йдеться про схоплення телеграфічним стилем найхарактерніших рис останнього З'їзду ЦЕСУС-у, то можна, на мою думку, підходити до розв'язки цього завдання з двох аспектів: загального, суспільно-політичного і спеціяльного, вузько-академічного.

У першому випадку, висновок був би такий: Усе політично зацікавлене студентство бачить перед собою першзавсе проблему розгривок між обома крилами націоналістичного руху. Ця проблема на тлі сьогоднішної нашої дійсности є і в студентському житті домінуюча проблема.

Дальший висновок: останній З'їзд виявив і може, завершив певну еволюцію дотеперішніх переконань студентського загалу: як порівняти уклад сил хочаб з перед року з тим, що показався на З'їзді, то виходить, що тогорічна „позиція" та „опозиція" помінялись місцями. Чи помінялись також ролями, і, якщо так, то в якій мірі, покаже майбутнє.

І нарешті: Оба націоналістичні крила все ще є домінуючими чинниками у внутрішньо-студентських пробах сил, але вони вже не є одинокими. Можна різно дивитися на силу поодиноких наявних угрупувань, але не можна заперечити їх існування. Тут можна підкреслити врешті існування безпартійних студентів, що також є певною величиною в загальному укладі сил.

Підходячи до справ з вужчого, академічного аспекту, не можна не підкреслити ваги привагідних слів предсідника З'їзду, п. д-ра Янова. Не можу зацитувати дослівно, в кожному разі, впали слова про те, що студент, який народився в тому році, в якому теперішній предсідник вперше проводив студентськими зборами, теоретично міг би проводити теперішнім З'їздом, але так не є. Це, без сумніву, побоювання за те, чи є елемент, що міг би вести та впливати формуюче на студентський загал. Здається мені, що в цій справі кожний рядовий студент має свою думку.

РУДКО ВАСИЛЬ:

Ще донедавна можна було сумніватися, чи створення одної централі нашого студентства буде ділом тривким. Були побоювання, що терен Управи ЦЕСУС-у зможе існувати лише як площина розгри суспільно-політичних груп серед студентства та, що ладнання зударів, що випливають із

пього, буде головним і фактичним завданням Управи. Сьогодні можна вже без остраху за помилку сказати, що ці сумніви й побоювання стратили багато на силі. Єдність студентського сектвра реалізується щораз більше. Є вже навіть зовсім неоспоримі гарантії її тривкости. Їх треба дошукуватися в духовому розбурханні серед активу студентства, в нестимному процесі шукання й перемін. Тільки завдяки цьому процесові є можливе те, що люди різних наставлень уміють - хоч ще не надто легко - зі собою говорити та, що вимоги об'єктивної справи будуть верх над принесеними наставленнями. Незлим потвердженням такої діягнози є останній З'їзд ЦЕСУС-у.

Очевидно, не все на ньому було ідеально. Та не забуваймо, що до людських зборищ не треба ставити зависоких вимог. Якщо це матимемо на увазі, то не важко буде бачити в цьому З'їзді дуже позитивні моменти. Він дав в першу чергу працю та був поважним збірним зусиллям. Можна без перебільшення сказати, що делегати товариств привезли зі собою або мінімальну кількість готових розв'язок того, що мав дати згідно із своєю програмою З'їзд, або (що є мабуть вірнішим з'ясуванням речей), все, що було заздалегідь устійнене й готове, мусіло бліднути перед силою того, що приходило до голосу в живій зустрічі учасників та надавало всім дебатам, спорам і зударам ваги й акценту. У ході нарад кристалізувалися дуже неясні спершу контури пізніших рішень, а з ними теж те, що лягло в основу цих рішень: погляд на найважніші справи. Мабуть не було учасника, що, залишивши наради, не навчився чогонебуть і не знайшов спонуки до застанови.

Це відбилося на характері З'їзду та його результатах. Більшість делегатів, що не використали своєї чисельної переваги за системою партійно групового ключа, зробила дуже розважно і з її власного пункту бачення дуже доцільно. У часі безсумнівного розбудження духового життя на студентському секторі довершена силою числового відношення перемога є завжди сумнівної вартости. Це стосується особливо терену студенства, яке не є в'язане вимогати політичного будня так, як політичні партії. І взагалі треба сказати: З тією хвилиною, коли студентський грунт відзискує духову динаміку й коли це має місце на тлі тяжких потрясень цілого молодшого покоління, всяка парцеляція чи захоплення „влади"є ціллю, до якої йдуть лише дуже необізнані із вагою речі елементи. Приклад вчорашніх днів може ще вправді спокутувати й бути джерелом самообману. Одначе хто задивлений в нього, той не зможе добачити джерела сили в теперешній чи грядучій ситуації. І в цьому відношенні З'їзд був дуже повчальний.

І ще одне треба завважити: З'їзд дав доказ, що не тільки є розбудження на студентському секторі: він потверджує теж думку, що найконечніші елементи правопорядку серед студентства живі й діють. Значить, відпала неодна причина жури й тривожної обережности недавнього часу. За те на Управу впало важче, як досі завдання: використати пригожий час якого швидко не буде, та зробити студентський сектор найчуйнішим і найживішим відтинком нашого молодшого покоління на чужині.

ШТОКОЛКО ЗИНОВІЙ

Щось загублено, щось знайдено. Хоч і це і те речі неспівмісні. Щось переплутано. І врешті на все положено фіговий листок: "Студентство здало іспит зрілости"...Тимчасом останній з'їзд це цікавий показник віддалення „драматики" емігрантського життя від реального, вітчизняного, живучого грунту.

Сурогатом того,що втрачено, стає тут емігрантський артефакт, багата у свої галасливі й непотрібні бляхи партійна машина для помпування парадних бальонів, стає загострений до хронічного запалення престіжовий інстинкт свого гетта. Звідсіля таке часте й пристрасне посилання на „справу формальну", на мандатну математику, з одночасним замиканням очей на живі проблеми, що мусять бути розв'язані, але які не можна розв'язувати механічним підношенням рук.

Факт, що консолідаційне рондо на останньому з'їзді наперекір усім гротесковим перипетіям уполерек партіям партійного бріджа, повз „епохальні" заяви, церемоніяльні обертання й урочисті трубіння, добігло кінець-кінцем до свого (сподіваного зрештою) гепіенду, це ніяк вияв консолідаційного ентузіязму різних наших партійних депутатів...

Пам'ятний і неменш безпринципний заколот, що його свого часу внесло було у студентське середовище розбиття на дві централі, студентський загал правильно опінив.

Цей загал, цей резервуар молодих і творчих іще незмарнованих сил нашої суспільности, є тим фактором, що перед ним наші парт-хусити хоч не-хоч мусять уговкувати свої пристрасті.

Очі студентського загалу, в переважаючій більшості звернені в сторону нашої воюючої батьківщини. Серед студентської молоді виростають сили, що не дозволять перемінити Антигону українського молодого покоління на ярмаркове видовище з ведмедями й циганами.

ЯНІВ ВОЛОДИМИР:

Як говорити про XIУ. З'їзд ЦЕСУС-у,то можна підкреслювати різні його позитиви. Можна б напр. відмітити велику зрілість його учасників. їх зрівноваженість, опанування. В висліді З'їзд був іноді дуже драматичний, але рівночасно був спокійний і ніколи не бурхливий. Предсідникові навіть не доводилось підносити голосу. Можна б підкреслювати теж толерантність учасників. Речова критика чи навіть іноді гостра полеміка не викликала реакції, а тільки репліку. Вкінці були ми свідками великої й рідкої прикмети резигнації з гуртових амбіцій, в користь загального. Думаю, про джентельменську поставу більшости в мент, як рішалась вона не перебирати неподільно влади.

Проте не ті всі позитиви вважаю найважнішими. До них ми вже на студентському терені привикли й вони не становлять ніякого „новум": Те

нове, що є одночасно чимось єдиним на потребу в загально-національнім аспекті, це заіснування здорової прилюдної опінії. Її в суспільності в нас немає! Факт невідрадний, бо нераз доводить нашу спільноту над беріг пропасти. Там - перерішується, іноді факти в замкнених стінах кімнат лідерів, що не рахуються з поглядом загалу, а часто навіть виразно йдуть проти нього.

Прилюдна опінія є те "щось... що унезалежнилось від діючих партій, що не визнає авторитету анонімів, а шукає істини в жесті. Цій прилюдній опінії мусять коритись навіть ті одиниці, що її не хотіли б визнати, які „пер фас ет нефас" хотіли б переперти волю партії й скрізь вбачають загрозу для престижу своєї партії.

Сила опінії проявилась на XIУ. З'їзді бодай двічі: раз при приниманні Групи Суспільного Гуманізму, другий при виборах. Зокрема порівнання двох голосувань при приниманні Групи Сусп. Гуманізму є вільно характеристичне навіть здепидовані противники прийняття уступили під аргументами погляду загалу й прилучились в голосуванні до фронту прилюдної опінії.

І в друге: Влада лежала до розпорядимости більшости. З'їзд міг рішати. Він навіть вже рішив, як рішився вибрати голову з групи Солідаристів. Меншість заявила готовість на льояльну опозицію. Але було щось сильніше від „більшости", від кількости рук, навіть від голосування. Руки опадали з картками вниз у хвилині, як делегати застановлялися, що подумають про них товариші на місцях, які їх висилали, які їм давали довір'я й мандати! І це відчули вони всі, як дух фрайманського Загального З'їзду, якому студентська історія не надала номеру для підкреслення його вийнятковости! Так, Фрайманський З'їзд створив одну студентську централю, але на XIУ. З'їзді відчули всі, що об'єднання не було штучним, механічним, але що було воно широю потребою ідеалістичної душі молодого українця, яка гидує фальшом слів на свято, які заперечують буденну дійсність. І цю виявлену силу прилюдної опінії вважаю найбільшим позитивом XIУ. З'їзду, який дав змогу мужньо резиґнувати з позірного престижу партії для творчої співпраці загалу. Я щасливий, що саме цей З'їзд іменував мене почесним членом ЦЕСУС-у, і я зобов'язаний до факту студентського об'єднання черпати силу до дальшої праці над злагідненням спорів серед нашої спільноти. Я вірю в поміч моїх молодих другів.

---

*
* *

ҐЛЬОССИ

„Студентський Вісник" та його критика

Новий часовий етап праці Управи ЦЕСУС-у, дотеперішній досвід із нашим виданням, а врешті свідомість того, що „Студ. Вістник" всетаки стоїть у центрі уваги суспільного студентського активу, спонукує нас забрати голос у власній справі.

Про критику нашого видання у властивому сенсі не приходиться майже говорити. Еміграційна преса в Німеччині майже без винятку промовчує появу нашого органу. Це діється не тому, що пороги і шпальти тієї переси для згадки про „якийсь-собі студентський часопис" зависокі. Великих висот пресових шпальт ми досі не завважили. Вони теж залюбки відкриваються для „студентських сторінок". Таксамо за пресовими виданнями стоять сили, для яких все те, що серед студенства діється, далеко не байдуже. А всетаки „Студ. Вістника" не завважують, або докладніше: ніби не завважують. Як це можливе?

Майже перші прилюдні голоси критики й одночасно голоси в оборону впали на останньому Зїзді ЦЕСУС-у. Цю критику дуже легко передати читачам: „Студ. Вістник" односторонній, ще докладніше, він є висловом одної групи, а не різних течій, що діють у студентстві; у ньому немає студентської проблематики; у ньому не пишуть студенти; він завантажений довгими статтями; його збут мінімальний, скількість читачів теж, що для каси ЦЕСУС-у невиносиме; його речі тяжкі, незрозумілі. (Останній закид „висів у повітрі"; не висловлювали його яскраво тому, що він має небезпечну двосічність). - Ці заміти не є випадкові; вони нуртують широко. Деякі з них видрукував несміливо й ніби мимоходом бюлетень „Обнови". Треба думати, що й на самому З'їзді критика була б далеко яскравіша, якщоб констеляція сил була інакша.

Досвід показує, що видавати „Студ. Вістник" при сучасному стані нашого еміграційного громадянства і в атмосфері пожнивя цілої серії внутрішніх і зовнішніх проломів нашого життя дуже важко. Якщо він всетаки виходить і є ще позицією українського життя на чужині, то це двигається ціною трудів, про які не мають належного уявління навіть люди, що мають змогу приглянутися справі зблизька. Кожна критика мусить бодай трохи завдати собі труду для зрозуміння чогонебудь. Цього не робить дотеперішня критика нашого органу. Ні та, що її висловлюють голосно, ні та, що „висить в повітрі" й діє тихіше, анонімово. Її закиди незугарні. Вони теж, треба з притиском додати, нещирі. Вимовляють А, а моють на думці Б. Поправді не йде про те, що в „Студ. Вістнику" пишуть „не-студенти". У тому ж числі бюлетену „Обнови", що лянсує такий закид, аж кишить від, нестудентських авторів. Що вільно органові одного студентського об'єднання, те мусіло б бути вільно органові Централі. Зрештою всюди у світі водиться, що такі часописи є органами зустрічей старих і наростаючих академічних шарів громадянства. - Таку саму вагу мають закиди про „нестудентськість" проблематики „Студ. Вістника". У всіх виданнях, що мають марку студентських, знайдете багато дуже „нестудентських" тем, поданих у дуже претенсійній формі. Наш часопис далеко скромніший: він не подає ні „розв'язок" соціяльної проблематики ні не „перерішує" для світу вартости філософії еґзистенціялізму. Він не творить теж плаваючих рожевих облаків, але за те якось врізується в наше життя. - Нарешті й закид про „груповість" авторів теж нещирий. Ставляють його тихі й нетихі речники полі-

тичних груп, які ще не дали доказу, що вміють без примусу обставин понадгрупово думати. Зрештою якщо у „Студ. Вістнику" вже справді замаркувала себе якась група, то найвище група авторів. А це зміняє справу від основ.-

Проблема органу студентської Централі

Критика нашої критики не диктована огірченням, до якого нема причини. Дебати на З'їзді ЦЕСУС-у довкола „Студенського Вісника" можна нотувати як дуже поважний успіх для нашого органу. Делегати приходили, і то не зважаючи на свої попередні погляди, до переконання, що в цьому випадку йде про дуже важну справу, якої кількома наївними замітами поладнати не можна. На очах всіх, напротязі годин, розсипалися цитовані закиди в ніщо, а тоді приходила вже до голосу справжня, побудована на розумінні справи критика. Деякі речі знайшли навіть яскравий вислів, другі знову були дуже близько з'ясування, сказати б перед дверима. Тому без перебільшення можна сказати, що З'їзд далеко вийшов поза цитовані на початку наших заміток закиди та промостив шлях до так потрібної виміни думки.

Питання авторів для „Студ. Вістника" справді дуже пекуче. Тих, що досі беруть у ньому участь і тих, що в найближчому часі прийдуть, рішуче замало. Якщо б наші сторінки отворити для віршів, „патріотичної" лірики в прозі на різні теми та врешті різних „святочних" статтей для „скріплювання сердець", справа виглядала б інакше. Одначе нам здається, що в такий спосіб ми лише вдержували б трохи довше при життю стару ілюзію, немов би то така „література" була чинником сили, та йшли б лише на руку бляшаній „творчості". Така „література" квітне в нас відносно довго. Вона посіяла стільки плиткости, чвертьінтелігентщини, розбрату й руїни, що від неї віє лише гниттям. Не різниці думки, будованої на наполегливому пізнанні, були одним із головних факторів нашої внутрішньої руїни, а пестре буєсловіє урапатріотичної барабанщини, що хотіла молодечою „інтуіцією" розв'язати усі проблеми та „панувати". Тут лежить одна із найважніших причин упадку нашого автора взагалі, що є загальним явищем. Глянути б лише на наші часописи політично-суспільної проблематики на чужині!

Труднощі всіх українських видань є теж труднощами нашого видання. Знаючи про те, ми намагаємося від самого початку протидіяти, і то радикально. Звідси тон, метода, не-ліричність і проблематика „Студ. Вістника". Признаємо радо, що це лінія незвична, різка, непопулярна й на наші відносини напевно „одностороння". Одначе вона, на нашу скоромну думку, єдина запорука тривалого успіху.

Закиду „однобічности", очевидно так швидко поладнати не можна. Одначе не можна залишати його в такій формі, в якій він досі приходить до голосу. Уявімо собі на хвилину, що наш орган має бути редагований точно за ключем партійно-політичних груп. Тоді не тільки неминуча партійна гризня в середині „Студентського Вістника". Нам здається навіть, що ціле видання стало б зразу під знаком запиту. Є прилюдною тайною, що література наших суспільно-політичних груп попала віддавна у стан важкої кризи, якій не видно кінця. Якраз її бракує налік авторів, що мали б силу прорвати досьогочасне заворожене коло заморожених формулштампів та внести - в першу чергу у власне середовище - атмосферу думки і відповідальности. Ніякі „патріотичні" ноти, ніяка, зрештою дуже насилу роблена „самовпевненість" не закриє того, що в нашому друкованому слові суспільно-політичного сектора здобув перемогу на цілій лінії півінтеліґент,

вивінуваний нераз навіть дипломом. Це той, що пише про все й про ніщо, бо таке його розуміння справ. В його писаннях завжди трішки правди й слушности, але це зерно окутане такою масою фразеологічного і до того невловимого мряковиння, що навіть полеміка не може принести ніякого успіху. Єдина доцільна метода - це розкривати, так сказати б „соціяльну породу" такої „творчости". Від цього розвівається змісця увесь чарівний світ тієї „літератури".

Невже здаємо собі справу з того, що означало б в сучасній хвилині перекинення площини думки наших суспільно-політичних груп на терен органу ЦЕСУС-у? Не бажаючи зменшувати їх значення, мусимо сказати, що ці групи борикаються не від сьогодні із найбільш елементарними труднощами. Деякі, ще вчера непоборні, у стані повної декомпозиції. Ця їхня ситуація не є вже, нащастя, ситуацією молодого академічного середовища. У противенстві до них у цьому останньому видно безсумнівні прояви піднесення, шукання доріг. Очевидно, неодно із старого залишиться в силі, одначе приходять до голосу теж речі нові. В який спосіб закресляться координати того, що наростає, важко сказати. Зате вже тепер видно дуже добре, що надмірні впливи політичних груп у їх сучасному стані чинником росту студентського сектора не будуть. Це не значить, що всяке їх доторкнення сквернить. Річ у тому, що їх відношення до студентського сектора мусіло б бути інакше. Посягати на „панування" напевно вже не лежить у їх інтересі та належить до пережитих метод внутрісуспільної тактики вчорашнього дня. Для них було б далеко важніше отримувати з високопоставленого молодоакадемічного середовища високоякісні молоді й оживлюючі сили.

Закид „однобічности" „Студ. Вістника" набирає в світлі цих розважань зовсім іншого значення Під адресою органу ЦЕСУС-у треба справді ставити дуже поважні питання, з яких деякі подаємо нашим читачам. Чи „Студ. Вістник" спиняє або торпедує процес шукання і кристалізації молодого академічного середовища? Чи він забудовує дорогу можливим „правим" течіям серед молодого покоління, чи зриває грунт під наростання „лівих" течій? Чи його робота своїм змістом не йде фактично проти тих елементів, що акцентують вагу релігійного життя й розуміння релігійної проблематики для української людини? Якщо навіть у таких у подібних справах признати за „Студ. Вістником" далекойдучу і бажану невтральність, то навіть тоді питанням не кінець. Що ж означає така невтральність? Чи не несе вона в собі небезпечних моментів безпринципности? Чи „Студ. Вісник" не втікає, хоч на свій спосіб, від ясної постави?

Докладніші відповіді залишаємо за самими читачами. В одному відношенні лінія органу ЦЕСУС-у справді дуже ліберальна. Ми бажаємо собі щиро, щоб у нашому молодому академічному середовищі росли і дозрівали різні течії та щоб вони знайшли в органі ЦЕСУС-у свій яскравий вислів. З другої сторони лінія „Студ. Вісника" різка, гостра. Вона не лякається гострих становищ. Але це тільки має місце тоді, коли йдеться про засадничу поставу, про методу бачення речей. Уважаємо, що кожна українська дія мусить спіратися в неодному на інших, як досі, фундаментах. Це мусять - і то у власному істересі - зрозуміти всі молоді сили, що нуртують у студентському середовищі.

Це непопулярна вимога. Напевно було б легче займатися в нашому органі кольпортуванням гасел, що мають у нашій громадськості добрий звук, додаючи до досі уживаних нові. Без труду можна б поназамовляти в різних авторів масу статтей, які звичною у нас методою приносили б лише тзв. „результати" і все „розв'язували б" Тоді „успіхи" прийшли б дуже швидко, але такий нам до життя й духового віддиху конечний процес

основної застанови, самозрушення був би оминений, перескочений. Одначе хто защепить молодій людині, що виростає на зламах, свідомість потреби безсердечного зусилля живої думки, що не знає перескоків й оминень? Думки, про яку можемо сказати, що вона має характер? Невже поможе нам друкування тзв. „результатів", що є в дійсності здебільша відписуванням (звичайно чужих) третьорядних авторів, робленим нашими земляками, що у величезній більшості ніякого самостійного зусилля думки або не знали або вже довгими літами не знають?

Автори, читачі, середовище.

Ми спинилися перед проблемою, якої практично ніяким груповопартійним ключем не розв'язати. Досвід нашого життя поучує нас, що можна мати дуже чисельну, розгалужену й вивінувану усіми матеріяльно-технічними засобами партію, а не мати буквально ніодного автора навіть середнього формату. Справи не рятують ніякі вербування чи винаймлювання сторонніх людей трохи поважнішого знання і вміння. Який автор, такий читач із своїм обездоленим станом. Сьогодні важко розгортати перед нашою інтелігентською публікою навіть актуальні проблеми, що її саму до болю обходять. Вона „не розуміє". Наш читач уже не знає, що речі, які виходять поза розвагові фейлетони часопису, треба читати двічі й тричі, і що це напевно оплачується. Він не знає, що для схоплення навіть найближчих проблем життя треба нераз вилучити поза думки та лишати за собою ті банальні й ніби самозрозумілі способи бачення речей, що їх накидає нам оточення. Зате він перечитає нпр. продукти сучасної журналістики, перетикані великими словами, мітологізмами, перебігає оком незугарні, але дуже претенсійні в тоні, переписування з різних чужих авторів, що постали доречі з іншого духового клімату й інших, як наші, спонук та переконаний, що він „розуміє". Тому теж треба просто сказати, що більшість закидів проти „Студ. Вістника" походять якраз з цього пануючого в нас „розуміння". Вимовляють А, а мають на думці Б, при чому до Б не хочуть признатися. Як можливо нпр. щоб постав закид „нестудентськости" нашої проблематики?

Є дуже невідкладні завдання. Треба спинити механізм діяння пануючих серед нас наставлень, що побудовані в першу чергу на нехтуванні пізнання, на дивовижному „ірраціоналізмі" немічного, який боїться пізнати реальний світ та утікає в півлітературу, в мітологеми. Ці наставлення засуджують на швидкий кінець кожний наш почин, доводять до того, що наші енергії, ограблені з видючого, керівного й відповідального елементу, швидко скривавлюються. Як може виглядати наша політична дія, якщо Росія й большевизм і досі лише предмети наших уявлінь, не опертої на розумінні справи думки. Увіходимо в безпосередню сферу англосакського світу, сліпі й неузброєні для зустрічі з ним. Великі терени нашого життєвого інтересу лежать поза нашим зацікавленням. Хто зуміє повернути туди існуючі в нас енергії?

Очевидно, ніхто не має права бачити за собою силу, яка одна зрушила б цю гору. Було б може зухвалістю таку тему навіть порушувати. Коли ми це всетаки робимо, то заохочує нас до цього свідомість того, що в різних кругах нашої еміграції такі й подібні зусилля живуть і кріпшають. Згадаймо хочби Пласт, що має в неодному подібну проблематику, хоч в іншому аспекті, далі численні, знані нам і незнані гурти, які ідуть теж в подібному напрямі. Тереном далеких зрушень і розбудження є сьогодні студентство. Є підстави вірити, що його осередки стануть внедовзі опірними пунктами шукаючої, живої думки. У цій вірі утверджує нас досвід кількох останніх

літ, а при цьому та обставина, що серед нього або близько нього живе немало старших одиниць, що вже неодно за собою перейшли. Вони можуть серед молодших товаришів сповнити ту будуючу ролю, що її серед студентства 20. рр. виконали вояки і старшини наших армій, а саме дати молодим зусиллям етос відповідальности й самокритики й рівень. А потребу кристалізації осередків думки серед студентських скупищ підкреслюємо не тому, що віримо в автоматизм великого числа. Робота, про яку говоримо, не захопить усіх; вона є більше справою окремих кружків, секцій. Досвід показує, що колегіяльна метода праці приносить у нас найбільші висліди. Та це тема для себе.

У цілому нашому громадському житті помітно яскравий упадок автора. Якраз серед молодого академічного середовища мусить розгорітися завзятий бій за його піднесення й поставлення на ноги. Як мав би виглядати грядучий автор, годі тут говорити. Він напевно зірве з поважною частиною традиції вчорашнього дня, щоб відкрити своє посвоячення з нашими людьми думки цілої серії минулих десятиліть. Він не буде оперувати „мітологічними" категоріями, не буде продукувати пів- чи нібилітературу: він не буде переповідачем чужих думок про діючі у світі течії. Стоячи сам в живому процесі духового життя народів, зробить він своєю головною чеснотою здібність і вміння бачити й розглядати явища й проблеми життя й світу від їх коренів.

Е. Пизюр.

СТУДЕНТСЬКИЙ ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНҐРЕС.

(Кілька завваг до дискусії.)

Студентський Ідеологічний Конґрес був у нашому еміґраційному житті - житті все ж таки не скупому на різні конференції та з'їзди, замітнішою подією. Це ствердили учасники з'їзду, преса, а за нею і наша публічна опінія. Це виняткове значення Конґресу було великою несподіванкою і для студентського загалу і навіть для учасників з"їзду, і то не тільки студентів, але й старших громадян. Воно стало у виразнім противенстві до атмосфери, в якій проходила підготовка Конґресу, що мимо поважних зусиль його організаторів не змогла зацікавити плянованою імпрезою - поза цілком нечисленним гуртом - студентського загалу, не згадуючи вже про середовища поза ним. Проте вже в перших годинах Конґресу динаміка цієї імпрези стала перед учасниками на ввесь ріст - вона й не послабла через цілий час його тривання.

Тому теж Студентський Ідеологічний Конґрес відбився відносно широким відгомоном у нашій еміґрантській пресі. Вона відзначила його не лише короткими нотатками, але й довшими рецензіями, намагалася подати підсумки СІК-у, окреслити його значення. Деякі часописи почали навіть друкувати окремі реферати, що їх виголошено на Конґресі. В цей спосіб обговорення Конґресу, - щонайменше під оглядом обсягу - перейшло поза звичайні межі, що їх звикла преса присвячувати реферуванню інших центральних студентських, а то й громадських імпрез. Але оця дискусія довкола проблем Конґресу, яка щойно почала зав'язуватись та, що від неї належало сподіватись багато основних вияснень, нагло припинилася. Не будемо тут шукати причин такого стану - їх - очевидно - більше. Не без значення тут теж такі посторонні факти, як грошева реформа, яка виразно утруднила громадсько-організаційне життя, чи хоча б постання УНРади,

що винесло на сторінки преси цілком інші питання. Тут лише обмежимося ствердженням, що обговорення Конґресу, його коментування нагло припинилося і таким чином цілість дискусії довкола СІК-у не завершена.

Але навіть ті численні статті й рецензії не вповні задовільні. Свої завдання вони виконали лише в незначній мірі. Суттєві моменти СІК-у відмічувалися в них лише на другому пляні. - А так - в загальному: статті своїм характером не дуже відбігали від звітування з святкових імпрез, хоча СІК - поза заявою його організаторів, що це один із видів святкування 25-річчя ЦЕСУС-у - зовсім не мав характеру святкової імпрези. В рецензіях про СІК - ми знайдемо мало розважань над складною і багатою проблематикою Коґресу й тут мабуть треба шукати головної причини, що дискусія над СІК-ом припинилася. Не бракувало в пресі теж таких місць, що були прямими перекрученнями тенденцій з'їзду (Українські Вісті ч. 29. „Три громи оплесків" - Українська Трибуна з 29. 5. „Студентський ідеологічний Конґрес").

Чим це пояснити? І тут мабуть більше причин. Чи не найважніше тут те, що Конґрес своїм змістом та тенденціями відходив далеко від всяких дотеперішніх імпрез нашого еміґраційного життя, він теж далеко йшов проти того всього, що в нас досі загально говорили й писали, тому й його оцінка дійсно стала нелегка. Вона вимагає деякого зусилля та витрати часу, а на це студент за наукою та серед невимовно трудних життєвих обставин має небагато часу. Не без впливу тут теж і ті факти, що автори рецензій в неодному воліли не заторкувати т. зв. „дразливі моменти" - а їх на Конґресі в опінії загалу було чимало. Не бракувало теж спроб реферувати Конґрес лише під кутом осягів цієї групи, що її заступав автор - а це вже з місця ліквідувало можливість звернути належну увагу на суттєву проблематику Конґресу. Підсумовуючи, треба сказати, що з тих причин образ Конґресу вийшов в пресі - мимо відносно поважного числа статтей - в загальному нецікаво, сказати можна, неосновно, іноді й невірно. Основна проблематика розгляду не дочекалась, майже все написане зводилося до ствердження, що Конґрес був винятковою імпрезою, але, чому саме він такого характеру набрав, мало думається.

Ці свої замітки проілюструємо декількома прикладами - поминаючи основний розгляд рецензій про СІК на боці, бо це з одного боку зайняло б багато місця, з другого - тільки незначно вияснило б саму суть Конґресу.

І так незвичайно обширно підкреслено культурну атмосферу Конґресу, толерантність його учасників до погляду противника. На цю прикмету СІК-у не щадили найбільше похвал. Її піднесено до основних елементів з'їзду. Найкраще проілюструє цей загальний погляд така цитата з одної статті про СІК: „Найважливішим досягненням Конґресу слід визнати факт, що всі без винятку учасники навчилися взаємно себе поважати, цінити свою думку, себе розуміти." („Час" ч. 42 з 20 червня). Очевидно так і було. Конґрес проходив у рідко подибуваній у нас культурній атмосфері. Однак вбачати в цьому його ціль, його головне значення і осяг, ніяк не можна. Оця згідність студентської (і не тільки її) громади підчас дебат Конґресу була лише його атмосферою, але не справою, про яку йшло. Вона лише облегшувала переведення завдань Конґресу, але вагу Конґресові дало це, про що дебатувалося, а вже не сам факт, що учасники його не розсварилися. Безперечно, Конґрес згідливістю своїх учасників стояв у позитивному контрасті до неодної нашої імпрези за останній час, але вбачати в цьому його основне значення рівнялося б цілковитому спрощуванню всієї суті Конґресу.

Не йнакше було теж і з розглядом іншої прикмети Конґресу, що її загально й без винятку підкреслила преса, із його т. зв. „соборністю".

Дійсно в Конгресі взяла участь молодь, що її ще до недавна доводилося проживати по різних займанщинах нашої землі, особливо молодь, що до часу війни жила на території УССР. Та її участь в Конґресі виходила далеко поза рамки стандартного соборництва, що здебільша рівнозначне із механічним комплетуванням, в кращому випадкові, приставанням жителів різних сторін нашої землі. Зате на Конґресі участь "потойбічної молоді", і не лише її, а й представників її старшого покоління, мала стільки власних питоменностей, що надала самій імпрезі цілком нових, у нас дотепер майже не подибуваних імпульсів. Наявність навіть невеликого числа молодих українців центральних земель позначилася зразу поширенням горизонтів, а для молоді українського заходу коректурою їхнього бачення проблем. І на карб цього треба в значній мірі відвести виняткове значення Конґресу.

Не більше пояснить нам теж відмічення, що на Конґресі позначилися різні ідеологічні групи. Сам факт появи таких груп ще нічого не каже. Зрештою існування ідеологічно-політичних груп знаменує ще в більшій мірі громадський загал. Що не тут треба шукати осі СІК-у найкращим прикладом може послужити останній (XIV) Загальний З'їзд ЦЕСУС-у, на якому такі ідеологічно-політичні групи позначилися з неменшою силою. Але як засадничо різниться цей З'їзд від Ідеологічного Конґресу!

В чому тоді основне значення Конґресу? Що сталося фактично його віссю? Думаємо, що СІК став тому замітнішою подією нашого еміґрантського життя, бо він, поминаючи намагання надати його програмі форми філософічно-світоглядових альтернатив - був все ж таки імпрезою для обговорення з а с а д н и ч и х с п р а в нашого життя. Отже це була перша спроба зустрічі різних течій не для к о н к р е т н и х політичних цілей, не для „об'єднування" чи „синтез" але для розгляду засадничих питань. Тут саме новаторство і мабуть головна вага Конґресу. Бо наше широке громадсько-політичне життя шукає конкретних, але зате мало суттєвих труднощів. Студентське життя йде усією силою на поборення труднощів з а с а д н и ч и х, воно шукає відповіді на питання, які заторкують життя далеко поза скоро проминаючою актуальністю. І тому воно опинилося на передових позиціях. І тому саме Конґрес, як покажчик отакого змагу, став замітною подією і тому саме й ціла суспільна опінія так живо ним поцікавилася.

Вже саме плянування Конґресу йшло по лінії, щоб схопити як предмет дебат засадничі справи нашого життя. Це найшло між іншим вираз в тому, що поважну частину порушеної проблематики означено традиційними термінами (ідеалізм - матеріялізм). Практика Конґресу одначе показала, що ці терміни для його учасників не схоплювали належно цього, що їх в першій мірі стосувалося. Тому дебати Конґресу перелилися на конкретніші предмети, а саме на політично-суспільну проблематику наших днів. І тут, а не деінде зведено головну баталію.

Так отже Конґрес поставив в начало своїх розважань конфронтацію засадничих проблем нашого життя, він шукав діягнози на сьогоднішний наш стан. Майже всі заступлені на Конґресі ідеологічні течії знаменувало таке намагання. А це дозволяє зробити черговий висновок. Він не новий, його можна виразити в такий спосіб: тепер ніяка ідеологічно-політична група в міру своїх фактичних сил не може мати аспірацій на монополь у розв'язці української проблеми. Це означає, що в сучасному стані всі існуючі українські групи відносно слабі і що вже сама їх слабість наказує їм бути скромним у посяганнях і не виключати інших. Одночасно це означає, що ніяка група ще не росте в такій мірі, щоб цілому українському процесові витиснути своє п'ятно. Ми радше в стані розпряження, а не походу. Навіть найбільш аґресивні і експансивні заломилися у своїх посяганнях. І

власне СіК є знаменитим покажчиком цього, що ми в стадії ферменту, з якого неодно добре може - хоч не мусить - вийти, а не в стадії удару широких крил.

Із попередніх розважань висувається нове питання відносно СІК-у. До яких висновків, до яких стверджень дійшов Конґрес, до чого довели його широкі дебати? Відповідь на таке питання - очевидно - не легка, вона мусить бути позбавлена прикмет всякої категоричности. Однак її всеж таки треба знайти. Можна без перебільшення сказати, що Конґрес мав цікаві доповіді та, що дискусія була ще цікавіша. Було безперечне намагання знайти твердий ґрунт під ногами, або, кажучи ще докладніше, зусилля йшли в тому напрямі, щоби устійнити в першу чергу якісь генеральні, але незаперечні факти. Цього властиво не з'ясовано методично. Одначе ніхто не зможе перечити, що намагання в цьому напрямі були недвозначні. Поставити осяги в цьому відношенні справді дуже важко і не треба дивуватися, якщо не все йшло гладко й доцільно. З такої самої причини годі дивуватися, що й шукання виходу з нашого сучасного стану не могло натрапити відразу на твердий ґрунт. Кажучи коротко: усім було спільне загальне якесь бажання, загальне відчуття „чогось". Це ствердження не є стверженням осяґів, воно означає лише те, що тепер є добрий ґрунт для піонерської роботи. Так показав Конґрес, що покищо є велике, але ще пусте місце для піонерів та, що атмосфера для творчих зусиль винятково сприятлива. Це не означає, що такі зусилля мусять автоматично прийти. Та все ж таки треба це занотувати як велику зміну на краще, покищо маємо бодай деякі передумови. І тому Конґрес може бути завдатком на зрушення, але він може бути теж завдатком на нові ілюзії.

Звідкіля прийдуть ці піонери? Можна сподіватися, що вони повинні бодай частинно вийти з існуючих груп. Не всі групи, що вже позначилися серед студентських середовищ, взяли участь в СІК-у. Це сталося із шкодою і для них і для Конґресу. Не можна теж виключати поставання нових чи переформування існуючих.

На самому Конґресі виявили себе чотири групи. „Націоналістичну ліву" (хай вибачать оцю свобідну назву) знаменувала, мабуть, найбільша тенденція ревідувати свої дотеперішні позиції. Найкращим доказом цього були реферати представників цієї групи. Іноді ці тенденції „ревізонізму" переродкувалися в шукання навмання. „Націоналістична права" консеквентно зазначувала, що вихід із ситуації можливий єдино при збереженні давніх позицій. Серед загальних шукань, що так знаменували дебати Конґресу, вона була певною константою. Чи її позиція дійсно краща? Мабуть ні, вона випадкового характеру, вона у великій мірі є купоном із неуспіхів попередньої групи. Група соціялістів (чи „суспільного гуманізму") відважилася на два реферати та віднотувала осяги Та про тривалі успіхи говорити тут ще за вчасно. Брак „минувшини" дозволив їй на легкий старт. Але її виступи виявили, якою загрозливою є для неї небезпека доктринерства. Реферати „християнської (а радше католицької) групи" не викликали сподіваного відгомону. А цього треба було сподіватися, вже хоча б тому, що організаційне вивершення цієї групи на студентському терені стоїть в певній пропорції із студентською централею. Відповідь на це питання, чому передова ланка цієї групи, хоча була присутньою на Конґресі, не позначилася живим словом в дискусії варта основної застанови в першу чергу для неї самої.

Ідеологічний Конґрес був під ще одним оглядом - явищем у нас новим. На ньому не йшло про голосування, ні про участь в кермі студентських установ. Це давало шанси навіть найменшій і найсвіжішій групі. І саме

цього нераз студентське життя потребує. Не тільки таких зборів, де великі групи діляться впливами й заглушують малих але й таких зборів, де всім дано ті самі можливості. І це варто собі затямити.

Підсумовуючи міркування над Ідеологічним Конґресом, треба сказати, що був він вислідом цієї ситуації, що заіснувала серед студентського загалу, себто процесу диференціяції студентського середовища. Ясна річ, що момент політичного світогляду грає в цьому процесі велику ролю. В неодного, що приглядається до цього, постає питання: що далі, який кінець? Ідемо до розпорошення і розбиття, чи до чогось іншого? Тут треба відповісти, що процес цей належить повітати, хоч і ясно, що він не без небезпек. Коли заіснують певні речі, він може дійсно покінчитися головно атомізацією студентського життя. Та всеж таки його боятися не будемо, бо ніщо не заступить того ферменту, що тепер відувається в окремих студентських скупченнях. Зорганізуванням Конґресу студентська централя пішла назустріч цьому процесові. І тут причина неочікуваного відгомону цієї імпрези, до якої чи то в дебатах, чи на сторінках студентських публікацій доведеться ще нераз повернути.

Проф. ЮРІЙ ШЕРЕХ

ЧЕТВЕРТИЙ ХАРКІВ *)

„Що се таке? . . крий Матер Божа!" — аж скрикнула Ївга, з гори побачивши вже не свій, а губерський город; сплеснула руками і не зна, куди і розглядати. Так дух і заньмається, і у животі похолонуло. „Дивлюсь, каже собі, дивлюсь, і кінця не видно. А церков же то, церков! . . А хором же то, хором! . . Ну, тут коли не пропаду, то добра буду . . . Та вже ж!" — „Як у лісі хожу, аж сумно було! Народу на базарі — не протовпишся, а нема ж тобі ніякісінького знайомого! Ніхто тобі не кланяється, ніхто ні об чім не пита." Сльози мене, каже, пройняли! Блукаю, як та сирота. Задзвонили до церков — та й дзвони ж! аж і досі у вухах гуде! — я й пішла до самої великої та до хорошої церкви. Що ж? Мене салдати і не пустили; вже я і гривню давала, не пустили та й не пустили".

Так сприймають Харків люди патріярхального села, герої Квітчиної „Козир-дівки". Чужою і незбагненою озією. А ще ж не так давно і Харків був патріярхальною слободою!

---

*) Стаття написана як післямова до книжки Леонида Лимана „Повість про Харків". Через те, що видання книжки затримується (уривки з твору були вміщені в „Арці" 1948 ч. 2 і в „Українських Вістях" ч. 18), а стаття ставить проблеми, що виходять за межі повісти, редакція наважується пропонувати її Шановним Читачам тепер. У тексті статті використано низку формулювань з твору Л. Лимана. Щоб не переобтяжувати текст великою кількістю лапок, автор дозволив собі окремі вислови включити в текст, не відзначаючи цього. Публікуючи свою статтю поза книжкою, для якої вона первісно була призначена, автор, був би радий, якби цим викликав інтерес до книжки і сприяв би швидшій появі її у світ. Редакція.

Невідомий рік його народження. Десь у середині XVII сторіччя стомлені війнами Богдана Хмельницького і початком Великої Руїни оселилися тут ті, хто хотів тягар козацького життя проміняти на ідилію спокійного хліборобського ладу розмірно мирної Слобожанщини. Та ідилії в історії тривають недовго. Поволі, але певно на лагідні слободи спадає з півночі тінь зажерливої Москви. Хутори стягаються в місто. Виростають ремісничі квартали. Ще вчить української мудрости Грицько Сковорода, а поруч на горі над Лопанню виростають „Присутственные места", а по другий бік річки, за мирними вулицями Чоботарською, Коцарською, поруч мирної Ганчарівки виростає другий символ режиму — тюрма: острог, як називає її Квітка. І патріярхальний український світ із острахом і нерозумінням дивиться на потвору, що виростає поруч, на його ж землі, його ж працею й коштами . . .

Минає яких сорок—п'ятдесят років — і література лишає нам нове свідчення про Харків. Не дивно, що цього разу воно належить перу російського письменника. Бо Харків стає чимраз виразніше випадною брамою наступу Москви на Україну. Антін Чехов пише про Харків як про брудне і небруковане місто російського купецтва. Уже втягнулися в орбіту міста навколишні українські села: Панасівка, Журавлівка, Москалівка, Заїкізка, Основа, Холодна Гора. Уже закладаються нові побічні осередки, — і вони вже носять не українські імена: заводи групуються на Петінці; Рашкіна дача, Тюріна дача . . . В місті тон задають купецькі династії: Жевержеєвих, Пономарьових і Рижових, Уткіних, Серікових, Іґнатових, Соколових . . . Вони тягнуться з півночі, принаджувані багатством української землі. Нидіють старі слободи. Розбудовується новий центр міста. Російський капітал вкупі з французьким і бельгійським розбудовує Донбас. Харків стає воротами Донбасу. Ворота отвором розчинені на північ. Покоління українських просвітян — у відступі і в обороні перед насуванням чужої сили. Харків для них ворог.

І от у вибуху Української Національної Революції 1917—1920 років українська стихія знов вливається в місто. Короткими шквалами, повсякчас відкидана силами з півночі. Але вже вдирається. Чужа сила, змушена номінально визнати Україну, навмисне столицею України проголошує Харків: якщо досі він був навстіж відкритими воротами з півночі на південь, то чому б йому й тепер не виконувати цю ролю? Але українську стихію, що вийшла з берегів, уже не загнати в спокійне річище патріярхального селюцтва. Вона приймає виклик. Харків — столиця України? Гаразд. Тоді зробімо Харків українською столицею. Більше: зробімо його осередком і символом нової України. Відступу біль-

ше не буде. Час Ївг, що побожно-злякано оглядали дивовижі міста, скінчився. Харків буде українською столицею української України.

Був Харків слобід, хуторів і ремісників. Був Харків — провінційне купецьке місто неісходимої і безвихідно-сірої російської імперії. Тепер Хвильовий проголошує третій Харків: символ українського урбанізму. Здибленої і м'ятежної України. О, він знає біографію міста: „Чудово: смердюче, промислове місто велике, але не величне — забуло слобожанське народження, забуло слобожанські полки, не утворило американської казки: не йшли будинки в хмари — чудово, воно ховає сьогодні в своїх завулках криваві леґенди на сотні віків". Разом з Тичиною він може спитати: „Харків, Харків, де твоє обличчя? до кого твій клич? Угруз ти в глейке многоріччя, темний, як ніч. Угруз ти так: між горбами тупу на 'днім місці, тупу". Але разом з Тичиною він знає, куди проривається новопостала столиця: в український степ, в українську стихію: „І раптом прорвався мостами — і вже ти в степу! І вже тебе віте' — розгони, одгони і гон!.. Ех! чор!тового сина, отут уже ти невгомонний".

Нехай „над твоєю весною такий іще вітер і сніг. Сніг-мочар, березневий дощ-мочар". Нехай тільки „вгорі годинник горить над тобою, над твоєю, над нашою головою". Але таки горить. І вже березень. Прийде літо. Загоряться вогні. Буде оновлена Україна. І тоді Хвильовий вигукує: „Я безумно люблю город":

„Ніч. Весна. Гримить повінь. На дальньому костьолі горить огонь і теж творить поему. Я мовчу. Марія мовчить. На мосту тихо, і тільки мутні води клекочуть і тікають у невідому даль. Тоді я знову пізнаю, як я безумно люблю город. Уранці, в городі, де незнайомі вулиці, а по них проходиш якось невідомо й задумано: приходять і зникають давно забуті тіні іхтіозаврів, і розчиняється рожеве вікно в майбуття. Гарно приїхати в город із села, коли в кварталах дрімає тиша, дрімають візники, а по вулицях метуть двірники, коли в городі прокидається ранок і гулко цокотить фаетон, а потім —

змовкне.

— Слухай, Nicolas! Коли я думаю про міські квартали, я думаю, що я чула юнка з голубими прозорими віями, що я амазонка і джиґітую десь у заозерних краях . . . Слухай, Nicolas!

Ніч. Весна. Гримить повінь. І тікають мутні води в невідому даль.

Ніч.

Весна.

Міст.

Марія".

Покоління запальнооких романтиків, покоління юнок з голубими прозорими віями рушило на завоювання Харкова. На подолання провінційного спокою. Ви проголосили Харків столицею України? Гаразд, ми зробимо його таким. Ми сповнимо його українським змістом. Третій Харків — Харків Хвильового і ВАПЛІТЕ, Курбасового „Березоля", виставок АРМУ в залях колишнього манастиря, непримиренно-палких диспутів у Будинку літератури ім. Блакитного на Каплунівській, Курсів Сходознавства, українського студентства, українського походженням, душею, програмою і прагненням, поволі українізовуваних заводів і установ, неповторний, невідтворний, сповнений життя і безуму-дерзання. Третій Харків, Харків нашої молодої молоді.

Третій Харків за адміністративним поділом був столицею такої собі УССР. Але його ідеологи і його покоління духово стверджували його столичність і в своїй творчій мрії підносили його на рівень центру світового. З цим помиритися Москва не могла. Ідеологи покоління і все те покоління, що наважувалося мислити, мусіли бути знищені. 13-го травня 1933 року лунає постріл у кабінеті Хвильового. Перестає битися серце Скрипника. За справу береться ГПУ. Сотні, тисячі і десятки тисяч харків'ян після допитів на Совнаркомівській і Чернишевській прощаються з життям, розстріляні чекістом або відтранспортовані на північ і схід. Вночі таємничо зникає з майдану пам'ятник Блакитному-Елланові. „Березіль" робиться казенним „театром ім. Т. Шевченка" і ставить етнографічне „Дай серцеві волю, заведе в неволю". Поруч засновується „Театр русской драмы". Закладається російська газета „Красное знамя", а український „Харківський пролетар" перейменовується згодом на „Соціялістичну Харківщину": хай мужики ще читають українську газету, але місту потрібна російська — як кожному провінційному місту неісходимої російської імперії. Ніяких столиць, ніякої України. Вирок м'ятежному третьому Харкову вивершують два акти: голосноприлюдне перенесення столиці до Києва і — тихцем, непомітно, вночі — зрівняння з землею могил Блакитного, Скрипника, Хвильового. Третій Харків, оспіваний так пристрасно і ніжно, так велично і так людяно, з такою гордістю і з такою ліричністю Хвильовим, поховано. Без некрологів, без надгробних слів. Під гробове мовчання.

А ті, хто лишився? Оті, кого „оковано, омурано"? Що становив собою четвертий Харків: гніздо свідомих бунтівників чи кубло „чесних" обивателів нового режиму? Як він жив, чим він дихав? Про це підсовєтська література не сказала досі нічого (говоримо про літературу, не про макулятуру — та, звичайно, щось верзла про стахановців, про жити стало краще, жити стало

веселіше, про квітучі міста квітучої України, — але, хвалити Бога, — є слова і цілі книжки і навіть цілі бібліотеки, які ніби сказані, написані, — але водночас не існують. Просто не існують! Істина, якої ніколи не зрозуміють графомани, що кваплятьcя видати свої твори, і душителі літератури, які розглядають письменників як фельдфебелів). Про це підсоветська література і не скаже нічого. Бо четвертий Харків — це має бути за всіма плянами партії і уряду суцільна провінція. А як же посміє вона сказати, що це провінція? Таж коли провінція усвідомлює й каже, що вона провінція, — це вона робить перший крок до того, щоб перестати бути провінцією. А цього Москва, законодавець і суддя підсоветської літератури, ніколи не дозволить. Бо вся політика Москви спрямована на те, щоб усю Україну тримати в стані і на рівні сірої провінційности.

І стан четвертого Харкова — це стан Чернігова, Кам'янця і . . . Києва — і всіх міст завойованої України. Тільки що в третьому Харкові особливо пишно й велично розквітла була мрія про столичність, і тому особливо разючий тут контраст із занепадом і нидінням четвертого Харкова. Тож не помилимося, сказавши: четвертий Харків — це вся Україна сьогодні, хіба може покищо з винятком „возз'єднаних" після 1939 року областей.

Чи ж треба говорити, що пізнання четвертого Харкова — conditio sine qua non розгортання українського визвольного руху і здвигнення нової української держави? Дуже легко вимріяти собі таку еміґраційну вежу з слонової кости: я з совєтами нічого спільного не маю, в жадні компроміси з ними не заходив, я чистий і незайманий! Але народ український живе в четвертому Харкові, там він бореться і пристосовується, гине і виживає, існує і мислить, будує і терпить. І тільки він, тільки цей народ може бути суб'єктом визвольного руху і державного будівництва, а роля„ чистих" з еміґрації в найкращому випадку полягатиме в тому, щоб дати цьому четвертому Харкову перший поштовх до руху. А щоб дати цей перший поштовх, вона мусить розуміти людину четвертого Харкова, вміти перейнятися її болями, мислити її думками, говорити її мовою. Якщо цього не буде, то роля еміґрації в майбутній історії України зійде мало не до нуля.

Тому з погляду державної рації, з погляду потреби здвигнути згодом п'ятий Харків, який мислитиме і поводитиметься велично й суверенно, який поруч Києва, Львова, Одеси і всієї незчисленної маси міст і сіл українських почуватиме себе осередком укаїнської ідеї і тому — духовою столицею, — з цього погляду нема перед нашою наукою, нашим мистецтвом завдання важливішого, відповідальнішого й нагальнішого, як пізнання й усві-

домлення ментальности і всього духового обличчя людини четвертого Харкова.

Першим голос забирає тут Леонид Лиман своєю „Повістю про Харків". І як би не ставитись до цього твору як до явища мистецького (тут не місце про це говорити, можна буде про це сказати в критичних статтях), але мусимо ствердити, що в нашій еміґраційній літературі це може перший нееміґрантський твір. Твір, повернений не в минуле, а в сучасне і тим самим у майбутнє. Твір сміливий, написаний з живого досвіду, зігрітий, напевно, многорічним вдумуванням, осмислюванням і болінням з приводу баченого, відчутого, пережитого. Перша ланка в — будемо сподіватися — правдивому відтворенні четвертого Харкова. Правдивому зовні — бо факти і образи цілком реальні і життьові. І правдивому доглибно — бо жадні партійні чи особисті програми не змушували автора переінакшувати або перекручувати справжнє. Тому серед таких численних у нас непотрібних і мертвих або зфальшованих і скособочених дискусій, дискусія про харківську повість Леонида Лимана могла б бути особливо доцільною й корисною.

У цих зауваженнях ми не беремося ані дискутувати з повістю чи з приводу повісти, ані навіть відкривати таку дискусію. Їх завдання менше й вужче: підкреслити ті риси людини четвертого Харкова, які визначив як типові автор твору, кинути погляд на те, з яких причин ці риси постали і як вони можуть у дальшому розвиватися.

Ми в червні 1941 року. Перед нами покоління двадцятидволітніх. Трошки аритметики, яка багато чого допоможе зрозуміти. Ці люди народилися десь 1919 року. Совєтська газетна штамполоґія знає серед багатьох інших трафаретів і такий: „ровесники октября". Це ще молодше покликання. Постріл Хвильового пролунав, коли їм було 13—14 років. Отже, третій Харків пройшов повз них — вони не знали його, поки він жив, а після його ліквідації влада добре подбала, щод вони про нього нічого не довідалися. Це покоління майже не знало вже звичаєвости старого українського села — колективізація, що підрубала традиції сільського побуту, застала їх десяти—одинадцятирічними. Це покоління не знало буйного ренесансу української духовости двадцятих років. Старші про це з ними, звичайно ж, ніколи не говорили. Воно не знало вже історії України і навіть „руської історії" — воно виросло на „історії СССР". Українську літературу воно знало в межах хрестоматій Новицького, Пільгука і Шаховського. В вісімнадцять років через нього перекотилася страшним шквалом єжовщина, — але причини й коріння її лишилися поколінню незрозумілими — і тим страшнішою була ду-

шевна травма, що розум не бачив її причин. Це покоління виросло в політгодинах, комсомольських зборах, в засвоєнні захисного способу говорити й поводитися, воно виросло без дискусій, його філософія обмежувалася на гаслах партії, а його авторитетами могли бути тільки Маркс-Енґельс-Ленін-Сталін, бо ні до кого іншого воно не мало доступу.

О, це була страшна школа. І першим наслідком її стало те, що ця молодь не була до кінця молодою. У героя повісти в 22 роки — сивина. Це, коли хочете, символ. Свого часу Хвильовий звертався з пристрасним одчаєм романтичного захвату до молодої молоді. Це не була гра слів. Уже тоді він бачив своїм проникливим зором постаріння молоді. Уже тоді він бачив, що молодь утрачає свою здатність перекидати світ. А чого варта молодь, що не хоче перекинути світ? Хвильовий кликав молодь бути молодою. Але саме цього найбільше боявся режим. І він доклав усіх зусиль, щоб зробити молодь старою. Він мав досягнення.

Молода молодь нестримним натиском штурмує світ. На барикади - ось її гасло. Стара молодь четвертого Харкова старається пройти по світі, ні до чого не доторкнувшись, нічого не порушивши, не зачепивши. Вона боїться питань про себе і тому не питає інших. Вона воліє знати менше про інших. Це безпечніше. Вона не любить людей і боїться їх. В глибині душі - це самотники, хоч і удають з себе громадських людей і активістів. Вона виросла в обмеженнях: харчів, одежі, електроструму і — головне — щирости. Вона рятується в стандарт: не виділятися, бути, як усі, говорити чужими словами, носити стандартну одежу. Так безпечніше. Так спокійніше. Краще менше жадати від життя. Аскетизму ніхто офіційно не проголошував, але фактично він панує. Ідеалом людини стає слимак: кожної хвилини могти сховатися.

А це не легко. В 20 і 22 роки прагнути бути слимаком. Зректися почуттів. І так боляче, так до безсоромности хочеться часом бути щирим. Одначе не можна. Щирість сприймається як провокація. У цій країні й любов „підшивають" під політику і обговорюють на партійних зборах. А почуття все таки потрібні. Не може без них жити людина. І тут система приходить на „допомогу". Вона створює ерзаци почування. Як є спеціяльні розподільники товарів - для привілейованих, так формується і пляново розподіляється штучне щастя. В пропорції невеличкій і державно реґляментованій відпускає держава кусники штучного щастя, кусники імітованих почувань. Можна навчитися танцювати. Можна подивитися на віденський фільм „Великий вальс" (пробачте: звичайно ж „Большой вальс"). Є гра в сентиментальність: циганські романси, солодкі вуличні пісеньки. Є звору-

шливі історії про те, як червоноармієць дає дорогу на кладці визволеній галицькій незаможниці. Є офіційно запроваджені словесні штампи про те, що ніхто так любити не вміє, як совєтська людина, що ніде немає такої гармонійної родини, такого щасливого життя. Коли слимакові вже не сила більше сидіти в своїй хатинці, коли підпорохнілому молодикові не сила більше виступати з казенними промовами, - тоді він може на короткий час зануритися в цей світ ерзаців почуття: романси Ізабелли Юр'євої і сльозливі пісеньки Вадима Козіна до його послуг в оригінальному виконанні і на патефонних платівках.

Слимаковість духового життя і механізованість прилюдного породили ерзаци почуттів. Ерзаци почуттів зроджують відчуття фальщу. За красивими і наскрізь скомпромітованими словами про чистоту, любов і дружбу ховається ніщо, ховається брутальність, казенщина й гидь. Так постає **нігілізм** совєтської молоді. Думати одне, а говорити друге. Говорити одне, а робити друге. Навіть на еміґрації нас іноді вражає, як схильні брехати люди совєтського виховання. Часто навіть без потреби й мети. Це не їх вина, і в тих обставинах це навіть не вада. Це риса загальна й природна — і це один з головних засобів самозахисту, що переходить згодом у плоть і кров. В тій країні, де закони тільки забороняють і ніколи нічого не дозволяють, можна діяти тільки нещиро. Там перемагають сильні й хитрі, але вони повинні удавати боягузів, повинні личкуватися під пересічних і ординарних. Змістова вартість слів від вічного повторення штампів, від загальної забріханости там зужита і дорівнює нулеві. Все одноманітне і зуніфіковане, як меню в робітничій їдальні. (Автор цих рядків якось зайшов у ресторан у Херсоні. Всі їли те саме. Він спитав: Чи нема за більші гроші чогось іншого? Йому відповів завідальні не без почуття гордости: У нас для всіх одно меню.) Знецінення слів і банкрутство слів викликає знецінення і банкрутство змістів. Кожний дбає тільки за себе. Тріщать кості - це люди їдять людей. Але про це не говориться. Ніколи! Людина людині тут у тисячу разів гірша за вовка. Але про це не говориться. І немолодому молодикові, що від дитинства (сумного дитинства на подвір'ї казенного житлокоопу і в муштрі воєнізованої школи) ступає до старости, такі поняття, як любов, шляхетність, патріотизм, - здаються тільки марними штампами, тільки матеріялом для дешевої демагогії. Може він сам в цьому не признається, — але так він в дійсності відчуває.

Обережність, забріханість, цинізм, нігілізм... І в глибині душі людина відчуває: щастя нема, народу нема, батьківщини нема. Що ж є? Є тільки брехня, брехня, брехня. І єдине, що є реального, - це я. І єдине, що можна і треба робити, - це зберегти

оте я в страшному і такому неутульному, такому наскрізь фальшивому світі. Нігілізм проявляє себе кар'єризмом. Система охоче йде назустріч. Спритного пристосуванця чекають ордени і медалі, власне авто і спецрозподільники, вілли в Сочі і сталінські премії. Так спрямуймо ж нашу енергію не на боротьбу з системою, а на чавлення конкурентів, на пробивання собі кар'єри, на краще пристосування. Підставляй іншим ніжку (але потай) ,борсайся хитро й підступно (але тихцем) , за всяку ціну лізь у гору, збиваючи інших (але без крику) . Так виростає **кар'єризм** і нестримний **егоїзм** цього покоління. Жорстокість і честолюбство. „Ми всі тепер кар'єристи" , - говорить Леонид.

І так виростає найнесподіваніше: його абсолютна **аполітичність.** Це може здатися парадоксом. Як, люди, що їх життя наскрізь пронизане політичністю, люди, що навіть у найприватнішому побуті говорять партійними гаслами і газетними штампами, - ці люди аполітичні? Одначе це так. Громадське життя з усіма його „навантаженнями" глибоко огидне цим людям. Де можна, вони рятуються брехнею. Де не щастить, - з огидою тягнуть навкучливу лямку.

А поза тим - нічого, порожнеча. Дія відбувається в червні 1941 року. Точиться поза межами СССР страшна війна. Кожна мисляча людина не може не розуміти, що пожар от-от перекинеться і на схід Европи. Але про це не пише преса, діставши відповідні інструкції ще в вересні 1939 року. І герої повісти дбають про те, щоб лишитися в аспірантурі, щоб не потрапити на провінцію, щоб уникнути мобілізації до авіяційних шкіл, про те, одне слово, щоб якось викрутитися, якось улаштувати своє особисте, приватне життя. І тому вибух війни приходить так зненацька, і тому він не викликає жадного ентузіязму і героїзму. Покоління це аполітичне, бо і політика стала брехнею, бо воно вкрай **затомізоване** . Кожний за себе, про себе, в собі.Поза собою - нічого, крім брехні.

Коло нашої аналізи замкнулося. Ми почали від слимаковости - і ми закінчили слимаковістю. Світ замикається у скойці. Поза скойкою - нічого світлого, порядного, чистого.

І якби тут автор поставив крапку, то його книга була б книгою одчаю і смерти. Вона означала б „Finis Ucrainae". На щастя, це не так в повісті Леонида Лимана, і це не так у дійсності.

Покоління - навіть найбільш стандартизоване й змеханізоване — ніколи не цілість. Вона складається з прошарків. Вихованці села не тотожні з вихованцями міста. Робітники з новою партійно-бюрократичною верхівкою. Навіть першокурсники-студенти з випускниками. І ще важливіше: воно складається з лю-

дей. Люди покоління мають спільні риси, але це все таки індивіди. Ніколи ніяка система не зрівняє людей доглибно, духово, душевно. Покоління четвертого Харкова теж не протоплазма. Це люди. І тому кинута в повісті фраза (яка ж страшна, коли вдуматися в неї!) , що Харків - жива, ще незасипана Помпея(А Харків - це ми вже знаємо - це ж усі Харкови, це вся Україна), — ця фраза стосується тільки до большевицького Харкова, але не стосується до Харкова українського.

Є люди, які почувають себе в багні совєтчини, як риба в воді.Це мерзотники й кар'єристи - і тільки. Такий Дніпровий. Їх одиниці. Всі інші більше чи менше, гостро чи притуплено, з надривом чи змертвіло, - але хоч часами, хоч інколи відчувають фальш життя, фальш системи. Тоді приходять думки про випадковість і недоречність життя. Тоді гістерично ридає Марія. Тоді Софія по-дитячому думає про самогубство. Тоді Леонид наосліп, наївно кидається ва-банк - на шлях „прекрасних катастроф" , - вкладаючи якусь частку своїх інтимних, щирих думок і помислів у доповідь для... партійців і комсомольців свого інституту.

Своїх інтимних, щирих думок і помислів... Так, за малими винятками молодь четвертого Харкова інтимні, щирі думки і помисли все таки зберегла. Режим їх не викоренив і не викоренить. І тут лежить надзвичайної ваги момент. Зерно майбутнього. Але ступеня визрілости, оформлености, систематизованости цих затаєних думок не слід перебільшувати. Справді: кожний — за винятком небагатьох бездушно-створинілих одиниць— усвідомлює: щось не так. Але, поперше, кожний усвідомлює це в собі і для себе, бо всі в четвертому Харкові затомізовані і звуконепроникливим скляним муром взаємного недовір'я обведені; подруге, він не може добратися до коренів зла, бо нема доступу до джерел критики, нема виходу в інші, крім офіційного, площини мислення. Одним здається, що вся справа - в конфлікті поколінь. Марія бачить свою правду, але їй здається, що її мати, стара комуністка, теж має правду, свою правду. Інші так звикли мислити в клясовій площині, що інакше не можуть мислити взагалі. Навіть такий Сіровий, пристосуванець і нахаба, навіть він говорить про „паразитів" у совєтському суспільстві і ладен виступати проти них, хоч і за совєтський лад (Це ж, власне, і програма власовщини!). Навіть він щось говорить про свою селянську клясу. І найрозумніший, найпорядніший з усіх Леонид, який усвідомлює навіть те, що режим потоптав і чавить людину, що ідея людини, як він формулює, перебуває „в стадії теоретичности", навіть Леонид з його великим і невичерпним ідеалізмом і жертвенністю (бо що таке його виступ з доповіддю, що таке його

боротьба з Дніпровим, як не вияви ідеалізму й саможертовности?), навіть він, висуваючи для себе ідеал суспільства, де всі мають рівні можливості, але нерівні осяги, висуваючи ідеал „прекрасних катастроф", - не розуміє, що здійснити цей ідеал означає, насамперед, повалити совєтський лад і визволити Україну.

Так, під усіма цими мріями про провід „селянської кляси", про справедливість, про ідеальне суспільство в суті справи лежить ідеал незалежної української (в розумінні відповідности суспільного ладу національно-психологічному типові і його ідеалам) України. Але ніхто, ні один з героїв четвертого Харкова не мислить національними категоріями. Їх вчено мислити категоріями клясовими. Життя навчило їх мислити категоріями матеріяльними і часто навіть просто шкурними. Але ніщо, ніде, ніколи не вчило їх мислити національними категоріями. А тільки з цих позицій вони могли б дати бій режимові, окупаційному режимові Москви. Національне в них, звичайно, існує, але воно загнане в підсвідомість.

Леонид говорить про „поїзди **моєї** країни". Це не помилка. Це дуже тонко схоплений штрих. Попри все СССР здається йому його країною. І коли він говорить про любов до свого Харкова, розумом він не схоплює, що цей Харків - і його, і не його („На наній не своїй землі"). Він неусвідомлено відчуває це. Марія, повернувшися з Галичини, констатує здивовано, що ніде в світі „нас" не люблять, бо „у нас" - неінтеліґентна влада. Тут уже зроблено крок до відмежування себе від влади, але це „ми" і „нас" - це знову ж данина традиційному вже для цього покоління поняттю єдиного совєтського народу.

І тут, власне, головна причина, чому перед війною це покоління не могло дати бою окупаційному режимові. Не можна дати бій, не маючи поля бою. Полем бою з совєтським режимом може бути тільки мислення національними категоріями. Цього мислення з тяжкою працею і мукою доходив третій Харків. Цього мслення бракувало поколінню четвертого Харкова.

Так, режим навчив цю молодь бути брехливою і жорстокою, прищепив їй слимаковість, шкурництво, егоїстичність і нігілізм. Але всі ці риси не стали органічними рисами єства цього покоління, за винятком одиниць. Бо покоління зберегло і пронесло відчуття фальшивости всього того, в чому його виховувано. А це надзвичайно багато. Бо відчуття фальшивости означає брак віри. А брак віри в підсовєтську систему при відсутності віри в щонебудь інше (через незнання того іншого) означає, що душевні сили цього покоління спали нерозтрачені. І якщо в пристосуванні

покоління до режиму ключ до однієї сторони духового життя покоління, то в нерозтраченості душевних сил - ключ до другої сторони його духового життя. Перший ключ відкриває неґативи, другий - позитиви. Ті позитиви, які сповняють нас вірою в майбутнє України, які забезпечують майбутнє відродження найкращих традицій третього Харкова.

Якщо не можна виявити себе в діянні й слові, то чи не підуть запаси кумульованої, невитрачуваної енерґії на внутрішнє збагачення людини? Можна позбавити людину майна і розірвати її зв'язки з іншими людьми. Але не можна розкуркулити мозок, - говорить професор у „Страху" Афіноґенова. Правда, і тут не все просто, легко й прямолінійно. Людина може бути поставлена в такі умови духової ізоляції, що процес її мислення хоч і не припиниться, але гальмуватиметься, систематично викривлюватиметься і головне — не зможе викристалізуватися в чітку й самостійну систему. Ми вже бачили, які успіхи має режим у цьому напрямі.

І все таки розкуркулити мозок не можна. Колосальна жадоба життя, величезні ресурси невитраченого душевного здоров'я, які молодь четвертого Харкова несе в собі як спадщину цілинного українського світу і яким вона не може знайти розумного і доцільного застосування в спотвореному житті, вона пускає на збагачення себе знанням. Тут теж шляхи їй перегороджені, і скрізь вона знаходить тільки партією і урядом установлені препарати і ерзаци. Але може ніколи українська молодь не виявляла такої пристрасної, такої ненаситної, жадоби пізнати світ, свій і чужий, не рвалася так до збагачення свого мозку.

Стиснена в своєму розвитку, спрямована в вузьке річище практичного життя, відгороджена від абстрактів, ця жадоба життя і знання витворює покоління людей технічної вмілости, практичної зорієнтованости, уміння виходити з найтяжчих ситуацій, великої конкретности мислення і зібраности волі. Це покоління не конче матеріялістичне, але воно цілком цьогосвітнє. Воно цупке до життя йому чужі туманні далі, але воно — хай часто неусвідомлено — відчуває ідеальне в конкретному; його поезія - поезія відчутих деталів живого існування, не позасвітностей і неокреслених спекуляцій. Є в ньому риси творців, будівничих і завойовників, хоч ці риси покищо - підкреслюємо: **покищо** - не мають точки прикладення.

З невитраченості душевних сил, з невичерпної жадоби пізнати світ і опанувати його постає ненависть покоління до обмежень і рамок. Це покоління в істоті своїй - не провінційного, а імперського характеру і способу мислення. Тому воно ніколи не

погодиться з расовими обмеженнями, з національною замкненістю, з муштрою і самовдволеною обмеженістю. Йому лишається чужими вимірена одноманітність і нудна, тісна реґляментованість німецького бюрґерського життя, - як це з граничною опуклістю розкрив Леонид Полтава в своїй „Пані Герті" - одній з найкращих автохарактеристик цього покоління. Це покоління не на папері, а серцем і розхрістаними грудьми відкрите вітрам з чотирьох сторін світу, воно їх приймає і сприймає, більше: воно жадібно ковтає їх. І цим воно стоїть незмірно вище від своїх однолітків з-за Збруча, які в масі здаються йому пласкими і непривабливими, хоч дечого воно могло б і там навчитися (як і навпаки!).

Це покоління ненавидить муштру і обмеженість. Воно виросло в умовах повної ліквідації февдальних пережитків, які й досі тяжать над молоддю Европи. Воно не знає чинів і титулів; воно не цілує ручок, воно підходить до кожної людини як до свого і рівного. Воно прагне ширости і віри, поезії і людяности, дружби і чистого кохання. Воно стужене за справжнім людським життям. Воно інстинктовно тягнеться до такого свого, яке відкрите всьому доброму чужому. Воно здатне прийняти все, крім вузькости, забріханости, обрядовости. Його очі жадібно розкриті і зорять. Але вони повернені вперед, а не назад, і це покоління не повернеться в загорожі старої провінційности, скільки б добрих рис ця стара провінційність у собі не мала і якими б модерними кличами вона сьогодні не личкувалася. Перед нами покоління зовнішньо звихнених, але внутрішньо здорових людей, спрагнених життя і людяности. Воно тільки не знає, що справжнє життя і людяність для нього звуться — Україна. Йому бракує переємного зв'язку з третім Харковом. Воно в шорах страшної і чужої системи.

І тут ще раз замикається поле наших спостережень і міркувань. Ми констатували на початку передчасне постаріння молоді четвертого Харкова — тепер ми говоримо про те, як нерозтраченою вона зберігає свою молодість. Ми констатували, що вона живе ерзацами почувань — тепер ми бачимо, що за цим ховається справжня сила й глибина почувань. Ми спостерегли нігілізм її — тепер ми бачимо любов до життя і засновки віри. Ми відзначили забріханість і цинізм, — але тепер ми бачимо, що це оболонка, за якою ховаються жадоба щирости і здатність до дружби й любови, товариськість і людяність.

Суперечності? Так. Що ж, таке життя. Людина ніколи не пласка, ніколи не схема. Людина завжди контрасти і співжиття взаємовиключих протилежностей. Це ще зростає в обставинах, що не дають людині розкритися й виявитися. Несполучне? Ні,

сполучне в теорії і сполучене в практиці. Покоління живих і сильних, хоч з полудою на очах. Покоління українське, хоч воно само цього не знає. Спадкоємці третього Харкова, хоч вони і не знають про його існування. А це означає, що коли поколінню розкриються очі, коли воно зможе бачити, коли його мислення перейде в поле інших категорій, які йому досі були внеприступнені, зокрема в поле мислення національними категоріями, то в його душі спалахне нова віра. І сила спалаху цієї нової віри буде прямо пропорційна силі того гніту, під яким досі та віра була розчавлювана. А це буде сила нелюдська.

І тоді здобудеться відкрите поле бою, тоді, як сухе лушпиння, відлетять нігілізм і егоїзм, себелюбство й передчасний старечий песимізм. Тоді це покоління дасть бій — і воно матиме шанси його виграти.

„Повість про Харків" тільки дещо говорить про це, показуючи скупо і в натяках, як у героїв починають розкриватися очі спершу під впливом вражень від „визволених" земель, потім від такого раптового розкладу совєтської влади і загальної деморалізації під час німецького наступу, а потім - і головне - в жорстокій правді нищення нації нацією в війні. „Повість про Харків" тільки ледь-ледь підносить краєчок завіси над цими процесами. І правильно робить. Бо процеси ці ще тільки почалися, і було б наївним і надмірним оптимізмом їх уже тепер переоцінювати. Бо це вже мав би бути твір про п'ятий Харків, той, що ствердить себе духовою столицею землі української поруч Києва, Львова, Полтави, Ужгорода і незчисленного числа міст і сіл українських.

А ми покищо маємо справу з четвертим Харковом, і повість Леонида Лимана - твереза і документальна, невблаганна в своїй правдивості (хоч, звичайно, тільки часткова) і саме тому на перший погляд така страшно песимістична, а при глибшому вгляді така оптимістична — свідчення людини покоління про своє покоління, покоління четвертого Харкова. Слова жорстокої критики і глибокої віри. А ніщо тепер так не потрібне цьому поколінню, як найжорстокіша, найневблаганніша критика і найглибша, найсвятіша віра. Віра в себе віра в Україну. Бо Україна сьогодні — не живі трупи другого Харкова, не живі трупи з-поміж еміґрації, не лицарі ідіотичної, з чужих зразків скопійованої псевдоелітарности, а воно — покоління четвертого Харкова.

Д-р. Іван Лисяк-Рудницький

Із новин світової політичної літератури - Гулієльмо Ферреро: „ВЛАДА-Про невидимих опікунчих духів Держави"*)

Гулієльмо Ферреро, видатний італійський історик та політичний мислитель, уславився перед Першою Світовою Війною великим, п'ятитомовим циклем про „Велич та занепад Риму". Не помирившися, як переконаний ліберал, із фашистівським режимом, пішов Ферреро в. 1930 р. на еміграцію до Швайцарії, працював професором університету в Женеві, де й помер у 1944 році. Книга, п. з. „Влада. Про невидимих опікунчих духів Держави", що про неї тут говоритимемо, є останнім твором Феррера, плодом його довголітніх роздумів, його політичним заповітом.

Нашій читацькій громаді Ферреро не повинен бути цілком невідомий. Найталановитіший галицько-український історик, пок. Степан Томашівський, високо цінив Феррера й переклав та опублікував в берлінському видавництві „Ратай", якщо не помиляємося, ще в першій половині двадцятих років, Ферреровy студію „Руїна античної цивілізації". Проблема про причини загибелі античної цивілізації та її останнього втілення, Римської Імперії, здавна вважається „пробним каменем" історіософічної та соціологічної думки. Причинок Феррера до цього питання вартісний і оригінальний. Катастрофу, яка постигла Римську Імперію в. III столітті по Хр., коли квітуча, непереможна світова держава за час життя одного покоління перемінилася в жахливе румовище, розглядає Ферреро як своєрідну „конституційну кризу"; конфлікт між традиційним римським джерелом правопорядку, сенатом, та імператорською владою позбавив цю останню її дотеперішньої леґальної основи, сенатської санкції; у висліді цього, сама імператорська влада „зависла в повітрі" та стала іграшкою в руках розбещеної вояччини.

Сучасний окцидентальний світ багато-дечим нагадує добу схилу Римської Імперії. Тут, як і там, неповне пів-століття вистачило, щоб людство, що втішалося максимальним добробутом, тривалим миром, широко розвиненими індивідуальними вольностями, кинути в анархію та руїну поворотної хвилі варварства. Кращі уми сучасности ламають собі голови над причинами цієї катастрофи. Паралеля між долею античної та ново-европейської культури насовується сама собою. Тому й нічого дивного, що чимало історіософічних конструкцій (в цьому порядку також популярні теорії Шпенґлера) базуються на цій паралелі. Те саме бачимо у Феррера: Його остання книга, де говориться про велику кризу сучасности, виразно перегукується з його ранішими студіями по староримській історії.

Ми напевне не зрозуміли б якслід інтенцій Феррера, якби ми схотіли приняти його виводи в ексклюсивному, моністичному сенсі; мовляв, ніяких інших причин світової кризи, як ті, що про них іде мова у згаданій книзі немає. Але суспільно-історичне буття людства такий складний, многогранний процес, що він допускає, а навіть вимагає, плюралістичне тлумачення. Говорячи про кризу ново-европейської окцидентальної цивілізації, один дослідник буде її напр. бачити в перспективі „кризи релігійної свідомости", інший в переспективі „кризи капіталістичної економіки". Одна і друга точка погляду, як і ще цілий ряд інших, релятивно оправдана, себто має свою рацію в дійсності досліджуваного об'єкту. Можна сперечатися щодо

*) Guglielmo Ferrero: „Pouvoir. Les Génies invisibles de la Cité". (Librairie „Plon", Paris 1945).

того, чи Ферреро в останньому своєму творі сягнув аж до найглибших, „остаточних" коренів катастрофи европейського світу. Мабуть приходиться признати, що перспектива Феррера дуже неповна, одностороння, - але в цьому рівночасно її сила. Бо ота „односторонність" дозволяє Ферреровi з ясністю та переконливою силою звернути увагу на один бік справи, звичайно незапримічуваний, а якого велика вага безсумнівна. Криза сучасности - це для Феррера передусім катастрофальна дегенерація політичної культури европейської людини; знову це явище викликане заломанням фундаментів правопорядку, що на них трималося до цього часу державно-політичне життя націй Окциденту.

Основна теза Феррера дуже ясна та проста: Влада, щоб бути міцною та стабільною, не може будуватися тільки на насильстві. „На багнеті можна спертися, але годі на ньому сидіти", сказав Талейран Наполеонові. В цьому вислові криється глибока політична мудрість. Єдиною тривкою гарантією стабільности та авторитету влади є добровільна згода самих підвладних, їхнє щире переконання про законність і покликаність проводу. Поскільки диференціяція суспільства на „еліту" й „масу", на „провідну верству" й „народ", єсть конечна і всюдисуща, бо заложена в незмінній, природній структурі всякої організованої людської громади, остільки необхідною передумовиною суспільного миру являється, щоб владні групи втішалися добровільним визнанням з боку мас та й самі поводилися так, щоб це визнання напостійне за собою забезпечити. Очевидно; ніяке зорганізоване суспільство (по наші часи найвищою формою суспільної організації є держави) не може обійтися без апарату насильства: війська, поліції, і т. ін. Але для „нормальної" держави притаманне, що насильні міри застосовуються в доволі рідких, виняткових випадках (у відношенні до злочинців, зовнішніх напасників, тощо), тоді як загальним правилом остається добровільна підтримка, що її громадянство дає „своїй" владі. Це можливе тільки у площині спільної правно-політичної свідомости, що сполучує воєдино, взаємозобов'язує правителів і „народ". Голосний еспанський філософ і соціолог, Ортеґа-і-Ґассет, висловлює в одному з недавніх своїх есеїв, „Про Римську Імперію", думку, що ідентична з Ферроровою: „Нема в державі ніякої важнішої проблеми, як добровільне узгіднення загальної волі всіх щодо того, хто управнений до влади". (Цитуємо з памяті).

Владу, що має фундамент у правовій свідомості загалу, називає Ферреро „леґітимною". При надзвичайній різноманітності конституційних форм у деталях, витворила, на думку Феррера, цивілізація окцидентального світу у дотеперішньому історичному розвитку тільки два основні леґітимістичні принципи, а саме леґітимізм династично-монархічний та леґітимізм демократичний. Оба ці принципи називає Ферреро „опікунчими духами" держави, бо вони захищають державу перед вибухом демонічних стихій терору та рознузданого насильства. Обом видам леґітимізму протиставляє Ферреро владу „революційного" типу, яка, позбавлена правової основи, базується на страху та насильстві.

Тайна обох „опікунчих духів" в тому, що вони, кожний з них на свій лад, дають відповідь на питання, кому належить провід держави. За монархічно-династичним принципом, про це вирішує факт народження. За демократичним принципом, вирішує вибір. Загально відомо, що ні спадковість, ні виборність влади не гарантують, що до проводу попадають дійсно найкращі люди, в розумінні „аристократії талантів", чи громадянських чеснот. Леґітимізми не є якимись чудотворними ліками, що автоматично розв'язують всі труднощі політичного життя. Але вони обмежують самоволю, вносять точно означений порядок у владні відношення. Це ве-

летенське благословення для народів. З цілою силою треба при цьому підкреслити, що це обмеження самоволі є двостороннє, себто стосується воно не тільки мас, але й самої провідної верхівки. Напр. в леґітимній монархії володар не має змоги змінити законів династичної спадковости, хоч він може нераз воліє передати скиптер не старшому, але молодшому, улюбленому синові.

Джерелом монархічного леґітимізму була віра в вибраність певних родин, що над ними спочиває особлива ласка Божого Провидіння. Сучасній европейській людині, яка приняла вже зовсім інші категорії політичного світовідчування, тяжко собі уявити той ентузіязм і майже релігійну пошану, що оточували колись панівні династії. Королівський уряд носив безперечно сакральні риси: помазання на царство було релігійним таїнством, що високо піднімало Помазанника Божого понад звичайних смертників. Напр. у Франції продовж століть трималося вірування, що король має силу ізціляти рукоположенням. Дріб'язковий придворний церемоніял виконувався з точністю та впертістю священодійства. Формула „милістю Божою", що входила до титулу суверенних монархів, мала свій глибокий сенс. Вона значила, що монархова влада дарована згори, Богом. а не якоюнебудь людською волею. Довкруги цього центру, зосереджувалася вся суспільна ієрархія цієї доби. Її провідне ядро творить родова аристократія, що поділяє, хоч в меншому ступні, престиж та авторитет монархічної влади. Кожний аристократ-феодал це малий король, кожна шляхетська родина, це маленька династія, із цими ж строго дотримуваними законами спадковости та прімоґенітури. Помилкою було б ідеалізувати це феодальне-монархічне суспільство, як це робили деякі модерні автори, що в Середньовіччю та становому ладі шукають „солідаристичної" ідилії. Про це не може бути мови! Боротьба одиниць і груп не вщухала ніколи, точно як сьогодні. Але з другої сторони, не дасться заперечити, що завдяки монархічно-династичному принципові крок-за-кроком переборено анархію, роздрібненість, „кулачне право", які характеризували відношення в Европі напереломі першого та другого тисячеліття християнської ери. Вершковим пунктом панування монархічно-династичного принципу, були великі „реґулярні монархії" доби Барокко та т. зв. „Просвіченого Абсолютизму". З цього часу, від половини XVIII. століття, наступає швидкий сумерк монархічного леґітимізму, що йому на зміну приходить черговий „опікунчий дух", націй - леґітимізм демократичний.

Першим великим ідеологом модерної демократії був Руссо, що у трактаті „Про суспільний договір" ідеї влади „милістю Божою", протиставив ідею народного суверенітету. Руссо мав на думці нередусім відносини у своїй батьківщині, у швайцарських городських республіках; він боровся за те, щоб в його рідній Женеві демократія перемогла дотеперішній олігархічний режим дідичного патриціяту. Руссо не догадурався, що здійснення демократії можливе у великих державах. Але ще до кінця XVIII. століття демократія прийшла до влади у двох великих країнах: молодих З'єдинених Державах Америки та старій, королівській Франції. Американська конституція вперше приняла, як основу політичного правопорядку, засаду, що джерелом влади є делеґування її самим народом. Іншими словами: В демократії джерело права перенесене згори вниз, „воля народу" заняла те місце, що його при „старому режимі" (назва передреволюційної Франції) посідала „Божа милість". Поняття „волі народу" вимагає ще деяких пояснень: По-перше, діяння демократичної „народної волі" зовсім не перечить ні існування панівних меншостей, ані суспільної ієрархії; тільки що в демократії панівні групи виконують свої функції „в імені народу" та під його контролею; виборами народ має змогу безпосередньо впливати на персональний склад та обсаду урядових становищ,

включно з найвищими. По-друге, якщо демократичний леґітимізм має бути життєздатний, він не сміє бути фальшований; себто „воля народу" не може бути тільки конституційною фікцією, вона не може фабрикуватися урядовим натиском згори; мусить існувати свобода формування політичної думки, включно з конституційно гарантованими правами політичної свободи рухів для меншостей, а кожному громадянинові зокрема мусить бути дана ефективна змога вибору між різними програмами й кандидатами.

Часто говорять про Америку як „молодий континент". Це правда, але не належить забувати, що американська конституція сьогодні найстарша чинна демократична конституція світу, що в основних рисах незмінно (тільки з коректурами та доповненнями) перетривала від 1787. р. Бурхливіша доля европейської демократії. Вже перший великий домократичний експеримент, підчас французької революції, скінчився повною невдачею, бо перемогою насамперед якобінської, а трохи згодом бонапартистської диктутури. Дуже цікаві міркування Феррера про европейське XIX. століття, виповнене то змагом, то компромісами обох „опікунчих духів". Віденський Конґрес (1814) - останнє зусилля поставити во главу угла европейського порядку принцип монархічно-династичного леґітимізму. Ліберальна історіографія та публіцистика привикли були малювати діло Віденського Конґресу найчорнішими барвами, як тріюмф „реакції". Ця опінія несправедлива, бо вона не бере під увагу, що при тодішній повній недозрілості демократії миротворцям зруйнованої революційним та наполеонівським лихоліттям Европи не оставалося нічого кращого, ніж сягнути взад, до традиційних і випробованих основ, які в той час усе ще зберігали чималий авторитет над суспільствами. Головні обриси створеного на Віденському Конґресі порядку збереглися майже незмінно до 1914. р., себто рівно сто літ. Революційні струси 1830 та 1848 років позначують ріст сил демократії, яка, не зважаючи на часткові поразки та хвилеві відступи, у другій половині століття скрізь в Европі приходить до співрішального та рішального голосу. Форма конституційної монархії це компроміс обох „опікунчих духів", обох леґітимістичних принципів. Через цю „реасекурацію", що її створювало поєднання обох леґітимізмів, конституційна монархія була тим устроєм, що запевнював максимальну стабільність, і правовість.

Чим пояснити загальну сучасну кризу правопорядку? Її причина, на думку Феррера в тому, що Перша Світова Війна та викликані нею перевороти усунули першого, старшого „опікунчого духа", коли молодший не був ще досить окріплий і досвідчений, щоб самому опанувати ситуацію. Конкретними прикладами цієї тези можуть служити доля Німеччини, Росії, сукцесійних держав давньої Австрії, Еспанії. Схема розвитку всюди однакова: падіння монархії та старого династичного правопорядку приходить в моменті, коли демократія фактично неготова, щоб цілковито виповнити опорожнене місце. Перемагає режим „революційної диктатури", ця радикальна антитеза в с я к о г о правопорядку.

„Революційний уряд" характеризується тим, що його опорою є терор і фізичне насильство. Це діється так не тому, що революційні правителі є своїми вдачами доконче кровожадні натури. Але почуваючи, що їх влада не має правної основи, вони бояться громадянства, бо вони свідомі того, що громадянство кожної хвилини може їм, революційним узурпаторам, відмовити послуху. Щоб забезпечитися проти дійсних, чи уявних, посягань на владу, вони примушені розбудовувати апарат насильства. Невірно думати, що під революційною диктатурою стероризований тільки народ. Страх правителів не менший, ніж страх народу. Страх, що про нього йде мова, це очевидно не суб'єктивна боязливість (революційні диктатори персонально звичайно відважні люди, як пристало на одчайдушних ватажків),

але почуття непевности, безправности, лябільности, що каже їм шукати виходу в „крайніх заходах". Страх правителів перед народом та народу перед правителями створює зачароване коло, що з нього не видно виходу. „Опікунчі духи" покинули державу, зате пробуджується примітивний, стихійний звір, що дрімає на дні навіть найкультурнішого громадянства... Відношення між суспільними групами, зокрема між провідною верствою та масами, реґулюються не правовими взаємозобов'язаннями, але „законом п'ястука" (концентраційними таборами, гумовими палками, вбивствами і т. д.) Інша характеристична риса „революційного режиму" це гіпертрофія пропаґанди: Не маючи справжньої та моральної опори під своє панування, радять собі революційні правителі в той спосіб, що розістеризовуванням та насуґеровуванням мас стараються створити штучну підмінку („ерзац") неіснуючого леґітимізму. Ніде не кричать про „монолітність", про „абсолютну єдність" стільки, як в революційних системах. Цього очевидно годі брати серіозно. Найкращим доказом того, як вдійсності виглядає революційна „абсолютна єдність" мас і проводу, може служити той дрібний, але факт, що найвищі достойники леґітимних устроїв звичайно не бояться показувати прилюдно, тоді як „улюблені народом" революційні вожді у власній країні ховаються від людського ока.

Як клясичний прототип революційного режиму, аналізує Ферреро імперію Наполеона. Папа примушений коронувати Наполеона на царство, австрійський імператор примушений віддати йому доньку за жінку. Але через це Наполеон не стає леґітимним монархом. У крузі старих, освячених віковими традиціями, европейських династій, Наполеон залишається корсиканським авантюрником, месіє Буонапарте, революційним вискочкою. Конституція французької Імперії передбачає різні представницькі тіла, парляменти (Сенат, Трибунат), а також, у виключних випадках, всенародні плебісцити. Передача Наполеонові імператорського звання було конфірмоване сенатус-консультом та плебісцитом. Парляменти та плебісцити притаманні демократії. Але в даному випадку були вони тільки пропаґандивними трюками, бо стояла за ними не - як у живій демократії - несфальшована воля громадянства, тільки натиск урядової машини. І геніяльний ум Наполеона знає, що йому годі покладатися на папське помазання та на народні плебісцити. Тому Наполеон боїться. Ця безмежно хоробра на полі бою людина реаґує шалом гніву на найневиннішу критичну статтю в газеті, на салонові сплетні. Абсолютно безсила реторика Трибунату здається Наполеонові нестерпна й він швидко придушує цей останній вентиль вільного слова. Що остається? Обнажена шабля вояччини, всеобіймаюча шпигунська сітка міністра Фуше, пропаґандивний ореол „непереможности". Такий режим засуджений на те, щоб іти від успіху до успіху, - бо одна невдача ставить під знак запиту саме його існування.

Книга Феррера поставала в ті роки, коли криза европейського правопорядку досягла свого шпилю, коли революційно-тоталітарний терор святкував найбільші тріюмфи. Із ясним спокоєм мудрої старости глядить Ферреро в майбутнє. Він знає, що революційні режими, які, за цитованим висловом Талейрана, „сидять на вістрі штика", недовговічні. Але що має прийти на зміну? Відповідь Феррера не залишає ніякого сумніву: Вихід із кризи не в тому, щоб одну породу революційної диктатури замінювати іншою (фашизм большевизмом, або навпаки), але в п о в о р о т і д о о с н о в л е ґ і т и м і з м у, до тих „опікунчих духів", що єдині вміють присмирити звіря в суспільстві. В тих країнах, де ще не перевелися останки старого монархічного леґітимізму (напр. Англія, скандинавські країни і т. д.), треба їх з пієтетом оберігати. Але цей принцип може сьогодні відігравати щонайбільше допоміжну ролю. Провідне місце належить демократичному леґіти-

мізмові що полягає на узаконненні влади через народний мандат, включно із забезпеченням прав меншостей та права свобідної критики та дискусії. Це виглядає дуже скромно в порівнанні з тими горами, що їх народам обіцюють революційні пропаґандисти різних мастей. До цього треба тямити, що демократія не може з'явитися зразу вся готова в досконалому виді. Її треба свідомо плекати та вирощувати, як це продовж кількох століть робили народи Швайцарії, Англії, Голляндії, скандинавських держав, Америки - ті острови свободи та правопорядку в здичавілому сучасному світі. Всім іншим націям, зокрема тим, що належать до европейського культурного круга, не остається нічого іншого, як повернути на цю саму стежку.

* *
*

В доповненні до головних думок книги Феррера дозволяємо собі кинути кілька власних міркувань на тему: проблема влади в житті українського народу. Кожний, що хоч трохи призадумувався над цими речами, знає: питання влади - це українська „Ахіллера п'ята", це проклятий „камінь спотикання", що об нього не раз розбивалися змагання України до незалежного державного буття.

В українській історії можна констатувати якусь дивну суперечність: З одного боку надзвичайна тривалість наших „низових" соціяльних з'єднань (українська сімейна організація, українська сільська громада), з другого боку імпотентність проводу, хронічна нездібність створити авторитетний, державно-національний центр. Це спостереження насовується, наприклад, коли порівнювати відносини серед української еміґрації із положенням інших національних еміґраційних груп: Як приємно українцеві, коли він не раз може почути від еміґрантів інших національностей слова признання, подиву й навіть заздрости з приводу того, що українське громадсько-культурне життя на чужині гарно поставлене; і справді, скрізь, де тільки єсть хоч невеликий гурток українців (а де їх сьогодні на світі немає?!), виростають комітети, організації, культурні установи, видавничі почини і т. ін. Діється це не внаслідок якоїсь центрально запланованої й керованої акції, але на підложжі сильного громадського інстинкту української людини, яка скрізь виявляє нахил горнутися до своєї рідної громади. Однак не зважаючи на ці великі, реальні досягнення, раз-у-раз бачимо, як нас політично побивають і переганяють навіть малі народці. Чому? Діло не тільки в тому, що інші народи мали до останніх часів, або й досі мають, свої державності й тому користуються готовою сіткою зв'язків і впливів у світі. Якщо ми цих зв'язків і впливів не посідаємо, якщо світ нашого голосу не слухає, то це тому, що не вміємо скоординувати наших зусиль, ані скерувати їх в одне річище. Поки українство не знайде в собі самому здібности, щоб у власній хаті розв'язати проблему влади і проводу, до цього часу наша боротьба за національно-державне самоздійснення буде паралізуватися рідною таки крамолою. Тут не допоможуть ніякі сентиментальні заклики до „згоди", до „братерської любови". Політична єдність, хоч має також емоціональні передумовини, являється в першу чергу питанням правильної організаційної методи, зокрема коли йдеться про витворення арторитетного, загально-визнаного проводу. При фальшивих організаційних засновках навіть найкраща т. зв. „добра воля" не доведе до путнього результату.

Не хочемо на цьому місці ширше розводитися над тим, як проблема проводу-влади виглядала у старій Україні. Отже тільки кілька найнеобхідніших стверджень: Кризи давніх українських державностей (старої Руси

та Козаччини) викликані тим, що Україна не спромоглася на власний монархічний леґітимізм - єдину на той час стабільну та авторитетну форму державної організації. Київська Русь не знала прімоґенітури; дідизна Володимра та Ярослава безконечно роздрібнювалася на щораз менші уділи, бо кожний княжий син мав право на окрему частку. До цього приєднувався фатальний звичай спадкувати не з батька на старшого сина, але із старшого на молодшого брата. Стосувалося це головно обсади київського великокняжого престолу; коли він звільнявся, на чергу приходив найближчий по старшинстві брат покійного великого князя, який переносився до стольного города, передаючи свою дотеперішню волость дальшому братові. Це, очевидно, тільки була теорія, бо у практиці тяжко було зберігати такий штудерний спадковий закон. Вислід: Постійні княжі усобиці й захитання державного авторитету та правопорядку в Руській Державі. Гарячі скарги на цей стан знайдемо у „Слові о полку".

Ще різкіше ця слабість центральної влади, недостача її леґітимних підвалин, проявилася в Козацькій Державі XVII-XVIII віків. Гетьманський уряд не був демократичною маґістратурою, республіканським президентством, виборним на означений реченець та по точно відомим конституційним правилам. Рівночасно гетьманський уряд не був спадково-монархічним. Гетьманська влада не передавалася законно, ані шляхом спадкування, ані шляхом правильного вибору; вона „обсаджувалася" методою „доконаного факту" на випадкових збіговищах, або інтриґами старшинських клік, - звичайно під натиском сторонніх потуг-„протекторів". При такій структурі верховної влади, Гетьманат не міг набрати рис тривалости, авторитету, правовости. Цілими десятиліттями, головно в періоді т. зв. „Руїни" (друга половина XVII. століття), тяглася перманентна бійка за булаву, аж до повного розхитання Козацької Держави, як самостійного, суверенного утвору.

Не можна сказати, щоб не було в українській історії зусиль знайти вихід із цього становища. Згадаймо про два моменти нашої історії: Галицько-Волинську Державу та козацьку Україну на шпилі могутности, за гетьманування Богдана Хмельницького. Те, що відрізняє Галицько-Волинське Королівство від Київської Руси, це приняття принципу прімоґенітури, який забезпечував неподільність території та гарантував скріплення авторитету династії. Щодо Хмельницького, то відоме діло, що його концепція гетьманської влади була монархічна. Цей колишній польський „реґаліст" (прихильник тієї партії шляхетської Речіпосполитої, що змагала до скріплення королівської влади), ставши на шлях творення незалежної української державности, не уявляв її інакше, як в монархічно-леґітимістичній формі. Чому сам Хмельницький не коронувався на князя, чи короля? Такі думки в нього були; коли він цього не зробив, це вказує на його великий державницький такт. Хмельницький був свідомий того, що революційне походження його влади ще надто свіже, що люди в Україні ще надто добре пам'ятають його простим сотником. Монархічний авторитет базується на спадковості. Колишній чигиринський сотник міг бути щасливим революційним вождем, але не леґітимним „самодержцем руським". Інше діло, як би йому було вдалося передати владу синові. Тиміш Хмельниченко, змолоду призначений до булави, одружений із донькою молдавського господаря, посідав би авторитет та ореол монарха.

Через різні обставини - натиск сусідів та відосередні тенденції серед самої української громадськости - не вдалося закріпити українського монархічного леґітимізму. Це не значить, що цього роду політичне світовідчування було чуже українському народові. Але не знаходячи рідного кристалізаційного пункту, український леґітимізм спрямовувався на чужі династії.

Організаційний принцип, що його реалізація у власній хаті була б забезпечила існування питомого українського правопорядку й тим самим української державности, ставав помостом для денаціоналізації. Ця ситуація двічі повторилася в українській історії: в литовсько-польському та петербурзькому періодах. В обох випадках структура політичного феномену дуже подібна: в початковій фазі ідеться тільки про признання верховенства чужої династії при рівночасному збереженні, а навіть енергійному відстоюванні, самобутнього характеру українських земель; але крок-за-кроком це визнання чужої династії привело до приняття чужої державної ідеології, до повної політичної нівеляції.

Спробуймо глянути з цієї точки погляду на добу останніх Визвольних Змагань 1917/21 рр. Про причини невдачі Визвольних Змагань не переводиться дискусія в українській публіцистиці. Можна почути найбільш протилежні опінії: Одні вказують на міжнародню обстановку, інші на недостачу т. зв. „національної свідомости" серед українського народу; одні думають, що українські уряди занадто потурали нерозумним і руїнницьким економічним постулятам мас (апетитові селянина на „земельку", тощо), інші і досі переконані, що українська національна інтеліґенція програла тому, що не вміла зідентифікуватися із соціяльними прагненнями мас (гляди опублікований недавно „відкритий лист" Володимира Винниченка). Не будемо запускатися в аналізу цих тез, що з них кожна може мати свою частку правди. Але на нашу думку, головна причина провалу самостійної української державности в тому, що ми не зуміли розв'язати проблеми влади; вживаючи термінології Феррера: Україна не зуміла перейти із фази, революційної" до фази „леґітимної"; всі українські уряди цієї доби (не тільки „ліві", але також і Гетьманат 1918 р.) носили характер творених „явочним порядком" експериментів, без авторитету і стабільности, без опертя в правовій свідомості загалу. Потенція Української революції, коли йдеться про її діяння вшир, була велетенська. Коли б енергії, безплідно розпорошені у внутрішньо-українській громадянській війні та в авантюрах різних отаманів, були зосереджені в одному фокусі, Україна без труду була б відстояла свою незалежність та навіть осягнула провідну ролю у Східній Европі.

Дуже характеристичні вже ті теоретичні збочення, що помітні у науковому та публіцистичному трактуванні проблеми влади українськими ідеологами. Можна сказати, що „народницьке" українство XIX. сторіччя на питання влади взагалі було органічно сліпе. Єдиний виняток - Панько Куліш, що його твори виявляють інстинктовну чуйність на ці справи. Але як на типовому репрезентанті XIX. століття зупинімося на Драгоманову. Драгоманов це безумовно найбільший український політичний ум своєї доби, при цьому ум дуже реалістичного, критичного та неутопійного складу. Прочитавши всі твори Драговманова, варта призадуматися над цікавою особливістю: що для цього мислителя питання влади майже не існує. Те, що хвилює Драгоманова, це забезпечення індивідуальних та громадських прав перед владою - а не проблема партиципації у владі, ані тим паче проблема завоювання влади. Ми схильні бачити в цьому радше відбитку „загального духа" доби та середовища, ніж якусь індивідуальну рису, притаманну Драгоманову. Але недаремно Липинський казав, що „свідома" українська інтеліґенція народницького періоду уявляла себе тільки в ролі опозиції, якої суспільна функція в тому, щоб торгуватися з урядом, виривати від нього менші та більші концесії, критикувати його за дійсні, чи здогадні недоліки.

По першій Світовій Війні та по добі Визвольних Змагань прийшла в українській громадській думці радикальна реакція проти попереднього

нехтування проблеми влади. Але ця реакція перегнула палицю у другий бік. Справа влади-могутности-панування надалі залишається в українській свідомості збоченою, хоч змінився напрям „ухилу". Офіційна большевицька доктрина на Східній Україні (що згідно з нею, всяка держава, це тільки „апарат клясового насильства", на що зрештою кошмарна совєтська дійсність може служити дуже хорошим прикладом), та доктрина донцовської школи (із його проповіддю „макіявелізму") на Західніх Землях - діяли обоє в одному напрямі: примітивізування питання влади, його редукції до грубого фізичного насильства. У противенстві до народницького періоду люди стали свідомі того, що без авторитетного сильного проводу нездійсниме політичне визволення України. Але цей „авторитетний провід" увижався людям в образі якоїсь суверенної гумової палки, що свобідно гуляє по українських спинах, „заохочуючи" всіх до послуху й дисципліни. Не бракувало теж в українському житті і практичних спроб реалзіувати ці засади, про що одначе на цьому місці нема потреби говорити.

Пройдені досвіди дозволяють сучасній українській громадсько-політичній думці мабуть краще підійти до розв'язки проблеми влади, ніж нашим попередникам. Спробуймо визначити кілька тез, що сьоголні втішаються щораз ширим признанням: 1). Передумовиною тривалого унезалежнення України єсть упорядкування наших внутрішних відностин та скоординування зусиль під одним національно-державним проводом. 2.) Такий центр не може постати „явочним прядком", але мусить мати міцні правові підвалини; у протилежному випадку вся „революційна метушливість" і навіть брутальність не скомпензують імпотентности цього утвору. 3). Джерелом леґітимізму, себто державного правопорядку, може в наших часах бути тільки демократія - звичайно, демократія ліберального, окцидентального типу, сперта на пошані до людської індивідульности, до свободи думки, до прав меншости. 4). Треба використати ті елементи державницької, традиції, що їх український народ має, не зважаючи на їхні історичні недостачі; не „починати історію від себе", але свідомо продовжувати, вдосконалювати, вивершувати все те, що здобуте кривавим трудом попередніх поколінь.

В той час, коли формується Українська Національна Рада, ці думки, що назрівають в нашій громадськості віддавна, актуальніші, ніж колинебудь. Ідеться про рішальну спробу життєздатности українського правопорядку. Це вимагає також напруження сил на ідеологічному фронті. Книги кращих світових політичних мислителів, як обговорювана нами „Влада" Ґулісльма Феррера, не в одному можуть бути корисні.

УС ГРОМАДА В НЮ-ЙОРКУ

З приїздом деякого числа українських студентів з Европи до США пожвавилося там українське студентське життя. Зокрема це позначилось в Нью-Йорку, де повів працю представник ЦЕСУС-у в США В. Баранецький, організуючи 1. травня 1947. р. Українську Студентську Громаду. Ця громада є формально зареєстрована в Лізі Молодих Американських Українців і є першим членом ЦЕСУС-у на американському континенті. В. Баранецький почав теж працю над організацією других студентських громад в Дітройті і Чікаґо, з пляном включити їх у систему ЦЕСУС-у.

Нью-йоркська УСГ повела широку акцію в напрямі охоплення всієї української студенської молоді з давних і нових еміґрантів та організації допомоги українському студентству в Европі. Місяць червень ц. р. був місяцем ударної кампанії переведення збірок на терені США для допомоги нашим студентам. Треба тут відмітити дуже прихильне ставлення американської української преси, яка помістила цілий ряд статтей про українських студентів і закликів в справі допомоги.

10. липня ц. р. зорганізовано Комітет Допомоги Українським Студентам в Европі, який переводить збіркову акцію. Є запляване поширення комітету і включення його в систему КоДУС-у.

З неменшим успіхом розвиває свою діяльність нью-йоркська УСГ на відтинку зв'язку з чужинцями. Вдалось нав'язати контакт та співпрацю з міжнародною організацією Інтернейшел Стюдентс Коміте, до якої входять такі міжнародні організації, як Соцісті оф Френдлі Релейшенс Емонк Форендж Стюдентс і Стюденс Ексчендж. Членами цієї організації є студенти всіх державних народів, членів ОН, за вийнятком народів Советського Союзу, який цю організацію бойкотує. Кураторами поодиноких національних груп в цій організації є консулі, або урядовці амбасад даних національностей в США. Завданням організації є допомога студентам та плекання між ними товариських і культурних зв'язків. Організація користується допомогою урядів різних держав, в тому й США.

У відповідь на прохання про прийняття нашої УСТ в члени Інтернейшен Стюдентс Коміте, предсідниця організації відповіла: «Дуже добре, ми радо запрошуємо вашу групу, як репрезентанта України, бо Советська Україна бойкотує співпрацю з нами.»

І сьогодні між 56 прапорами, які находяться в домівці цієї організації, є теж наш національний прапор на місце прапору Советської України.

Для крашого ознайомлення з предстаниками інших народів представники УСГ взяли участь в прогульці річкою Гудсон довкола Мангетену, влаштованій організацією. Українська група складалась з 10 осіб і дуже скоро звернула на себе увагу всіх. Улени УСГ відспівали гарно кілька українських пісень, з'єднуючи для себе в цей спосіб симпатії серед присутніх. Наші студенти поробили ряд знайомств з предстаниками різних національних груп. Нашій громаді запропоновано участь у міжнародному фестивалі, який має відбутися восени ц. р. в Нью-Йорку та влаштувати мистецьке турне по університетах США. Успіх цієї нашої першої зустрічі завдячуємо нашим високовартісним ревелерсам в складі: Б. Крушельницький, О. Шандра, А.

Карпа, Б Кекиш. Групою кермує Б. Крушельницький, який провадить теж чоловічий хор УСГ. Представником УСГ на міжнаціональному полі є д-р Р. Осінчук. Багато труду вклав в справу нав'язання зв'яків з чужинцями інж. М. Лепкалюк. Представник УСГ входить до міжнаціональної студентської ради на рівні з іншими членами.

Українські студенти беруть теж активну участь в праці Ліґи Молодих Американських Українців та в праці різних політичних та громадських організацій.

Члени УСГромади в Ню-Йорку розуміючи скрутність фінансового положення студентської Централі поспішили їй із власної ініціятиви з допомогою. Допомога дійсно імпозантна та прийшла в дуже слушний час - саме тоді, коли Централя після грошової реформи в Німеччині знайшлася в незвичайно скрутній ситуації. І коли зараз студентська Централя може дозволити собі на прийняття платного урядовця, почати реалізацію організаційних заходів, що тягнуть за собою грошові видатки, заплянувати доволі широку видавничу діяльність, то це в львиній частині заслуга УСГромади в Ню-Йорку, защо їй належиться признання та щира подяка від Управи ЦЕСУС-у і студентського загалу.

М. Сосновський.

„ОБНОВА"

Бюлетень Товариства Українських Студентів-Католиків, рік II, чч. 1-6 (січень-травень 1948) Мюнхен.

Скупість місця не дозволяє приглянутися докладніше цьому цикльостилевому, та, не зважаючи на це, багатомовному під неодним оглядом виданню. Воно кидає яскраве світло на круг „Обнови". Знову ж „Обнова" важна і тим, що вже на основі формальних передумов має доступ до міжнародніх католицьких кругів (що в часах нечуваної варваризації відносин між народами для нас цінне), і тим що програмово ставить на свої прапори католицизм, і врешті тим, що в часах кожної нашої суспільно-політичної коньюнктури має змогу згуртувати при собі відносно поважний відсоток студентства, отже виявляє дивну на наші пливучі відносини стабільність.

Це останнє підкреслюють залюбки автори „Обнови". Причина цього явища, на їх думку, в тому, що їх ідеологія, „не ідеологія моди" („О.", травень ст. 21) А. М. Т. пише ясно й просто: „Різниця між „Обновою" та ЦЕСУС-ом лежить передовсім у тому, що ЦЕСУС щойно застановляється над ідеологічними основами, підчас коли „Обнова" вже їх має, а саме має їх у католицизмі" („О.", березень-квітень).

Звідси треба почати критичні завваги. Невже ідеологічні заложення „Обнови" (отже те, що в неї ф а к т и ч н о є, а не католицизм взагалі, до якого вона в і д к л и к у є т ь с я) дають їй справді незрушимий фундамент та виносять її поза долю й недолю других молодих формацій нашого життя? Відповіді треба шукати, очевидно, не в р е з у л ь т а т а х (бо вони у виданні якоїсь течії серед м о л о д о ї інтелігенції мають право бути дуже скромними), а в способі бачення речей і практичній аж до етичної включно поставі. Іншими словами: критерій оцінки діла „Обнови" бачимо в її м е т о д і в широкому значенні слова.

У методі в цьому значенні найбільші недотягнення „Обнови".

Так наприклад З. Салій пише такі самореклямні речення:

„Наша теза про те, що віднова української державности на Рідних Землях є не до помислення без повернення тези (?-Р. Л.) християнської філософії і перевиховання української людини на християнських основах і врешті всі наші тези

про соціяльну справедливість стали відомими далеко поза нашим гуртом." („О". - лютий). А в статті: „Християнська демократія" пише якийсь неназваний автор таке: „Вся наша історіографія з часів перед першою світовою війною була наскрізь народницька, була апотеозою черні. Тодішні українські історики були подібні до „Пилата, що хотів догодити народові" (Мр 15, 15) („О", січень 1948). Навіть на наші відносини ця теза за жахлива. Знову ж в іншому місці якийсь Л. Грушенко визначує філософію як „науку що дає людині світогляд. Вона вияснює початки та ціль людського існування, встановляє (!-Р. Л.) закони людських дій та вирішує (! Р. Л.), що взагалі людина здібна пізнати. Для нас християн вже давно ці питання вияснені християнською філософією". Значить усе поладнане й вирішене та ніякиж проблем для досліду нема. Тому не дивно, що автор кількома почерками пера розправляється невідклично з екзистеціялізмом. Метода проста: немилому явищу відбирається „моральну вартість" та клясифікується як „безбожництво" („О". - травень). Нема сумніву, що до екзистенціялізму треба ставитися дуже осторожно. Та всетаки стаття Грушенка під кожним оглядом фатальна. Не менш верхоглядно розправляється д-р П. Ісаїв з цілими століттями („О"., березень-квітень). Нас насторожує оперування з легкої - дуже легкої руки такими категоріями безапеляційної оцінки, як „поганин", „безбожник" і др. Це зрештою найгірша й найпримітивніша метода пропаганди католицизму. Відповідальні за „Обнову" одиниці повинні студіювати такі часописи, як „Hochland" „Stimmen der Zeit", щоб пізнати стиль, тон і методу західнього католицизму. Він, як це видно хочби на німецьких католиках-інтелектуалістах здисциплінований за кожне слово, далекий всякої тенденції засуджувати. Так і видно на ньому печать духа св. Томи з Аквіну, майстра зваженого слова.

Тому усі заяви про вивисшеність власних позицій в органі „Обнови" напевно передчасні. Вони хочуть свідомо викликати враження суверенности постави круга „Обнови", а ми чуємо т у т брязкіт кайдан, що в'яжуть ціле молодше покоління та бачимо в незменшених вимірах усі ті хвороби, що це покоління розжирають. Звідси стільки претенсійних слів, таких же заяв, за якими не стоїть ні відповідальне пізнання ні біль людей, що хочуть спільним ділом двигнути з упадку молоду українську людину інтелігентського середовища. Читаючи „Обнову", відчуваємо присутність середовища, його зусилля; відчуваємо теж (до речі, дуже мало вдатну) співпрацю старших, (що здебільша не підписують своїх речей), але не бачимо (бодай з часопису) ніяких у властивому значенні провідних одиниць.

Окрему увагу присвячує бюлетень „Обнови" справі релігійного життя. Є. Перейма пробує накреслити образ студентства тієї точки зору. Нас цікавлять у першу чергу висновки автора. Їх можна схопити коротко так: християнську ідеологію треба винести із границь совісти окремого вірного на громадську арену. „По апостольськи наставлені" одиниці повинні доконати „рехристиянізації середовища" („О.", травень). Ще яскравіше ставить цю вимогу о. В. Мельник, духовник „Обнови". Не творення політичної партії, не політичний католицизм, а „плекання і поширювання ідеології українського католицизму" є завданням. Цей католицизм має звернутися обличчям до сучасних соціяльних проблем; він має бути не тільки „релігійний", але теж і „соціяльний" („О.", січень).

Підкреслювання „соціяльности" пропагованого в „Обнові" у к р а і н с ь к о г о католицизму далеко не припадкове і не самозрозуміле. Во-

но дивно перекликується із програмовим відреченням від політичности акції цього круга. Не забуваймо, що в той самий час оформлена в останніх роках серед нашого студентства соціялістична течія ставить наголос на „політичности" своєї дії, від чого її програмовість у соціяльній площині набирає, і то незалежно від відмінности вихідних позицій, зовсім іншого, як у „Обнові" вістря. Як виходить із цитованої статті о. Мельника, „Обнова", ідеологічне товариство, засадничо тільки проти причасности своїх членів до марксистських груп. У цьому всьому бачимо фатальну неясність постави у круга, що моральне відродження суспільности в оперті о католицизм хоче ставити на свої прапори. У житті західньо-українсьної суспільности діялися й (тепер на чужині) діються - і то напевно без участи марксистів - речі, що струснули до глибини усякими основами моралі, розорали політичне життя та - додаймо ще - показали без оман яка є насправді релігійність нашого молодоінтелігентського середовища. До того конечно б заняти становище, бо без цього немає оздоровлення суспільности. „Обнова" цю справу послідовно оминає. Уже з тієї причини її зворот до соціяльної проблематики не звенить переконливим звуком.

Речником цього звороту є власне о. Мельник (гл. „О.", березень-квітень). Та годі погодитися з його думкою, що „здорова соціяльна ідея це принцип добробуту в народі". Якщо ж він у конкретно висловленому переконанні, що проповідування „ситою і одітою людиною" високих речей „голодному й обдертому чоловікові", не підтверджені чинною волею до організованої допомоги є лише наругою, бачить засадничу поставу свого круга до соціяльної проблематики, то треба лише дивуватися. Навіть у нас не є загальною тайною, що соціяльна проблематика виходить далеко поза „організовану поміч". Тут можна неодного навчитися від марксистів. Проти цих останніх звертається гостро о. Мельник. Очевидно, боротьба проти марксизму може бути дуже на місці; є навіть майже самозрозуміло, якщо католицький духовник робиться її речником. Наші застереження відносяться знову лише до методи. О. Мельник пише, слушно чи ні, що марксизм набрав до деякої міри „магічного", а навіть „містичного характеру", що світ його ідей „наскрізь пантеістичний" та признає, тимсамим за марксизмом недвозначні релігійні первні. У ційже самій статті стверджує він проти себе самого, покликуючись на Леніна, що „всякі натяки про релігійний підклад марксистської ідеології це просто теревені". Так, очевидно, не йде. Автор не може боронитися тим, що він розуміє під „релігією" щось особливого. Розуміння цього терміну перестало давно бути приватною справою, а Володимир Ільич є кепським експертом у питаннях релігіознавства.

Закінчуючи завваги, мусимо ще запитати: що розуміють відповідальні за „Обнову" люди під поняттям „католицизм"? Питання несподіване: кожний „знає меншбільш", про що йде. Одначе таке мряковинне знаття, ніяк невистачає освіченій людині, не може вистачити „Обнові", яка свідомо хоче релігійний зміст у сенсі католицизму транспонувати як суспільний світогляд, як ідеологію у широке середовище. Хто до такого навіть у скромних розмірах береться, той мусить сам здобути для себе яскраві вихідні позиції. Католицизм у західній Европі двигає собою величезний комплекс ідей. Скільки ж увійшло в нього із розправи з протестантизмом: Наші пропогатори католицизму мусять собі здати справу з того, що вони беруться до свого діла в суспільності, яка своєю головною вагою живе в сфері впливу православія, яке до того переходить совітські умовини жит-

тя. Ця обставина дуже зобов'язує. Є мало таких небезпечних речей, як розуміння католицизму „от так собі". - Це останнє для „Обнови", кардинальне питання не знаходить в її бюлетені ніякої уваги. В „Обнові" за лютий читаємо вправді: „Ми хочемо більше, чим самої тільки філософії. Ми хочемо живого, палкого зв'язку людини з трансцендентним, глибокої віри в Абсолютну Правду, віри в Об'явлення і релігійного Життя. Тільки таке розуміння християнізму є правильне..." („О." лютий 1948.), одначе ці, наїжені великими літерами речення тільки підтверджують важкий прорив в лінії „Обнови". Тут для неї альтернатива: або знайдуться в ній люди, що зрушать її до життя в нових вимірах, або стилем її буде надалі стиль моралізування, недільних поучувань та ділення людей на „дітей світла" та „дітей темряви". Тому зворот до релігійної проблематики у християнській покорі перед величчю завдання та з поставою учня елементарних початків, є першою вимогою.

Реферування поглядів діячів католицького Заходу власного зрушення не заступлять. Зрештою для нас багатомовна є обставина, що „Обнова", яка підкреслює релігійне та соціяльне, не показує заінтересування до спадщини такого католика, яким був Липинський. Це не припадок: позиція Липинського є позицією найважчої боротьби. Зреферувати голос якогось бельгійського католика далеко легче, як зрозуміти бодай одну думку Липинського.

Хотілося б, щоб круги „Обнови" взяли ці слова під увагу так, як вони подумані. Це може б помогло їх ділу. Та вони мусять зрозуміти, що кожна тривала позиція нашого життя мусить бути куплена важкою боротьбою та неустрашимістю постави. Самовдовілля та відклики до традиції духово-релігійних потуг, до яких ми внутрішньо мало причасні, нам не поможуть.

Р. Лісовий.

СТУДЕНТСЬКА ДУМКА

Референтура студій і культурно-суспілих справ ЦЕСУС'у розпочала перед кількома місяцями „акцію дослідження студентської думки". Для цієї мети виготовлено спеціяльні анонімні анкетні листки і розіслано на адреси 290 студентів - покищо тільки в Мюнхені. Референтура намагалася скласти можливо нескладний і ясний листок запитів, який уможливлював би легке його виповнення, а проте охоплював цілий побут українського студента на еміґрації. Вважаючи, що пізнання людської думки більш входить в обсяг науки психології як статистики, референтура не вважала потрібним дотримуватися будьяких шабльонів, що часто використовуються в статистичних зведеннях.

Анкетний листок має 100 запитів про персональні дані, побутові, студійні, культурно-освітні, фізкультурні і світоглядово-політичні справи. Анкета не виправдала сподівань референтури, бо тільки 77 виповнених анкетних листків повернулося, назад. Таким чином анкета не дає цілком повного уявлення про стан, склад і погляди студентства, проте її висліди можна вважати за **дуже близькі** до дійсного стану. Перше числове тільки зведення вислідів анкети оголошено вже підчас XIV. З'їзду нашого Союзу 10. 1948; деякі цікавіші і важливіші висліди буде подано нижче, а дальші зведення (нпр. залежність поглядів від статі, віку, територіяльного і соціяльного походження і тд.) оголоситься пізніше.

Першусього виявилося, що студенти більш радо повертають листки як студентки. Від студентів

відповідей є 66, а від студенток тільки 11, цебто відношення як 6:1, хоч у висланих анкетах було відношення 7:3. Далі було стверджено, що скоріше повертають листки неодружені; всі останні були від одружених. Іспит зрілости склали - перед 1939 роком - 17 осіб, в рр. 1939-1941 - 19, в рр. 1942-1944 - 28, 1945 і пізніше - 13. Майже всі живуть у важких матеріяльних обставинах (ЗО має тільки один комплет одягу, 19 тільки одну пару взуття!). Проте багато з них заявляє своє велике зацікавлення студіями, а теж не-мало приймає участь у культурно-суспільних акціях (51 в студ. Т-вах, 13 в „Пласті", 12 в СУМ'і, 13 в хорі, немало в ідеологічних студ. і позастуденських об'єднаннях і групах). З українських еміграційних газет найбільше читають „Час" (64), найменше „Наше Життя" (19), (тоді ще появлялося!). Значною популярністю користуються гумористичні - „Комар" і „Лис Микита" (деякі прямо виставили їх серед читаних газет на перше місце!). Серед журналістів найбільшою популярністю користується ред. Ільницький (22); кол. пресовий референт ЦЕСУС'у т. Сосновський одержав стільки само, що й Д. Донцов - бо 1. Трьох студентів взагалі не читають українські газети. Студентську українську пресу читають не всі (54), а чужинецьку - загальну 70, а студентську тільки 23. Сім студентів щиро призналися, що взагалі не читають чужомовних газет і журналів; пояснюють це по-різному, один студент - патріотизмом. Ненаукові книжки читає 47 осіб (головно детективні-25!), українські мало, бо тільки 29, при цьому в першу чергу Багряного (11) і Самчука (10).

На запити „тесту інтеліґенції" (спеціяльно поміщеного в анкеті - найлегшого, який тільки можливий!) багато неправильних відповідей (Що це Переяславський договір? договір поляків з козаками - 20!), хоч деякі п. п. Колеґи виразили своє палке обурення з приводу його поміщення. Одного дивує „рівень" анкети, бо як каже інший - „на ці питання легко відповість кожен півінтеліґент", хоч цей же сам (Галичанин!) вважає А. Коцка за „Звичайного з'їдача хліба", а деякі за „боєвика ОУН" (3).

Майже немає таких студентів, що не перейшли якоїсь поважної хвороби, (14 разів подано: анемія, серце, загроза ТВС). Легкоатлетикою займається (або вірніше - займалися!) 53 особи, футболом - 21, а грою в . . . карти 8.

Також майже нема таких, яких не інтересує націоналізм та соціялізм (25), національно-визвольний рух поневолених народів (19). Чотири студенти не цікавляться ні світоглядовими ні політичними проблемами. Один студент, що як найкращу політичну партію подає - УРДП, але водночас найбільше поважає Д. Скоропадського, заявляє про своє зацікавлення націоналістичним рухом, коли б він тільки „не брався за зовнішню репрезентацію". 15 студентів відхиляє політичні партії, бо вони вже їм „надоїли". З політичних об'єднань найбільше прихильників має ОУН(Р), а далі ОУН. Цікаве тут те, що третьою є СГД (13), хоч досі не помічається майже жодного впливання СГД на студентське середовище. З чужинецьких політичних діячів найбільш студентству симпатичний Черчил (22) і де Ґоль (18).

Багато пишуть про потребу консолідації всіх національних сил, зокрема товариші зі східніх і осередних земель. Майже всі студенти радо повітали б з'єднання існуючих політичних організацій, зокрема ОУН і ОУН(Р) (так 60, ні 4, байдуже 13!). Мотивація одного противника об'єднання така: „не буде нагоди до сварки".

Від Управи ЦЕСУС'у вимагають студенти пожвавлення діяльности в ділянці міжнародних зв'язків, а від Управи УСГ в Мюнхені більше активности. Застережень до персо-

нального складу управ Союзу і УСГ не було, а тільки якийсь студент „rer. pol." (в Мюнхені є тільки „oec. publ." - нім. ун-т, і „oec. pol." - УВУ) радить авторові анкетного листка „прочитати якийсь популярний підручник статистики і простудіювати розділ про укладання статистичних листків для спец. цілей" (тут непорозуміння або незрозуміння мети цієї акції і теж самої науки статистики!).

Референтура студій і культ.-сусп. справ під новим керівництвом не знеохотиться - здається - прикрим неуспіхом американських інститутів дослідження громадської думки, які неправильно оголосили наперед поразку Трумена, і продовжуватиме далі розпочату акцію й в інших студентських осередках. Бо дослідження громадської думки не є статистикою і надто багато в ній моментів, що годі їх рахунково охопити.

Т. Цюцюра.

КРИЗА У СВІТОВОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ ОБ'ЄДНАННІ.

В попередніх числах „Студентського Вісника" інформували ми докладно в статтях: „Розбіжності в міжнародньому студентському рухові" і „Крок взад - крок вперед" про розлад у Світовому студентському об'єднанні.

Сьогодні подаємо переклад статті під повищим заголовком із „Neue Züricher Zeitung", що інформує про дальші події на цьому терені. Редакція.

„На минулорічній празькій Конференції Міжнародного Студентського Об'єднання J. U. S. як відомо відійшов від цієї організації Союз Швайцарських Студентських Організацій V. S. S., бо було зовсім ясно, що J. U. S. є під комуністичним проводом. Тоді можна було ще сумніватися чи крок V. S. S. не був проклямований в занадто гострій формі. Бралося під увагу можливість активного впливу. Тому вчинок V. S. S. викликав в поміркованих „дипломатично думаючих" кругах враження необачної, квапливої акції. На це вказував факт, що студентські організації Франції, Англії й Америки лишилися в J. U. S.. Доречі, не можна переочити цього, що представники західніх потуг вже при заснуванні J. U. S. в Лондоні в листопаді 1945 р. були лівими екстремістами, що однозгідно представляли Швайцарію як речника фашизму. Студентські проводи Великої Брітанії і Франції вже сьогодні закрашені від рожевого до червоного так, що їх дальше перебування в J. U. S. не може дивувати. Те, що трапилося в 1947 році швайцарцям, австрійці пережили в 1948 р. в Парижі. Вони були примушені обставинами виступити з Міжнародного Студентського Об'єднання. Австрійська Студентська Організація внесла прохання про прийняття й затвердження її як одинокого заступника австрійських студентів у Світовому Студентському Об'єднанні. J. U. S. прохання відкинуло через те, що воно тимчсово запевнило прйняття лівоекстремному Союзові Демократичних Студентів (V. d. S.), отже Австрія була б заступлена в J. U. S. двома організаціями. Тепер, так в Австрії як і в Швайцарії кожний студент автоматично з іматрикуляцією стає членом національної студентської організації, був би „демократичними студентами" подвійно заступлений.

Австрійські студенти заявили, що вони не погоджуються з таким дивним родом „демократії". Австрійська Студентська Організація відтягнула прохання про прийняття і її делегати залишили Париж. Союз Демократичних Студентів (V. d. S.) зараз же ратифікував прийняття і є тепер зі своїми всього 240 членами одиноким представником австрійців у J. U. S.; коли Сту-

дентська Організація, що заступає 25 тисяч студентів не є визнана. Її закинуто „брак демократичного наставлення"; та одинока причина лежить у тому, **що вона не є комуністична.**

На паризькій Конференції було тільки шість делегацій вільних від комуністичного впливу: Бельґія, Голляндія, Данія, Австрія, Норвеґія і Канада. Всі інші представники були в більшості вірні Комінформові й аплявдували промовцям, які представляли все, що приходить із Заходу як нічого не варте; все, що приходить зі Сходу - як ідеальне.

Міжнароднє Студентське Об'єднання іде за максимами, які надсилаються йому Світовим Союзом Демократичної Молоді (W. F. D. Y.), а той знову ж є світовою організацією молоді, що її екзекутивний комітет доґми й укази з Москви має переводити в чин."

ХРОНІКА

КИЇВ. Стан високого шкільництва в Україні. Як повідомляє „Радянська Україна" кількість вищих учбових закладів в Україні збільшилася за 10 років з 129 на 160. У високих школах України навчається тепер понад 128 тисяч студентів і 1007 аспірантів. Вищі школи України тільки за останніх три роки випустили понад 50 тисяч висококваліфікованих спеціялістів. У цьому році над дисертаціями працює близько. 2.000 чоловік, з них 994 над докторськими. В Україні працюють тепер 913 професорів - докторів наук і 2.896 кандидатів наук. Це є майже в двоє більше, ніж було 10 років тому.

КИЇВ. 26 тисяч молодих лікарів. Як повідомляє ТАРС, медичні, стоматологічні і фармацевтичні інститути СССР випускають цього року понад 26 тисяч молодих лікарів. Примішення на працю відбувається за заздалегідь розробленим пляном міністерства охорони здоров'я. ТАРС відмічує, що „особлива увага приділяється Уралу, Кузбасу, великим промисловим центрам України і Казакстану."

ОДЕСА. Щодо кількости високих шкіл Одеса займає п'яте місце в Україні. Тут є зараз 17 інститутів, в яких учиться 17 тисяч студентів. Одне з перших місць займає інститут консервної промисловости. В цьому інституті закінчують свої дипломові роботи 300 студентів-випускників.

ЛЬВІВ. Недільний університет культури. Щонеділі в актовій залі Львівського Державного Університету ім. Івана Франка відбуваються лекції з історії культури, філософії, літератури та мистецтва. Лекції мають характер пропаґандивний і мають за завдання познайомлювати студентів, професорів і викладачів з „науковими відкриттями, видатними вченими і полководцями нашої батьківщини". На лекції запрошуються теж артисти львівської обласної фільгармонії і театрів міста.

МЮНХЕН. Зміни в керівництві Українського Вільного Університету. Для 9. і 10 липня ц. р. відбулися на УВУ збори професорської колеґії і рад факультетів за участю 39 звичайних і надзвичайних професорів і доцентів. Ректором Університету на акад. рік 1948/49 обрано відомого українського юриста проф. д-ра Юрія Панейка, деканом фак. права й суспільних наук-проф. Лева Окіншевича, а деканом філософічного фак. - проф. Вадима Щербаківського. Проректором став проф. д-р Іван Мірчук, а продеканами проф. М. Васильїв і проф. В. Кубійович. Делеґатами факультетів до сенату є проф. М. Стахів і проф. П. Ковалів. Головою Кураторії УВУ є Апостольський Візитатор єпископ д-р Іван Бучко, а його заступником п. Олександер Моргун.

МЮНХЕН. Студенти і професори УВУ брали участь в Інтернаціональному Вакаційному Курсі в Мюнхені. В днях від 26. липня до 10. серпня ц. р. відбулися в Мюнхені Інтернаціональні Вакаційні Курси. На курсі було 300 місць для студентів, в тому 100 для студентів з Мюнхену, 100 для студентів з інших німецьких високих шкіл і 100 для студентів-чужинців західньої Европи і США. В мюнхенському курсі брали участь українські студенти і професори Українського Вільного Університету, одержавши урядові сти-

пендії. Представник УВУ був теж в організаційному Комітеті. Моттом мюнхенського Курсу була „Роля науки при відбудові світу", теми викладів з ділянки відбудови Европи, соціології, філософії, права, господарства, психології, історії, природознавства і вистецтва. Викладали професори німецькі, швайцарські, голяндські, англійські і американські, а з Українського Вільного Університету проф. д-р Іван Мірчук.

ЛЮВЕН. Українці на міжнаводній Студентській Зустрічі в Швайцарії. В другій половині місяця липня ц. р. відбулася в Юґендбурґ-Ротберґ, біля Базель, міжнародня студентська зустріч. Головними її учасниками були бельгійці та німці, приявними були також швайцарці, голяндці, данці, американці, фінлндець, та 4 українські студенти з Лювену: І. Суховерський, голова НаСУСа, О. Біланюк, Ф. Сметанко і Р. Трач. Всіх учасників було 82 особи.

БОНН. Міжнародній студентський курс. В днях І - 20. серпня ц. р. відбувся міжнародній студентський літній курс, що його організував заснований тому рік „Бонн-Оксфорд Комітет". З'їхалися представники із усіх західньо-европейських держав: Бельгійці, голяндці, французи, норвежці, шведи, англійці, і 5 студентів зпоміж ДП: двох литовців, лотиш, естонець і українець. Багато гостей познайомилося з членами УСГ в. Бонн. На прохання лектора оксфордського університету голова УСГ передав жмуток мистецької літератури для оксфордських студентів, що інтересуються Україною. Готується друга посилка для університету в ОСЛО.

ЛЮВЕН. Успіхи українських студентів в Лювені. Українські студенти в Лювені з успіхом склали осінні іспити. В загальному зіставленні складених іспитів в літній і осінній сесії українські студенти осягнули 76 % успіхів. Процент цей високий, зокрема, як порівняти його з успіхами бельгійських студентів, що осягають тільки 40 %. II. ц. м. відбулася інавґурація академічного року в Лювенському Університеті. Цей університет найбільший в Бельгії. В попередньому році він нараховував 7.279 студентів, в тому 524 чужинців, представників 44 різних націй.

ЛЮВЕН. Фламандська преса про українську семінарію в Кулемборґу. У фламандському католицькому журналі - місячникові „Сінт Герардус Боде", що його видають оо. Редемптористи в Лювені, появилася довга стаття пера о. д-ра В. Маланчука, ЧНІ. п. н. „Українська духовна Семінарія в Голяндії".

ҐРАЦ. Теологічний факультет ґрацького університету - за апробатою епископського Ординаріяту, запросив нашого земляка, доцента цього ж університету д-ра Григора Лужницького викладати в цьому семестрі історію українсько-візантійської літургії, а в наступному семестрі - історію Української Церкви. Перший виклад доцента-українця відбувся 25. жовтня ц. р. при вщерть виповненій залі.

ВІННІПЕҐ. Українські студенти на канадійських університетах. В академічному році 1946-48 було на Манітобському університеті зареєстрованих 6732 студентів, в тому 327 українців. В самому місті Вінніпеґу живе 175 українських студентів, і 35 студенток. Наші студенти заступлені на всіх факультетах. На медичному факультеті були студенти 23 етнічних груп. Медичні студії найдорожчі. Тільки заможні можуть студіювати. Українці не найбідніші, але на медицині їх доволі мало. Багато студентів старалося про прийняття, але їх чомусь не прийняли.

На 1029 абсольвентів манітобського університету є 35 українців. На 819 абсольвентів саскачеванського університету є 52 українців; на албертійському університеті на 900 абсольвентів є 38 українців, разом закінчило вищі студії цього року в Західній Канаді 125 українців.

На манітобському університеті окремо відзначено українця Павла Юзека, що дістав стипендію манітобського історичного товариства в сумі 2500 долярів на дальші студії. П. Юзик задумує написати „історію українців у Манітобі".

ІННСБРУК. Під проводом професора соціології університетів Відня і Іннсбруку, А. Ґюнтера зорґанізовано Соціологічний Семинар для чужинців-студентів. Найчисленнійшою була група українців.

МЮНХЕН. Перший з'їзд Товариств Українських Студентів Католиків „Обнова". - З'їзд відбувся в днях 4-5 жовтня 1948 р. в Мюнхені в приявності делеґатів діючих товариств „Обнова" з Мюнхену, Тюбінґену, Ерлянґену, Ґрацу, Лювену. ТУСК „Обнова" Іннсбрук і Мадрід уповажнили до заступництва членів мюнхенської „Обнови". Після Богослуження З'їзд почав працю під головуванням д-ра Б. Лончини, довголітнього голови львівської „Обнови". Після привітань виголосили дві доповіді: Евген Перейма - „'Обнова' - вчора й сьогодні". В рефераті представлено духовий і організаційний рух католицької студентської молоді в Галичині після 1920 року, що завершилася в діяльності львівської „Обнови", заснованої в 1929 році. Відновлена в 1946 році на еміграції „Обнова" продовжує в тому самому дусі працю своїх передвоєнних попередників. Реферат голови мюнхенської „Обнови" П. Грицака: „Обнова", її роля і з завдання серед українського студентсва', старався спрецизувати відношення середовища „Обнови" до інших груп: націоналістичних, соціялістичних, а також окремих проблем, відношення українців-католиків і православних, характеру „Обнови" як організації і т. п. Після другої доповіді розвинулася жива дискусія. У висліді накреслено в загальному напрямні діяльности „Обнови" на майбутнє.

З'їзд мав характер орґанізаційно-конституційний. Він прийняв статут федерації ТУСК „Обнова", яка об'єднує й координує працю цих товариств. Головою Управи Федерації вибрано Евгена Перейму, ґен. секретарем - Юліяна Колтуна. Маючи на меті організаційні завдання, на З'їзді не далося повністю й докладно обговорити світоглядово-ідеологічні питання „Обнови". Цим питанням буде посвячена окрема увага на сторінках одноіменного журналу „Обнова", що періодично появляється від квітня 1947 року в циклостильнім вигляді (від січня 1949 р. буде появлятися друком), і є лучником і інформатором для членства „Обнови".

З'їзд вислав привітання до еп. Ів. Бучка, що є опікуном Федерації, до „Пакс Романа" - Міжнародного руху Католицьких Студентів, і до ЦЕСУС-у. „Обнова" є звичайним членом „Пакс Романа", і надзвичайним членом ЦЕСУС-у, як ідеологічне об'єднання. Після З'їзду відбувся в дружній атмосфері товариський вечір, що на нього прибуло членство „Обнови", делегати і запрошені гості, в тому студенти середньої і східньої Европи.

МЮНХЕН. Для 28. жовтня ц. р. з ініціятиви культурно-освітнього референта УСГ в Мюнхені відбурся „Дискусійний Вечір" в читальні Громади. На дискусійному вечорі виступили з короткими доповідями на тему „Наше розуміння ідеї нації і становище до неї". Представники 4-ох наявних зараз на терені Громади ідеологічних товариств. Від УСТ Національного Солідаризму „СІЧ" реферував д-р М. Антонович, від ТУСК „Обнова" Мґр. Е.

Перейма, від т-ва Суспільного Гуманізму Е. Бобикевич, від Гуртка Вивчення Суспільних Проблем М. Кравчук. Ціллю вечора було дати змогу членам і нечленам ідеологічних твариств пізнати подібності й різниці в розв'язці проблеми нації кожним з цих товариств. По доповідях розвинулася жива дискусія, голос в дискусії забирало 13 дискутантів, приявних було 95.

ШТУТҐАРТ. З нагоди відвідин п. Елеонорою Рузвельт в українському таборі Штутґарт-Цуффенгавзен, УСТ в Штутґарті разом з Об'єднанням Українських Студентів в Штутґарті передала в імені всіх українських студентів в Німеччині привіт та виготовила в англійській мові лист, де представляється положення українського студентства на еміґрації та прохається допомоги. Делеґацію очолював заступник голови ЦЕСУС-у, К. Варварів.

НЮ ЙОРК. За ініціятивою УС Громади в Ню Йорку, створено комітет для допомоги студіюючій українській молоді, що запланував 3-місячну допомогову акцію. Вона почалася в вересні. В склад комітету входять пп.: Стефанія Галичин, (голова), Марія Макарушка, Марія Калина, М. Марків. Зв'язковим є д-р В. Калина, П. Слободян, п. О. Шандра. Нову кампанію започаткував студенський осінній баль. Він відбувся 23. 10. ц. р. та приніс деякий дохід. Комітет для допомоги українській студіюючій молоді видрукував 1000 збіркових лист, що їх розіслав між поодиноких громадян. Планується теж дати низку докладів із переведенням збірок по одиноких осередках США.

ЗАЛЬЦБУРҐ. Для 14. листопада ц. р. відбулася в Зальцбурзі чергова конференція Представництва Українських Студентів на Австрію (ПУСТА). В нарадах конференції взяли участь делеґати від УСТ „Січ" Ґрацу, УСОІ - Інсбрук, УСГ - Зальцбург, голова ПУСТА інж. Турянський, та голови комісій міжнародніх зв'язків, преси, допомоги. Від ЦЕСУС-у організаційний референт М. Плав'юк. У програмі конференції передбачені були такі справи, як обговорення проведеної праці, намічення плану праці на майбутнє, та вибір нових органів. До Управи ПУСТА ввійшли: інж. Турянський (голова), Гурко, д-р Наклович О., д-р Кучменда Ст., і Мазур.

МЮНХЕН. Цикл дискусійних вечорів. В місяці листопаді в Мюнхені з ініціятиви трьох установ - Дискусійного Клюбу Ordo ac Libertas, ЦЕУСУ-у та Союзу Українських Пластунів відбувся цикль дискусійних вечорів на тему: „Проблема сучасної української провідної верстви." В трьох вечорах (10. 17. та 24. листопада б. р.) доповідач д-р М. Шлемкевич, голова Дискусійного Клюбу, розгорнув питання національного проводу, цебто провідної верстви в нашому суспільстві. Спеціяльно зупинився над ролею української інтеліґенції, яка від 19. віку перейняла, а в 1917-20 рр. найяскравіше виявила своє призначення бути елітою нації. Значну частину доповіді заняла аналіза кризи, свідомости української інтелігенції, що виникла після визвольних змагань та найгостріше позначилася в 30-их роках нашого століття, коли провідництво інтеліґенції було захитане. Як вислід з цієї ситуації, що триває майже до сьогодні, д-р М. Шлемкевич вважає віднову самосвідомости й необхідність самоутвердження інтелігенції, що одинока може бути провідною верствою.

Доповідь у трьох продовженнях викликала живу дискусію. З огляду на цікавість і незавершеність дискусії постановлено поза програмою відбути ще один вечір.

Цикль вечорів втішався численною участю запрошених гостей, перш за все академічної молоді. (Пересічно до 100-120.) Дискусією кермували д-р А. Фіґоль, голова СУПЕ, та д-р Р. Залуцький, голова ЦЕСУС-у.

МЮНХЕН. Інавґурація академічного року в Українському Університеті. В суботу, для 27. листопада 1948 відбулася в авлі Політехнічної Школи святочна інавґурація нового академічного року в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. На інавґурацію з'явилися в значній кількости не тільки студенти УВУ, але й інших місцевих високих шкіл, в тому числі й студенти-чужинці, представники українських Церков, громадських організацій і установ, а також представики університетського відділу Американського Правління, Баварського Уряду та місцевого державного університету і високої технічної школи.

Проректор проф. д-р Іван Мірчук подав звіт з діяльности Університету в академічному році 1947/48, відмічуючи зокрема нав'язання добрих зв'язків з чужинецькими науковими та місцевими урядовими установами, а новий Ректор проф. д-р Юрій Панейко після інавґураційної промови прочитав інавґураційний виклад н. т. „Проблеми державної етики".

Студентський хор Апостольської Візитатури (дириґент п. Юрій Гнатюк) проспівав три пісні: „Gaudeamus", „Прометей" К. Стеценка і „За Тебе Україно" С. Людкевича.

Привітання і побажання успіхів переслали в окремих листах П. Президент Андрій Лівицький і від Президії Української Національної Ради Проф. д-р. Борис Іваницький.